

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

DICCIONARI ESPECÍFIC DELS
SUBSTANTIUS I DELS ADJECTIUS DEL
TIRANT LO BLANC

II

DICCIONARI (A-L)

Eduard Baile López

Tesis

Doctorales

www.eltallerdigital.com

UNIVERSIDAD de ALICANTE

**DICCIONARI ESPECÍFIC DELS SUBSTANTIUS
I DELS ADJECTIUS DEL *TIRANT LO BLANC***

II

DICCIONARI (A-L)

TESI DOCTORAL D'EDUARD BAILE LÓPEZ
DIRIGIDA PEL DR. RAFAEL ALEMANY FERRER

DEPARTAMENT DE FILOGIA CATALANA
UNIVERSITAT D'ALACANT

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ALACANT, ABRIL DE 2013

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

SUBSTANTIUS I ADJECTIUS

(A-L)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

A

- abat** *m* Superior d'un monestir d'homes. *ab amor de caritat e bona paciència, car diu l'abat Simeon que cascú se deu estudiar en haver paciència* (TB 1289: 24). [abat 1]
- abatiment** *m* Postrament moral. *E só vengut en tan gran abatiment que só fora de tota sperança, que no trobe negú* (TB 1234: 27). [abatiment 2]
- abella** *f* Insecte himenòpter de la família dels àpids (*Apis mellifica*), que viu en eixams i produeix mel i cera. *a tu te'n pren axí com fa a la abella, qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coha* (TB 1266: 1). [abella 1, abelles 1]
- abelliment** *m* Desig vehement. *e no confiar massa d'ella ne de sos abelliments* (TB 1250: 35). [abelliments 1]
- abeuratge** *m* Líquid que es beu. *stant ell malalt degué pendre per medecina un abeuratge a ell aparellat per Phelip, metge seu* (TB 606: 15). [abeuratge 3]
- abillament** *m* Objecte bell que s'usa per a ornamentar persones o espais. *e de les joyes e abillaments de la capella que eren molt singulars* (TB 515: 1). [abillaments 5]
- abominable** *adj* Que és detestable a causa de la seua perversitat. *No creguera jamás que en donzella de tan poca edat hagués tan poca vergonya e tant atreviment, que sens temor cometés hun tan abominable crim!* (TB 1049: 16-17). [abominable 9, abominables 1]
- abominació** *f* Caràcter o condició abominable. *tots mudaren de color per la abominació de tan leig cars* (TB 1084: 33). [abominació 3, abominacions 2]
- abraçar** *m* Estrenyiment entre els braços com a mostra d'afecte. *Preniu abraçars de mi, stojau-ne per a vós* (TB 481: 33). [abraçars 1]
- absència** *f* Qualitat d'absent. *Emperò, encara vos dolreu algun dia de la mia absència* (TB 632: 10). [absència 33]
- absent -a** *adj* Que està separat d'una altra persona o d'un lloc. *e-l tinch contínuament present encara que sia absent* (TB 844: 6). [absent 8, absentia 5]
- absolució** *f* Concessió de perdó per les faltes comeses. *penediment dels meus peccats per atényer de vós absolució e misericòrdia* (TB 1486: 20). [absolució 3]

absolut -a *adj* Que no comporta cap restricció o limitació. *per ço com amor té poder absolut sobre mi* (TB 354: 15). [absolut 2, absoluta 2]

absord -a *adj* Contrari a la raó. *car no pot ésser pus absorda cosa ne més perillosa que príncep mentidor* (TB 607: 17). [absorda 1]

absurd -a] veg. **absord -a**.

abundància *f* Gran quantitat. *Duraren aquestes festes huyt dies, en gran abundància de totes coses* (TB 1310: 13). [abundància 28]

abundant *adj* Que és o s'esdevé en gran quantitat o en una més que suficient. *Los meus ulls daven abundants làgremes, ab dolorosos sanglots e sospirs* (TB 1407: 14). [abundant 1, abundants 8]

abundantment *adv* Amb abundància. *E féu-los hun molt bell convit, en lo qual foren molt ben servits abundantment de totes aquelles coses pertanyents a tan grans senyors* (TB 1436: 38-39). [abundantment 5]

abundós -osa *adj* Abundant. *Com fon venguda la nit, lo sopar fon molt abundós e de la similitut del dinar* (TB 1044: 35). [abundós 7, abundosa 13, abundoses 5, abundosos 3]

abundosamente *adv* Abundantment. *foren molt ben servits e proveïts abundantment de totes lurs necessitats* (TB 1459: 13). [abundosamente 5]

acabadament *adv* Sense cap mancança. *E féu-se dar lo crucifixi dreçant ses paraules de sanglots e dolorosos sospirs acompanyades, que gran treball portaven de acabadament ésser enteses* (TB 1069: 10-11). [acabadament 1]

acabament *m* **1.** Conclusió d'una acció començada. *Donchs, donem obra ab acabament al camí que havem començat* (TB 1505: 20). **2.** **donar obra ab acabament** → **obra** **4.** [acabament 1]

acceptable *adj* Que mereix ser considerat com a veritable o valedor. *E nós haguérem per acceptable tot lo que per vós fos stat deliberat* (TB 1428: 24). [acceptable 1, acceptables 1]

accepte -a *adj* Que és ben considerat. *e tot lo que vosaltres ordenareu yo u tindrè per accepte* (TB 1025: 13). [accepte 7, acceptes 8]

acer *m* Aliatge de ferro i de carboni que és capaç d'adquirir una gran duresa i elasticitat. *coronaven ab corona de cuyro; als marquesos, de açer; als duchs, de argent; als reys, d'or* (TB 868: 7). [acer 3, açer 9]

acollent] veg. **acullent**.

acolliment *m* Admissió positiva d'algú per part d'un altre. *E ab afable acolliment fon rebut lo magnànim emperador* (TB 806: 24). [acolliment 1]

acord *m* **1.** Resolució presa col·lectivament. *No-n vull pus saber ni vull altre acort sinó que tot se pose en orde* (TB 719: 3). **2. aturar-se acord** *loc verb* Esperar a prendre una decisió. *La resposta del rey fon que del matrimoni ell era molt content, mas que de les altres coses ell se aturava acort* (TB 425: 32-33). **3. d'un acord** *loc adv* Al mateix temps. *e tots los grans senyors que allí eren, de un acort se levaren* (TB 115: 18). **4. restar d'acord** *loc verb* Confluir en un mateix parer. *Restaren de acort que l'endemà tornàs allí* (TB 642: 13). [acort 27, acorts 2]

acordadament *adv* Amb propòsit deliberat. *Com los de la ciutat agueren vist la nau donar la proha en terra penssaren-se que fos de les dels genovesos, que acordadament agués dat en terra per pendre la ciutat* (TB 401: 23-24). [acordadament 1]

acost *m* Acostament **1.** *Mas la mia mal avisada pensa no basta a conéxer que lo premi de perdó dega obtenir, sinó per mijà del vostre valerós acost deu ésser atribuït e a molta culpa mia* (TB 938: 3-4). [acost 1, hacost 1]

acostament *m* **1.** Aproximació a algú o a algun lloc. *car fallint-me tal acostament stich en hun nou purgatori* (TB 971: 4). **2.** Subvenció per a despeses. *lo qual no volgué pendre sou ne acostament de negú perquè deliberava de anar a son plaer* (TB 446: 4). [acostament 3]

acte *m* **1.** Exercici de la possibilitat de fer. *se'n gloriejaren de la forma de aquest acte com és stat fet* (TB 592: 20). **2. acte de notari** *loc nom* Intervenció d'un fedatari públic. *La promesa —dix la princessa— no-s féu ab acte de notari* (TB 892: 2). **3. llevar acte** *loc verb* Un fedatari públic, atestar per escrit que un fet ha tingut lloc. *e als notaris del camp ne féu levar acte* (TB 332: 4). [acte 27, actes 133]

actor *m* Persona que du a terme alguna acció. *tu seràs fet hun matex reprenedor e actor del nostre crim* (TB 1035: 28). [actor 1]

actual *adj* **pecat actual** → **pecat** **2.** [actual 1]

acullent *adj* Que és hospitalari. *que [els cavallers] sàpien ben servir e ben cavalcar, e ben acullents* (TB 865: 8). [acullents 1]

acusació *f* Imputació de culpabilitat. *mas prou les hi donà prest e bé, puix la acusació era falsa* (TB 606: 21). [acusació 2]

- acusador -a** *adj* Que assenyala algú com a culpable. *Gite de si sospites, no pare la orella ha acusadors o malmescladors d'altres* (TB 606: 10). [acusador 1, acusadors 1]
- adarga** *f* Escut ovalat o en forma de cor, fet de cuirs dobles, cosits i aferrats, que s'usava en l'edat mitjana com a arma defensiva per a aturar cops i cobrir el cos. *e de cascun mig feren una tarja a manera de adargua* (TB 260: 17). [adargua 1]
- adevinalla** *f* **parlar per adevinalles** *loc verb* Expressar-se amb paraules enigmàtiques. *E yo, qui só mora e parle per adevinalles, lo meu cor plora gotes de sanch per dolor* (TB 1253: 16). [adevinalla 1]
- adherent** *m* Persona que és partidària d'algú o que s'hi sent atreta per un vincle d'amistat o d'ideologia. *e tots lla hon la tua ànima irà ab tots los teus aderents* (TB 1229: 15). [aderents 1]
- adjutori** *m* Auxili que es presta a algú en un afer qualsevol. *car ab lo seu adjutori avem vençudes totes les batalles* (TB 148: 3). [adjutori 14]
- administrador -a** *adj* Que pren cura d'alguna cosa i en determina l'organització. *car si lo cavaller ha pietat ni merçé al qui merex mort, trobant-se administrador de justícia, dampna la sua ànima* (TB 174: 27-28). [administrador 1]
- admirable** *adj* Que és digne d'admiració. *farà de admirables cavalleries* (TB 1064: 35). [admirable 12, admirables 7]
- admiració** *f* Sentiment de plaer i aprovació causat per una persona o per una cosa que posseeix alguna qualitat extraordinària. *Cosa de gran admiració és que negú no u pugua saber* (TB 411: 16). [admiració 51, admiratió 2]
- adolescència** *f* Període de la vida que segueix la infàntesa i que precedeix l'edat adulta. *som inclinats del principi de la nostra adolescència, e no decerneix lo ver del fals* (TB 1301: 5). [adolescència 1]
- adoloridament** *adv* Amb aflicció. *Com Tirant la hohí tan adoloridament parlar, pres-li gran dolor* (TB 1287: 23). [adoloridament 1]
- adulteri** *m* Trencament de la fidelitat conjugal. *ans era home strany nat de adulteri* (TB 1243: 3). [adulteri 6]
- adveniment** *m* Arribada d'algú o d'alguna cosa. *per lo gloriós adveniment del rey Déu Jhesús, cessà tota la ydolatria* (TB 506: 21). [adveniment 3]

- advers -a** *adj* Que és contrari a algú o a alguna cosa. *Aquest singular rey la fortuna adversa lo ha conduït de ésser stat pres* (TB 1227: 16). [adversa 30, adversos 2]
- adversari -ària** *m i f* Persona que va en contra d'una altra en una lluita o que adopta cap a aquesta una actitud poc favorable. *per tal com en loch de l'adversari, per lo qual la virtut se mostrara e s'esforçara* (TB 603: 11). [adversari 3]
- adversitat** *f* Colp de sort desfavorable. *car lo senyor o lo capità, per gran adversitat que li vingua, no deu mostrar la sua cara no deu mostrar la sua cara trista per no smayar la sua gent* (TB 98: 24-25). [adversitat 1, adversitat 9, adversitats 14]
- advocat 1.** *m* Persona que té per professió defensar en un juí la causa d'una de les parts litigants o d'assessorar algú en qüestions relacionades amb el dret. *que en aquests fets tendré molts jutges e poch advocats* (TB 575: 21). **2.** *f* Títol aplicat a la Mare de Déu, en al·lusió al seu paper de mitjancera i intercessora dels humans davant de la divinitat. *O immaculada Verge, reyna de paradís, advocada dels peccadors!* (TB 333: 14). [advocada 3, advocat 1, advocats 3]
- afabilitat** *f* Qualitat d'afable. *e l'emperador ab gran afabilitat rebé la reyna, fent-li molta honor* (TB 1405: 32). [afabilitat 10, affabilitat 5, affabilitats 1]
- afable** *adj* Que és agradable. *En la tua discreció, afable e graciosa donzella, coman la mia pensa e vida* (TB 1027: 1). [afabilíssim 1, afabilíssima 1, afable 74, afables 15, affable 16, affables 2]
- afaenat -ada** *adj* Apressat a arribar a algun lloc. *E Diafebus ab altres cavallers que venien de fora del castell véu a Tirant que anava tot afaenat vers ell* (TB 698: 19-20). [afaenat 1]
- afalac** *m* Demostració afectuosa mitjançant paraules o accions agradables. *Mostra la fortuna a molts la cara rient ab afalachs enganosos* (TB 1288: 24). [afalachs 2]
- afany** *m* Situació difícil i penosa. *Que en mi no y ha altre bé sinó dol, afany e amargor e trist comport* (TB 1503: 1). [afany 5, afanys 5]
- afeat -ada** *adj* Que manté la fidelitat promesa a algú o a alguna institució. *per haver-me atorgat conéixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra conplida, a fi que los poch afeats qui lo meu voler no basten a comprendre què té poder de tanta singularitat com vós* (TB 546: 8-9). [afeats 1]
- afecció** (o **efecció**) *f* Tendència de la voluntat d'algú vers una persona que li és agradable i l'atrau. *per la gran amor e afecció que us portam* (TB 1427: 2). No

- trobe rahó neguna per hon de vós oblidat sia, me deguéis baratar per Tirant paraules ab efectió demostrades* (TB 661: 2). [afecció 4, afectió 2, affectió 1, efectió 1]
- afectadament** *adv* Afectuosament. *E a vosaltres, excel·lents reys, dreçant la major intenció de mes paraules, suplicant afectadament tant com puch ni sé, desestimeu la vida per stimar la honor* (TB 1381: 13). [afectadament 6]
- afectuosament** *adv* D'una manera commovedora. *mas a mi cové en tot cars del món de entrar esta nit dins lo castell, per què us prech molt afectuosament que digau al senyor mestre que-m faça obrir* (TB 366: 15-16). [afectuosament 2]
- afeminat -ada** *adj* Que mostra una sèrie de trets generalment atribuïts a les dones. *E venint al que vull dir, e gràcia de vós obtenir poré que no vullau perdre la honor e fama per causa mia, car los bons cavallers vos incriminarien de desleal e afeminat, e a mi de engan* (TB 543: 2-3). [afeminat 1]
- afers** *m* Ocupació 2. *yo leixaré tots los afers que tinch a fer açí ab lo pare sanct* (TB 277: 10). [afers 23]
- afinitat** *f* Proximitat entre persones o coses que concorden en molts punts. *virtuós e valentíssim cavaller e a mi molt afix en afinitat e grau de parentela, del linatge de Roca Salada* (TB 1297: 8). [afinitat 2]
- afix -a** *adj* **1.** Unit o afegit a alguna cosa. *E per ço vos havia yo pregat: perquè fósseu més afix a la corona de l'Imperi Grech* (TB 872: 6). **2.** Acostat en parentiu. *E vostra magestat, qui li és tan afix parent, vaja-li ajudar* (TB 861: 33). [afix 5, afixa 2, afixos 1]
- aflicció** *f* Sentiment resultant d'una desgràcia o d'un malestar. *Emperò, manifestant-se en tal sguart la gran aflicció de vostre ànimo, defall lo meu cor* (TB 1468: 25). [aflicció 5, afliccions 5, aflicions 1, aflicció 2, afliccions 1]
- afortuït -a** *adj* Afortunat. *Car bé sap la majestat vostra que los cassos afortuïts de fortuna, qui han en si linatge de tots perills, deuen ésser remesos a la divina Providència.* (TB 543: 2-3). [afortuïts 1, afortuït 1]
- afortunat -ada** *adj* Que s'esdevé inesperadament o sense causa coneguda. *quina fon la afortunada causa que yo tant hagués ofés al virtuós Tirant, que ab tanta crueldat se partís de aquella qui l'amava més que a la sua vida* (TB 1407: 35-36). [afortunada 2, afortunat 1]

- africà -ana** *adj* **1.** Natural d'Àfrica. *aquell príncep magnànim, lo darrer príncep africà, destroydor de les ciutats enemigues* (TB 608: 39). **2.** Pertanyent a Àfrica. *los verts camps africans de la mia sanch* (TB 1278: 19). [africà 1, africana 1, africans 1]
- agonia** *f* Malestar profund per la impressió d'un perill indeterminat. *a la mia incomportable dolor e intolerable agonía!* (TB 1294: 17). [agonia 6]
- agost** *m* Huité mes de l'any. *a XX dies de agost, IIII dies ans o IIII dies après, seré en la platga* (TB 651: 28). [agost 2]
- agraciat -ada** *adj* **1.** Que té les qualitats que constitueixen la bellesa. *la princessa tenia strem desig de veure aquesta agraciada reyna per la molta bellea que d'ella havia hoït* (TB 1471: 11). **2.** Que plau per la seua exquisidesa i elegància. *La reyna, ab una agraciada reverència, li dix [...]* (TB 1424: 22). [agraciada 11, agraciades 4, agraciat 6, agraciats 1]
- agrament** *adv* Amb gran aflicció. *e posà lo cap davall la roba e pres-se agrament a plorar* (TB 851: 13). [agrament 1]
- aguait** *m* **1.** Colp de sort inesperat. *no sabent lo aguayt de la fortuna si seria per a mi pròspera o adversa* (TB 1126: 28). **2.** **posar aguait** (a algú) *loc verb* Torbar-li l'ànim. *O pare piadós! Per què voleu posar aguayts a la mia vida e al vostre repòs?* (TB 543: 1). **3.** **posar-se en aguait** *loc verb* Vigilar cautelosament. *e en la nit se posaren en aguayt dins una casa* (TB 1134: 25). [aguayt 3, aguayts 8]
- agudament** *adv* D'una manera intensa. *e aquest és lo mal que entre tots a mi més agudament turmenta* (TB 1501: 2). [agudament 1]
- agudea** *f* Perspicàcia i subtileza de pensament. *Haja lo príncep agudea deguda ab enginy, e vergonya deguda a sa edat* (TB 608: 25). [agudea 1]
- agudeses]** *veg.* **agudea.**
- àguila** (o **àquila**) *f* Ocell rapinyaire que destaca per la grandària, el vol potent i l'agudeses visual. *Aplegà altra bandera vermella d'àguiles era pintada* (TB 1234: 12). *E al cap portaré una àquila tota de or* (TB 654: 1). [àguiles 1, àquila 2]
- agulla** *f* **1.** Barreta que té un extrem acabat en punta i l'altre proveït d'un forat o ull per a passar-hi objectes allargassats i que serveix per a cosir, brodar o teixir. *e desféu tot lo lit, que jamás pogué trobar la agulla* (TB 436: 5). **2.** Ferro llarg ficat a la roda de popa d'una barca i en posició vertical, que passa per dins de la femella del timó i li serveix de sosteniment. *o com corren gran fortuna e-s trenquen les*

- agulles del timó* (TB 410: 14). **3. no voler ésser abaixat en terra per pendre una agulla** (per algú) → **terra** 14. [agulla 8, agulles 1]
- agulló** *m* Estímul que impulsa algú a actuar. *les quals dues coses me paren pròpiis agullons de lagoteria* (TB 607: 23). [agullons 1]
- agut -uda** *adj* Que acaba en punta prima i tallant. *taillant cascuna [coltellines genovesques] a dues parts ab puntes ben agudes, de larguària de II palms e mig* (TB 260: 4). [agudes 1, agut 1]
- aigua** *f* **1.** Líquid transparent, inodor i insípid, compost d'hidrogen i d'oxigen, el qual constitueix la pluja, els mars, els llacs, els rius o algunes altres concentracions semblants. *per desig de beure de la aygua fresca vengueren a la font* (TB 553: 20). **2.** Massa d'aigua que cobreix una part de la superfície. *Entrà dins l'aygua hon era la barca e pres Tirant al coll* (TB 825: 32). **3.** Precipitació de gotes d'aigua a causa de de la condensació del vapor d'aigua de l'atmosfera. *mortalitats a la terra, ab neus, aygües, trons e lamps spantables?* (TB 1201: 5). **4. venir en aigua** *loc verb* Vessar llàgrimes. *Los ulls li vengueren en aygua com pensà en la fort congoxa en què stava* (TB 1331: 2). **5. pendre aigua a les mans** *loc verb* Llavar-se-les. *car no us calrà sinó pendre aygua a les mans e seure-us en taula per menjar* (TB 556: 32). **6. rompre l'aigua** *loc verb* Batre des d'una nau a la qual s'oposa una altra. *los turchs vengueren ab tot lur poder per rompre l'aygua per ço que no-ls fes tant de dan com feya* (TB 968: 22). [aygua 131, aygües 10]
- aiguada** *f* **pendre aiguada** *loc verb* Provisió d'aigua dolça per al consum de la tripulació d'un vaixell. *Prengueren aquí ayguada e, les fustes ben avituallades de tot* (TB 446: 11). [ayguada 1]
- aiguamans** *f* Recipient per a llavar-se les mans. *com tots foren aseguts portaren la ayguamans al rey* (TB 393: 38). [ayguamans 2]
- aigua-ros** *m* Infusió feta amb aigua destil·lada, carbonat de calci i d'essència de roses, que s'usa per a tonificar la pell. *La reyna se levà prestament, pres una ampolla de ayguaròs e donà-li'n per la cara e fregà-li los polsos* (TB 1418: 21). [ayguaròs 5]
- aire** *m* **1.** Mescla de gasos que componen l'atmosfera terrestre. *e la carn e, de troç en troç, la lançen per l'ayre* (TB 911: 28). **2.** Moviment horitzontal de l'aire per causes naturals. *Yo só nat e criat en loch prop de mar e l'ayre de la mar és a mi*

molt natural (TB 968: 2). **3.** [pl] Condicions climàtiques que influeixen en l'estat de salut. *que no era stat lo seu mal sinó mutació dels ayres indigests* (TB 479: 30). [ayre 6, ayres 1]

aixada (o **eixada**) *f* Aïna per a cavar la terra consistent en una planxa de ferro, de forma comunament rectangular o trapezial, adaptada transversalment a un mànec de fusta formant amb aquest un angle agut. *e portava al coll una axada e començà a cavar* (TB 1048: 14). *E pres un cabàs en la mà e un exada en l'altra e mes-se primer de tots* (138: 5). [axada 1, axades 2, exada 1]

aixovar] veg. **eixovar**.

ajuda *f* Auxili prestat a algú en una situació adversa. *E per ajuda dels seus tornà a pujar a cavall* (TB 677: 30). [ajuda 64]

ajudador -a *m i f* Persona que presta ajuda a algú. *emperador dels desemparats, adujador dels malalts* (TB 621: 22). [ajudador 1].

ala *f* **1.** Extremitat toràctica dels ocells que, juntament amb una altra d'igual, els serveix generalment per a volar. *car tots ells stimarien més una vista de una ala de perdiu que quantes donzelles són en lo món* (TB 875: 2). **2.** Part d'una cosa semblant a una ala en forma o en posició, que es desplega i s'estén a l'un i l'altre dels seus costats. *e les ales del manto podien lanssar sobre los muscles* (TB 343: 8). **3.** Part d'un edifici que s'estén a l'un o l'altre costat del cos principal. *E l'altre cap de l'ala hon era lo duch de Sinòpoli, stigué tostemps segura* (TB 674: 25). [ala 6, ales 4]

alà *m* Gos de presa de gran corpulència i força. *portava de molts grans alans, molt braus, de presa* (TB 273: 35). [alà 11, alans 1]

alabaust *m* Varietat de pedra blanca, no gaire dura, compacta, de vegades translúcida, d'aparença semblant al marbre, que s'usa per a fer escultures o elements d'ornamentació arquitectònica. *la qual tomba era obrada de hun molt clar alabaust* (TB 1535: 27). [alabaust 2]

alacaio *m* Criat de lliurea que acompanya el seu amo a peu o a cavall. *se mes en orde a la morisca en so de alacayo* (TB 1374: 19). [alacayo 1]

alamany -a *m i f* Natural d'Alemanya. *vengué per conquistar Anglaterra e la pobblà de alamanys e de viscahins* (TB 359: 14). [alamanys 1]

- alarma** *f* Senyal d'agafar les armes per a preparar-se defensivament. *Feu tocar alarma e feu demostració que enemichs vénen* (TB 719: 31). [alarma 1]
- alba** *f* Primera claror del dia. *E al matí, en l'alba clara, lo rey féu tocar les trompetes* (TB 140: 27). [alba 12]
- albanés -esa** *m i f* Natural d'Albània. *E lo rey feya anar molt sovint l'albanés al camp de Tirant, per ço que portàs fruytes* (TB 1145: 20). [albanés 34, albanesa 1]
- albarà** *m* Document públic o privat en què es fa constar alguna cosa. *Tirant de res no agué major consolació com de l'albarà que véu scrit de mà d'Estephania* (TB 638: 1). [albarà 5, albaranet 1]
- albarda** *f* Guarniment de les bèsties de càrrega que consisteix essencialment en un coixí ple de palla o d'altres matèries, que s'adapta al llom de l'animal i sobre el qual es col·loquen els ferraments diversos. *E més, portava XII adzembles totes ab les albardes cubertes de carmesí e les singles totes de parche* (TB 791: 23). [albardes 2]
- albíxera** [pl] *f* Gratificacions atorgades al portador d'una bona nova. *Senyora, albíxeres demane a vostra senyoria, car yo us porte nova* (TB 1473: 26). [albíxeres 4]
- albornuç** *m* Espècie de capa, amb caputxa o sense, cenyida a la cintura amb un cordó. *E lo moro se despullà hun albornuç que vestia e donà'l a Plaerdemavida* (TB 1096: 39). [albornuç 2]
- albre** *m* Arbre.
- alcadi** *m* Entre els musulmans, jutge de conflictes legals. *E un gran alcadi parlà per tots* (TB 413: 20). [alcadi 1, alcadis 2]
- alcaid** *m* Entre els musulmans, governador de província o de ciutat. *ab aspres manaments de part del soldà als seus alcayts que prestament trametessen los cavallers presos* (TB 1465: 9). [alcayt 2, alcayts 2]
- alcavoteria** *f* Mediació i encobriment d'amors il·lícits. *no en tacanyeries ni en desonestat, ni menys en alcavoteries* (TB 917: 5). [alcavoteries 1]
- aldea** *f* Petit nucli de població. *en la ciutat de Tremicén e en les aldees, eren arribats a VI legües del castell de Mont Túber* (TB 1162: 8). [aldees 1]

alé *m* Aire que s'expulsa dels pulmons en l'expiració. *axí com era gran e gros, tenia molt poch alé, e moltes voltes li fallia e reposava's sobre l'acha* (TB 331: 16). [alé 7]

alegrament *adv* Amb alegria. *Pren alegrament los dons de aquella* [de Fortuna] (TB 1302: 25). [alegrament 1]

alegrant *adj* Alegre. *per tal que entre los alegrants se alegre* (TB 1517: 38). [alegrants 1]

alegre -a *adj* **1.** Que sent o que expressa alegria. *Car ahir éreu sa e alegre e ara vos veig prou trist, coxo e malalt* (TB 130: 23). **2.** Que causa alegria. *fins que de la sua venguda li portaren alegra y novella embaxada* (TB 1422: 11). [alegra 22, alegre 21, alegres 8]

alegrement] veg. **alegrament**.

alegria *f* Sentiment de plaer que se sol manifestar amb signes exteriors. *La alegria augmentà en aquella hora molt més que no era stada* (TB 622: 36). [alegria 148, alegries 7]

alemany -a] veg. **alamany -a**.

alfòndec *m* Edifici provist de posada, magatzems i botigues per a mercaders que hi fan transaccions. *e cascú que tenia catius los portaven a l'alfòndech hon posava Tirant* (TB 421: 33). [alfòndech 1]

algàlia *f* Perfum que s'obté a partir d'un líquid secretat pel gat d'algàlia en una bossa pròxima als òrgans genitals. *en un lit ben perfumat de benjohí, algàlia, almesch fi* (TB 430: 12). [algàlia 2]

algemia *f* Llengua no àrab, segons la denominació emprada pels parlants d'àrab. *una donzella molt graciosa qui parla molt bé l'algemia ab molta gràcia* (TB 1239: 39). [algemia 1]

alguatzir *m* **1.** Oficial inferior encarregat d'executar les ordres d'una autoritat municipal o judicial. *Manà axí mateix lo capità als alguatzirs fessen fer VI o VII forques prop de la vila* (TB 557: 23). **2. alguatzir major** *loc nom* El de major rang. *Contesina usava de alguazir major* (TB 669: 18). [alguatzirs 1, alguazir 6, alguazirs 1, alguazís 1]

algutzir] veg. **alguatzir**.

alimara [pl] *f* Il·luminacions fetes amb molts llums en senyal de festa. *e feren molt grans alimares e alegries* (TB 1147: 9). [alimares 3]

aljamia] veg. **algemia**.

aljuba *f* Vestit moresc a manera de sac amb mànigues curtes i estretes. *e féu vestir a sa filla una aljuba de brocat d'or, e ligà-li una corda de or e de seda* (TB 723: 4). [aljuba 11, aljubes 5]

allenegable *adj* Que deixa de ser ràpidament. *Com totes les coses mundanals sien transitòries e allenegables e degú qui sia en carn posat a la mort scapar no puixa, ans li és certa cosa lo morir* (TB 1511: 1-2). [allenegables 1]

allenegant *adj* Allenegable. *per folla e desordenada ambició caminen ab allenegants e perillosos passos* (TB 1480: 6). [allenegants 1]

alleujament¹ *m* Reducció d'una part del patiment físic o moral d'un individu. *que en la callada nit, qui dóna aleujament als treballs e repòs a totes les creatures* (TB 973: 7). [aleujament 3]

alleujament² *m* Lloc on algú és hostatjat. *E trobàreu que en lo aleujament del rey stava una dona tota d'argent* (TB 230: 24). [aleugament 1, aleujament 21, alleujament 1]

alliberació] veg. **lliberació**.

al·lotjament] veg. **alleujament**.

almesc *m* Perfum que s'obté a partir d'una secreció produïda pels fol·licles prepuçials del mesquer. *en un lit ben perfumat de benjohí, algàlia, almesch fi* (TB 430: 12). [almesc 1]

almirall *m* Subaltern del capità suprem d'una esquadra. *Com l'almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes* (TB 1440: 23). [almirall 31]

almirant *m* Entre els musulmans, caporal de terra. *anà devers ell e véu que hun cavaller, qui era almirant del camp, que feya son poder en dar mort a Tirant* (TB 1211: 23). [almirant 1]

almoïna *f* Do caritatiu per a socórrer una necessitat. *veent-lo ab humilitat tan profunde demanar-li almoïna, li feya dar molt més karitat que a tots los altres* (TB 86: 8). [almoïna 4, almoïnes 7]

alna *f* Mida equivalent a la distància del colze a la mà i que servia per a determinar la llargària de la roba. *per la corda avall e fallia-se'n més de XII alnes, que no plegava en terra* (TB 905: 19). [alnes 1]

àloe *m lignum àloe* *loc nom* Fusta aromàtica, molt dura i trencadissa, que s'obté de certs arbres asiàtics. *lo rey los féu fer una molt bella tomba de lignum àloe obrada molt artificialment* (TB 312: 9). [àloe 1]

alquena *f* Fulles seques de la planta homònima que, reduïdes a polsim i dissoltes amb aigua, s'empraven com a cosmètic i com a colorant per a les celles i per a les ungles. *les ungles canonades e encarnades —que mostraven portar alquena—, no tenint en res negun defalt de natura.* (TB 486: 26-27). [alquena 1]

alqueria *f* Casa de camp amb terra de conreu. *e cascun de aquests que tendrien lochs, masos o alqueries, tots fossen haguts per franchs e liberts* (TB 1194: 22). [alqueries 1]

alquibla (o **alquible**) *m* Lloc de les mesquites que assenyala el sud, cap a on s'han de girar els musulmans per a orar. *yo per res a present no-ls daria pau ni treva, si ja ells no juraven a l'alquibla, en presència de tots los bons cavallers qui de honor senten* (TB 575: 15-16). *me façau lo jurament de la germandat a l'alquible, com a moro* (TB 1178: 4). [alquibla 1, alquible 1]

alquible *m* Alquibla.

alquinal *m* Toca que solien dur les dones morisques al cap. *E donà-li una camisa e una aljuba ab hun alquinal* (TB 1097: 8). [alquinal 2]

alquitrà *m* Líquid espès i viscos de color fosc, obtingut com a residu de la destil·lació destructiva de diversos materials d'origen vegetal. *Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pregunta e sofre viu* (TB 591: 13). [alquitrà 1]

alt -a *adj* **1.** Que compta amb una dimensió notable en direcció vertical. *e sobre la roca se demostrà un gran e alt castell ab forniment de molt bella muralla* (TB 225: 9). **2.** Situat més amunt. *E fon feta una ymatge de dona de coure en Babilònia, qui fon posada en loch alt, ab la una part ligada e l'altra scampada, en recordació sua* (TB 1124: 3-4). **3.** Que està alçat respecte d'algun objecte amb el qual està en contacte. *E com ell véu que li tenia la careta alta, ab la manyopa dava-li en la cara* (TB 327: 30). **4.** En termes no físics, que està més amunt del nivell ordinari o del d'altres coses que es prenen com a terme de comparança. *com per la sua grandíssima indústria e alta cavalleria havia obtesa triümphal victòria* (TB 1457: 15). **4. en alta mar** → **mar** 8. [alt 59, alta 65, altes 15, alts 5]

altament *adv* **1.** Amb més intensitat que l'ordinària. *Menysprea altament los mals parlants* (TB 606: 22). **2.** De manera excel·lent. *En lo stret de la fortuna adversa, avem vist com altament te est portat en útil de la cosa pública* (TB 603: 1). [altament 11]

altar *m* **1.** Construcció en forma de taula sobre la qual se celebra l'eucaristia. *agenollà's davant l'altar de la Mare de Déu, senyora nostra, e féu aquí oració* (TB 169: 5). **2. altar major** *loc nom* El principal d'una església, situat en lloc preferent i que sol tenir la imatge del sant titular en el seu retaule. *qui anaven per desfer l'altar major* (TB 169: 7). **3. sacrament de l'altar** → **sacrament** **2.** [altar 19]

altària *f* Dimensió en sentit vertical. *havia una pinya tota de or de altària de un home* (TB 483: 38). [altària 1]

altea *f* Altesa.

alteració *m* Transtorn de l'estat d'ànim. *Gran alteració y moviment de dolor me ha portat la vostra presència* (TB 1467: 3). [alteració 14, alteratió 1]

altercació *f* Discussió acalorada. *foren entre ells de grans altercacions e diferències* (TB 1431: 19). [altercació 1, altercacions 4]

alterós -osa *adj* Que ateny una alçària considerable sobre el nivell de la mar. *la nau de Tirant era molt major e més alterosa que neguna dels moros* (TB 380: 39). [alterosa 1]

altesa (o **altea**) *f* **1.** Qualitat superior. *e fas infinides gràcies del benefici que la altea vostra ha fet a Diafebus* (TB 874: 12). *E com les persones són de major altea e dignitat, tant deuen ésser més virtuoses* (TB 847: 2). **2.** [pl] Regions superiors de caràcter metafísic on els creients pensen que es troba Déu. *Glòria sia dada a Déu en les alteses e pau en la terra als hòmens de bona voluntat* (TB 1243: 18). [altea 4, altesa 302, alteses 1, altessa 1, alteza 1]

altitud *f* Grau elevat en dignitat. *prejudicant l'altitud de nostra condició humana* (TB 777: 2). [altitud 1]

altrament *adv* **1.** D'una altra manera. *e si no puch armat sinó en camisa, e axí entraré en la batalla si altrament anar no podia* (TB 659: 16-17). **2.** Si no fóra per això. *Altrament, la tua persona a foch y a flama deuria perir* (TB 1158: 15). [altrament 18]

altura *f* Distància vertical d'un punt de la Terra respecte del nivell de la mar. *Mort sou vós, mort! Car qui cau de tan gran altura com vós sou caygut, no se pot sperar longa vida* (TB 919: 33). [altura 2]

al·legació *f* Argument aportat per a obtenir el beneplàcit en una disputa dialèctica. *véns a fer adlegacions no dignes de fe* (TB 953: 4). [adlegació 1, al·legacions 5]

amable *adj* Que és plaent i afectuós. *e de cascun mil·ler fonch elet un home més amable e de més afabilitat* (TB 164: 7). [amable 2]

amador -a *adj* **1.** Persona que mostra amor per una altra. *quant yo sostinch per ésser verdader amador, no conexent la gran perfecció de amor de ma senyor* (TB 1027: 16). **2.** Que aprecia alguna cosa. *mostrant-se realment e de fet amador del bé públich e conquistador del món* (TB 1025: 25). [amador 6, amadora 1, amadors 3]

amagadament *adv* En secret. *E les honors, qui són coses divinals, se han procurades axí com a robadors, que com volen robar no curen de entrar per la porta, mas per la paret, amagadament* (TB 1252: 8-9). [amagadament 1]

amant *m i f* Persona que mostra amor per una altra. *en tota aquella nit fon poch lo dormir dels dos amants* (TB 1040: 24). [amants 4]

amarg -a *adj* Que produeix la sensació d'un sabor característicament desagradable. *res que menje no sent dolç, ans me par amarch com fel* (TB 397: 13). [amarch 5, amarchs 3, amarga 5, amargua 2, amargues 7, amaríssimes 2]

amargor *f* Sentiment resultant d'una impressió de disgust. *e los dolorosos sospirs e plors manifesten la amargor de l'ànima* (TB 1031: 12). [amargor 7, amarguor 1]

amargós -osa *adj* Amarg. *que per les mies mans tens a morir de mort amargosa* (TB 639: 8). [amargós 1, amargosa 5, amargoses 1]

amaritud *f* Amargor. *e denunciem a tothom generalment, e no sens gran amaritud, dolor e compassió* (TB 627: 16). [amaritud 1]

amazona *f* Segons la mitologia grega, dona guerrera que muntava a cavall. *axí com fon aquella animosa Urícia, reyna de les amaçones* (TB 1123: 31). [amaçones 2, amazones 1]

ambaixada (o **embaixada**) *f* **1.** Missatge que algú transmet a un altre. *Com Tirant hagué hoÿda l'ambaxada, pensà en la promesa fe que fet havien* (TB 1235: 23). *Explicada que fon la embaixada, Tirant féu la resposta en stil de semblants paraules* (TB 569: 16). **2.** Una o més persones encarregades de transmetre un

missatge a un altre. *E, tornada la embaixada, Tirant [fon] molt admirat de les obres del duch* (TB 594: 22). [ambaxada 6, embaixada 12, embaxada 38, embaxades 1, enbaxada 1]

ambaixador -a] veg. **embaixador -a**.

ambició *f* Desig gran d'aconseguir qualsevol cosa que afalaga l'amor propi. *Morí a mala mort Aníbal, e Alexandre, moguts per ambició de senyoria* (TB 1243: 1). [ambició 2]

amença] veg. **menaça**.

ametla *f* Llavor comestible del fruit de l'ametler que, coberta d'una pell de color torrat, es troba a l'interior de la clofolla dura. *en lo qual havia citronat e pinyonada, e amel·les e pinyons confits a la una part del plat* (TB 1125: 15). [amelles 1]

amic -iga *m i f* **1.** Persona que sent afecció per un altre individu. *Com lo amich ha mester res, de sa persona liberalment lo y dóna* (TB 662: 31). **2.** Persona que té relacions amoroses amb un altre individu. *se inclinàs a ésser amiga de hun perro de moro, qui tenen tantes dones com vol* (TB 762: 5). [amich 50, amichs 45, amiga 3]

amicícia *f* Amistat. *Amicícia bona és causa de amor* (TB 1302: 6). [amicícia 9]

amigablement *adv* D'una manera amigable. *Car la majestat sua ho dehia amigablement per burlar-se ab vós* (TB 536: 14). [amigablement 1]

amigable *adj* Que mostra amistat o cordialitat. *Per bé que m'haja molt ofés, desige de fer-li amigable companyia* (TB 1064: 27). [amigable 3, amigables 2]

amigablement] veg. **amigablement**.

amistat *f* Sentiment afectuós entre persones, independentment dels lligams de parentiu i d'amor sexual. *E lo fill pres molt gran amistat ab Tirant, que molt poch se partia de ell* (TB 585: 27). [amistat 41, amistats 1]

amonestació *f* Advertència severa a algú perquè corregisca la seua actitud. *pense la vostra altesa que siam venguts per les amonestacions del valerós rey de Cicília* (TB 481: 7). [amonestacions 1]

amor *f* **1.** Inclinació o afecció viva cap a una persona o cosa. *Tirant véu que los seus parents havien votat per amor d'ell* (TB 831: 1). **2.** Afecció cap a una altra persona que ens atrau sexualment. *amí aquell verdader Tirant, lo qual ab tanta de amor me amava* (TB 700: 14). **3. repropí d'amor** *loc adj* Que s'hi resisteix. *Car yo no*

deuria fer jamés res per vós, car sou lo més descominal cavaller e repropí d'amor que jamés naxqués en lo món (TB 1044: 7-8). [amor 688, amors 34]

amorós -osa *adj* Que manifesta amor. *Tirant jugant ab la princessa e stant en amorosos solaços e delitosos parlaments, passaren lo temps fins fon hora de dormir* (TB 1434: 1-2). [amorós 2, amorosa 1, amoroses 2, amorosos 5]

amorval *f* Planta labiada de l'espècie *Origanum majorana*, de fulles peciolades, senceres i tomentoses per les dues cares, espigues oblongues i aglomerades, flors rosades i bràctees moradenques, i que es cultiva als jardins pel seu aroma i s'empra en els condiments. *orfebreria tota lavorada de una erba que ha [nom] amorval e ab letres brodades de perles* (TB 484: 7). [amorval 2]

amplament *adv* A bastament. *E tots los cavallers li digueren que sa senyoria hi havia bé pensat, e que fos tan amplament satisfet com ell sabés demanar e molt més encara* (TB 416: 14-15). [amplament 2]

amplària *f* Extensió o dimensió en sentit horitzontal. *E prengueren mida de la amplària del riu* (TB 585: 32). [amplària 1]

ample -a *adj* **1.** Extens en sentit horitzontal oposat a la llargària. *E havia feta fer Tirant una scala ben ampla ab sos graons per poder pujar e devallar* (TB 1180: 6). **2.** No restringit. *puix tan ample e clar camí te mostra la mia justícia!* (TB 90: 7). [ampla 4, ample 3, amples 4]

ampliació *f* Augment de l'extensió d'alguna cosa. *Ha rebut, encara, augment y ampliació la corona, honor y exalçament e grandíssim repòs* (TB 1453: 7). [ampliació 1]

ampolla *f* Recipient portàtil de coll estret per a portar-hi líquids. *La reyna se levà prestament, pres una ampolla de ayguaròs e donà-li'n per la cara* (TB 1418: 20). [ampolla 1]

empresa *f* Empresa.

anada *f* Trasllat a un indret. *car per virtut de la vostra anada tots los turchs seran vençuts* (TB 736: 16). [anada 3]

anafil *m* Trompeta de canó recte. *lançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafils, ab multiplicades veus saludaren la insigne ciutat* (TB 1405: 6). [anafils 9]

anap *m* Recipient per a beure. *com fer hun clot en l'arena e ab hun anap foradat buydar tota l'aygua de la mar* (TB 1088: 6). [anap 2]

anca *f* Regió anatòmica de la part posterior de l'ésser humà o dels animals al damunt de la cuixa. *E Tirant pres la donzella e cavalcà-la en les anques del seu ginet* (TB 1114: 2). [anques 8]

ancalç *m* Encalç.

ancià -ana *adj* Qué és de molta edat. *ixqué-li un cavaller ancià ab la barba molt blanca e largua, ab un gros bastó* (TB 277: 34). [ancià 8, ansià 4, ansiana 1, ansianes 2, ansians 1]

anclusa *f* Bloc d'acer de forma característica que s'utilitza en els treballs manuals de forja i sobre el qual es treballen els metalls a colps de martell. *prengueren lo balaix e sobre una anclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig* (TB 433: 9). [anclusa 1]

àncora *f* Estri de fondejar que, lligat a l'extrem d'una corda o d'una cadena, s'arria dins de l'aigua fins a tocar fons, on es clava i impedeix que la nau siga emportada pel vent o pels corrents. *Levades les àncores al delitós navegar, per hon vostres coronas e fama relluint dareu major la claror del vostre il·lustre valer e linatge* (TB 1339: 5-6). [àncores 2]

andarec -ega *adj* Que es plau a rondar d'un indret a l'altre. *La segona, que [les dones] són molt parleres e andaregues* (TB 865: 24). [andaregues 1]

anda *f* Llitera de formes diverses amb dues barres horitzontals per a sostenir-les i dur-les entre dues o més persones. *E prestament lo posaren en unes andes e, a coll d'òmens, lo portaren molt reposadament* (TB 1492: 9). [andes 4]

anell *m* Petit cercol de diversos metalls, llis o llavorat, adornat o no amb pedres precioses, i que es porta al dit. *E dita missa, lo emperador li posà lo anell en la mà e-l besà en la boca* (TB 703: 11). [anell 22]

anella *f* Peça en forma de cercol de diverses matèries resistents i que serveix generalment per a retenir o agafar alguna cosa. *E lo mariner passà la corda per la anella, e pres lo cap de la corda e tornà'l-se a liguar* (TB 410: 16). [anella 6, anelles 2]

àngel *m* Ésser espiritual i celestial. *a la Mare de Déu, senyora nostra, me trametés l'àngel de consolació, qui l'ànima e lo cors me aconsolàs* (TB 1407: 26). [àngel 9, àngells 1, àngels 9]

angèlic -a *adj* Propi dels àngels. *Vixca la celestial e angèlica bondat de l'emperador* (TB 1453: 28). [angèlica 12, angèlich 2, angèlichs 1, angèliques 2]

angelical *adj* Angèlic. *miges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven* (TB 1451: 10). [angelicals 1]

angle *m* Espai inclòs entre dues línies o dos plans convergents, pròxim a la seua intersecció. *Contestinoble és molt bellíssima ciutat e molt ben murada, e és feta a tres angles* (TB 1385: 28-29). [angles 1]

anglés -esa *adj i m i f* Natural d'Anglaterra. *levaren lo camp, e lo anglés rey fonch romput e s'agué a retraure* (TB 87: 14). *Les batalles que començà en França lo teu pare contra los crudelíssims anglesos, de què obtingué singular victòria* (TB 1284: 3-4). [anglés 2, anglesa 4, angleses 1, anglesos 3]

angústia *f* Angoixa. *¿qui-t defensa en ma absència de oppressió e angústia?* (TB 1335: 12). [angústia 3, angústies 3]

ànim (o **ànimo**) *m* Coratge. *Si lo teu ànim sforçat gosarà mirar lo perill de les armes que entre cavallers són acostumades* (TB 254: 2). *Quin ànim de cavaller fon aquest, que més stimà morir que no viure* (TB 248: 26). [ànim 1, ànimo 201, ànimos 11]

ànima *f* Component espiritual i immortal de l'ésser humà. *Deliura, Senyor, la mia ànima, axí com deliurist Ysach del sacrifici e del coltell* (TB 1517: 8). [ànima 252, ànimes 12]

animal *m* 1. Ésser viu que sent i es mou per impuls propi, però mancat de raciocini. *Adulen los animals, cessen los cants melodiosos dels ocells* (TB 1495: 24). 2.

animal brut (o **brut animal**) *loc nom* El que no té raciocini per contrast amb l'ésser humà. *car los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no rasonables són propis* (TB 1340: 25). *Gratitut, que és memòria de servís e de beneficis, solen haver los bruts animals; és leja cosa si fall als hòmens* (TB 608: 13). [animal 3, animals 10]

ànimo *m* Ànim.

animós -osa *adj* 1. Que afronta els perills sense por. *per ço com era molt bon cavaller, jove e animós* (TB 1211: 10). 2. Que infon coratge. *Plagueren al rey hermità les animoses paraules de l'altre rey* (TB 136: 29). [animós 32, animòs 1, animosa 4, animoses 4, animosos 17]

- animosament** *adv* Amb coratge. *Allí atés lo rey Scariano ab lo marqués e Almedíxer, qui animosament se combatien* (TB 1222: 3-4). [animosament 2]
- aniversari** *m* Dia en què es compleixen anys d'algun esdeveniment memorable. *Lo dia següent tornaran per lo mateix orde e faran celebrar un aniversari per la ànima de aquell cavaller o cavallers qui morran o sera morts dins aquell any* (TB 354: 6-8). [aniversari 1]
- ànsia** *f* Inquietud que causa en el cos una agitació violenta. *totes les coses eren de plor mesclades de temerosa ànsia, mas la Viuda era sola qui s'alegrava* (TB 940: 21). [ànsia 3, ànsies 4]
- ansietat** *f* Ànsia. *com per causa mia est venguda en les amargoses ansietats de la tua ànima* (TB 1290: 13). [ansietat 1, ansietats 1]
- ansiós -osa** *adj* Que experimenta ànsia. *de ansiosa temor tremolen los nostres ossos e les entramenes* (TB 418: 20). [anciosos 1, ansiós 1, ansiosa 2]
- antecessor** *m i f* Persona que en precedeix una altra en la línia de successió genealògica. *seguint la ley dels nostres gloriosos antecessors, a fi que la prosperitat imperial sia conservada* (TB 627: 2). [antecessors 6]
- antena** (o **entena**) *f* Verga de la vela llatina fixada obliquament a l'arbre d'una nau, composta pel car i la pena. *e volgueren acalar la antena après que los moros los agueren leixat* (TB 381: 21). *yo-l penjaria en la més alta entena de tota la nau* (TB 713: 3). [antena 1, entena 1]
- antic -iga 1.** *adj* Que existeix des d'una època anterior. *un gentilhom de linatge antich e natural de Bretanya* (TB 154: 7). **2.** *adj* Que és de molta edat. *Plagueren a l'antich emperador les virtuoses paraules de Tirant* (TB 874: 17). **3.** [pl] *m* Persones d'èpoques passades. *Ab gran voler lija e hoja los nobles fets dels antichs* (TB 608: 36). **4. en lo temps antic** → **temps 1.** **5. llei antiga** → **llei 4.** **6. Testament Antic** → **testament 2.** [antich 26, antichs 25, antiga 14, antigua 11, antigues 4]
- antífena** *f* Versicle que es resa o que es canta abans i després de cada psalm. *E après, a cascun salm o antífena, n'i posaven una [bandera]* (TB 1041: 28). [antífena 1]
- antífona**] *veg.* **antífena.**
- antigament** *adv* En temps passat. *Antigament l'orde militar era tengut en tanta reverència* (TB 69: 27). [antigament 2]

antiguitat] veg. **antiquitat**.

antiquitat *f* Existència des d'una època anterior. *D'altra part, los nobles per antiquitat de linatge en fets excel·lents s'eren moltes vegades trobats* (TB 540: 22-23). [antiquitat 2]

antorxa (o **entorxa**) *f* Ciri gros de cera. *Com Phelip tingué la agulla, acostà's a la antorcha e obrí's algun briant que tenia en les mans* (TB 435: 34). *Lo fill, qui dormia en una recambra, saltà del lit e ençés una entorcha e entrà en la cambra del pare* (TB 528: 22). [antorcha 4, antorches 4, antorxa 1, antorxes 2, entorcha 1]

any *m* Unitat de temps, equivalent a dotze mesos, corresponent a la durada d'una revolució de la Terra al voltant del Sol. *E mostra's dos o tres voltes en l'any e no fa mal ni dan a negú si donchs no li fan enuig* (TB 1365: 34). [any 51, anys 57]

anyell *m* Cria de l'ovella fins a l'edat d'un any. *O vera carn y sanch del meu Senyor, anyel mansuet y sens màcula* (TB 1486: 3). [anyel 1]

aparell *m* Conjunt de preparatius per a dur a terme una acció. *e lo soldà cascun any fehia los aparells per poder-la [l'illa] haver* (TB 362: 16). [aparell 2, aparells 1]

aparent *adj* Que sembla allò que no és. *que felicitat no podia ésser atrobada en les coses a nosaltres aparents ésser de benaventurança, com felicitat solament sia en la divinal fruïció* (TB 1289: 4-5). [aparents 1]

aparició *f* Figura irreal que algú creu veure. *com a sent Pere, que fogint per no morir en Roma, per la aparició tornà, coneixent son defalt mijançant voler d'altri* (TB 633: 7-8). [aparició 1]

apartament *m* Habitacle independent d'una casa. *Com la reyna se'n tornà a son apartament, lo conestable li fon davant* (TB 237: 24). [apartament 10, apartaments 1]

apassionat -ada *adj* Mogut per una emoció vehement. *los scurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint* (TB 1167: 18). [apassionada 1]

apetit *m* Impuls instintiu que tendeix cap a la satisfacció de les necessitats o dels desitjos. *Los insaciabls apetits causen desorde en lo nostre enteniment* (TB 1301: 2). [apetit 13, apetits 4]

aposement *m* Habitacle on algú és hostatjat. *Maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra e donar aposament a la excel·lentíssima persona vostra* (TB 1457: 8). [aposement 1]

apòstol *m* Cadascun dels deixebles de Jesucrist que en rebé la missió de predicar l'evangeli. *per amor de Déu en reverència dels XII apòstols* (TB 396: 7). [apòstol 3, apòstols 12]

apostòlic -a *adj* Relatiu o pertanyent als apòstols. *ella li perdonava a pena e a culpa ab auctoritat apostòlica* (TB 706: 1). [apostòlica 1]

apte -a *adj* Capaç per a fer una cosa qualsevol. *barons e cavallers valentíssims, abtes e molt destres en les armes* (TB 95: 8). [abte 2, abtes 2]

apte *f* Aptesa.

aptesa (o **apte**) *f* Capacitat, per disposició natural o adquirida, per a fer alguna cosa. *La VII és que hagen abtea de defendre si mateix e de offendre sos enemichs* (TB 818: 6). *en les guerres més val abtesa que fortaleza* (TB 136: 7). [abtea 3, abtesa 3, aptea 1]

apuntament *m* Acord per a citar-se amb algú en un lloc i temps determinats. *Staua ab gran congoxa com no podia son cor complir o almenys restàs en algun apuntament ab la princessa* (TB 995: 36-37). [apuntament 1]

àquila *f* Àguila.

arbitre *m* **1.** Facultat de decidir una cosa o una altra segons la pròpia voluntat. *la nostra fragilitat debilita la elecció e no obra tant lo arbitre de la nostra voluntat* (TB 1296: 5). **2. franc arbitre** *loc nom* Llibertat de la voluntat humana. *obrar bé o mal, voler o no voler, en lo franch arbitre stà* (TB 1093: 7). [arbitre 9]

arborat -ada *adj* Ple d'arbres. *havia un jardí molt ben arborat hon lo rey molt sovint entrava per deport* (TB 231: 26). [arboreda 2, arborat 1]

arboreda *f* Lloc plantat d'arbres. *E posaren-se per les arboredes, cascú ab sa dama* (TB 869: 1). [arborades 1]

arbre (o **albre**) [la variant **albre** sols té lloc amb el sentit **1**] *m* **1.** Planta perenne de tronc elevat i llenyós que ordinàriament presenta branques a partir de certa altura. *E Tirant agué fustes e féu dins un bosch tallar molts albres, los més sechs que trobar pogueren* (TB 585: 31). *Taillaren rames de un arbre perquè lo jutge pogués star a manera de cadafal* (TB 262: 28). **2.** Pal, generalment de forma arrodonida o el·lipsoïdal, fixat en una nau, destinat, juntament amb uns altres, al sosteniment de les vergues i de les veles. *com una nau era arribada al port sens arbre ne vela* (TB 798: 22). [albres 1, arbre 20, arbres 15]

arc *m* **1.** Arma ofensiva, formada per una verga amb una corda fixada en els seus dos extrems, que permet de llançar fletxes mitjançant l'impuls que s'obté tensant la corda fins a encorbar la verga. *Lo rey moro portava un arch de flexa, espasa e al cap una cervellera* (TB 124: 11). **2.** Estructura arquitectònica corbada que, mitjançant l'ús de peces de longitud inferior a la llum, serveix per a cobrir un espai. *staven dins una capella de volta, los archs de la qual eren de porfis* (TB 1536: 3). **3. arc trumfal** *loc nom* El que, heretat de l'arquitectura romana, es construeix com a representació simbòlica i recordatori durador d'una gesta militar. *E·n l'arch de part defora staven penjats los scuts de diversos cavallers vençuts en camp clos de batalla e, sobre l'arch triümphal, en grans y belles taules, eren pintats alguna part dels maravellosos actes e nobles victòries de Tirant* (TB 1536: 8-9). [arch 6, archs 1]

arcada *f* Estructura arquitectònica formada per un arc recolzat en pilars o en columnes, la qual serveix generalment de pas. *E hordenà Tirant que fos rompuda una arquada del pont e feren·hi hun pont de fusta levadís* (TB 1112: 26). [arcades 2, arquada 1]

arcàngel *m* En la tradició cristiana, àngel que pertany al segon cor de la tercera jerarquia. *e en nom dels sançts àngels e arcàngels, trons e dominacions, principats e potestats* (TB 1515: 26). [arcàngels 1]

arçó *m* Estructura de la sella en forma de U allargada. *E lavors mes mans a la petita acha que·n l'arçó de la cela portava e donà a hun moro enmig del cap* (TB 1222: 7). [arçó 4, arçons 1]

ardent *adj* Encés de passió. *fora de tota sperança de victòria, foren axí ardents a morir* (TB 582: 21). [ardent 1, ardents 1]

ardentment *adv* **1.** Amb passió intensa. *stimava que la princessa ardentment se mesclava en les apurades flames de son voler* (TB 1536: 19). **2.** Amb una inclinació viva de l'ànim cap a la consecució d'una cosa. *Aquest és lo qui ençalçà ardentment los que eren vencedors e foragità de tota Grèci* (TB 1505: 8). [ardentment 2]

ardiment *m* Coratge a emprendre grans afers. *E de ardiment se veu cascun dia que de poch home fa gran senyor* (TB 770: 15). [ardiment 54, ardiments 1]

ardor *f* Calor intensa. *E axí, la ardor del gel del riu de Trèbia, hon primer havia aguda victòria en Lombardia* (TB 603: 7-8). [ardor 1]

arena *f* **1.** Conjunt de partícules de pedra molt petites, produïdes per disgregació de les roques. *tant vos aprofitaria com fer hun clot en l'arena e ab hun anap foradat buydar tota l'aygua de la mar* (TB 1088: 6). **2. llaurar en arena** *loc verb* Intentar infructuosament convèncer aquells qui no estan disposats a admetre raons. *Senyor, per què la senyoria tua laura en arena?* (TB 1126: 29). [arena 8, arenes 2]

arenal *m* Fragment de terra cobert d'arena. *sinó que donassen la proha en terra endret de la ciutat, en un arenal que y ha peguat ab la muraila* (TB 401: 21-22). [arenal 1]

aresta *f* Apèndix filiforme i rígid que presenta l'espiga del blat i la d'altres plantes gramínies. *E axí tremolava lo meu cors com fa l'aresta del blat com la toca lo vent* (TB 1156: 22). [aresta 2, arestes 1]

argent *m* **1.** Metall preciós, brillant, dúctil i molt mal·leable, bon conductor de la calor, usat en la fabricació de monedes, joiells i una gran varietat d'articles, que es troba en la natura en estat natiu o formant part de minerals sulfurats. *De vexella de argent n'i havia tanta que era cosa d'espant* (TB 515: 2). **2.** Diners. *Molt me plauria, capità —dix lo emperador—, de saber quines coses són aqueixes tres que la guerra ha mester. —Senyor —dix Tirant—, yo les vos diré: gent, argent e forment* (TB 502: 14-16). **3. argent viu** *loc nom* Metall líquid a la temperatura ordinària, molt pesant, de color blanc. [argent 69]

argenter *m* Persona que treballa en la indústria de l'argent, de l'or i de les pedres fines. *La princessa tramés per tots los argenters de la ciutat qui fossen àbils en lo que ella vol* (TB 669: 7). [argenters 2]

argenteria *f* Brodadura o altre treball d'or o d'argent. *se abillaren molt bé de brocats e de sedes e de argenteria, e axí abillats anaren tots al palau* (TB 483: 35). [argenteria 6]

argilenc -a *adj* Que conté abundància de roca detrítica de gra molt fi. *la terra era molt argilenca, que los cavalls exir no-n podien* (TB 1056: 24). [argilenca 1]

argue *m* Màquina consistent en un torn de tambor vertical sobre el qual s'enrotlla un cable i que serveix per a moure o per a alçar grans pesos. *E ab la força de l'argue fon fet tan prest que escassament fon partit lo balaner* (TB 410: 31-32). [argue 5]

aristol *m* Peça de metall que guarneix l'extrem inferior de la llança. *E los moros plegaven e ab los arístols de les lances daven a les portes* (TB 1200: 2). [aristols 1]

arma *f* **1.** Instrument per a atacar o per a defensar-se. *E per açò la spasa és la més noble arma que lo cavaller pot portar e de major dignitat* (TB 174: 10). **2. arma defensiva** *loc nom* La que serveix solament per a protegir-se d'un atac. *divís fer la batailla a cavall, ab armes defensives cascú a sa voluntat* (TB 651: 4). **3. armes reals** *loc nom* Les que, per oposició a les de guerra, s'empraven específicament en els tornejos. *qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra, fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades* (TB 213: 2-3). **4. cambra de les armes** → **cambra** 3. **5. companyó d'armes** → **companyó** 3. **6. cota d'armes** → **cota** 1. **7. dret d'armes** → **dret**² 2. **8. fer armes** *loc verb* Lliurar un combat. *E aquest duch féu armes a peu e a cavall e de totes fon vencedor* (TB 233: 12). **9. fer armes braves** *loc verb* Lluitar ferotgement en un combat. *E qui servint son senyor pot fer armes braves, no deu cercar de domèstiques* (TB 1105: 25-26). **10. fet d'armes** → **fet** 2. **11. frare d'armes** → **frare** 2. **12. gent d'armes** → **gent** 3. **13. germà d'armes** → **germà** 5. **14. màrtir d'armes** (o **martre d'armes**) → **màrtir** 2. **15. rei d'armes** → **rei** 4. [arma 2, armes 721]

armada *f* Conjunt de forces navals amb una mateixa finalitat operativa. *ordenà que ab aquelles naus dels genovesos fessen gran armada de tota aquella gent qui de Rodes era venguda* (TB 415: 15). [armada 7]

armadura *f* Conjunt de peces de ferro adaptades al cos per a protegir el combatent. *tan alts que donen a les dones fins als pits, e cascuna d'estes tingua una armadura de cap.* (TB 109: 19-20). [armadura 1]

arnés *m* **1.** Conjunt de peces defensives d'un guerrer. *Aprés li deu ésser levat tot l'arnés que porta, axí de les armes ofencives com defensives* (TB 294: 11). **2. arnés real** *loc nom* Conjunt de les armes reials, emprades específicament en els tornejos. *E la un diluns junyen ab arnés real e l'altre ab arnés de guerra* (TB 213: 8). [arnés 29, arnesos 13]

arpa *f* Instrument musical de corda pinçada, amb les cordes disposades dins d'un marc triangular en què un dels costats és la caixa harmònica. *los huns sonen laiüt, los altres arpa; huns mija viula, altres flautes e cantar a tres veus* (TB 663: 1). [arpa 2, arpes 1]

arquebisbe *m* Bisbe que exerceix la jurisdicció ordinària en la pròpia diòcesi i que també compta amb una certa autoritat sobre els altres bisbes de la mateixa demarcació eclesiàstica. *l'emperador tramés per l'arquebisbe de la ciutat per sposar-los de continent* (TB 1450: 28). [archebisbes 1, arquebisbe 7, arquebisbes 2]

arquer *m* Guerrer avesat en l'ús de l'arc. *E cascun franch archer de aquests portava scuder e patge* (TB 796: 24). [archer 1, archers 1, archés 1]

arrap *m* Ferida superficial feta amb les ungles, amb les urpes o amb un altre instrument agut. *E aquell arap li havia fet Plaerdemavida com li tancava la boca perquè no cridàs* (TB 905: 30). [arap 1]

arreu [pl] *m* Conjunt de peces secundàries o adherents d'una cosa principal, per a completar-la o per a ornamentar-la. *Haja per real exercici armes e cavalls, e los arreus de son palau, en pau, en guerra, e-n totes coses* (TB 608: 29). [arreus 1]

arròs *m* Planta de la família de les gramínies, de tija foliosa, fulles auriculades a la base i espiguetes en panícula laxa, finalment penjant, conreada extensament en climes càlids o benignes i terrenys inundables, corresponent a diverses varietats d'*Oryza sativa*, provinent del sud-est asiàtic, i també a diverses varietats d'*Oryza glaberrima*, originària de l'Àfrica tropical occidental. *E féu-li aparellar molt bé a dinar aroç e cuscusó e molts altres potatges que havien aparellat* (TB 638: 33). [aroç 2]

art *f* **1.** Manera de fer alguna cosa segons regles. *E açò vos requir per art de cavalleria, e per stíl e dret d'armes* (TB 653: 19). **2. arts liberals** *loc nom* Conjunt de disciplines, format per la Gramàtica, la Retòrica, la Dialèctica, l'Aritmètica, la Geometria, la Música i l'Astronomia, que, a l'edat mitjana, constituïen la part més important de l'educació medieval. *per yo no haver estudiat les liberals arts com ma filla* (TB 770: 2). [art 48, arts 3]

artefici *m* Artifici.

artellaria *f* Artelleria.

artelleria (o **artellaria**) *f* **1.** Conjunt de peces necessàries per a fer un treball o per a obtenir un efecte mecànic determinat. *En una cambra que dins l'ort havia, a hon tenia la sua artelleria per a conrear l'ort e per a son dormir* (TB 1048: 31). **2.** Material de guerra consistent en canons o en altres màquines de guerra. *e en aquell cas lo rey féu traure molta artellaria necessària per a la guerra* (TB 127: 16). **3.**

Cos de tropa que empra les màquines de guerra d'un exèrcit. *E Tirant, sabuda tal nova, que son cosí germà era tan malament nafrat, féu partir tota la artelleria* (TB 1236: 29). **4. artelleria major** *loc nom* La que consisteix en ginys grossos. *que de continent li trametés la sua artelleria major* (TB 1236: 27). [artellaria 2, artelleria 10, artelleries 1]

article m. 1. Cada una de les disposicions el conjunt de les quals forma un estatut. *En lo primer article, lo home de bon sentiment deu treballar en conèixer la dona que ama quala de aquestes tres calitats li plau més* (TB 528: 4-5). **2. article de fe** *loc nom* Veritat que s'ha de creure com a revelada per Déu i proposada per l'Església. *e ab aquest article de fe vull viure e morir* (TB 908: 4). **3. en l'article de la mort** *loc adv* En els instants previs al fet de morir. *Lo home qui stà ab tant de mal, posat en l'article de la mort* (TB 924: 22). [article 5, articles 7]

artifici (o **artefici**) *m* Tècnica aplicada a modificar l'estat natural de les coses. *ab la cortapisa lavorada per subtil artefici de perles orientals molt grosses* (TB 1445: 9). *lo qual anell era fet ab tal artefici que·s departia pel mig* (TB 77: 29). [artefici 1, artificis 10]

artificial *adj* Que és producte de l'activitat humana. *totes llurs amors de molt subtil e artificial pintura eren divisades* (TB 473: 3). [artificial 1]

artificialment *adv* **1.** D'una manera artificial. *E totes aquestes coses, senyor, no pense vostra senyoria sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment* (TB 231: 13-14). **2.** D'una manera artística. *una molt bella tomba de lignum àloe obrada molt artificialment* (TB 312: 10). [artificialment 2]

artificiós -osa *adj* Fet amb artifici. *de perles molt grosses qui·s mostraven en molt artificiosa obra* (TB 1439: 34). [artificiosa 1]

artilleria] veg. **artelleria**.

artitzat -ada *adj* Artificiós. *Com lo Capdillo véu fer tan subtils e artizades obres a Tirant* (TB 1126: 10). [artizades 1]

arxiu *m* Dipòsit de coses, especialment referit a un conjunt documental. *de quants mals e béns aveu tenguts yo·n só stat archiu* (TB 473: 17). [archiu 1]

asbrer *m* Mànc que sosté la ballesta. *que no stà ligada lo braç ab lo asbrer ab fil, com acostumen les altres de estar* (TB 372: 22). [asbrer 1]

- ascendent** *adj* Que creix en intensitat. *E la vostra amor, senyora Viuda, no-s pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui devalla e va tostemps en desmenució, e la mia és ascendent e natural* (TB 1054: 4-5). [ascendent 1]
- ascolà -ana** *m* Persona que serveix en un lloc sagrat per a ajudar a missa i a altres ministeris de l'altar i per a guardar el temple i la sacristia. *car segons canta lo capellà, sí respon l'ascolà* (TB 647: 6). [ascolà 1]
- ase** *m* Animal mamífer solípede de la família dels èquids (*Equus asinus*), que s'empra sobretot com a bèstia de càrrega. *aquestes VI legües replegareu quantes adzembles, àsens e someres e jumentes trobareu* (TB 1217: 15). [ase 6, àsens 2]
- asirià -ana** *m i f* Natural de Síria. *se lig de aquella virtuosa Semiramis, reyna dels asirians* (TB 1123: 34). [asirians 1]
- aspre -a** *adj* **1.** Desplaent al tacte perquè té la superfície plena de desigualtats. *ronpent-me los cabells e la mia cara sia feta aspra per les vostres ungles* (TB 962: 22). **2.** Que produeix una sensació anàloga als altres sentits. *e fon una fort, aspra e crudelíssima batalla* (TB 1196: 20). [aspra 9, aspre 6, aspres 11]
- aspredat** *f* Qualitat d'aspre. *feu acorts ab squinçada veu a l'aspredat de tan dolorosa lamentació!* (TB 1430: 5). [aspredat 2]
- assalt** *m* Pensament apressant. *Mitigant los treballosos asalts que en lo feminil coratge desesperades elections e molt greus enugs procurant infonen, gran és lo aturmentat sperit meu, per hon les mies injustes afflictions poden ésser per vosaltres, dones de honor, conegudes.* (TB 82: 18-20). [asalts 2]
- assenyat -ada** *adj* Que actua reflexivament. *los huns se fan folls, los altres asenats* (TB 662: 40). [asenats 1]
- assessor** *m* Persona que, pel seu coneixement especial d'un assumpte o d'una matèria, s'encarrega d'assistir a d'altres en un assumpte qualsevol. *E vós no haveu mester assessor qui parle per vós* (TB 545: 5). [assessor 1]
- assignació** *f* Fixació del que ha de ser atribuït a algú. *la donzella era en lo lit e sentí tocar la hora de la assignació* (TB 975: 6). [assignació 1]
- assossec** *m* Absència d'agitació. *La V és que parlen molt poch e ab gran asosech* (TB 865: 17). [asosech 1]

- assot** *m* **1.** Instrument compost d'una o de diverses matèries flexibles, que serveix per a donar colps a persones o a animals. *E cascuna tenia huns açots en la mà* (TB 790: 39). **2.** Colp donat amb aquest instrument. *que no morís, mas que la sentència fos mudada en açots* (TB 791: 4). [açots 4]
- ast** *f* Tija de ferro punxeguda en un dels caps en què s'enasta carn per a rostir-la mentre se li imprimeix un moviment de rotació. *E aquell, tenint-se per injuriat, alçà lo ast e ab la punta donà-li molt gran colp en lo pols* (TB 430: 33). [ast 1]
- asta** *f* Unitat de mesura de profunditat que equival a deu vegades la llargària del mànec d'una llança. *X astes dejús terra desijaria star* (TB 962: 14). [astes 1]
- astúcia** (o **estúcia**) *f* Habilitat per a aconseguir qualsevol fi amb enginy. *car en la guerra totes coses de astúcia aprofiten molt als hòmens guerrers* (TB 1145: 6). *entrà dins lo port d'Antona e ab gran stúcia desembarcare[n]* (TB 87: 8). [astúcia 3, stúcia 1]
- astució** **-osa** (o **estució** **-osa**) *adj* Que actua amb astúcia. *E si est astució en la guerra, bastes a ésser senyor del món* (TB 1145: 7). *remuda per la sua presència e stuciosa cavalleria* (TB 1453: 13). [astució 1, stuciosa 1]
- atent -a** *adj* Que fixa el pensament en alguna cosa i hi aplica l'enteniment sense distraure's mai. *les orelles de Tirant staven atentes a les rahons* (TB 469: 20). [atent 1, atenta 1, atentes 1]
- atentament** *adv* D'una manera atenta. *E si scoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs hoir los gemechs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents* (TB 1400: 7-8). [atentament 1]
- aterrament** *m* Caiguda en terra. *haurem la pau més segura, e aterrament de tots los altres* (TB 1401: 25). [aterrament 1]
- atractiu -iva** *adj* Que sedueix. *mas de molt bona gràcia e més atractives que totes les restants del món* (TB 1183: 23). [atractives 1]
- atreuiment** *m* Coratge suficient per a fer una determinada acció. *mas, per temor de la spasa, no tenia atreuiment de acostar-s'i* (TB 274: 25). [atreuiment 44]
- atxa** *f* Aïna de tall formada per una fulla acerada proveïda d'un mànec de fusta, en angle recte, en el mateix pla de la fulla. *E Tirant acostà's tant a ell e donà-li ab la acha damunt lo cap, que li enclotà lo bacinet* (TB 677: 10). [acha 35, aches 4, atxa 2, hacha 1]

atzembla *f* Bèstia de càrrega. *E féu carreguar XXX adzembles de vitualles e de totes les coses necessàries* (TB 288: 15). [adzembla 7, adzembles 10, adzemles 1, atzembles 1]

atzempler *m* Persona que té cura de les atzembles. *E hun adzempler era restat més atràs dels altres* (TB 1145: 24). [atzempler 1]

atzur *m* Color blau cel. *La subirana cuberta era tota de or e de atzur, e entorn de la cuberta eren les ymatges totes de or* (TB 480: 27). [adzur 1, atzur 3]

aucell *m* Ocell.

audàcia *f* Coratge que porta a arriscar-se. *presentà's davant lo emperador e, ab gran audàcia, li féu present de semblants paraules* (TB 1072: 39). [audàcia 7]

audiència *f* Admissió a ser oït. *Senyor, per què vostra senyoria no dóna audiència a aquest frare Simó de Far?* (TB 366: 31). [audiència 3, audiències 1]

augment *m* Engrandiment d'una cosa. *car la causa del vostre mal dóna augment e glòria als turchs* (TB 922: 6). [augment 6, aument 22]

augmentador -a *m i f* Que fa més gran alguna cosa. *tan senyalades gràcies que t'à fetes en fer-te aumentador de la sua sancta ley crestiana* (TB 1205: 7). [aumentador 1]

autoritat *f* Atribució i exercici del dret o del poder de manar i de dictar lleis. *jamés aguera aconseguït per yo ésser de major auctoritat de linatge e de béns de fortuna* (TB 269: 19). [actoritat 2, auctoritat 17, auctoritats 1, autoritats 1]

autor] veg. **actor**.

auxili *m* Ajuda prestada a algú que es troba en una situació adversa. *que en breu temps, ab lo seu auxili, yo·ls ajudaré de tot mon poder per liberar-los* (TB 1256: 16). [auxili 12]

avalot (o **avolot**) *m* Successió de sorolls molt forts. *y ella prestament li demanà quin avalot era stat aquell, per quina causa havia cridat* (TB 905: 24). *E lo gran avolot fon en lo palau e negú no sabia per què* (TB 1379: 23). [avalot 7, avolot 1]

avangeli *f* Evangeli.

avantatge *m* **1.** Distància a favor que separa una persona o una cosa respecte d'una altra. *e anava molt lauger, que tenia molt gran avantatge* (TB 297: 34). **2.** Superioritat sobre persones o coses. *En altra manera, més avantatge hauria l'om que Déu* (TB 606: 25). [avantage 1, avantatge 7]

avantbraç *m* Peça de l'arnés que cobria el braç des del colze fins a la mà. *e per semblant los avanbraços e manyopes de fulla molt prima* (TB 669: 9). [avantbraç 1, avanbraços 2]

avantguarda (o **davantguarda**) *f* Part d'una força armada, que va davant de la resta. *Manà-li que isqués primer de tots e que portàs l'avantguarda* (TB 196: 22-23). *La batalla començà, prenent lo rey Scariano la davantguarda* (TB 1233: 21). [avantguarda 1, davantguarda 2]

avar -a *adj* **1.** Que desitja excessivament i desordenada d'adquirir riqueses per guardar-les. *aquest rey Phelip de Sicília era home un poch avar e havia ajustat molt tresor* (TB 1358: 20). **2.** Que es lamenta quan ha d'ajudar algú o de donar-li alguna cosa pròpia. *no siau avar de subvenir als qui bé e lealment vos serveixen* (TB 227: 3). [avar 11, avares 1, avars 2]

avarícia *f* Qualitat d'avar. *Lo segon és de avarícia, perquè és lo més cobejós rey que en lo món sia* (TB 1158: 24). [avarícia 5]

avemaria *f* Oració a la Mare de Déu que comença amb la fórmula de salutació llatina *Ave Maria. e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres reys d'Orient* (TB 974: 36). [avemaria 1, avemaries 1]

aventura *f* Fet perillós ple de peripècies extraordinàries. *e de Perceval e de Galeàs, com complí l'aventura del Siti perillós* (TB 480: 26). [aventura 1, aventures 2]

avi àvia *m i f* Persona progenitora del pare o de la mare d'algú. *I quarters, ço és a saber, de pare e de mare, de avi e de àvia* (TB 280: 11). [avi 7, àvia 3]

avinentea *f* Circumstància adequada per a alguna cosa. *Exint de la missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la princessa* (TB 889: 20). [avinentea 2]

avinentesa] *veg. avinentea.*

avis *m* Notícia donada a algú perquè n'estiga advertit i actue en conseqüència. *Tirant li regracià molt lo bon avis, e que era molt content de acceptar-lo per servidor* (TB 643: 3). [avis 3, avisos 1]

avisament *m* Capacitat per a entendre les coses. *E conexent lo teu gran avisament, te fas cert, si a mes paraules negaràs crehença* (TB 1169: 9). [avisament 3]

avisat -ada *adj* **1.** Que obra amb prudència i previsió. *Molt és a mi enujosa cosa, avisada reyna, en pensar lo que-m dieu —respòs la princessa—, com açò sia cosa que, qui lo seu desig a una cosa desijada ha hagut molt, se deja més en l'ànimo*

contentar que qui desija e no pot lo seu desig atényer (TB 1411: 1). **2.** Propi de la discreció i de la prudència. *Lo emperador qui véu la avisada rahó de Tirant, manà que de aquí avant no li diguessen sinó princessa* (TB 498: 39). **3.** Llest. *Lo avisat mariner hagué fermat un argue en terra, vora mar* (TB 410: 1). [avisada 3, avisades 2, avisat 12]

àvol *adj* Que és menyspreable. *gità de la ost totes maneres de delits e d'àvol luxúria* (TB 609: 1). [àvol 1, àvols 1]

avolot *m* Avalot.

avorrició *f* Rebuig violent i irreprímible d'algú o d'alguna cosa. *si sabia que deguéss ésser en ira e avorrició de totes* (TB 885: 34). [avorrició 1]

avorridor -a *adj* Que mostra aversió cap a algú o alguna cosa. *hon tants nobles e virtuosos cavallers en ella segueren, qui foren coneixedors e mereixedors de tota honor e gentilea, e avorridors de tot engan, falcia e maldat* (TB 453: 6-7). [avorridors 1]

axcessiu -iva *adj* Excessiu.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

B

baçí *m* **1.** Recipient fondo de metall per a introduir-hi substàncies líquides. *Com foren dins la sglésia, un porsavant pres un baçí d'estany e, ab aygua molt calenta, li donà per lo cap* (TB 336: 11). **2.** Recipient per a arreplegar almoïna. *com los moros fan guerra als crestians, va lo baçí que acapten per totes les moreries* (TB 713:15). [baçí 5, bacins 6, baçí 3]

bacinet *m* **1.** Peça de ferro de l'armadura que cobria el cap. *lo rey de Àfrica, qui portava sobre lo bacinet una corona d'or ab moltes pedres precioses* (TB 1202: 10). **2.** Home d'armes guarnit de capell de ferro, però no d'armadura completa. *podeu dar sou a CC mília baçinets pagats per a XX o ha XXX anys* (TB 502: 22). [bacinet 28, bacinets 8, baçinet 9, baçinets 3, basinet 1]

baina *f* Estoig de la fulla d'una arma punxant o tallant. *E en la bahina del coltell liguà lo cap de la corda* (TB 410: 17). [bahina 3, bahines 1]

baix -a (o **abaix**) [**abaix** sols com a *adv*] **1.** *adj* Que és d'una alçària inferior a l'ordinària. *e portaven-li IIII lançes baixes* (TB 323: 35). **2.** *adj* Situat més avall. *fos feta una contramina y en totes les cambres baxes fossen posats bacins de lautó* (TB 1207: 20). **3.** *adj* Situat a la part meridional d'un territori. *E lo dit frare era natural d'Espanya la baxa, de una ciutat qui és nomenada València* (TB 1183: 17). **4.** *adj* Grosser. *senyor catiu de infels, subjugat a nació tan baixa?* (TB 1468: 17). **5.** *adv* A una altura poc considerable. *E baix, al peu de la cadira, seÿen totes les deesses* (TB 790: 28). **6.** *adv* Cap al lloc inferior. *e per lur supèrbia són mesos abaix* (TB 1123: 12). **7.** *adv* En un to poc elevat. *dix baix, que Tirant no u hohí* (TB 919: 2). **8.** *m* Part inferior d'alguna cosa. *y les muntanyes altes cayguen al baix y ls rius corrents se aturen* (TB 1495: 19). **9.** *m* Que prové o que pertany als estrats socials inferiors d'una societat. *Yo no só nada dels baxos del poble romà, e la mia mare dins en aquella ciutat naxqué. Los meus antichs foren nobles ciutadans de Roma, plens de antichs triümphos* (TB 1030: 3-4). **10.** **ab baixa veu** (o **ab veu baixa**) → **veu** 4. **11.** **ab lo cap baix** → **cap** 12. **12.** **hora baixa** → **hora** 10. **13.** **sol baix** → **sol**² 3. [abaix 1, baix 32, baixa 23, baixes 2, baxa 9, baxes 2, baxos 2]

bajania *f* Fet o comentari que denota escassa intel·ligència. *per dupte que no fes o que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la infanta* (TB 393: 21).

[bajania 2]

balaix *m* Pedra fina que s'empra com a joia, semblant pel color roig al robí, composta d'aluminat de magnesi, tenyida per òxid de ferro i cristal·litzada en octaedres.

havia engastat hun diamà o robí, balaix o safir (TB 797: 33). [balaix 9, balaxos 2]

balanç *m* Moviment d'oscil·lació que fa perdre l'equilibri. *E ab lo balanç que ell pres, la scala caygué rocegant per la paret* (TB 695: 15). [balanç 3]

balança *f* Aparell que serveix per a pesar, compost d'una palanca mòbil sobre un eix vertical que, al cap de cada un dels seus dos braços, du un plat per a posar, en l'un els pesos i a l'altre l'objecte que han de pesar. *ab pedres precioses serà mes en la balança de ta part, tantes fins que a l'altra façà desdir* (TB 759: 11). [balances 1, balança 7, balançes 1]

balaner *m* Vaixell de guerra i de transport de mercaderies, emprat per a la captura de balenes. *Aprés ixqueren tots los balaners e totes les barques de les naus* (TB 721:

11). [balaner 4, balaners 3]

balda *f* Peça plana i llarga, generalment de ferro, fixada al batent d'una porta o d'una finestra, i que serveix per a assegurar-les després de tancades. *la reyna posà la balda en la porta* (TB 1414: 27). [balda 1]

balena *f* Mamífer cetaci del grup dels misticets i de la família dels balènids o de la família dels balenoptèrids. *E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt vella* (TB 1111: 34). [balena 1]

balener] veg. **balaner**.

ball *m* Successió de passos, de salts i de posicions executats segons un orde i ritme determinats. *E de continent foren fetes moltes dances e balls morischs* (TB 1280:

22). [balls 3]

ballesta *f* **1.** Arma ofensiva consistent en un arc amb una corda muntat en creu a l'extrem d'una peça de fusta que serveix per a dirigir correctament el projectil. *e allí, ab fleches, balestes e lançes, ne fon feta una gran destrucció* (TB 359: 8). **2.** Ballester. *E trobaren que de V cents ballestes ensús que y havia, no-n trobaren sinó tres* (TB 372: 33). [balesta 2, balestes 3, ballesta 12, ballestes 9]

- ballester** *m* Guerrer avesat en l'ús de la ballesta. *e posà molta gent en les naus, hòmens d'armes e ballesters* (TB 720: 28). [balester 2, balesters 1, ballesters 5]
- baluard** *m* Obra de fortificació de forma pentagonal en els angles d'un recinte emmurallat. *Féu obrir la porta de la vila, e davant la porta féu fer aquí un baluart* (TB 1162: 15). [baluart 3]
- banc** *m* **1.** Seient llarguer, generalment de fusta, amb respatler o sense, en el qual poden seure dues o més persones al mateix temps. *lo rey d'armes véu IIII cavallers aseguets en un banch* (TB 278: 26). **2.** Fusta gruixuda emprada com a element de fortificació. *ab grans pavesos de barrera que tenien, e banchs pitgats e semblants coses: de açò feren devantera* (TB 674: 3-4). [banch 8, banchs 2]
- bandera** *f* Pedaç de tela habitualment de forma rectangular fixada per un dels costats a un pal, i que serveix per a identificar algú o alguna cosa. *Com los bous foren passats, Tirant féu alzar la bandera, la qual era blanca e vert* (TB 1210: 35). [bandera 41, banderes 40]
- bandereta** *f* Bandera petita que serveix d'ornament sobre l'armadura i d'identificatiu. *E per ço que fossen coneguts portaven al cap banderetes: los huns les portaven verdes, los altres blanques* (TB 798: 3). [banderetes 1]
- bando** *m* Grup de persones que s'oposa a un altre. *Per ma consciència, si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra* (TB 277: 33). [bandos 1]
- bàndol**] veg. **bando**.
- bany** *m* Líquid en què algú se submergeix, generalment l'aigua. *O, com sou donzella de mal comport! Exiu ara del bany e teniu les carns lises e gentils* (TB 904: 7). [bany 10, banys 2]
- baptisme** *m* Sagrament bàsic de la iniciació cristiana, consistent en un ritu que, unint ablució i paraules, esborra el pecat original i incorpora la persona a l'Església. *E que-m vullau dar lo sant bapisme, car yo-m vull batejar ab ma muller e fills* (TB 1463: 11). [baptisme 23, bapisme 5]
- barba** *f* **1.** Pèl que creix a la part inferior i lateral de la cara d'un home adult. *ab los cabells larchs y desbaratats, la barba, cobrint la major part de la vostra bella cara* (TB 1468: 21). **2.** Pilositat que creix de la mandíbula inferior de certs animals de càrrega. *Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó* (TB 1208: 26). [barba 14, barbes 1]

barbacana *f* Obra exterior de fortificació, davant de la muralla, per a defensa dels valls i de les portes. *e los de dins tiraven molta terra a la barbacana, e havien-la ben omplida de terra* (TB 552: 37). [barbacana 3]

bàrbar -a] veg. **bàrber -a**.

bàrber -a *adj* Estranger. *Veig-me en exili entre gents bàrberes e de la mia pròpia pàtria e dels conjuncts a mi en afinitat e amicícia separada* (TB 1294: 12-13). [bàrberes 1]

barca *f* **1.** Embarcació moguda a la vela o al rem emprada per a pescar, per a navegar a distàncies curtes, per a travessar rius o per a altres activitats semblants. *encara que la nit fos molt escura, viu una barca qui-m paregué que de pexcar degué ésser* (TB 1287: 13). **2.** Embarcació menor del servei d'una nau. *Aprés ixqueren tots los balaners e totes les barques de les naus* (TB 721: 11). [barca 24, barqua 1, barques 11]

barcella *f* Recipient per a introduir-hi grans i que té la capacitat de la mesura homònima, aproximadament equivalent a la sisena part d'una quartera. *sens que altra cosa no y havia que dues barcelles de perles* (TB 1031: 1). [barcelles 1]

barnús] veg. **albornús**.

baró *m* Noble que, en la jerarquia dels títols nobiliaris, és de categoria inferior al vescomte. *E en special sobre tots aquell egregi baró duch de Macedònia* (TB 1474: 28). [baró 3, barons 68]

barra *f* **1.** Peça de matèria sòlida, rígida i allargada. *e al cap de la tenda hi havia una barra ab tres sparvers* (TB 1125: 20). **2.** Peça de ferro que es llança des de la cofa a la nau enemiga per a abordar-la. *De la gàbia feyen mortals colps ab grans barres de ferro que lançaven* (TB 722: 4). [barra 1, barres 3]

barraca *f* Construcció rústica per a arrecerar-se de l'exterior o per a estar-s'hi. *e posaren foch a les barraques* (TB 411: 34). [barraques 1]

barral *m* Recipient per a líquids, de formes i materials variats. *se'n pujava alt en la torre hun gran barral de vi e dava molt bé a beure a tots sos companyons* (TB 1145: 31). [barral 1]

barranc *m* Depressió fonda produïda en la terra per efecte de l'aigua. *per ço com havien a voltar per molts barranchs e per lochs e viles que no eren en lur poder* (TB 1134: 37). [barranchs 1]

- barrera** *f* Tanca que, tot impeding l'accés a un recinte, l'envolta i el protegeix. *e féu fer moltes barreres fora de la ciutat* (TB 1126: 6). [barrera 1, barreres 2]
- barret** *f* Peça de vestir que serveix per a cobrir el cap. *Levà's lo barret del cap e féu-li honor de cavaller* (TB 277: 37). [barret 3, barrets 1]
- barril** *m* Recipient de fusta, de forma cilíndrica més ample d'enmig que de dalt i de baix, i que serveix per a conservar-hi matèries líquides o sòlides. *Ab gran fatiga e major perill, tragué lo barril de la sua mercaderia* (TB 998: 22). [barril 8]
- basca** *f* **1.** Malestar degut a una depressió de l'activitat del cor en què es té la sensació de perdre els sentits. *la Viuda Reposada tenia grans basques de cor e cridava grans crits* (TB 1379: 33). **2. basca de la mort** *loc nom* Angoixa intensa en el període de transició entre la vida i la mort. *lo pobre de cavaller caygué en terra e ab la basca de la mort fortment cridava* (TB 294: 17). [basca 2, basques 1]
- bassa** *f* **1.** Dipòsit en què es conté alguna substància líquida. *voluntàriament vos voleu ofegar en bassa d'oli* (TB 1047: 4). **2. ofegar-se en bassa d'oli** *loc verb* Algú, perdre la confiança en les pròpies possibilitats davant d'una situació no gens complexa. *Car la fortuna, enemiga de pau, té abrigat lo meu flach e dèbil cors de amor que porte a vostra senyoria, e açò és lo qui-m fa parlar, car veg que ab los ulls uberts voluntàriament vos voleu ofegar en bassa d'oli, e vós, com a home adolorit e fora de camí, no trobau qui us empare ni us haja pietat* (TB 1047: 3-4). [bassa 3]
- bastantment** *adv* Suficientment. *Per què és bastantment provat la dona ésser de major dignitat e excel·lència que l'home* (TB 748: 32-33). [bastantment 2]
- bastard -a** *adj* Que ha nascut d'un pare i d'una mare no units en matrimoni. *lo marqués de Monnegre e un jermà bastart del príncep de Taràntol* (TB 544: 1). [bastart 1]
- bastó** *m* **1.** Vara de fusta o d'altres materials, generalment amb puny i virolla, per a portar a la mà i repenjar-s'hi caminant. *ab la barba molt blanca, era molt geperut, ab un bastó en la mà* (TB 231: 11). **2. bastó de la capitania** *loc nom* El que que simbolitza el càrrec de capità. *Tirant no volgué acceptar lo bastó de la capitania* (466: 11). [bastó 18, bastons 2]
- bastonada** *f* Colp pegat amb un bastó. *Aprés, ab aquest bastó li doní tantes bastonades que-l lexí per mort* (TB 1145: 26). [bastonada 1, bastonades 2]

batafalua *f* Planta de la família de les umbel·líferes (*Pimpinella anisum*) amb flors blanques en umbel·la, d'origen oriental i cultivada pels seus fruits, medicinals i aromàtics. *Si lo meu rahonar fos compost de batafalua daurada* (TB 949: 16). [batafalua 1]

batafaluga] veg. **batafalua**.

batalla *f* **1.** Acció de guerra que revesteix sovint un caràcter espontani, de transcendència tàctica, de modalitat definida i d'una sola direcció, el propòsit de la qual és la conquesta o la conservació d'un objectiu. *Tots los altres, ab l'altra gent, eren morts en batalla* (TB 1465: 6). **2.** Esquadra de combat. *Lavors, Tirant manà a la primera batalla que ferís* (TB 1316: 35). **3. batalla campal** *loc nom* La que es fa a camp obert i en què intervenen dos exèrcits complets. *fins a tant la bandera del gran soldà dins batalla campal haja presa, ço és, la bandera vermella hon és pintada la òstia e lo càlzer* (TB 829: 6-7). **4. lletra de batalla** → **lletra** 4. [batailla 166, batailles 45, batalla 225, batalles 107]

batallant *m* Bataller. *com per la prudència e indústria dels batallants diverses vegades los pochs han obtesa victòria* (TB 69: 30). [batallants 1]

bataller *m* Home que participa en un combat. *lo qual de singular premi és merexedor, lo gran bataller, car ab verdader cor e sens frau negú tostemps les batalles ha fetes* (TB 856: 37-38). [bataller 1]

batent *m* Peça produïda amb alguna matèria preciosa, brodada o cosida per un cap a una tela o pell i que penja com a ornament. *hun chapellet fulletat de molts batents que lançava molt gran resplandor* (TB 705: 2). [batents 3]

batiment *m* Desencís intern de caire espiritual. *Les quereles de les mares eren manifestades per los batiments e plants* (TB 591: 1). [batiments 2]

batle *m* Oficial encarregat d'administrar justícia en una població en nom del rei o del senyor feudal. *en la potència nos gloriejam, a tots los alcayts, batles, alcadis, oficials, feels nostres* (TB 1456: 2). [batle 1]

batlia *f* Càrrec i jurisdicció de batle. *E si axí no u feu, no vull ésser de vostra batlia* (TB 887: 5). [batlia 1]

bavera *f* Peça de ferro que s'uneix a la part inferior de l'elm o del capell de ferro i que serveix per a defensar la boca, la barba i part de les galtes. *e per ço com no tenia bavera donà-li enmig de la galta* (TB 676: 32). [bavera 5]

bé *m* **1.** Profit que procura una satisfacció. *E la sperança de bé e temor de mal me fa creure adés una cosa, adés altra* (TB 781: 16). **2.** [pl] Possessions materials. *E prenh-me, per la mia ànima, de mos béns, cent mília ducats que sien distribuïts* (TB 188: 15). **3.** **a mal ni a bé** → **mal**² **4.** **bé interior** *loc nom* El que és natural. *Dóna a nosaltres natura béns interiors de l'ànima* (TB 1288: 29). **5.** **béns de fortuna** *loc nom* Les possessions que algú hereta dels seus ascendents. *de major auctoritat de linatge e de béns de fortuna* (TB 269: 19). **6.** **home de bé** → **home** **2.** [bé 169, béns 143]

beat -a *adj* Extremament devot. *lo meu cors a l'ansià de mon pare ni a la beata de ma mare no li sia mostrat* (TB 1072: 28). [beata 1]

beatitud *f* Felicitat perfecta i tranquil·la. *e lo bell sguart vostre me dóna beatitud* (TB 1054: 6). [beatitud 9]

bell -a *adj* **1.** Que posseeix el conjunt de gràcies o de qualitats que, manifestades sensiblement, provoquen plaer espiritual. *car pintor no poguera pintar hun cors més bell del que yo he vist* (TB 1098: 2). **2.** Que mostra una qualitat intel·lectual elevada. *e la bella eloqüència de Plaerdemavida* (TB 623: 23). **3.** Que és o s'esdevé amb molta intensitat. *Aprés fuy servit de molta bella bastonada e fuy comprat e venut* (TB 1230: 31). [beill 1, bell 55, bella 104, belles 22, bellíssima 12, bellíssimes 2, bells 26]

bellament *adv* **1.** D'una manera agradable de contemplar. *ella se abillà molt bellament, considerant que havia de ésser vista per molta noble gent* (TB 1438: 19-20). **2.** Amb eficàcia. *pres lo rey e posà'l dins una cambra e féu-lo bellament ferrar* (TB 1154: 23). [bellament 3]

bellea *f* Qualitat de bell. *E dehia-u més per la gran bellea de la infanta* (TB 473: 6). [bellea 100]

bellesa] veg. **bellea**.

bena *f* Tira generalment de fil, especialment la que serveix per a lligar o per a embolicar un membre i per a subjectar apòsits aplicats a diverses lesions. *e ab les mans se desféu totes les benes de les nafres e jamés consentí lo tornassen a curar* (TB 1222: 29). [benes 1]

benaventurança *f* Estat de beatitud. *Senta, Senyor, la benaventurança del repòs del cel e de la lum eternal* (TB 1518: 4). [benaventurança 16]

benaventuradament *adv* Amb felicitat. *e que yo-t veja emperador benaventuradament regnant* (TB 1463: 26). [benaventuradament 9]

benaventurat -ada (o **benavanturat -ada**) *adj* **1.** Que és feliç. *O benaventurat cavaller de eterna fama!* (TB 1165: 4). **2.** Que proporciona felicitat. *en aquesta cambra per possehir lo goig de aquest benavanturat lit* (TB 980: 7). *A tu, rey prudentíssim, jove, qui has viscut en benaventurada vida* (TB 98: 1). [benavanturat 1, benaventurada 27, benaventurades 2, benaventurat 68, benaventurats 18]

benedicció *f* Invocació de la protecció de Déu sobre algú o sobre alguna cosa amb paraules o cerimònies rituals. *E yo daré la benedicció com cantaré missa* (TB 1284: 24). [benedicció 7, benediccions 1, benedictió 5, benedictions 2]

benefici *m* **1.** Bé que es produeix o que s'obté d'alguna cosa. *unes veguades permet algun gran peccat per major benefici* (TB 364: 10). **2. no haver ofici ni benefici** → **ofici** **3.** [benefici 12, beneficis 10]

beneit -a *adj* Curt d'enteniment. *Com sou huy exit tot beneyt! Par que no sapiau mal ni bé!* (TB 544: 32). [beneit 1, beneyt 3, beneyta 2]

beneplàcit *m* Aprovació de qui és superior sobre un altre. *puixa possehir béns de fortuna sens beneplàcit de aquella* (TB 1289: 14). [beneplàcit 1]

benifet *m* Allò que procura a algú una satisfacció. *forçats per armes ne aguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe* (TB 604: 31). [benifets 1]

benignament *adv* Amb benignitat. *E lo cèsar los rebé molt benignament e ab grandíssima amor* (TB 1470: 6). [benignament 12]

benignitat *f* Disposició a ser indulgent cap a algú. *E aquell ab molt gran benignitat les pres e atorgà'ls tot quant saberem demanar* (TB 1236: 14). [benignitat 28]

benivolença *f* Benvolença.

benjoí *m* Resina balsàmica que s'obté per incisió de diversos estíraxs, usada en perfumeria i cosmètica, i en medicina. *no-l teniu al costat en un lit ben perfumat de benjohí, algàlia, almesch fi* (TB 430: 12). [benjohí 1]

benjuí] veg. **benjoí**.

benvengut -uda *adj* Que és ben acollit i tractat. *féu-li molt gran festa, dient-li que ell fos lo benvengut per cent milia vegades* (TB 1374: 33). [benvengut 1]

benvingut -uda] veg. **benvengut -uda**.

benvolença (o **benivolença**) *f* Qualitat de benvolent. *me fésseu cert de vostra benivolença que la mia demanda fos admesa* (TB 629: 2). *E perquè conegau ma benvolença, quant és lo desig que tinch de servir e honrar* (TB 895: 3). [benivolença 1, benvolença 16]

benvolent *adj* Que mostra bona voluntat cap als altres. *e-n ajustar gent, parents, amichs e benvolents* (TB 350: 3). [benvolents 1]

bergantí *m* Embarcació lleugera de rem, de la família de les galeres. *Prestament los mariners forniren lo bergantí de totes coses necessàries* (TB 374: 6). [bergantí 17]

besada *f* Aplicació dels llavis sobre algú o sobre alguna cosa tancant-los en el moment del contacte i destancant-los tot seguit en senyal afectuosa. *besaren-se, e fon tan saborosa la besada que poguera hom haver anat una milla ans que la una* (TB 1031: 18). [besada 2]

besar *m* Besada. *prenia de vós amorosos besars* (TB 708: 11). [besar 2, besars 7]

bèstia *f* Animal de càrrega, habitualment quadrúpede. *davall aquell bell arbre per veure les bèsties que venien a beure a la lúcida font* (TB 151: 19). [bèstia 1, bèsties 13]

bestiar *m* **1.** Conjunt de bèsties d'una mateixa espècie, especialment de les que es crien per al servei de l'home. *gran multitut de bous e d'altres bestiar per a forniment de la ost* (TB 1363: 28). **2. bestiar gros** *loc nom* El compost principalment per bous i muls. *e portaren-se'n molt bestiar de gros e de menut* (TB 1135: 3). **3. bestiar menut** *loc nom* El compost principalment per ovelles i cabres. *e portaren-se-n molt bestiar de gros e de menut* (TB 1135: 3). [bestiar 7, bestiar 2]

bevedor -a *adj* Que s'empassa un líquid. *só peixedor de les herbes, e bevedor de les aygües a despit de tota la cristiandat* (TB 567: 7). [bevedor 1]

bevenda *f* Substància líquida per a beure. *E Salamó diu, en hun tractat que fa, que les bevendes verinoses són cubertes ab dolçor de mel* (TB 1252: 3). [bevendes 1]

biga *f* Peça, generalment prismàtica, molt més llarga que alta i ampla que, disposada horitzontalment, serveix per a suportar les càrregues que no graviten directament sobre una paret o sobre un pilar. *prestament dellà lo pont féu ficar de grosses bigues e feren allí hun palench* (TB 1112: 28). [biga 1, bigua 2, bigues 3]

bisbat *m* Demarcació assignada a un bisbe per a exercir-hi les seues funcions i la seua jurisdicció. *e als bisbes donaren bons bisbats ab bona renda* (TB 1363: 5). [bisbats 1]

bisbe *m* Prelat superior d'una diòcesi. *l'emperador anava un poc enujat de un bisbe qui la missa dita havia* (TB 150: 4). [bisbe 11, bisbes 8]

biscaí -ina *m i f* Natural de Biscaia. *e la pobblà de alamanys e de viscahins* (TB 359: 15). [viscahins 1]

bitlleta *f* En heràldica, moble petit i rectangular col·locat ordinàriament en pal. *Lo diluns fon publicat per los desús dits reys d'armes e erauts, qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra, fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades, ab cera gomada cascuna punta de la billeta* (TB 213: 3-4). [billeta 1]

bla blana] veg. **blan -a**.

blan -a *adj* **1.** Que actua amb delicadesa. *Axí és en lo principi d'amor que sou blans [els amants], après, aspres e terribles* (TB 845: 35). **2.** Que cedeix fàcilment. *ans te serà bé mester que t'abilles de novelles armes, e no-t penses haver menys a fer per ço com lo enemich és pus blan e pus suau* (TB 600: 35-36). [blan 1, blans 1]

blanament *adv* D'una manera dolça i delicada. *la bona companyia feta entre dos, se deu blanament concordar en fets e en dits e en virtuoses obres* (TB 1000: 18). [blanament 1]

blanc -a *adj* **1.** Que és del color de la neu. *E anà al palau sobre una aquanea tota blanca* (TB 516: 26). **2.** Que és de raça caucàsica. *de tot cert yo tinch gran dubte, no de aquests que ací combaten, mas de aquella mala gent blanca* (TB 1220: 9-10). **3. blanc paper** → **paper** **2.** **4. cara blanca** → **cara** **2.** **5. carta blanca** → **carta** **2.** **6. moneda blanca** → **moneda** **3.** **7. fer del blanc groc** *loc verb* Fer veure una cosa per l'altra. *vos porien molt prometre e poch donar, e del blanch vos farien groch perquè en loch apartat poguessen haver notícia de vostra gentilea* (TB 1002: 14-15). **8. fer** (a algú) **la cara blanca** → **cara** **3.** **9. vin blanc** → **vi** **2.** [blanca 17, blanch 52, blanca 4, blanchs 4, blanques 8]

blancor *f* Qualitat de blanc. *e les mans se demostraven de inestimable blancor e bellea* (TB 207: 15). [blancor 5]

blasfèmia *f* Expressió injuriosa contra Déu o els sants. *Sperança tinch en Déu que la sua malvada lengua desonesta e maldient, acompanyada de injurioses blasfèmies, que yo li'n faré passar condigna pena* (TB 527: 17-18). [blasfèmies 1]

blasme *m* Desaprovació de la manera d'actuar d'algú. *E per ço que tal blasme ne infàmia per vós ni per los vostres no córregua* (TB 653: 22). [blasme 5]

blat *m* Nom genèric que designava totes les espècies de cereals i altres gramínies alimentàries. *e recullit tot lo blat dins la ciutat, per botigues* (TB 1406, 8). [blat 4]

blau -ava *adj* Que és del color del cel sense núvols. *E volent caminar en la nit, lo cel se demostrava blau, la luna era en lo ple* (TB 1104: 9). [blau 6, blaus 2, blava 3]

bo/bon bona [la forma **bon** només apareix davant de substantiu mentre que **bo** s'usa sol o darrere de substantiu] **1.** *adj* Excels des d'un punt de vista moral. *al nostre capità, lo qual és just, bo e verdader* (TB 660: 31). **2.** *adj* Que és estimat per la seua moral excelsa. *Lo meu bon amich, quines noves nos portau?* (TB 564: 19). **3.** *adj* Que reporta algun benefici o interès. *No seria bo que féssem una volta per la ciutat [...]*? (TB 427: 2). **4.** *adj* Dit d'un vent, que és favorable a la navegació. *com veren lo vent larguer e bo, en la nit donaren vela* (TB 401: 9). **5.** *m* Allò que té una qualitat excelsa. *Del bo tria hom lo millor* (TB 291: 4). **6.** **ab bon cor** → **cor** **5.** **7.** **ab bon salvament** → **salvament** **2.** **8.** **bon matí** → **matí** **3.** **9.** **bon mercat** → **mercat** **2.** **10.** **bon temps** → **temps** **6.** **11.** **bona fe** → **fe** **5.** **12.** **bona intenció** → **intenció** **2.** **13.** **bona sort** → **sort** **3.** **14.** **bona ventura** → **ventura** **3.** **15.** **cavaller de bona ventura** → **cavaller** **3.** **16.** **de bon cor** → **cor** **7.** **17.** **de bon grat** → **grat** **4.** **18.** **de bon matí** → **matí** **4.** **19.** **de bona gana** → **gana** **3.** **20.** **de bona voluntat** → **voluntat** **4.** **21.** **de bon sentit** → **sentit**² **2.** **22.** **donar** (a algú) **la bona nit** → **nit** **5.** **23.** **haver la bona estrena** → **estrena** **2.** **24.** **home de bona ventura** → **home** **3.** **25.** **home de bona vida** → **home** **4.** **26.** **home de bona voluntat** → **home** **5.** [bo 58, bon 304, bona 284, bones 51, bons 103]

boca *f* **1.** En l'ésser humà i en molts animals, cavitat que conté la llengua i les dents, i que va des dels llavis a la faringe. *E ella prenia lo lançol e posava'l-se a la boca e ab les dents strenyia'l fort per no cridar* (TB 708: 16). **2.** **boca de la cova** *loc nom* Obertura que serveix d'accés o d'eixida. *e lo dia clar e net e véu la boca de la cova* (TB 1367: 14). **3.** **eixir les paraules de la boca** → **paraula** **5.** [boca 102, bocha 3, boqua 6, boques 1]

bocí *m* Tros d'aliment per a menjar. *Fet açò, combreguaren ab un boçí de pa* (TB 324: 16). [bocí 3, boçí 1]

boda *f* Cerimònia festiva amb què se solemnitza un matrimoni. *¿E què y fretura festes a les bodes, puix a les sposalles no n'i hagué?* (TB 857: 28). [boda 1, bodes 28]

boira *f* Núvol molt baix, que dificulta més o menys la visió segons la concentració de les gotes que la conformen. *cobrint aquell spessa boyra y núvols* (TB 1495: 16). [boyra 1]

bombarda *f* Peça d'artilleria, relativament curta i de boca molt ampla, que llançava pedres grosses. *E com la pedra de la bombardada dava en la muralla, foradava lo mur* (TB 552: 38). [bombarda 7, bombardes 40]

bonament *adv* Amb bondat. *E per ço vos volríem consellar e preguar, si bonament se podia retractar, que no·s fes aquesta batailla* (TB 323: 25). [bonament 5]

bondat *f* **1.** Qualitat que reporta benefici. *e de açò sereu premiat per la Bondat divina en aquest món de excelses honors* (TB 463: 1). **2.** Qualitat elevada. *E més se manifesten les tues bondats e virtuts tant com més honres aquest magnànim seny* (TB 1227: 9). **3. fer bondat** *loc verb* Comportar-se correctament. *Durant aquella, si l'altra part volrà fer bondat, no tement los perills sdevenidors, socorrent-nos* (TB 588: 24). [bondat 87, bondats 3]

bonea *f* Bonesa.

bonesa (o **bonea**) *f* Bondat 1. *O Déu, complit de tota amor e bonea, al qual solament se pertany de perdonar* (TB 1518: 6). *retent deguda honor a la magestat de l'hom e a la bonesa de les dones* (TB 1284: 11). [bonea 3, bonesa 1]

bonet *m* Barret baix, cilíndric o troncocònic. *e portava en lo cap un petit bonet de velut negre ab un fermall* (TB 207: 5). [bonet 9]

boneta *f* Vela supletòria que s'afegia a una altra. *e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar* (TB 721: 31). [bonetes 1]

bonvoler *m* Inclinació favorable de la voluntat cap als altres. *E si lo teu bonvoler és ab efecte per complir les coses que honor ab si porta dretament* (TB 1105: 28-29). [bonvoler 1]

bord -a **1.** *adj* Que no produeix fruit. *com digua la Sacra Scriptura que tot arbre bort deu ésser taillat e mes al foch* (TB 433: 29). **2.** *m i f* Bastard. *E poseheix lo regne com a rey tirà e ab poca justícia, com al duch de Meçina pertany regne e la*

corona de Ciçília, car bort no pot ni deu ésser admés a senyorejar regne negú (TB 433: 26-27). [bort 2]

bosc *m* Lloc poblat d'una gran quantitat d'arbres, especialment d'aquells que no són fruiters ni per a conreu. *E Tirant agué fustes e féu dins un bosch tallar molts albres* (TB 585: 31). [bosch 10]

boscatge *m* Bosc. *e seríeu en perill de perdre-us per los grans boscatges que en aquesta part són* (TB 191: 20). [boscatges 1]

bossa *m* Saquet de tela o de pell, habitualment provist amb cordons per a tancar-lo i que serveix per a guardar-hi objectes petits. *mes mà a la boça e tragué XII ducats en or* (TB 394: 17). [boça 1, bossa 2]

bot *m* Cuir, generalment de boc, que, cosit i empegat, serveix per a contenir vi i altres líquids. *E acostà's tant envers Tirant e tirà-li un bot de lança* (TB 676: 31). [bot 1]

bóta *m* Recipient de fusta més llarg que ample, de secció transversal aproximadament circular, major en el centre que en els extrems, les bases del qual són dues peces de fusta i la superfície lateral està formada per dogues encorbades i acoblades, unides amb cèrcols, i que serveix per a guardar-hi i transportar-hi líquids i aliments. *Aprés, Tirant féu traure de la nau moltes bótes de farina e féu-les posar enmig de la plaça* (TB 405: 28). [bótes 3]

botiga *f* Local destinat a dipositar-hi mercaderies per a la venda pública. *e recullit tot lo blat dins la ciutat, per botigues, e molts vins e olis, carns salades, mels e legum* (TB 1406: 8). [botigues 2]

botja *f* Bossa petita o sac de cuir per a viatjar. *E Diaphebus se féu donar una botgeta en què portava la carta e començaren a legir* (TB 240: 16). [botgeta 2]

botxa] veg. **botja**.

botzina *f* Instrument de vent, en forma de trompeta, constituït per una ampla embocadura o per una banya que, bufant per un forat fet al vèrtex, produeix sons emprats per a fer senyals. *en molt gran sclafit de trompetes e anafils e de botzines* (TB 1383: 5). [botzines 2]

bou *m* Animal mamífer remugant, mascle i adult, de la família dels bòvids (*Bos taurus*), de cap gros i massís, amb potents banyes punxegudes recorbades enlaire.

E axí mateix tramés carn de bou e de porch e molt pa fresch a la galera (TB 1352: 13). [bou 5, bous 12]

braç *m* **1.** Cadascuna de les dues extremitats toràciques de l'home, des del muscle fins a la mà. *E Phelip pres per lo braç a la infanta e axí anaren fins al palau* (TB 425: 4). **2. braç de mar** *loc nom* Canal format per una porció de mar que entra terra endins. *e aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat* (1385: 30). [braç 72, braços 54, bras 6, brasos 1]

braça *f* Mesura de longitud equivalent, originàriament, a la distància que hi ha des de l'extrem d'una mà a l'extrem de l'altra tenint els braços estirats en línia recta. *que de l'altra part li passà una gran braça de la lança* (TB 235: 1). [braça 1]

braçalet *m* Objecte d'ornament en forma d'anell que es porta a l'extrem inferior de l'avantbraç per a envoltar-lo. *L'altre cavaller donà a dona Guiumar un braçalet, la meytat d'or e mig d'açer, ab molts diamants* (TB 291: 7). [braçalet 1]

braga [pl] *f* Calçons de malla de ferro que formaven part de l'armadura. *e nafrà'l, car no portaven bragues de mailla* (TB 327: 17). [bragues 1]

branca *f* Divisió i subdivisió d'un concepte qualsevol. *car lo peccat de enveja té moltes branques* (TB 449: 18). [branques 1]

braó *m* Part del braç que va des del muscle fins al colze. *liguàs a tots los altres les mans detràs e alt en los brahons* (TB 412: 29-30). [brahó 1, brahons 1]

brasa *f* Tros de carbó reduït a l'estat de carbó ardent per la combustió. *posà brases enceses de carbó dins la capça* (TB 1145: 38). [brases 1]

brau -ava *adj* **1.** Valent davant del perill. *volien pendre per liguar-lo e ell era tant brau que negú no tenia gosar de acostar-s'i* (TB 274: 9). **2.** Salvatge. *la guerra començà cruel e brava* (TB 968: 18). **3. fer armes braves** → **arma** 9. **4. mar brava** → **mar** 11. [brau 2, braus 2, brava 6, braves 1]

bravament *adv* Amb coratge. *e los de dins se defenien molt bravament, que mataven molta gent dels crestians* (TB 1327: 28). [bravament 16]

bravures [pl] *f* Paraules que es diuen per a fer ostentació de valentia davant del perill. *Vostres bravures són tantes que les orelles tinch cançades* (TB 562: 26). [bravures 1]

brega *f* Discòrdia manifestada violentament. *molts hòmens de la ciutat anaren hon era stada la bregua e trobaren encara alguns moros vius* (TB 413: 4). [brega 1, bregua 3]

breu **1.** *adj* De curta durada. *E si no fos stada tan breu la sua vida, fóra stat posat en grandíssima dignitat* (TB 1227: 22). **2.** *adv* Breument. *he deliberat scriure-us breu, perquè la mort no-m vol més porrogar* (TB 1491: 9). **3. en breu** *loc adv* De seguida. *perquè en breu les forces de amor compregues* (TB 1267: 6). **4. en breu temps** → **temps** 11. [breu 21, breus 14]

breument *adv* En poc de temps. *amagua la tua lum per ço que breument sia complit lo que tinch deliberat* (TB 535: 5). [breument 3]

brevetat] *veg.* **brevitat**.

brevitat *f* Durada curta. *considerada la brevitat del temps que-s mereix en retre la resposta* (TB 1404: 11). [brevitat 2]

brial *m* Vestit de tela rica usat per les dones, el qual, lligat a la cintura, arribava fins als peus. *aquell primer dia que us viu, vestida ab brial de cetí negre* (TB 700: 6). [brial 10]

briant *m* Petita vesícula que pot formar-se en la pell en el curs d'alguna afecció dermatològica. *acostà's a la antorcha e obrí's algun briant que tenia en les mans* (TB 435: 34). [briant 1, briants 1]

brida *f* Peça del guarniment del cavall o de les bèsties de càrrega, que es col·loca al cap, formada pel fre, les regnes i les corretges, i que serveix per a guiar i controlar l'animal. *ab les selles açerades e les brides totes daurades* (TB 278: 9). [brida 1, brides 1]

brocat *m* Teixit de seda amb or o amb argent. *ben abillats ab robes d'estat de chaperia e de brocat, ab grosses cadenes d'or al coll* (TB 1472: 38). [brocat 78, brocats 4, broquat 1]

brodador -a *m i f* Persona que fa brodadures. *vós portau la camisa ben trepada, que no sé brodador al món que millor la sabés trepar* (TB 694: 23). [brodador 1]

brodadura *f* Ornamentació d'una roba o d'un teixit amb dibuixos fets amb passades d'agulla emprant fils de cotó o altres materials. *les calçes de aquella semblant brodadura molt riques, lo gipó de brocat de fil de argent* (TB 196: 14). [brodadura 2]

- brogit** *m* Successió confusa de soroll. *E si scoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs hoir los gemechs, plants e crits* (TB 1400: 7). [brogit 3]
- bromós -osa** *adj* Cobert de boira. *tot aquell dia fon nuvolós e bromós, que jamás los moros, ni menys de la ciutat, no-n pogueren haver vista* (TB 1383: 11-12). [bromós 1]
- broquet** *m* Ferro de llança de torneig. *los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades* (TB 213: 2-3). [broquet 1]
- brúfol** *m* Mamífer artiodàctil remugant semblant al bou (*Bubalus buffalus L*), més gros que aquest, de pelatge fosc i banyes encorbades arrere. *E aquí corregeren brúfols, qui eren molt braus, e fon molt singular festa* (TB 1004: 33). [brúfols 2]
- bruixa** *f* Dona a la qual s'atribueix un poder sobrenatural o màgic, sovint per a fer el mal. *la qual és parenta de la vella bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé* (TB 932: 8). [bruixa 1]
- brut -a** *adj* animal brut (o brut animal) → animal 2. [bruts 3]
- búfal**] veg. **brúfol**.
- bufet** *m* Colp donat a la galta amb la palma de la mà. *alçà la mà e donà-li un gran bufet* (TB 150: 7). [bufet 2]
- buit -ida** *adj* Que no conté res. *aquests poblaren la ylla de Rodes e restà buyt lo temple de Salamó* (TB 362: 12). [buyda 1, buyt 1]
- bullent -a** *adj* Dit d'un líquid, que és tumultuosament agitat per la generació, dins de la seua massa, de bombolles de vapor que puguen i esclaten a la superfície. *que no puch retenir les mies làgremes, que aygua bullent par que sien!* (TB 1502: 3). [bulent 1, bullent 5, bullenta 1]
- bullició -osa** *adj* Que no s'atura mai. *E si-ls voleu huy en dia conéxer, són aquells qui són bulliciosos, que no-s poden reposar, ans contínuament stan en moviment de peus e de mans, e lo lur sperit jamás stà segur* (TB 1132: 34-35). [bulliciosos 1]
- burell -a** **1.** *adj* Que és de color gris fosc. *Les robes que portaven eren de domaç burell* (TB 279: 16). **2.** *m* Roba basta de color gris fosc. *No que hagués pres lo àbit, mas tota vestida de burell, tenint la regla de les altres monges* (TB 1323: 11). [burell 7, burella 1]
- burla** *f* **1.** Divertiment bé per a riure's d'algú o d'alguna cosa o per a fer riure. *Tirant se alegrà hun poch ab les burles de Plaerdemavida* (TB 845: 25). **2.** Falsedat que

es diu o que es fa per a fer caure algú en un error. *E per ço crech que tot deu ésser burla e no u dieu sinó per enganar-me* (TB 365: 2). **3. per joc e burles** → **joc** 13. [burla 14, burles 7]

butla *f* Document pontifici relatiu a matèria de fe per a concedir privilegis. *E après la absolgué a pena e a culpa, car bul·la tenien del papa* (TB 1508: 15). [bulla 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

C

- ca** *m* **1.** Mamífer carnívor de la família dels cànids (*Canis familiaris*), que viu en domesticitat i al servei de l'home, especialment per a guardar i per a caçar. *E lo rey Menador de Pèrsia, qui era entrat en la batalla com a ca rabiós ab l'aljuba d'or mo[l]t luent e véu a Tirant, dexà's anar devers ell* (TB 1317: 28-30). **2. ca de presa** *loc nom* El que, sent pesat i amb força i valor extraordinaris, s'utilitza per a la defensa de les propietats, per a les caceres perilloses i per a lluitar contra les feres. *Vench lo muntero major ab molts sahuessos e cans de presa e lebrés de Bretanya e ab tota la munteria* (209: 10). **3. fill de ca** → **fill** 5. [ca 3, cans 6]
- cabal** *m* **1.** Conjunt de diners o d'altres béns materials que algú posseeix. *tot lo seu cabal e sustància havia posat en hun barril de jochs de najyps* (TB 998: 151-6) **2. traure lo cabal** *loc verb* Obtenir bon resultat. *E si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavaller de bona ventura* (TB 792: 34). [cabal 5]
- cabàs** *m* Receptacle fet de llata d'espart, amb dues anses, que serveix per a transportar terra, pedres, sorra o altres coses. *Aprés venien X tinells tots plens de cabaços e paners grans de tot lo tresor de l'emperador* (TB 785: 34). [cabaços 2, cabàs 1]
- cabasset** *m* Peça de l'armadura que cobria i resguardava el cap. *E caygué-li la bavera del cabacet que portava, car allí fon enconrat ab la una lança* (TB 676: 22). [cabacet 1, cabaços 2, cabàs 1]
- cabell** *m* **1.** Pèl que surt a la pell del crani de l'espècie humana. *dava-li un ramellet de flors ben perfumat, o un cabell o dos del seu cap, e aquell se tenia per molt benaventurat* (TB 953: 12-13). **2.** [pl] Conjunt dels pèls que cobreixen el cap. *E pres-la per los cabells de part de tras e donà-li gran tirada* (TB 1269: 8). **3. en cabells** *loc adv* Amb el cap al descobert. *isqueren de la ciutat descalces, les donzelles en cabells* (TB 124: 4) **4. rompre los cabells** *loc verb* Mostrar desesperació. *Què teniu, senyora, sobre mi? Qui, ronpent-me los cabells e la mia cara sia feta aspra per les vostres ungles, totes coses conportaré ab paciència e, encara, hauré temor la vostra mà no sia nafrada en lo meu cors* (TB 962: 22) **5.**

- tocar lo menor cabell** (del cap d'algú) *loc verb* Importunar-lo. *E si negun altre rey o emperador en lo menor cabell del meu cap contra ma voluntat me tocàs, yo-l ne fera penedir* (TB 150: 19-20). [cabell 4, cabells 58]
- cabiró** *m* Biga petita o mitjana que forma el pendent de la teulada i que en suporta els llistons. *e sobre los cabirons clavaren posts, en manera que de la un cap fins a l'altre stava enpostat com un pont* (TB 585: 36-37). [cabirons 2]
- cabriol** *m* Mamífer artiodàctil remugant de la família dels cèrvids (*Capreolus capreolus*), petit, de banyes dretes forçades de la punta, que habita Europa i l'oest asiàtic. *e en aquest ort havia una porta que entrava en un gran parch hon hi havia diverses natures de animals salvatges, ço és, honços, cervos, cabirols, porchs salvatges e de totes altres bèsties de mont* (TB 231: 28-29). [cabirols 1]
- cabró** *m* Mascle de la cabra. *Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó* (TB 1208: 26). [cabrons 1]
- caça** *f* Cerca i encaçament d'animals en llibertat per a capturar-los o per a matar-los. *e anam tots ab lo rey a caça; fem gran matança de salvatgines* (TB 209: 11). [caça 4]
- caçador** *m* Persona que practica la caça. *E per quant és gran caçador, portava de molts grans alans, molt braus* (TB 273: 35). [caçador 2, caçadors 1, cassadors 1]
- cadafal** *m* Plataforma de taulons elevada que s'erigeix en un lloc públic per a un espectacle, per a un acte solemne o per a altres activitats semblants. *veren l'emperador alt en lo cadafal, asseyt en la imperial cadira* (TB 1439: 21). [cadafal 56, cadafals 6]
- cadena** *f* Lligam format d'anelles o altres peces metàl·liques molt resistents més o menys tancades, cadascuna de les quals s'entrellaça amb les immediates. *covendrà a totes ésser catives ligades ab forts cadenes* (TB 1061: 21). [cadena 20, cadenes 19, cadeneta 1]
- cademat** *m* Pany contingut en una caixa de metall que, mitjançant armelles, assegura portes, finestres, maletes o altres objectes. *E la una féu pintar, sobre camper vert, cademats de or de aquest lonch que tanquen les portes* (TB 515: 10). [cademats 3]
- cadira** *f* **1.** Seient amb respatler per a una sola persona. *sinó que cascú se aseguia en sa cadira* (TB 353: 23). **2.** Seient o càtedra que ocupa una alta autoritat. *L'endemà Tirant se asigué en la cadira de l'imperial juhí* (TB 508: 13). **3. cadira del juí** *loc*

nom Lloc preminent que presideix la sala i on s'asseu qui jutja sobre alguna disputa no resolta o denúncia. *la casa a la Saphir, hon està la mia cadira del juhí, e man-vos que us asigau allí* (TB 502: 35-36). **4. cadira real** *loc nom* Seient amb respatler reservat per a qui ostenta l'autoritat monàrquica, i que n'és representació simbòlica. *fins a un bell strado e posaren-lo en la cadira real* (TB 244: 19). **5. espatles de la cadira** → **espatla** 4. [cadira 37, cadires 6]

caduf *m* Recipient que, junt amb uns altres d'iguals, en un aparell d'elevació d'aigua, és emportat per una roda o cadena sense fi, alternativament amunt i avall, s'omple quan s'immergeix en l'aigua de qualsevol depòsit adient, i es buida quan, fora de l'aigua, inicia el descens. *E portava per divisa rodes de cénia ab los cadufs tots d'or e foradats al sol* (TB 823: 23). [cadufs 1]

cafís *m* Mesura de capacitat per a grans i cereals, equivalent a vint-i-quatre barcelles. *al major [d'aquells qui menjaven] daven VI cafiços e axí desminuhint, segons les cases, fins a hu* (TB 405: 35). [cafiços 1]

caiguda *f* Moviment de translació de dalt a baix pel propi pes. *se levà Tirant, no gens smayat de la sua cayguda ne temerós de les nafres* (TB 677: 29). [caiguda 1]

caïment *m* Caiguda. *lo qual forçant la fortuna l'à portat en molts cayments a la altea del stament humanal* (TB 603: 39). [caïments 1]

caixa *f* **1.** Receptacle d'una certa grandària, de forma rectangular, generalment de fusta amb fons i tapa clavats i destinada a conduir i a transportar-hi tota mena d'objectes. *E la emperadriu tragué de una caixa hon tenia les sues joyes un collar d'or* (TB 984: 38). **2.** Moble, sovint ornamental, per a guardar-hi roba i efectes domèstics. *obrí la caixa e deixà-la un poch uberta e posà roba desús* (TB 895: 24). **3.** Recipient on es guarden diners i objectes de valor. *E féu-se traure una gran caxa de moneda e a cascú de sos servidors donà molt més que no devia* (TB 77: 25). **4.** Receptacle emprat per al transport d'una persona incapacitada per a moure's per voluntat pròpia. *Tirant se féu posar en la caixa e, en unes andes a coll de hòmens, ell partí* (TB 925: 7). **5.** Receptacle, generalment de fusta, en què es posa un cadàver per a portar-lo a soterrar. *ordenaren lo cavaller mort fos mes dins la caixa que porten los morts* (TB 269: 29). **6. timó de caixa** → **timó** 2. [caixa 18, caixes 4, caxa 14]

caladís -issa *adj* **porta caladissa** → **porta** 2. [caladissa 1]

calamitat *f* Fet advers que ateny a la vegada un cert nombre de persones. *E sia en recort de les calamitats, misèries e treballs que la mesquina terra sua* (TB 604: 21). [calamitats 1]

calandari *m* Sistema de divisió del temps per anys, mesos i dies. *Havia, segons lo kalandari del temps que lo y posaren, CCCCXCII anys* (TB 359: 17). [kalandari 1]

calcedònia *f* Varietat criptocristal·lina del quars, de color gris amb llúissor cèria. *e dava en un safareig qui era fet de calcedònies* (TB 231: 3). [calcedònies 1, calcedònies 2]

calç *f* **1.** Òxid de calci, substància blanca, lleugera i càustica, obtinguda per calcinació de la pedra calcària que, en contacte amb l'aigua, s'hidrata amb despreniment de calor. *Los turchs lançaven molta calç perquè-ls cegàs la vista* (TB 722: 7). **2.** **calç viva** *loc nom* L'òxid de calci que no ha estat en contacte amb l'aigua. *per ço com a l'entrar hi havia vista calç viva* (TB 99: 3). [calç 2]

calça *f* Peça de vestir de cotó, de seda o altres matèries, que s'adapta al peu i a la cama fins a més amunt del genoll. *Phelip se llevà de lla on sehia per pendre la agulla e cosir-se la calça, e pres-se a çercar de un cap del lit fins a l'altre* (TB 436: 1-2). [calces 3, calça 5, calçes 5, calsa 5, calses 9, calsses 2]

caldeu *-ea m i f* Natural de la Caldea. *e Abram del foch dels caldeus* (TB 1517: 12). [caldeus 1]

calendari] veg. **calandari**.

calent *-a adj* **1.** Que té una temperatura relativament elevada. *li lançen de l'aygua calenta per lo cap* (TB 182: 23). **2.** Que produeix una sensació de calor. *Com la hora fon bé calenta, que tenien gran calor, per desig de beure de la aygua fresca vengueren a la font* (TB 153: 19-20). **3.** Que s'ha cuinat recentment i encara no s'ha refredat. *ordenaren que li fossen tramesos CCCC pans calents, axí com exirien del forn* (TB 408: 8). [calenta 5, calentes 1, calents 1]

caliditat *f* Ple de vivacitat. *los quals [els treballs de la pensa] poria fàcilment repel·lir si humana saviesa ab caliditat aquells pogués preveure* [completeu] (TB 1288: 4). [caliditat 1]

calitat *f* **1.** Allò que, posseït per alguna cosa, fa que aquesta siga tal com és. *Totes nosaltres som naturalment de tres calitats, e per lo meu mal conech lo de les altres* (TB 528: 2). **2.** Conjunt de propietats que constitueixen la manera de ser d'una

persona o d'una cosa. *com a home de bon sentiment li haveu coneguda la calitat* (TB 991: 8). **3.** Superioritat en el seu gènere. *yo forçaré la mia mala calitat e fert' é de mon consell* (TB 434: 11). [calitat 5, calitats 2]

callament *m* Abstenció de parlar. *Menysprea altament los mals parlants e, almenys per callament, los repreneugue e-ls mostre haver mentit* (TB 606: 21-22). [callament 1]

calor *f* **1.** Manifestació de l'energia interna d'un cos o d'un sistema que es mesura per mitjà de la temperatura. *La sanch fug de mi, e la natural calor desempara lo meu cor e lo cors* (TB 755: 27). **2.** Sensació produïda per l'elevació de la temperatura. *E per la gran calor que fehia, perquè havia stat ab les finestres tancades, stava mig descordada* (TB 469: 22). [calor 10]

calze] veg. **càlzer**.

càlzer *m* **1.** Copa de metall en què el sacerdot consagra el vi quan diu missa. *La una [bandera] era tota vermella, hon havia pintat lo càlzer e la hòstia per ço com genovesos e venecians posare* (TB 415: 20). **2. càlzer de dolor** *loc nom* Sentiment molt intens que s'experimenta a causa de la pèrdua d'un ésser estimat, per un fort desengany o pel penediment. *yo li faré sentir a qui vol penjar e ab càlzer de dolor lo faré beure en tots los millors dies de* (TB 1196: 18). [càlzer 6]

cama *f* **1.** Extremitat inferior de l'ésser humà llevat del peu. *e la mia cama entrà entre les vostres cuxes* (TB 795: 37). **2. os de la cama** → **os** **3.** [cama 40, cames 14]

cambra *f* **1.** Habitació destinada a l'ús d'una persona, especialment per a dormir-hi. *Vós sou vengut en les cambres de ma senyora, qui són sepultura per a vós* (TB 845: 2). **2. cambra de parament** *loc nom* La cambra principal de la casa. *E la princessa ixqué en la cambra de parament* (TB 529: 18). **3. cambra de les armes** *loc nom* Habitació on es guardaven les armes. *anem secretament a la cambra de les armes* TB 372: 31). **4. cambra del consell** *loc nom* Lloc on es prenen decisions de govern per part de les autoritats competents. *L'emperador passà a la cambra del consell, que l'esperaven per veure què farien* (TB 924: 31). [cambra 391, cambres 22]

cambrer -a *m i f* **1.** Servent que té al seu càrrec el servei de la cambra. *Lo cambrer de l'emperador anà cuytat e féu son manament* (TB 792: 1). **2. cambrer major** *loc nom* Servent que té la intendència de la cambra en què s'hostatja la màxima

autoritat. *e a sa filla Carmesina que sia cambrera major de la nostra cambra* (TB 552: 16). [cambrer 22, cambrera 2, cambrers 1, cambrés 1]

camell *m* Mamífer artiodàctil del gènere *Camelus*, de la família dels camèlids, de dimensions grans i cos robust, amb potes llargues i primes i coll llarg, fort i flexible, que té al dors un o dos geps. *E tants eren los bous e camells que portaven que no-s podia stimar* (TB 1207: 15). [camell 1, camells 2]

camí *m* **1.** Via apta per a transitar-hi. *E tots prengueren lo lur camí devers la hermita* (TB 192: 26). **2.** Allò que serveix per a arribar a un fi. *E aquest camí és lo més prest per atényer la cosa desijada* (TB 876: 19). **3. camí real** Camí que posa en comunicació les poblacions principals. *e lo meu rocí à lexat lo camí real e à'm portat davant la reverència vostra* (TB 157: 27). **4. dret camí** *loc adv* Directament. *Com ells foren partits tenint son dret camí devers Bretanya, lo pare hermità se'n pujà al seu hermitatge* (TB 360: 3233). **5. fer camí** *loc verb* Recórrer l'espai per a anar d'un lloc a un altre. *devallant per la porta falsa en l'ort, féu son camí a la posada de Ypòlit* (TB 1034: 22). **6. fora de camí** *loc adv* Sense raó. *e vós, com a home adolorit e fora de camí, no trobau qui us empare ni us haja pietat* (TB 1047: 4). **7. tenir camí** *loc verb* Fer camí. *féu gran reverència, pujà a cavall e tingué son camí* (TB 192: 1). **8. recórrer camí** *loc verb* Fer camí. *Com se foren axí un poch combatuts, feren gran reverència a l'emperador, après a les dames, e tiraren son camí* (TB 551: 6-7). [camí 78, camins 10]

camisa *f* **1.** Peça de vestir de fil, de cotó o d'altra tela que es porta directament sobre el cos. *vestí's sobre la camisa una roba de vellut vert forrada de marts gebelins* (TB 975: 6). **2.** Cota de malla emprada per a protegir-se en un combat. *Io devise que la batailla se faça a peu, ab camisses de tela de França, ab sengles targes de paper* (TB 260: 1). **3. en camisa** *loc adv* Sense més roba que aquesta peça. *Per ma fe, ma dama, si vós en camisa stàveu gitada en aquest lit, e les altres per semblant, tota una nit d'ivern, yo poria bé dir que-n tot lo món no-s trobarien quatre llits més singulars.* (TB 290: 36-37). [camisa 50, camises 7, camissa 1, camisses 2]

camp *m* **1.** Extensió de terreny amb vegetació, situada generalment fora d'una població. *Mas, seguint les cruels leys de Març, he ofert la mia persona a sangonoses batalles, tenyint, en augment de la stima de ma honor, los verts camps*

africans de la mia sanch, com a cavaller seguint los militars costums. (TB 1278: 18-19). **2.** Lloc on es lliura una batalla. *lo virtuós príncep Tirant féu prest levar los dos camps e ordenà e féu ordenar al rey Scariano tota la gent* (TB 1476: 2). **3.** Combat en un lloc circuit de barreres per a duels judicials i tornejos. *e stich molt admirat que per tres camps que ha vençuts li hajen dada la honor* (TB 273: 22). **4. camp clos** *loc nom* Lloc circuit de barreres on tenien lloc els duels judicials. *axí en batalles de camp clos com en guerres guerrejades* (TB 130: 6). **5. camp general** *loc nom* El lloc ocupat pels exèrcits que es combatien i sobre el qual s'exercia l'autoritat directa de la capitania general. *eren capitans del camp general sobre tots los altres* (TB 1056: 18). **6. capità del camp general** → **capità** 3. **7. convit de camp** → **convit** 2. **8. entrada del camp** → **entrada** 6. **9. entrar en camp clos** *loc verb* Participar en una batalla en un camp circuit de barreres per a duels judicials i per a tornejos. *no seria cosa condecant ne justa que ell entràs en camp clos ab un tan fortíssim home com és lo rey moro* (TB 112: 20). **10. jutge del camp** → **jutge** 3. **11. llit de camp** → **llit** 2. **12. mantenedor del camp** → **mantenedor** 2. **13. mustassaf del camp** → **mustassaf**. [camp 484, camps 14]

campal *adj* **batalla campal** → **batalla** 3. [campal 5, campals 1]

campana *f* Instrument de percussió, generalment de metall, que té la forma d'un vas, el qual va suspés boca avall i sona en ser colpit pel batall o per un martell exterior. *De continent que la sabé, féu tocar totes les campanes de la ciutat, e anaren tots a la sglésia major* (TB 594: 16). [campana 3, campanes 6, campanetes 1]

camper *m* Superfície de l'escut sobre la qual es representen les peces i les figures. *E la una féu pintar, sobre camper vert, cadenats de or* (TB 515: 10). [camper 3]

cana *f* **cana de Montpeller** *loc nom* Mida longitudinal que equivalia, aproximadament, a un metre i seixanta centímetres, tot i que podia variar segons el lloc. *Les armes offensives, sengles coltellines genovesques, taillant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de larguària de II palms e mig, cana de Montpeller* (TB 260: 3-4). [cana 1]

canal *m* o *f* Vall excavat a terra per a posar en comunicació les aigües de rius, torrents, mars o altres concentracions semblants, que constitueix generalment una via navegable. *E d'aquí ell tirà la via de la canal de Romania* (TB 1365: 12). *Com*

l'estol fon en lo canal de Romania, féu la via del port de Gigeo (TB 1374: 4). [canal 2]

canceller *m* **1.** Funcionari important, especialment secretari principal d'una ambaixadat. *Lo canceller se levà e donà del genoll en terra* (TB 777: 22). **2. canceller major** *loc nom* El de més alt rang en un exèrcit. *e posat scilenci, l'emperador manà al seu canceller major que publicàs la sentència* (TB 777: 21). [canceller 2]

cançó *f* Composició musical destinada a ser cantada a una o més veus, generalment en vers, i sovint amb acompanyament instrumental. *e ell la suplicà que cantàs una cançó per amor sua, la qual cantava ab molt gran perfecció* (TB 991: 35). [cançó 1]

candela *f* Metxa de cotó envoltada d'una capa de cera, de sèu o d'una altra matèria grassa que fa una flama lluminosa quan s'encén. *E com ella fon tota nua, Plaerdemavida pres una candela encesa* (TB 895: 27). [candela 3]

càndid -a *adj* Molt blanc. *les càndides veles navegant per la tempestuosa mar de adversitats, de hon se poden recitar los naufragis de aquells qui, en ella follament navegants, a dolorosa e miserable fi pervenen* (TB 806: 8-9). [càndides 1]

cànem *m* Planta anual dioica de la família de les cannabàcies (*Cannabis sativa*), de fulles palmatisectes, amb les flors masculines disposades en panícula i les femenines en glomèrul, originària d'Àsia central i cultivada extensament per a obtenir-ne les fibres i les llavors. *e pres una corda tan grossa com lo dit, de cànem, molt largua* (TB 410: 3). [cànem 3]

canemàs *m* Roba feta primitivament amb l'estopa del cànem, molt clara de fils i amb passades perquè formen una retícula que servisca de pauta per al brodat. *en una cadira tota d'argent que era cuberta de canemàs vert* (TB 242: 13). [canemàs 1]

canicular *adj* Característic del període de vora quatre a sis setmanes comprés del juliol a l'agost, i durant el qual sol fer molta calor. *les aygües eren tèrboles e los dies foren caniculars* (TB 1501: 17). [caniculars 1]

canó *m* Tub amb què es fan les canonades de conducció d'aigua o d'altres matèries adients. *un raig d'aygua molt clara qui venia del riu per canons d'argent* (TB 230: 27). [canons 1]

- canonge** *m* Membre del capítol d'una església catedral o d'una col·legiata. *lo clero, ço és, archebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres* (TB 203: 2). [canonges 1]
- canònic** *-a adj* Que s'ajusta a la veritat. *los antichs no havien hoït dir ni havien lest en canòniques tan fort batalla fos stada en la mar* (TB 728: 24). [canòniques 3]
- cansament** *m* Disminució considerable de la força d'algú. *E venint yo per lo camí, fon sort que per cansament de mon rocí fuy un poch restat atràs* (TB 157: 25). [cansament 2, cansament 1]
- cant** *m* Producció de sons musicals. *Adulen los animals, cessen los cants melodiosos dels ocells* (TB 1495: 24). [cant 1, cants 2]
- cantera** *f* Pedra grossa. *prop de la muralla, un turch li lançà una gran cantera* (TB 695: 13). [cantera 3, canteres 5]
- cantitat** *f* Quantitat.
- cantó** *m* En un cos polièdric, punt on es troben dues cares laterals. *Com bé-n só mesa entorn e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tirant* (TB 630: 28). [cantó 3, cantons 7]
- canvi** *m en canvi de loc prep* En lloc de. *e vosaltres, que ací sou, restau en cambi meu ab la magestat del senyor emperador* (TB 1072: 20). [cambi 1]
- canya** *f* Planta perenne i rizomatosa de la família de les gramínies (*Arundo donax*), forta i de gran desenvolupament, de fulles amples i flors agrupades en panícula terminal, procedent de l'Àsia, sovint plantada i naturalitzada a les vores de rambles i torrenteres, riberals dels rius i marges de camins. *féu son senyal posant una tovallola en una canya que portava* (TB 638: 23). [canya 3, canyes 1]
- canyamó** *m* Llavor del cànem, amb nucli blanc, redona, més petita que el pebre i coberta d'una corfa llisa de color gris verdós. *que la magestat vostra prenga huns poch de canyamons confits ab hun got de malvesia* (TB 974: 6). [canyamons 1]
- canyella** *f* Escorça aromàtica del canyeller emprada principalment en confiteria i també com a aromatitzant en perfumeria. *e après una dotzena de hous ab sucre e ab canyella* (TB 897: 29). [canyella 1]
- cap** *m* **1.** Part superior del cos humà separada del tronc pel coll. *yo·l ne aguera fet anar ab les mans al cap* (TB 557: 13). **2.** Part anterior d'un gran nombre d'animals, on hi ha els principals centres nerviosos i els òrgans dels sentits.

Senyora —dix la princesa— lo cap hui tot lo dia me fa mal (TB 528: 28). **3.** Animal de càrrega que forma part d'un bestiar. *Los metges vengueren e prengueren caps de moltó e feren-los bé bullir ab bon vi* (TB 584: 18). **4.** Extrem d'una cosa, especialment el superior. *e posà una tovallola al cap de la lança* (TB 687: 4). *isque-li corrent al cap de l'escala* (TB 940: 2). **5.** Tema que es tracta en una conversa. *E venint a l'altre cap del que vull dir* (TB 832: 10). **6.** Parts d'un relat. *Aquesta letra, comté II caps, lo primer és de la donzella, lo segon és del cars de tració* (TB 647: 6-7). **7.** Allò que ocupa el primer lloc en una jerarquia. *E per ço diu lo vulgar que ardiment és cap e principi de totes virtut* (TB 776: 19). **8.** Punt principal. *e era en strem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia* (TB 521: 19). **9.** Punta de terra que entra mar endins. *e la nau féu vela e vingué al cap de Sanct Vicent per passar lo estret de Gibaltar* (TB 380: 34). **10.** Tros de corda, especialment en nàutica. *E en la bahina del coltell liguà lo cap de la corda* (TB 410: 8). **11.** **a cap** (d'alguna cosa) *loc adv* A l'extrem d'una cosa. *Stefania seÿa a cap de taula* (TB 785: 30). **12.** **ab lo cap baix** *loc adv* Amb la testa inclinada en direcció a terra. *stava molt mirant en ella ab lo cap molt baix* (TB 808: 16). **13.** **anar per mal cap** *loc verb* Mamprendre una trajectòria plena de dificultats, les quals poden dur al fracàs i a la no-consecució dels objectius propis. *Mas la follia de totes nosaltres, donzelles: no desijam altra cosa sinó honor, stat e dignitat, e per causa de açò ne van tantes per mal cap* (TB 888: 24-25). **14.** **cobrar lo cap de la gúmena** → **gúmena** 2. **15.** **de cap** *loc adv* Amb el cap per davant. *E si no dich veritat, que de cap me lanseu en mar* (TB 1088: 18). **16.** **donar del cap per les parets** (o **dar del cap per les perets**) *loc verb* Fer grans demostracions d'ira o de desesperació. *ab les mans se arrapaven la cara e dant del cap per les perets* (TB 1496: 2). *donam de consell no vullau donar del cap per les parets, com açò no sien les batalles de terra* (TB 718: 8). **17.** **drap de cap** → **drap** 4. **18.** **el cap del món** *loc nom* La part més llunyana de la Terra. *no solament en Contestinoble, mas encara fins al cap del món* (TB 1362: 24). **19.** **no trobar cap ni centener** *loc adv* No poder-se resoldre les dificultats. *e dehia lo mot: No y trop cap ni sentener* (TB 545: 32). **20.** **passar per carrer que no ha cap** → **carrer** 3. [cap 337, caps 8]

capa *f* Peça de roba llarga, folgada, oberta de davant, sense mànigues, que es porta tirada als muscles cobrint el vestit. *pres la capça del foch e, ab una capa que vestia, amagà la lum* (TB 1146: 7). [capa 1]

capell *m* Peça de vestir que serveix per a cobrir el cap. *e lo capell al cap la desfavoria tant que paria que fos un diable* (TB 897: 25). [capell 4, capells 3, chapellet 2]

capella *f* **1.** Lloc destinat al culte en una comunitat, palau, hospici, presó o d'altres, i que no té la plenitud dels drets d'una església parroquial. *E com se fon ligada, entrà en la capella per hojr missa* (TB 984: 32). **2.** Conjunt de cantors de música religiosa. *los chantres de la capella de Tirant e los de la capella del rey Scariano, e lo bisbe dix la missa* (TB 1464: 7). (TB 393: 18). [capella 20, capelles 1]

capellà *m* Persona que ha rebut ordes sagrats, especialment sacerdot. *En les mies bodes no y són venguts los cortesans, ni capellà no s'és vestit a dir la missa* (TB 709: 2). [capellà 3, capellans 9]

caperó (o **capiró**) *m* Peça redona per a cobrir i abrigar el cap i que, de vegades, s'estén per avall sobre els muscles i l'esquena. *XII cavallers tots vestits de gramalles e caperons* (TB 627: 20). *féu gran reverència de genoll a la infanta ab lo capiró fora del cap* (TB 486: 5). [caperons 2, capiró 4, capirons 1]

capiró *m* Caperó.

capida] veg. **capita**.

capita *f* Vel blanc en forma de caputxa que es posava al xiquet després de la unció del baptisme. *aquest bon voler que tinch, ab la capita ho prenguí e ab la mortalla ho dexaré* (TB 1030: 13). [capita 1]

capità *m* **1.** Cap que té el comandament sobre un exèrcit. *Aprés que la hagueren conquistada, Tirant ne féu governador e capità a hun valentíssim cavaller qui's nomenava lo Senyor de Antiocha* (TB 1285: 11). **2.** Persona que té el comandament sobre un grup de gent. *Est tu lo capità de la fe crestiana?* (TB 1202: 14). **3. capità del camp general** *loc nom* Militar que mana una companyia, un esquadró o una bateria. *Lo duch de Macedònia e lo duch de Pera eren capitans del camp general sobre tots los altres* (TB 1056: 18). **4. capità de la ciutat** *loc nom* Comandant o governador militar d'una plaça o d'un territori determinat. *Tirant féu batejar primer lo capità de la ciutat e fon padrí seu lo rey Scariano* (TB 1464: 10).

- 5. capità general** *loc nom* Militar que comanda en cap un exèrcit, una armada o un districte militar. *seria en servey de vostra alta majestat e capità general de tot lo imperi* (TB 582: 3).
- 6. capità major** *loc nom* Militar que comanda en cap un exèrcit, una armada o un districte militar. *com Tirant lo Blanch era elet per capità major per manament del senyor emperador* (TB 466: 32). [capità 562, capitans 45]
- capital** *adj* Que és el principal o el més important. *yo degua amar aquell qui-m persegueix de hoy capital en brogit de semblant guerra* (TB 639: 6). [capital 4, capitals 2]
- capitania** *f* **1.** Dignitat de capità. *qui est hun miserable cavaller, car perdent la capitania perts tot ton stat* (TB 1260: 3). **2.** Tropa encomanada a un capità. *Tirant féu ordenar totes les capitanies de la gent de peu, e féu posar cascuna capitania a la part que deuia ferir* (TB 1315: 2). **3. bastó de la capitania** → **bastó** 2. **4. capitania general** *loc nom* Comandament en cap d'un exèrcit, d'una armada o d'un districte militar. *La primera és com no deu ésser levat al duch de Macedònia son dret, que és la capitania general, com a ell se pertangua essent més afix a la imperial corona* (TB 503: 3-4). [capitania 31, capitaries 6, capitanya 3]
- capítol** *m* **1.** Cadascuna de les parts, de tema determinat, en què es divideix un escrit. *l'ermità obrí lo libre e legí davant Tirant un capítol en què recitava com fon trobat l'orde de cavaller* (TB 162: 17). **2.** Cadascuna de les ordenacions emanades de la cort o dictades per l'autoritat. *Aquests són los capítols que trameten a cascun cavaller* (TB 353: 1). **3.** Assemblea de canonges, religiosos, confreres o altres persones reunides en comunitat, per a deliberar i prendre acords pertinents als interessos d'aquesta. *e, ans de hoir missa, tenen a tenir capítol* (TB 353: 30). **4.** Conjunt de disposicions d'una institució religiosa. *prenien un arquebisbe o bisbe e daven-li los capítols de la fraternitat closos e sagellats* (TB 343: 4). **5. a capítol** *loc adv* En assemblea de canonges, religiosos, confreres o altres persones reunides en comunitat, per a deliberar i prendre acords pertinents als interessos d'aquesta. *Lo mestre ajustà los cavallers de l'orde a capítol e dix-los com Tirant li havia demanada licència* (TB 416: 11). [capítol 3, capítols 6]
- capó** *m* Animal castrat, especialment el pollastre capat de petit per a engreixar-lo. *E·ls foren molt ben servits de gallines e capons, e de faysans, de aroç e cuscusó* (TB 572: 16). [capons 8]

capça f 1. Receptacle de dimensions relativament petites, amb una tapa solta o agafada, que serveix per a transportar o emmagatzemar diversos objectes. *e donà a Ciprés de Paternó una capça de confits e dels dàtils* (TB 643: 30). **2.** Espècie de fogó de terrissa, de forma cilíndrica, amb claus també de terrissa entravessats per a sostenir els plats i altres peces de terrissa que s'han de coure al forn. *posà brases enceses de carbó dins la capça e per los petits forats y entrava vent* (TB 1145: 38).
[capça 8, capsa 2]

capteniment m Manera de conducta. *qui sou senyora de tot quant yo he, no façau tal capteniment de vós matexa* (TB 1501: 31). [capteniment 1]

captiu -iva] veg. **catiu -iva**.

captiveri] veg. **cativeri**.

captivitat f 1. Condició d'aquell qui ha perdut la llibertat. *e de mi, desaventurada, que fos posada en captivitat en poder de infels* (TB 1407: 17). **2. captivitat perpètua** *loc nom* Pèrdua de llibertat per temps indefinit o fins que es produísca la mort d'aquell qui està tancat. *E moltes dones e donzelles jutgaren a captivitat perpètua* (TB 415: 27). [captivitat 42]

caputxó m Caputxa petita. *E Tirant vestí's un capuchó de pastor* (TB 1112: 7).
[capuchó 1]

car -a adj 1. Que inspira una gran tendresa. *Sabent lo rey Scariano la venguda del seu car amich e germà d'armes e que era tant prop, cavalcà cuytadament ab tots los grans senyors de la sua ost e féu la sua via* (TB 1458: 9-10). **2.** Que és estimat com a essencial. *Alsau, cavallers, vostres enteniments, pensant que combateu per la honor, més cara que cosa d'esta vida* (TB 1316: 12-13). **3. fer car comprar** (alguna cosa) *loc verb* Obtenir-la a canvi d'una gran pèrdua. *ara de present te faria car comprar la laugeria de la tua lengua* (TB 1123: 4). **4. tenir en car** (una cosa) *loc verb* Tenir-la en gran estima. *que la vida no tinch en car si la havia a despendre* (TB 1167: 21). [car 7, cara 24, cares 2, caríssima 1]

cara f 1. Part anterior del cap d'una persona. *lo rey isqué en la gran sala e mostrà la sua cara a la gent, molt alegre* (TB 102: 6). **2. cara blanca** *loc nom* La que mostra innocència i benignitat. *O pacífich Trasimeno, com veig la tua cara blanca, e ans que passe molts dies seràs tot sangonós!* (TB 576: 2). **3. fer** (a algú) **la cara blanca** *loc verb* Semblar-li innocent. *si tu demanes a mi pau final o treva de VI mesos,*

nosaltres farem a tu la nostra cara blanca e darem a tu la dita pau de VI mesos (TB 567: 13). **4. mudar la cara** *loc verb* Canviar l'expressió facial després d'una malaltia. *si voleu que vixqua, que mudeu la vostra cara e que no siau desconexent vers mi* (TB 853: 7). [cara 226, cares 8]

carabassa *f* Fruit d'algunes plantes brioniàcies dels gèneres *Cucurbita* i *Lagenaria*, usat com a comestible per a persones o per a animals, i per a la formació de diversos recipients de líquids. *E açò causava les carabaces que les dones tenien al cap* (TB 1220: 12). [carabaces 2, carabaçes 1]

caragol *m* Escala bastida en poc d'espai, al voltant d'un d'un eix central. *E [unes hores] tancaven-se ab tancadura de caragol de escala, que levant-ne la clau no era negú sabés conéixer per hon se obria* (TB 497: 23-24). [caragol 1]

carament *adv* Amb insistència. *E per ço, mon fill, te prech tan carament com puch ni sé contra ton rey no vulles venir* (TB 150: 10). [carament 8]

carbó *m* Substància sòlida, lleugera, negra, combustible, que s'obté destil·lant o cremant incompletament llenya o altres matèries orgàniques. *posà brases enceses de carbó dins la capça e per los petits forats y entrava vent* (TB 1145: 38). [carbó 3, carbons 1]

carboncle *m* Pedra preciosa rogenca, a la qual s'atribueix suficient lluentor per a brillar en la nit com una brasa. *En los seus pits portava hun reluent carvoncle* (TB 1145: 17). [carvoncle 1]

carçre *m* **1.** Lloc on estan tancats els presos. *e fon condemnat que morís en lo carçre, de fam* (TB 1124: 35). **2. carçre perpètua** *loc nom* Empresonament per temps indefinit o fins que es produïska la mort d'aquell qui està tancat. *e donen-li sentència de mort o de carçre perpètua* (TB 182: 28). [carçre 8]

card *m* Nom de diverses espècies de plantes del gènere *Carduus* i d'altres gèneres de la família de les compostes, que es caracteritzen per tenir espinosos els burcanys, les fulles i les bràctees de l'involucre. *e hon se mostrava la seda se mostraven carts de argenteria brodats* (TB 207: 12). [carts 1]

cardenal *m* Prelat, creat pel Papa, que forma part del sacre col·legi, la principal missió del qual és l'elecció del nou pontífex. *E tots staven ajustats en la gran sala, e hun cardenal que y havien fet venir per sposar-los* (TB 861: 16). [cardenal 8, cardenals 1]

- carena** *f* **mostrar carena** *loc verb* Posar les embarcacions tombades de costat per a reparar-les. *hi havia tres galeres, e perquè havien mostrada carena, e no pogueren anar ab ell, Tirant partí ab les naus* (TB 711: 33). [carena 3]
- careta** *f* Peça adherida al bacinet i que protegeix la cara, amb esclètxes per a facilitar la visió i la respiració. *E prestament Tirant li fon desús, alçà-li la careta del bacinet e posà-li lo punyal en lo hull* (TB 331: 27). [careta 6]
- carícia** *f* Demostració d'afecte que es fa tocant suaument amb la mà. *E Tirant li feya moltes carícies e dava-li de sos béns* (TB 688: 22). [carícies 7]
- caritat** *f* **1.** Virtut teològica que consisteix a amar Déu sobre totes les coses i a si mateix i el proïsme per l'amor de Déu. *Elles són totes fundades en fe, sperança e caritat, en humilitat e paciència* (TB 917: 7). **2.** Almoïna que es fa per amor de Déu. *si no fos la caritat que la merçé vostra m'à feta, ja fóra mort de fam* (TB 431: 10). [caritat 30, karitat 10, karitats 1]
- caritatiu -iva** *adj* Que mostra caritat o amor compassiu al proïsme en les seues accions. *dona molt caritativa, ajudant als desemparats* (TB 1285: 6). [caritativa 1]
- carmesí -ina** **1.** *adj* Roig fosc. *roçegant per terra* (TB 426: 26). **2.** *m* Tela tenyida d'aquest color. *diràs-li yo portaré una aljuba de carmesí* (TB 653: 35). [carmesí 26, carmesins 2]
- carn** *f* **1.** Conjunt dels músculs del cos humà i de molts animals, especialment no incloses les vísceres. *me trocegen los ossos e la carn e, de troç en troç, la lançen per l'ayre* (TB 911: 17). **2.** Tegument resistent i flexible que recobreix el cos de l'home i dels animals vertebrats, format per l'epidermis i la dermis. *Exiu ara del bany e teniu les carns lises e gentils* (TB 904: 7). **3.** La part corporal de l'ésser humà per oposició a l'esperit. *tot ço que en mi per frevoltat de la carn és stat corromput e desijat* (TB 1115: 36). **4.** Llinatge. *mas que devíeu pensar que era la vostra pròpia carn a qui no podeu fallir* (TB 1331: 20). **5.** La dels animals considerada com a aliment. *E axí mateix tramés carn de bou e de porch e molt pa fresch a la galera* (TB 1352: 13). **6. carn fiambre** *loc nom* Vianda deixada refredar després de cuïta, per a menjar-la freda. *en fer coure moltes gallines e altres maneres de carns fiambres, e aquí-ls donà bé a menjar* (TB 402: 18). **7. carn salada** *loc nom* Gras del porc, comprés entre la pell i la carn, el qual, salat,

s'aprofita per a determinats guisats. *e molts vins e olis, carns salades, mels e legums* (TB 140: 8). [carn 31, carns 7]

carnal *adj* **1.** Lligat amb parentesc de consanguinitat. *com haja quatre anys passats que anam per la mar tenebrosa ab sa carnal germana qui per son dret nom nomenar-se fa Morgana* (TB 806: 13-14). **2.** Relatiu o pertanyent a la concupiscència de la carn. *no donant-nos a delits carnals ni dormir entre lançols perfumats ni algaliats* (TB 562: 11). [carnal 2, carnals 1]

carnalment *adv* De manera carnal. *Lo terç és si carnalment ha coneguda monja o dona dada al servey de Déu* (TB 864: 32). [carnalment 1]

carnisser -a **1.** *m i f* Persona que ven carn, especialment de bou, de vedella i de xai. *E lo derrer ofici que·ls mostren és carnicers, perquè s'avehen a esquarterar la carn* (TB 927: 1). **2.** *adj* Que té l'instint de matar. *per ésser cavaller e rey no deuries ésser cruel ni carnicer, e majorment contra donzelles* (TB 1263: 3). [carnicer 2, carnicers 1]

carnut -uda *adj* Que té molta carn. *les mans, que eren d'estrema blancor e carnudes, que no s'i mostrava hos negú* (TB 486: 25). [carnudes 1]

càrrec *m* Tasca o funció de què algú té la responsabilitat. *E restà lo càrrech a Tirant d'escriure* (TB 399: 25). [càrrech 1, càrrech 66, càrrechs 1]

càrrega *f* **1.** Allò que pesa massa sobre algú. *E lançant lo meu cors per fexuga càrrega de desiguals pensaments e enuigs sobre lo meu lit* (TB 1085: 20). **2.** Unitat de mesura, que té diferents valors segons l'objecte mesurat i segons els territoris però que, en general, correspon a la quantitat que pot portar una bèstia. *mija càregua d'or perquè pugua a son plaer despendre* (TB 630: 38). [càregua 1, càrrega 3, càrrega 4]

carregós -osa *adj* Que és feixuc o molest. *en perill, dolor e carregosa difamació* (TB 973: 5). [carregosa 4]

carrer *m* **1.** Espai públic no edificat, lineal, vorejat de cases o de parets, que fa de camí per a anar d'un lloc a l'altre en una població. *Més, ordenà per tota la ciutat en cascun carrer posassen de grosses cadenes* (TB 509: 1). **2.** **fer carrer** *loc verb* Obrir pas. *e apartaren-se ha una part e a l'altra fehent carrer* (TB 279: 8). **3.** **passar per carrer que no ha cap** *loc verb* Intentar una cosa impossible. *e veig que*

us enramau e voleu passar per carrer que no ha cap (TB 876: 33). [carrer 4, carrers 5]

carrera *f* **1.** Traslació d'un lloc a un altre movent les cames de manera que, a cada passa, hi ha un moment en què cap dels dos peus no toca a terra. *Lo cavaller encontrà a Tirant en una carrera e ferí'l sobre lo rest* (TB 291: 32). **2.** Carrer de població. *E com passava per les carreres tot lo poble cridava* (TB 1195: 2). [carrera 10, carreres 6]

carreta *f* Carruatge de transport més baix que el carro, llarg i estret, generalment amb dues rodes i una llança on va subjecte el jou. *molts duchs, comtes e marquesos entorn de la dita carreta* (TB 204: 4). [carreta 1]

carro *m* **1.** Vehicle per a transportar càrrega, consistent generalment en un tauler de fusta amb baranes a dreta i a esquerra, muntat sobre un eix o fusell de ferro amb dues rodes, proveït de dues vares entre les quals va l'animal de càrrega. *Passats que foren IX dies vengueren CCCC carros carreguats d'or e d'argent* (TB 146: 13). **2. carro triümfal** *loc nom* El que, de proporcions excepcionalment grans i decorat amb personatges guarnits, s'usava en les desfilades commemoratives d'una victòria militar. *perquè pogués lo virtuós príncep entrar ab lo carro triümphal* (TB 1040: 18). [carro 5, carros 7]

carruatge *m* Vehicle de tracció animal per al transport terrestre, especialment de persones. *E més avant ordenà molt gran carruatge e molt gran multitut de cavalls e orifanyes* (1363: 26). [carruatge 4, carruatges 1]

cars *m* Cas.

carta *f* **1.** Comunicació escrita adreçada a una persona absent. *avem signada la present carta ab tinta vermella e sagellada ab nostre sagell* (TB 241: 22). **2. carta blanca** *loc nom* La que, segellada per aquell qui l'escriu, atorga una certa autoritat i llibertat d'acció a qui la rep. *e yo dar-vos he una carta blanca, signada de mà mia e sagellada de les mies armes, e vós concordau la batailla a tot advantage seu e dan meu* (TB 258: 8). **3. carta pública** *loc nom* Document notarial. *E féu-ne levar carta pública, rebuda per dos alcadis* (TB 1157: 4). [carta 9]

cartaginés -esa *m i f* Natural de Cartago. *ab tal confiança féu portar Cipió les spies dels cartagineses per la ost dels romans* (TB 606: 36). [cartagineses 1]

cartell *m* Document en què es desafiava algú i en el qual se li indicaven les condicions del desafiament. *tots los qui-s feÿen germans d'armes prenien la forma de aquest cartell* (TB 1183: 12). [cartell 2]

carxofa *f* Cabota esculpura en forma de fruit de carxofera, que forma l'extrem d'un bordó de primatxer, de macer, de bidell o d'altres. *los caps de les carxofes alt eren d'or ab smalts* (TB 207: 12). [carxofes 1]

cas (o **cars**) *m* **1.** Acció o esdeveniment succeït o que se suposa succeït, entre molts que podrien ocórrer. *vengué lo cars a notícia de un cavaller qui havia nom Kirielayson* (TB 302: 9). **2.** Circumstància que es presenta. *No és cars, a present, de parlar de tals afers* (TB 913: 3). **3. cas civil** *loc nom* Delicte no penal. *la magestat de la senyora emperadriu has comés cas civil, mas yo faré que serà criminal* (TB 827: 5). **4. posat cas** (o **posat cars**) *loc verb* Donada la circumstància. *posat cars ell vos fes mil sagraments* (TB 847: 35). *Posat cas que el rey te levàs tots los béns que tens* (TB 149: 35). [cars 249, cas 23, casos 2, cassos 10]

casa *f* **1.** Edifici destinat a servir d'habitació humana. *que no tinguessen tal atreviment en casa d'altri, féu-lo matar axí presumtuós* (TB 916: 14). **2.** Família des del punt de vista genealògic. *Hon és la flor del nostre parentat de la casa de Bretanya e de Roca Salada?* (TB 1072: 11). **3.** Espai clos limitat absolutament o en part amb reixes fetes de barres per a tenir-hi tancades bèsties salvatges. *E posaren-lo en la casa dels leons, hon morí ab gran desventura* (TB 415: 13). **4. casa del juí** *loc nom* Tribunal on es jutja una disputa no resolta o una denúncia. *E prestantment féu fer crida per tota la ciutat que tots aquells qui tinguessen clam o demanda de negú, que a l'endemà e de aquí avant fossen a la casa del juhí, que aquí los seria feta prompta justícia* (TB 508: 10-11). **5. casa real** *loc nom* Genealogia dels descendents a un tro. *no segons costum de capità ni de home de casa real, mas haveu obrat segons costum de ladre* (TB 562: 31). [casa 97, cases 14]

casal *m* Compartiment, especialment com els que hi ha als molins d'oli i a les cases de camp per a tenir separades les diferents classes d'oliva o de cereals, i que serveix de lloc de descans per als treballadors. *e abillaren molt bé lo casal del pastor* (TB 1372: 13). [casal 5]

casament *m* Cerimònia per a contraure matrimoni. *Aprés volgueren saber lo casament de la infanta de Cicília* (TB 480: 11). [casament 1, casaments 1]

cascall *m* Planta anual de la família de les papaveràcies (*Papaver somniferum*), cultivada, de fulles caulinars amplexicaules, dentades, grans flors blanques, rosades o violades i fruit en grossa càpsula ovoide, indehiscent, coronada pel disc estigmàtic, que conté nombroses petites llavors d'ús culinari i medicinal, de la qual s'extrau l'opi. *La de Diafebus era tota brodada de cascayls, e dehia lo mot: Ço que ha altri fa dormir a mi desperta* (TB 545: 32). [cascayls 1]

cassa *f* Recipient de metall proveït d'un mànec que serveix per a escudellar, per a traure oli o altres líquids d'una gerra o d'una olla. *Aprés lançaven oli bullent ab caces* (TB 381: 17). [caces 1, caçes 1]

cassola *f* **1.** Recipient, ordinàriament redó, de terrissa o de metall, més ample que alt, que serveix principalment per a guisar-hi. *E ans del dia, Almedíxer pres les caçoles del greix que fet havia* (TB 1210: 22). **2. cassola plana** *loc nom* La que no té gaire alçària. *E picà-u bé tot e posà-u dins caçoles planes, ben sexanta que-n féu* (TB 1208: 27). [caçoles 3]

cast -a *adj* Que s'absté de tota relació sexual. *Res no és més bell que príncep cast, ne més leig que príncep luxuriós* (TB 608: 11). [cast 1, casta 6, castes 1]

castedat *f* Estat d'aquell que s'absté de tota relació sexual. *que no has pietat ni misericòrdia de les donzelles fins que-ls has violada la castedat!* (TB 708: 29-30). [castedat 21]

castell *m* **1.** Edifici o conjunt d'edificis fortificats que serveix de lloc de residència al senyor, a la seua cort i al seu estol armat. *e sobre la roca se demostrà un gran e alt castell ab forniment de molt bella muralla* (TB 225: 9). **2. castell de popa** *loc nom* Construcció que s'eleva damunt de la coberta alta d'un vaixell, a la part de popa. *en l'altra nau e tota la havien presa sinó lo castell de popa* (TB 722: 19). **3. castell de proa** *loc nom* Construcció que s'eleva damunt de la coberta alta d'un vaixell, a la part de proa. *ab gran desesperació saltaren tres turchs dins lo castell de proa* (TB 723: 1). [castel 1, castell 222, castells 50]

castic *m* Pena imposada a algú per a corregir-lo o per al manteniment de la disciplina. *E est home qui mereixes molt gran repremsió e càstich en la tua persona* (TB 506: 16). [castich 10]

català -ana *m i f* Natural de Catalunya. *a hun frare de la Mercé, cathalà, natural de la ciutat de Leyda* (TB 1139: 20). [català 1]

catiu -iva *adj i m i f* **1.** Caigut en poder d'algú que el priva de la llibertat. *trobaren un catiu crestià que stava fortment plorant* (TB 421: 15). **2.** Caigut sota el domini psicològic d'algú, que el determina sentimentalment en cada acció. *Yo só catiu e sotsmés, però catiu no-s deu clamar de sa senyora* (TB 740: 10). **3. eixir de catiu** *loc verb* Guanyar la llibertat. *altres nobles y cavallers qui eren exits de catiu* (TB 1478: 22). **4. traure (algú) de catiu** *loc verb* Alliberar-lo. *Aquest és qui tragué de catiu de poder de infels tants nobles barons* (TB 1505: 10). [catiu 48, catius 39, cativa 26, catives 1]

cativeri *m* Privació de la llibertat. *E axí, après de tres anys de ton cativeri, és venguda la stimada libertat* (TB 1306: 12). [cativeri 6]

catòlic -a **1.** *adj* Relatiu o pertanyent a la confessió cristiana que reconeix el Papa com a autoritat. *que pugues reduir tota la morisma a la santa fe catòlica* (TB 1463: 26). **2.** *m i f* Fidel respecte d'aquesta confessió. *com a fel crestià e verdader cathòlich, pose les mans sobre los sants quatre Evangelis* (TB 1183: 2). [cathòlica 36, cathòlich 6, cathòlics 4, cathòliques 1, catòlica 4]

causa *f* **1.** Antecedent necessari d'un efecte. *Defalliment de saviesa és la causa de aquests* (TB 1301: 7). **2.** Motiu pel qual es fa alguna cosa. *Moltes voltes s'esdevé que algunes justes causes se perden per culpa de ésser mal rasonades* (TB 770: 1). [causa 264, causes 4]

causador -a *m i f* Que provoca o dóna ocasió a alguna cosa. *car cascú és causador de sos mals* (TB 590: 6). [causador 2, causadora 1]

cautela *f* **1.** Prudència i circumspecció davant d'un perill probable. *E a major cautela, yo confiant de la molta discreció e virtut vostra* (TB 1433: 4). **2.** Precaució presa per a enganyar premeditadament. *Muyra lo traydor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra per possehir lo goig de aquest benaventurat lit* (TB 980: 6-7). [cautela 3, cauteles 1]

cautelós -osa *adj* Que es caracteritza per mostrar precaució o prevenció, davant de la possibilitat que s'esdevinga un fet, especialment si es tracta d'un perill. *Mas lo poch cautelós de vostre pare, fallit de discreció, no spera hora disposta en dir-vos que aneu en la cambra hon los hòmens són* (TB 875: 8-9). [cautelós 1, cauteloses 1]

- cautelosament** *adv* Amb prudència i prevenció. *per ço com ells, cautelosament e hora incogitada se eren partits del camp* (TB 1235: 25). [cautelosament 6]
- cavalcada** *f* Incursió a cavall en territori enemic. *e se'n portaven de grans cavalcades, fent la guerra molt cruel* (TB 733: 21). [cavalcades 1]
- cavalcador**¹ **-a** *m i f* Persona que munta a cavall. *de II celles molt bon cavalcador* (TB 638: 20). [cavalcador 1]
- cavalcador**² *m* Base de pedra que serveix per a facilitar pujar a cavall. *pres del braç a la infanta e portà-la fins al cavalcador* (TB 427: 9). [cavalcador 2]
- cavalcadura** *f* Bèstia de sella. *los qui ab ell anaven de joyes e robes e bones cavalcadures de cavalls [e] aquanehes* (TB 150: 13). [cavalcadures 3]
- cavall** *m* **1.** Mamífer perissodàctil (*Equus caballus*) que es distingeix de l'ase i de la zebra perquè té el bescoll i la cua poblats de pèls llargs i abundants, el coll més arquejat i el cap i les orelles relativament més petites, domèstic, emprat com a animal de sella, de tir, de treball o d'abastament. *Cavalcava un cavall cicilià* (TB 920: 17). **2. a cavall** *loc adv* Muntat damunt del cavall. *Tirant tornà a cavall* (TB 677: 26). **3. home de cavall** → **home** 6. [cavaill 1, cavall 249, cavalls 102]
- cavaller** *m* **1.** Home que ha rebut l'orde de cavalleria. *del senyor emperador no li plau que aquell famós cavaler, mon senyor Tirant, tingua la capitania* (TB 593: 36). **2. cavaller d'esperons daurats** *loc nom* El qui pertanyia a la més alta noblesa. *Quines coses són les que vós haueu fetes sinó perdre batalles e per vostres follies morts infinits cauallers de sperons daurats* (TB 562: 29). **3. cavaller de bona ventura** *loc nom* El qui, errant, busca casos extraordinaris. *No farà —dix la princessa—, que la Trinitat sancta lo guardarà de tal inconvenient. E si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavaller de bona ventura* (TB 792: 33-34). **4. cavaller de ventura** *loc nom* El qui, errant, busca casos extraordinaris. *Com l'emperador véu que tots venien ab les cares cubertes, tramés a demanar qui era lo cavaller qui tan pompós venia. E als qui fon demanat, respòs axí com los era stat manat: —Aquest és hun cavaller de ventura.* (TB 791: 31-32). [cavaler 2, cavalliers 1, cavaller 878, cavallers 596]
- cavalleressa** *f* Dona que exerceix la cavalleria. *amant ma honor e perseguint com a cavalleressa lo que havia principiat* (TB 877: 8). [cavalleressa 1, cavalleressa 1]

cavalleria *f* **1.** Institució militar pròpia de la noblesa feudal, consagrada per la religió, que obligava els qui hi eren admesos a combatre per la fe i la justícia, a protegir els febles i a ser lleials i cortesos. *e d'armes disposats per a rebre l'orde de cavalleria* (TB 157: 24). **2.** Conjunt de qualitats i virtuts pròpies dels cavallers i exigides per la institució a què pertanyien. *Tota la speranza mia staua en la gran virtut e caualleria vostra* (TB 922: 12). **3.** Acte de valor. *per ço se diu que aquell és dit cavaller qui fa cavalleries* (TB 418: 32). **4.** Conjunt de combatents que van a cavall. *sabé que los moros venien, ja tenia tota la sua cavalleria a cavall e en punt* (TB 1316: 30). **5. dret de cavalleria** → **dret**² **3.** **6. llibre de cavalleries** → **llibre** **2.** **7. orde de cavalleria** → **orde** **8.** [cavalleria 249, cavalleries 1, cavalleries 34]

cec/cego cega [la forma **cego** sols apareix en la *loc nom mosso de cego*] *adj* **1.** Mancat de discerniment. *E tots los qui amen són cechs e no-s temen ni miren en tals afers* (TB 855: 24). **2. mosso de cego** → **mosso** **2.** [cechs 2, cega 2, cego 1, sega 1]

ceda *f* Relació escrita de noms. *E troba's en ceda ésser morts mil e CCXXXIII hòmens* (TB 687: 3). [ceda 1]

ceguedat *f* Privació del sentit de la vista. *escura seguedat de aquells qui desordenadament amen!* (TB 1009: 1). [seguedat 1]

cel *m* **1.** Espai on es mouen la Terra i els altres astres, especialment, la part d'espai que ens apareix com una volta damunt de nosaltres circumscrita per l'horitzó. *ni reposar fins que les steles del cel se foren amagades* (TB 982: 21). **2.** En el cristianisme, regió superior que es considera com a sojorn de Déu. *com Lucifer ne fon lançat del çel e perdé la cadira de benaventurança de la glòria eternal* (TB 324: 36). **3.** En el cristianisme, cadascuna de les parts en què es divideix el recinte superior on es troba Déu. *que la sua ànima fóra exalçada fins en lo novén cel* (TB 577: 21). **4.** La part superior que cobreix un recinte, especialment considerada des de l'interior. *Lo çel era tot cubert de draps de brocat blau* (TB 227: 15). **5. regne del cel** → **regne** **3.** [cel 44, cels 5, çel 2, çels 1]

celada *f* **1.** Casc de forma arrodonida, amb visera curta, sense cimera ni crestall. *E més, se féu per al cap una celada molt poca, tota de argent* (TB 669: 10). **2.** Conjunt de guerrers que espera d'amagat i cautelosament l'ocasió de sorprendre

- algú.** *Com los qui staven en la celada veren los grechs tan fortment bataillar* (TB 540: 26). [celada 6]
- celebració** *f* Acte sotmés a un ritual o a una norma. *e per amor del rey Scariano e, més, per la celebració de les bodes de Tirant* (TB 1480: 15). [celebració 1]
- celebrador -a** *adj* Que s'ha de celebrar. *Axí que la festa de goig per mi celebradora poreu mudar en tristes, doloroses obsèques* (TB 1421: 11). [celebradora 1]
- celerat -ada** (o **celarat -ada**) *adj* Malvat. *Quala és la celarada persona qui ab natural rahó faça creure a la magestat vostra que lo darrer cavaller qui de honor sent, e que, ab major glòria d'onestat e de virtut, a ell se dega acomparar?* (TB 880: 8-9). *e molt presta hages la punició que la tua celerada persona merita* (TB 1262: 9). [celarada 1, celerada 1, celerat 6, çelerat 1]
- celeritat** *f* Acció que es fa amb una gran velocitat. *en la celeritat, madurea* (TB 607: 34). [celeritat 1]
- celestial** *adj* **1.** Pertanyent al cel, des d'un punt de vista espiritual. *regidor del sobiran cel, poderós rey de la cort celestial* (TB 1501: 20). **2.** Pròpia dels éssers celestials. *Vixca la celestial e angèlica bondat de l'emperador* (TB 1458: 23). **3. cort celestial** → **cort** **3.** **4. cos celestial** → **cos** **4.** [celestial 9, celestials 6]
- celici** *m* Cilici.
- cella** *f* Ratlla de pèl que revesteix la vora superior de l'òrbita de l'ull. *E stava admirat encara de les celles, que paria fossen fetes de pinzell* (TB 486: 18). [celles 1]
- celsitud** *f* Condició superior d'algú. *La transcendent celsitud de la magestat vostra, senyor emperador, venim a* (TB 806: 1). [celcitud 1, celsitud 3, celsitud 55, celssitud 1, çelçitud 2, selcitud 10]
- cendra** *f* Residu pulverulent de la combustió de la fusta, del carbó o del cos humà, entre d'altres. *no devalla prestament foch del cel que en cendra faça tornar aquell cruell e ingrati Tirant* (TB 850: 9). [cendra 1]
- centell** *m a centells* *loc adv* Amb la brillantor que desprén una espurna. *e lo payment, lo qual era fet tot a centells, qui lançava molt gran resplandor* (TB 480: 24). [centells 1]
- centella**] veg. **centilla**.
- centenar** *m* Reunió de cent objectes de la mateixa naturalesa. *e feren ses capitanyes e caps de centenars e de dehenes* (TB 1316: 26). [centenars 1]

centener *m* **no trobar cap ni centener** → **cap** 19. [sentener 1]

centilla *f* Porció mínima, especialment de coses immaterials. *E si yo, per ésser stranger, alguna o[m]bra o centilla passava per lo vostre enteniment de alguna error* (TB 832: 22). [centilla 2]

cenyll *m* Corretja, cordó o tira de roba que serveix per a cenyir. *Per les vostres cadenes hun nuat e fort cenyil ha streta la mia turmentada persona* (TB 1468: 34). [cenyl 1]

cep *m* Soca de la vinya. *e ab les mans pren los rajms sens rompre'ls del cep e a mossos los stà menjant* (TB 990: 24). [cep 1]

ceptre *m* **1.** Vareta simbòlica de l'autoritat. *Lo príncep no deu voler res prop a çì, sinó lo ceptre e la corona* (TB 608: 21). **2. ceptre de la justícia** *loc nom* Autoritat sobirana. *E si vol lo ceptre de la justícia e les claus del castell e de la ciutat* (TB 402: 35). **3. ceptre real** *loc nom* Autoritat que emana de la condició de rei. *Guillem, comte de Varoych, com tenint lo ceptre real fon vençedor de tantes batalles* (TB 235: 19). [ceptre 19]

cera *f* **1.** Substància groguenca, combustible i fàcilment fusible, que segreguen les abelles i amb la qual fan la bresca dels ruscos. *ha de pagar deu marchs de or, e tots han ha ésser distribuïts en cera* (TB 353: 12-13). **2. cera gomada** *loc nom* Substància gomosa que s'emprava com a aglutinant. *ab quatre puntes en lo broquet molt encerades, ab cera gomada cascuna punta de la billeta* (TB 213: 3). [cera 2, çera 1]

cerca *f* Recorregut d'un territori per a vigilar o per a descobrir alguna cosa. *Ypòlit se partí de l'emperador e féu la cerqua molt diligentment ab altres hòmens experts* (TB 1389: 25). [cerqua 1]

cercle *m* Porció d'un pla limitada per una circumferència. *hon staven les banderes, voltant, a manera de cercle redó, les spatles envers los enemichs* (TB 674: 23). [cercle 1]

cèrcol *m* Cercle. *féu tant ab son sforçat ànimo que entrà dins lo cèrcol del foch que li havien fet entorn* (TB 189: 21). [cèrcol 1]

cerimònia (o **cirimònia**) *f* **1.** Acte exterior o sèrie d'actes prescrits per llei o per costum, en celebració d'una solemnitat. *ans me puguen clavar la mà ab la cerimònia entre cavallers e dones d'onor* (TB 636: 19). **2.** Acte formal d'urbanitat

i, especialment, el que és afectat o excessiu, i que no respon al sentiment del qui el fa. *Aprés les misses dites, ab molt gran sirimònia anaren al mercat, lo qual trobaren tot cubert* (TB 785: 22). [cerimònia 4, cerimònies 3, çerimònia 1, çerimònies 2, serimònies 1, sirimònia 2, sirimònies 1]

cerimonial *adj* Característic d'una cerimònia. *lo dia de la solemnitat e serimonial festa* (TB 1421: 5). [serimonial 1]

cerimoniós -osa] veg. **cermoniós -osa**.

cermoniós -osa *adj* Que observa el protocol molt minuciosament. *E pensau que sia home molt sermoniós? No senyor, sinó que pendria a mi o algun altre per lo braç e fa posar tots los magnats primers, hi ell posa's en un racó de la tenda* (TB 622: 9-10). [sermoniós 1]

certament *adv* **1.** Sense faltar a la veritat. *E saberem certament com en aquella batalla eren stats morts tres reys* (TB 1212: 11). **2.** En veritat. *Certament, açò ha fet aquell virtuós de Tirant* (TB 361: 1). [certament 58, çertament 3]

certenitat *f* Allò que respon a la veritat. *Però diu Ovidi que amor no ha deguna certenitat, com ella sia mutable* (TB 1264: 23). [certenitat 6]

cervell *m* **1.** La part més voluminosa i complexa de l'encèfal, que en l'ésser humà ocupa gairebé tota la caixa craniana. *e és de aquelles que li entraven dins lo cap e li tocaren al cervell* (TB 364: 1). **2.** El cervell considerat com la seu del pensament o de la intel·ligència. *e de aquí se'n puja al cap, torba lo cervell, e de aquí se engendra lo mal de caure* (TB 705: 22). [cervell 7]

cervellera *f* Capell de ferro que cobria el crani. *portava un arch de flexa, espasa e al cap una cervellera ab moltes tovalloles enbolicades* (TB 124: 11). [cervellera 1]

cérvol] veg. **cervo**.

cervo *m* Mamífer artiodàctil remugant, de la família dels cèrvids, de pèl curt i aspre, potes llargues i cua curta, amb banyes massisses i ramoses en el mascle. *a la partida que féu pres aquell çervo e féu-li taillar lo cuyro del coll* (TB 359: 15). [cervos 1, çervo 2, servos 1]

cèsar *m* Governador màxim d'un imperi, que comparteix el poder suprem amb l'emperador. *E plegant lo cèsar al seu camp, féu tocar les trompetes* (TB 1456: 16). [cèsar 57]

cetla *f* Habitació destinada a un religiós en un convent o a un pres en una presó. *com lo hermità fon devallat de la sua cetla, que havia acabat de dir ses ores* (TB 337: 29). [cela 1, cetla 1]

cidi *m* En el món àrab medieval, aquell qui té autoritat sobre un territori o sobre una persona. *Lo cidi Abdal-là lançà's als seus peus* (TB 619: 11). [cidi 3]

ciència *f* **1.** Conjunt de coneixences resultant de l'estudi. *Emperò, per bé que yo no sia home de tan gran sciència com seria necessari per parlar de semblant matèria* (TB 1175: 25). **2.** Branca o departament determinat de coneixences sistematitzades, considerat com a camp d'investigació o objecte d'estudi. *era home molt docte en totes sciències e de singular consell* (TB 565: 15). [sciència 12, sciències 1]

cient *adj* Savi **2.** *E no cregues que done major seguretat a aquells de aquella que ha donat a tu, com no sia algú, savi o foll, scient o ignorant, puixa possehir béns de fortuna sens beneplàcit de aquella* (TB 1289: 12-13). [scient 1]

cilici (o **celici**) *m* Camisa aspra o cinyell dur que es porta damunt de la carn per mortificació. *e les camises doloroses, qui pogueren ésser dits celiçis de amarguor* (TB 262: 26). *Cobriu-me prest de hun aspre scilici, visten-se tots de fort y negra màrrega* (TB 1495: 28). [celiçis 1, scilici 2]

címbals] veg. **címbols**.

címbols [pl] *m* Espècie de platerets o campaneta poc fonda que s'usava com a instrument musical a l'edat mitjana. *En les cambres y retrets, símbols, flautes, miges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven* (TB 1451: 9-10). [símbols 1]

cimera *f* Plomall, figura d'animal o altre ornament que corona la part superior de l'elm dels cavallers. *Per cimera portava, damunt lo elmet, quatre pilars d'or* (TB 790: 20). [cimera 2, cimera 1, cimera 1]

cimolsa *f* Cap de peça dels draps de llana. *e tots devia ésser de la sinestra cama, e era de çimolça* (TB 340: 12). [çimolça 1, çimolsa 1]

cingla *f* Faixa, corretja o corda emprada per a assegurar l'albarda, el bast o la sella, per sota el ventre de l'animal. *E la aygua dava fins a les cingles dels cavalls, hi en lochs hi havia que anaven nada* (TB 540: 13). [cingles 1, singles 2]

cint *m* Cenyill. *la roba, portava la devisada senyora cenyit hun cint de fil d'or tirat, tot sembrat de diamants* (TB 1445: 15). [cint 1, cints 1]

cinta *f* Part més estreta del tronc del cos humà, sota la caixa toràcica. *e la barba fins a la cinta, tota blanca* (TB 85: 33). [cinta 6, çinta 3]

cinyell] veg. **cenyll**.

circular *adj* Que es mou de tal manera que torna al punt de partida. *Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres per costil·lacions de planetes e cossos celestials, influhints en diverses maneres e temps, segons los moviments circulars, la hu natural e l'altre contrari* (TB 1296: 28-29). [circulars 1]

circumstància *f* Cadascuna de les condicions o dels fets secundaris que acompanyen un esdeveniment i que el poden modificar. *allí los armaren e·ls desagraduaren ab aquelles circumstàncies que als mals cavallers acostumen de fer* (TB 627: 22). [circumstàncies 1]

circumveí -veïna *adj* Que es troba al voltant d'un lloc. *lo cèsar, havent conquistat e recobrat tot l'imperi, e subjugades moltes altres províncies circumveïnes* (TB 1480: 10-11). [circumveïnes 1, circumveïns 1]

ciri *m* Candela gran de cera. *anaven tots los órdenes, cascú ab un ciri ençés en la mà* (TB 196: 27). [ciri 1]

cerimònia *f* Cerimònia.

cirurgià *m* Persona que es dedica a la part de la medicina que té per objecte tractar i guarir les malalties, les deformitats, els traumatismes o d'altres, per mitjà d'operacions manuals o instrumentals. *e feren venir los cirurgians qui·l curassen* (TB 254: 26). [cirurgians 2]

cisma *f* Divisió entre els membres d'un cos social i, especialment, d'una església. *deuríeu pendre la sisma que és manada als moros* (TB 654: 11). [sisma 2]

cistella *f* Recipient fet de vímens, canyes o juncs entreteixits, generalment de forma troncocònica invertida, amb una o algunes anses, amb tapadora o sense, i que serveix per a tenir-hi i transportar-hi fruita, roba o altres coses. *e una spasa e una sistella de précechs* (TB 1141: 23). [sistella 2]

citació *f* Orde de compareixença emanada d'una autoritat. *dins quatre meses après que la citació fos presentada* (TB 301: 5). [citació 1]

- citronat** *m* Confitura de poncem. *en hun gran plat d'or, en lo qual havia citronat e pinyonada, e amel·les e pinyons confits* (TB 1125: 15). [citronat 1]
- ciudadà -ana** *m i f* Veí d'una ciutat, i que en gaudeix dels drets polítics. *Pompeu, gran e solenne ciudadà de Roma* (TB 606: 29). [ciudadà 2, ciudadans 4]
- ciutat** *f* **1.** Població gran per contrast amb les viles, els pobles i el camp. *e lo camp, lo qual stava pegat ab los murs de la ciutat per ço com dins la ciutat no poguera caber tanta gente* (TB 687: 20). **2. claus de la ciutat** → **clau** **3.** [ciutat 814, ciutats 36]
- civada** *f* Planta gramínia de diferents espècies del gènere *Avena*, especialment l'espècie *Avena sativa*, els grans de la qual, anomenats també civada, es donen com a aliment al bestiar. *volgué Tirant que en aquella hora tots menjassen civada mesclada ab pa* (TB 703: 22). [civada 3, civades 3]
- civil** *adj* **1.** Pertanyent o relatiu als ciutadans en general. *Mira què diu Sèneca: que tota senyoria civil que dignament s'i vol haver deu ésser apellada virtut de seny* (TB 1243: 34). **2.** Referent a interessos en litigi sense que hi haja crim o delictes. *e quasi los demás qui no eren cavallers en aquest honrat pas han rebut l'orde de cavalleria, e no és stat negú que novell cavaller se sia fet que no haja fet armes civils o criminals* (TB 233: 8-9). **3.** Que té les maneres acostumades entre gent que viu en societat. *E per vós ésser tan civil enamorat, nostre Senyor no us volria més dar tal bocí, ni tendria més que dar per a vós, car no sé home en lo món qui no-l se n'enviàs encara que fos cert que se'n degués ofegar* (TB 1038: 19-20). **4. cas civil** → **cas** **3.** [civil 6, civils 2]
- clam** *m* **1.** Queixa o expressió de malcontentament, especialment al·legació formal contra algú presentada al tribunal o al funcionari apropiat, per a demanar reparació d'un greuge. *que tots aquells qui tinguessen clam o demanda de negú* (TB 508: 10). **2.** Crit fort. *com la mia querella sia justa e bona, e lo meu clam crida contínuament davant la magestat divina* (TB 700: 12). [clam 7, clams 1]
- clamor** *f* Clam **1.** *e de açò donàs justa clamor en presència de tots los barons e cavallers* (TB 532: 19). [clamor 2]
- clar -a** *adj* **1.** Que es deixa veure bé. *e detingueren-se fins que fonch lo dia clar* (TB 87: 22). **2.** Que no és de color fosc. *la qual tomba era obrada de hun molt clar alabaust* (TB 1535: 27). **3.** Fàcil de discernir o d'entendre. *tan ample e clar camí*

te mostra la mia justícia! (TB 90: 7). **4.** Il·lustre o distingit entre els altres. *E per ço, cavaller de linatge e de sanch clara, nobles són los teus costums* (TB 1150: 13). **5.** clara lluna → lluna 3. **6.** de sang clara → sang 4. **7.** dia clar → dia 4. [clar 31, clara 28, clares 1, claríssim 2, clars 1]

clarament *adv* D'una manera nítida. *puix liberalment perdonist, honestament e clara vull viure, si a ta senyoria serà plasent* (TB 1284: 15). *E yo veig clarament los senyals que la tua profecia manifesten* (TB 1150: 15). [clara 1, clarament 29]

claredat *f* Qualitat de clar. *e no passà una hora complida que ells veren claredat dins en la cambra* (TB 1207: 34). [claredat 11]

claró *m* Instrument de vent i de metall semblant a la trompeta, però de registre més agut. *féu tocar les trompetes e anafils e clarons, e ab grans crits, saludaren al capità* (TB 1440: 23). [clarons 6]

claror *f* Claredat. *Car, axí com la luna té més claror que totes les steles, axí aquest rey excel·leix de* (TB 1152: 19). [claror 4]

clau *f* **1.** Peça de metall que, introduint-la en el forat d'un pany i fent-la girar, posa en moviment el mecanisme del pany i serveix, així, per a obrir i per a tancar. *yo vinch ara de la vostra posada e veu's ací la clau de la vostra cambra que m'he feta donar* (TB 1004: 17). **2.** Allò que cal conèixer per a entendre una cosa. *La letra que stà primera / en lo nom d'esta pintura / és la clau ab què ventura / tancada té la darrera* (TB 515: 12-15). **3.** claus de la ciutat *loc nom* Les que es concedeixen simbòlicament com a mostra d'agraïment o de poder. *Donchs, ta senyoria obra les mans e dar t'é les claus de la ciutat, de viles e castells* (TB 1282: 13). [clau 5, claus 24]

clemència *f* Disposició a perdonar un castic o a disminuir-ne la pena o el rigor. *E Tirant, en aquell cars, volgué usar més de clemència que de crudelitat* (TB 557: 35). [clemència 41]

clement *adj* Que té clemència. *O Déu misericordiós, clement e piadós* (TB 1515: 30). [clement 3, clementíssim1, clements 1]

clenxa *f* Ratlla al llarg de la qual resta al descobert la pell del cap, que es fa als cabells tirant els d'una banda cap a un costat i els de l'altra cap al costat oposat. *los quals per eguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap* (TB 486: 17). [clenxa 1]

clero *m* Conjunt dels clergues. *E per més venerar-lo, li ixqué tot lo clero, professó feta, ab totes les relíquies* (TB 730: 13). [clero 8]

clofolla *f* Embolcall de certs fruits. *la part de la pinya que stava closa, en cascuna clofolla havia un diamà o un robí* (TB 985: 5). [clofolla 1]

clos *m* **1.** Espai tancat on tenen lloc els tornejos de cavallers. *E dins lo camp, lla hon ells staven, tenien un clos de fusta molt alta* (TB 222: 6). **2. camp clos** → **camp** **4.** **3. entrar en camp clos** → **camp** **9.** [clos 1]

clot *m* Concavitat en la superfície d'un cos sòlid. *car tant vos aprofitaria com fer hun clot en l'arena e ab hun anap foradat buydar tota l'aygua* (TB 1088: 6). [clot 1, clots 1]

clotxa *f* Vestit interior, amb mànigues o sense, llarg fins als genolls o més avall dels genolls. *portant sobre les armes cloches negres largues fins en terra* (TB 372: 24). [cloches 1]

clotxeta *f* Peça de tela que serveix per a cobrir i per a sostenir els pits de les dones. *e desféu-vos la clocheta dels pits* (TB 708: 4). [clotxeta 1]

coa *f* **1.** Part posterior del cos dels animals quan és distinta de la resta i forma un apèndix més o menys llarg, que conté en els vertebrats les vèrtebres posteriors de la columna vertebral. *e a la coha de un cavall vos farà roçegar per tot lo seu camp* (TB 658: 21). **2. coa de l'ull** *loc nom* Angle extern de l'ull. *mas no restà que ab la coha de l'hull lo perdés de vista* (TB 427: 10). [coha 4]

cobdícia *f* Desig d'obtenir el que no es té. *La causa de hon promou aquesta vana e folla ira és cobdícia e desordenat apetit de les coses que són en senyoria e arbitre de fortuna e del tot separades de la nostra facultat* (TB 1288: 14-15). [cobdícia 5]

cobdiciós -osa *adj* Que mostra cobdícia. *D'altra part, tu, senyor, est tan cobdiciós que tots los béns qui-s guanyen en la conquesta los tires per a tu e-ls poses en ta potestat e senyoria* (TB 1157: 36-37). [cobdiciós 4, cobdiciosa 1, cobdiciosos 2]

cobejós -osa *adj* Cobdiciós. *Lo segon és de avarícia, perquè és lo més cobejós rey que en lo món sia* (TB 1158: 25). [cobejós 3]

cobertament] veg. **cubertament**.

cobertor] veg. **cubertor**.

cobreatzembra (o **cobriatzembra**) *f* Peça de tela que servia per a cobrir les bèsties de càrrega. *E a més stime les adzembles, com les albardes són dins e defora cubertes*

de seda, e les cobreadzembles de brocat (TB 793: 2-3). *e, damunt un banch o en terra sobre una cobriatzembla, se posarà a dormir* (TB 622: 15). [cobreadzembles 1, cobriatzembla 1]

cobrellit *m* Peça de roba o de tapisseria amb què es cobreix un llit. *E sinó que la nit scura és cobrellit de dones e de donzelles me socorregué* (TB 1287: 9). [cobrellit 1]

cobriatzembla *f* Cobreatzembla.

coc *m* Persona que té per ofici cuinar. *Los cochs, escorchant un gran çervo, que quasi era tot blanch* (TB 359: 9). [cochs 2]

cóçera *f* Cobrellit d'abric i d'ornament, generalment fet de punt o de ganxet. *En cascun lit hi havia cóçeres e matalafs, e los papalons eren de brocat vert* (TB 278: 12). [cóçeres 1]

cofre *m* Capsa grossa, rectangular, de metall o de fusta amb tapa ordinàriament bombada, amb pany, sovint folrada de drap, cuir, llauna o altres materials. *pensà que açò no fos més que rata: fins dins los còfrens cerquà e totes les finestres féu obrir* (TB 906: 1). [còfrens 1]

cogitació *f* Exercici del pensament. *Aquesta ha dissipat les mies vanes e inútils cogitacions e ha posat fre als meus inefrenats pensaments* (TB 1305: 7). [cogitacions 7]

coïssor] veg. **cuïssor**.

coix -a] veg. **coixo -a**.

coixí *m* Sac de tela o d'un altre material, de forma diversa, cosit per tots costats, ple de llana, ploma, crin o altra matèria filamentosa i elàstica, per a recolzar-hi el cap, repenjar-hi l'esquena, els braços, posar sota els peus o altres part parts del cos. *e posà lo cap sobre un coxí als peus del lit* (TB 473: 8). [coxí 7, coxins 2]

coixo -a *adj* Que té algun dels òrgans de locomoció esguerrat o malalt de manera que camina amb una irregularitat perceptible. *e si era coixo o afollat de algú de sos membres* (TB 242: 14). [coixo 2, coxo 2]

coll *m* **1.** Part, generalment estreta, del cos de l'ésser humà i de molts animals, que uneix el cap amb el tronc. *e passà-li lo coltell per lo coll* (TB 678: 40). **2. a coll** (d'algú) *loc adv* Sobre la regió veïna al coll, als muscles i a part de l'esquena d'algú. *E prestament lo posaren en unes andes e, a coll d'òmens, lo portaren molt reposadament* (TB 1492: 9). **3. al coll** *loc adv* Sobre la regió veïna al coll, als

muscles i a part de l'esquena d'algú. *ab gran barba e hun petit infant que porta al coll, e passa hun riu* (TB 1196: 32). **4. en coll** (d'algú) *loc adv* Sobre la regió veïna al coll, als muscles i a part de l'esquena d'algú. *e anà hon lo capità era e, ab unes andes en coll d'òmens, fon portat a la ciutat en III dies* (TB 968: 8). [coll 53]

collar *m* **1.** Ornament que es posa al voltant del coll. *trobaren-li un collar al coll tot de or* (TB 359: 10). **2.** Corretja o cadena que es posa al voltant del coll d'un animal per a subjectar-lo. *ab grans collars d'or que los leons al coll portaven* (TB 279: 13). [collar 13, collars 3]

colobrina *f* Antiga arma de foc portàtil consistent en un canó unit per anelles a una caixa que acaba en punta. *axí d'armes com de bombardes, balestes e colobrines e spingardes e molta altra artellaria* (TB 88: 5). [colobrines 1]

colona *f* Columna.

color *f* **1.** Qualitat dels fenòmens visuals que depén de l'efecte distint que produeixen sobre la retina les llums de diferent longitud d'ona. *La torre era tota dins obrada de molt blanch marbre e, historiada de subtil pintura de diverses colors, tota la història de Paris e Viana* (TB 514: 37-38). **2.** Color rosat del rostre sa. *la color era absentada de la sua cara* (TB 1004: 9). **3.** Aparença enganyosa. *gloriejan-te en malparlar e pijor obrar, car ab color de pau te est mostrada cruel enemiga* (TB 1262: 7). **4. mudar de color** *loc verb* Esdevenir pà·lid per algun fet inesperat i contrari a les expectatives d'algú. *quin mal tenia que axí li era mudada la color* (TB 542: 5). [color 27, colors 6]

colp *m* **1.** Encontre bruscat d'un cos contra un altre. *posà la mà a la petita acha e tan gran colp donà a hun moro en lo cap que fins als pits lo fené* (TB 1203: 15). **2. a colp** *loc adv* D'una vegada. *Aprés, a colp, totes les trompetes sonaren* (TB 868: 26). **3. al colp** *loc adv* D'una vegada. *totes les bombardes tiraven justades al colp e, per clar sol que fes, la terra enfosquien* (TB 585: 4). **4. colp a colps** *loc adv* Seqüència de xocs bruscos d'una arma o d'un objecte emprat com a arma contra un cos. *E Tirant, desemparat de tota ajuda, ajustant colp a colps, e tota por apart posada* (TB 722: 35). **5. colp de mar** *loc nom* Onada grossa que romp amb violència. *Vench colp de mar e donà a Plaerdemavida e als mariners* (TB 1095: 19). **6. donar un colp de revés** *loc verb* Pegar amb la mà girada o amb una espasa

diagonalment. *e de revés donà-li un colp sobre la oreilla* (TB 266: 29). [colp 53, colps 36]

coltell *m* Instrument per a tallar que consisteix en una fulla, generalment d'acer, amb una vora afilada, proveït d'un mànec de fusta o de metall, de vegades formant una sola peça amb la fulla. *véreu molts nafrats en les mans, d'espases e de coltells, per tallar de aquell drap de seda* (TB 730: 7). [coltell 7, coltells 1]

coltellada *f* Colp de ganivet. *E l'altre donà-li gran coltellada sobre lo cap* (TB 267: 8). [coltellada 4]

coltellina *f* Ganivet relativament gros. *lo cavaller françés portava la coltellina alt damunt lo cap* (TB 266: 27). [coltellina 2, coltellines 2]

columna (o **colona**) *f* Pilar de pedra o altre material, ordinàriament de secció circular, format per una base, un fust i un capitell, que serveix de suport d'un sostre, d'ornament i, de vegades, de monument. *Les finestres e les colones eren de pur crestaill* (TB 480: 23). *ans que lo sol haja passat les columnes de Hèrcules* (TB 535: 1). [colones 2, columnes 1]

colze *m* **1.** Articulació del braç i de l'avantbraç, i les parts toves que l'envolten, especialment la part posterior de l'articulació del braç i de l'avantbraç. *e les mànegues curtes fins al colze perquè no-ls torbassen en lo combatre* (TB 260: 16). **2.** Mida longitudinal equivalent a la distància del colze a la punta dels dits. *en forma de hun drach que té bé VII colzes de lonch* (TB 1365: 31). [colze 1, colzes 2]

col·lació *f* Àpat lleuger. *y ella ab totes les altres lo serviren de col·lació e de viandes e de totes les coses necessàries* (TB 793: 32). [colacions 1, col·lació 23, col·lacions 1]

comanador *m* Cavaller que, en certs ordes militars, tenia una comanda. *Senyor comanador, ma senyora vos pregua que, si d'ella jamás sperau haver compliment del que desijau, encara que siam en dies de Passió, que de continent, totes les coses leixades, siau ab ella* (TB 365: 9-10). [comanador 1]

comanda *f* **1.** Encàrrec d'executar alguna cosa. *per lo gran perill que tal comanda ab si porta* (TB 623: 17). **2.** Dignitat amb un benifet adjunt, conferits en certs ordes militars. *me volria haver hoït e haver-me donat la millor comanda de tota la religió, car no us hi va sinó la vida* (TB 1367: 15). **3. pendre en comanda** *loc verb* Assumir l'execució d'alguna cosa. *E ara la prenh en comanda ensemps ab la glòria de la sdevenidora victòria* (TB 1422: 29). [comanda 5]

combat *m* **1.** Dos adversaris, acció de batre's l'un contra l'altre. *Lo combat dels cavallers durà ben dos hores* (TB 869: 17). **2.** Acció de guerra que revesteix sovint un caràcter espontani, de transcendència tàctica, de modalitat definida i d'una sola direcció, el propòsit de la qual és la conquesta o la conservació d'un objectiu. *E cascun dia daven III combats al castell* (TB 374: 30). **3.** Contraposició d'idees o de sentiments. *Los combats de amor no-s volen molt strényer* (TB 1418: 4). [combat 36, combats 15]

combatent *m* Persona que pren part en un combat. *se ajustà ab lo rey de Túniç ab LXXX mília combatents* (TB 1163: 16). [combatens 3, combatents 19]

combatiment *m* Combat **2.** *car vengut est als sobirans combatiments* (TB 603: 35). [combatiments 1]

començament *m* Primera part d'una cosa en el temps o en l'espai. *no penseu gran alegria haja yo aguda, car al començament no u cerquí ni u procurí fos donat a mi* (TB 658: 21). [començament 1]

comiat *m* **1.** Salutació que es fa quan algú se'n va. *De dues coses seguir-i la una: besar o comiat* (TB 633: 9). **2. dar comiat** (a algú) *loc verb* Rebutjar-lo. *Yo-m pensava haver conquistat un regne e tenia'm per lo més benaventurat home del món pensant que la vida vostra e la mia seria tota una, e que los cossos no-s poguessen separar sinó per mort natural, e fer-vos la més rica senyora de tota la ylla, ¿e vós me dau comiat?* (TB 364: 31-33). **3. pendre comiat** (d'algú) *loc verb* Acomiadar-se'n. *E havent finit son parlament, l'embaxador pres comiat de la princessa e anà-se'n a la sua posada* (TB 1324: 33). [comiat 92]

cominal *adj* **1.** Que no s'alça per damunt del nivell ordinari, que és del tipus corrent o mitjà. *Lo meneg de vostra lengua me par ésser molt fort, e axí u deu passar per los mals com per los bons, hoc encara per l'estat dels cominals* (TB 639: 14-15). **2. a la cominal** *loc adv* En estat d'igualtat. *Açò-s fa per detenir los cavallers, perquè no prengué més terra lo hu que l'altre, sinó que vingua a la cominal* (TB 325: 3334). **3. ésser a la cominal** *loc verb* Estar en igualtat de condicions. *Ara som a la cominal —dix Tirant—. Ab aquelles armes que-m vols damnificar, ab aquelles te damnificaré* (TB 274: 30-31). **4. estar a la cominal** *loc verb* Mostrar-se o actuar d'una manera indiferent o imparcial. *E les donzelles, com veÿen que Tirant axí*

jugava ab la senyora, totes staven a la cominal. Però com ell li posava la mà dejús la falda, totes eren en sa ajuda (TB 788: 3-4). [cominal 3, cominals 1]

còmit *m* Oficial d'un vaixell que era el responsable tècnic de la navegació. *e véu lo còmit de la galera, qui era lo millor mariner de tots* (TB 1094: 11). [còmit 2]

commemoració *f* Celebració de la memòria d'un esdeveniment o d'una persona. *Tirant lo Blanch, del qual fa special commemoració lo present libre* (TB 70: 8). [commemoració 1]

commutació *f* Canvi d'una cosa per una altra. *virtut de ànimo viril prudentment dicerneix deure cessar la amargosa anxietat, si spera aquells reparables per contraris efectes de egualtat o millor comutació* (TB 1288: 5-6). [comutació 1]

company -a *m i f* Persona que n'acompanya una altra o està en la companyia d'una altra, habitualment o circumstancialment, per elecció o per casualitat. *e de la costella de l'home fos feta companya a l'home* (TB 959: 2). [companya 1]

companya *f* Companyia 1. *lo venien a veure e li tenien de bon grat companya* (TB 968: 34). [companya 3]

companyia *f* **1.** Presència d'una persona vora una altra perquè no estiga sola. *més val star sola que ab mala companyia* (TB 428: 29). **2.** Conjunt d'hòmens armats, mercenaris, a peu o a cavall, sota el comandament d'un capità, reclutats pel rei, pels nobles o pels consells municipals. *que lo rey Scariano, ab los altres de la companyia, acompanyassen lo cors de Tirant fins a la ciutat* (TB 1493: 12). **3. fer companyia** *loc verb* Estar prop d'un altre perquè no estiga tot sol. *Resta tu ací ab aquestes donzelles e faràs companyia a ton pare* (TB 973: 26). **4. en companyia** (d'algú) *loc adv* A la seua vora perquè no es trobe sol. *e que ell aturàs a la contínua en ma companyia* (TB 149: 21). [companyia 145]

companyó -ona *m i f* **1.** Company. *Com Tirant fon aribat a la vila hon sos companyons eren, recità'ls la bella ventura* (TB 192: 5). **2.** Persona que té relacions amoroses amb una altra. *E puix tinch companyona, tinch senyora, encara que no u vulla* (TB 875: 15). **3. companyó d'armes** *loc nom* Persona que n'acompanya una altra al si d'una formació militar. *venia aquell magnànim rey Scariano, senyor de la Etiòpia, qui era molt virtuós cavaller e animós companyó d'armes de Tirant* (TB 1377: 21-22). [companyó 11, companyona 5, companyones 1, companyons 22]

- comparació** *f* **1.** **sens comparació** *loc adv* No podent comparar-s'hi. *E per ço la mia pensa sens comparació està ofesa per ma senyora* (TB 843: 4). **2.** **en comparació de** *loc prep* Si es compara o comparen amb. *treballs y afanys passats no són alguna cosa en comparació de tant descans e consolació* (TB 1467: 21). [comparació 6, comparació 1]
- compare** *m* Apel·latiu familiar. *Ab la rahó de mon compare me'n vaig* (TB 453: 3). [compare 1]
- compàs** *m de tal compàs* *loc adv* D'aquesta manera. *Déu, qui us ha creat e fet de tal compàs que sou contrari a ma honor e fama* (TB 694: 19). [compàs 1]
- compassió** *f* **1.** Sentiment de dolor pel sofriment o per la desgràcia d'un altre. *Acabant lo rey paraules de tanta compassió acompanyades, l'ermità féu principi a parlar* (TB 93: 18). **2.** **ésser mogut de compassió** *loc verb* Sentir la desgràcia dels altres. *Lo rey, mogut de compassió de les adolorides paraules e lementacions de la comtessa, corrent dels seus hulls spesses làgrimes, apartà's un poch e dix als parents de la comtessa que la portassen a la ciutat* (TB 132: 10-11). [compassió 56, compassions 1]
- compensació** *f* **1.** Neutralització de l'efecte d'una cosa amb una altra que produeix un efecte en sentit contrari. *E per ço, compensació deu ésser admesa: que vós, senyora, deveu cerquar ab los enemichs matèria de mort e no ab aquell qui us desija servir* (TB 740: 9-10). **2.** **en compensació de** *loc prep* En recompensa de. *que-m faces gràcia de voler ésser senyor de aquesta terra e de la mia persona en compensació de tos treballs, car més stimaria ésser serven* (TB 1165: 8-9). [compensació 4, compensació 1]
- competent** *adj* **1.** Adequat o convenient a un fi. *com no sia temps ni loch competent per recitar-la* [la dolor] (TB 1256: 18). **2.** Que està legalment capacitat per a prendre una decisió respecte d'un assumpte. *Emperò yo hauré un altre jutge competent, en res no sospitós a vós ni a ell* (TB 260: 34). [competent 7]
- complanyença** *f* Queixa que expressa el propi malcontentament. *la camisa que porta per devisa fa sa complanyença d'ésser ajustada ab sa senyora* (TB 692: 16). [complanyença 1]
- complexió** *f* Constitució física d'un individu. *perquè no prenguéis alguna alteració, car la sua complexió era de home molt delicat* (TB 920: 2). [complexió 3]

- complidament** *adv* Acabadament. *No seria possible recitar pogués complidament les mies tristes desaventures* (TB 1290: 7). [complidament 4]
- comport** *m* **1.** Manera de captenir-se en presència d'altres. *per provar a Phelip e veure en son menjar quin conport fehia* (TB 393: 8). **2. dar** (a algú) **remei e comport** → **remei** 2. [comport 21, comport 3]
- composició** *f* Multiplicitat d'elements que formen un tot. *d'on se promouen il·lusions perturbants lo juhí recte, com sien causades en la inferior part de la humana composició* (TB 1296: 6-7). [composició 1]
- comprador** *m* **1.** Persona que s'encarrega d'adquirir i d'administrar els productes a casa d'un senyor, especialment els queviures. *Lo rey prestament féu venir lo majordom e los compradors* (TB 393: 3). **2. comprador major** *loc nom* El de major rang a palau. *foren los més admirats del món e digueren-ho al comprador major* (TB 359: 11). [comprador 1, compradors 3]
- compte** *m* **1.** Càlcul d'una quantitat. *E foren per compte XXII, tots hòmens de títol e de gran senyoria* (TB 1436: 34). **2.** Suma de mil vegades mil. *e més, te darà dos comptes de dobles e farà pau final ab tu e ab los teus* (TB 759: 20). **3. en compte de loc prep** En qualitat de. *lo rey de Sicília, lo qual ell tenia en compte de germà* (TB 1458: 15). **4. en gran compte loc adv** En gran consideració. *E per bé que yo tinga en gran compte la sperança graciosa de possehir en sdevenidor la cosa que més desige en aquest món* (TB 1024: 10-11). **5. donar compte** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Parlar-ne detalladament. *davant la sua sacratíssima magestat pugam donar compte y rahó dels béns que ns són acomanats* (TB 1488: 4). **6. demanar** (a algú) **a compte** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Preguntar-li'n. *demanar-vos a comte de la vida vostra en stil de semblants paraules* (TB 957: 23). **7. fer compte loc verb** Donar com a segur que alguna cosa s'acomplirà. *Fehien compte que almenys ab les bombardes matarien passats DCC hòmens* (TB 674: 8-9). [compte 3, compte 37, comptes 1]
- comtat** *m* **1.** Dignitat de comte. *per vostra benignitat a ell dat, axí l'ofici com lo comdat* (TB 859: 12-13). **2.** Circumscripció territorial sota la jurisdicció d'un comte. *Diafebus, al qual tu graciosament li donist lo comdat de Sentàngel* (TB 1253: 6). [comdat 20, comtat 2]

comte -essa *m i f* Noble que, en la jerarquia dels títols nobiliaris, és de categoria inferior al marquès i superior al vescomte i que, en el règim feudal, era senyor d'una comarca de la qual governava tots els castells, ciutats i viles. *Més vos ame donar títol de comte que de marquès, per bé lo marquès de major grau sia* (TB 697: 4). [comte 127, comtes 44, comtesa 1, comtessa 124]

comú -una **1.** *adj* Pertanyent a la majoria o a tothom. *car açò és comú a tota virtut* (TB 816: 13). **2.** *f* Conjunt de veïns d'una població. *e de totes les comunes qui offet li havien valença* (TB 446: 10). **3. comuna opinió** → **opinió** **2.** **4. fembra comuna** → **fembra** **2.** [comú 5, comuna 10, comunes 4]

comunicable *adj* Que tracta fàcilment amb la gent. *deu ésser afable e gracios en totes coses, e comunicable a totes gents de qualsevulla condició que sien* (TB 165: 1). [comunicable 1]

comunitat *f* Conjunt d'habitants d'un territori. *Per a ciutadans e juristes, qui han a regir les comunitats e administrar la justícia* (TB 770: 11). [comunitat 2, comunitats 1]

conca *f* Recipient portàtil redó destinat a contenir-hi aigua, i emprat per a llavar els plats, els peus o altres coses. *e una gran conca d'argent plena d'aygua aparellada* (TB 1180: 5). [conca 1, conca 1, conques 2]

concert *m* Acord entre diverses persones per a un fi comú. *E venint la hora del concert, los dos cavallers pujaren al palau* (TB 510: 4). [concert 1]

conclusió *f* Solució definitiva, fi. *la cosa vendrà a bona conclusió* (TB 392: 21). [conclusió 8]

concord *adj* Concorde.

concorde (o **concord**) *adj* **1.** Que està d'acord amb un tema en discussió. *Nosaltres som concorts de nostra batailla e parlau-me de pau* (TB 260: 6). *deu ésser stimat l'ome com la sua disposició és concorde ab les paraules e obres* (TB 1118: 1). **2. ésser concorde** (o **ésser concord**) *loc verb* Dues o més persones, estar d'acord. *Nosaltres som concorts de nostra batailla e parlau-me de pau* (TB 260: 6). *Puix som concordades —dix lo rey de Frisa—, siam tots quatre juramentats de servir amor e lealtat los uns als altres en aquest viatge* (TB 277: 18-19). [concorde 1, concordades 15, concorts 1]

concòrdia *f* **1.** Estat d'harmonia que resulta de l'acord dels sentiments i de les idees entre dues o més persones. *narrant-li larguament la forma de la concòrdia del*

matrimoni si a ell era plasent (TB 399: 26). **2.** Acord per estipulació o per convinença. *de no atorgar-los pau ni treva ne concòrdia alguna, sinó que-s posen en poder nostre* (TB 1301: 28). [concòrdia 28]

condecant *adj* Convenient. *emperò no és cosa condecant ni usitada que les donzelles vagen en les guerres, que són coses de gran perill; e majorment vós, qui sou de tan poca edat* (TB 668: 29-30). [condecant 8]

condició *f* **1.** Circumstància essencial perquè una cosa siga o s'esdevinga. *La tua molta virtut e condició afable me força passar los límits de castedat* (TB 973: 1). **2.** Estat social. *per quant lo teu stat, linatge e condició no és suficient per a descalçar-li lo tapí esquerre* (TB 266: 6). **3.** Circumstància imposada en una negociació o en un acord. *No u faré, sinó ab una condició* (TB 897: 12). **4. natural condició** *loc nom* Propi de la naturalesa humana. *D'ací avant no vull pensar en les coses de present, sinó en les passades, d'aquelles que hom se pot servir, car és natural condició, a la qual fugir és impossible, que nostre voler, si no en sobirà bé, terme no pot atényer* (TB 834: 17-18). [condició 65, condicions 7]

condigne -a *adj* Proporcionat al mèrit o a la culpa per un comportament previ. *aquest fet no passaria sens condigna punició del mal cavaller Tirant* (TB 302: 13). [condigna 13]

coneixença *f* **1.** Idea més o menys completa que es té d'alguna cosa. *E si aquell qui té potència de levar la conexença als conexents, levàs al savi lo seny, alguna cosa no li restaria* (TB 843: 2-3). **2.** Tracte o relació amb altres persones. *Per noble és tengut aquell qui ha conexença a sos vasalls e servidors* (TB 821: 4). **3. natural coneixença** *loc nom* Consciència de si mateix i dels propis actes. *E com la comtessa agué cobrada la natural conexença e véu lo marit e rey, levà's corrent e agenollà's davant ell per voler-li besar los peus e les mans, mas lo benigne senyor no u volgué consentir* (TB 144: 18-19). [coneixença 8, conexença 33]

coneixedor -a *adj* Que coneix o que entén bé les coses. *per què yo confie en lo divinal auxili, car Déu, qui és coneixedor de totes coses, me darà virtut que yo daré mort al soldà e al Turch, e serà manifesta la veritat de la llur gran malesa que han feta a la majestat del senyor emperador* (TB 275: 10-11). [coneixedor 2, coneixedors 1, conexedor 1, conexedors 1]

- conestable** *m* **1.** Cap suprem de l'exèrcit reial. *era contenta de dar tal ofici de gran conestable a Diafebus* (TB 696: 34). **2.** **conestable major** *loc nom* El de major autoritat entre els oficials anàlegs. *Es devia tenir bé per content de ésser comte de Sent Àngel e conestable major* (TB 872: 10). [conestable 115, conestables 2]
- confederació** *f* Aliança entre diverses persones o entitats. *seria molt aconsolat que pogués posar pau e bona confederació entre vós e Tirant lo Blanch* (TB 258: 19). [confederació 5, confederació 1]
- confessió** *f* **1.** Declaració dels pecats en el tribunal de la penitència. *e allí trobaren un frare qui l'hohya de confessió, car certament ell se tenia per mort* (TB 110: 32). **2.** **confessió general** *loc nom* Declaració dels pecats de tota la vida o d'una gran part d'ella. *Lavors lo confessor li féu fer la confessió general* (TB 1508: 14). [confessió 1, confessió 8]
- confessor** *m* **1.** Sacerdot que administra el sagrament de la penitència. *Feren-li venir prestament lo confessor que ell portava ab si, qui era un bon religiós* (TB 1480: 30). **2.** Cristià que confessa la seua fe i sofreix persecució per aquest motiu. *Los sants confessors foren los savis qui per alta contemplació obtingueren la glòria de paradís* (TB 771: 13-14). [confessor 7, confessors 2]
- confiança** *f* Seguretat de qui compta amb el caràcter, la capacitat, la bona fe o la discreció d'algú. *E per la molta amor que-t porte, tinch confiança en tu que-m consentiràs que done fi a mos fatigosos treballs* (TB 1150: 9-10). [confiança 31]
- confines** [pl] *f* Termes on un territori acaba i un altre comença. *donant cruels lamentacions de tu fins a les confines de Ytàlia, Spanya, França e Alamanya* (TB 1250: 21). [confines 1]
- confins]** *veg. confines.*
- confit** **1.** *adj* Que ha estat posat en algun suc que penetra i que serveix per a conservar fruites o viandes. *havia citronat e pinyonada, e amel·les e pinyons confits a la una part del plat* (TB 1125: 15). **2.** *m* Fruita o altra substància coberta de sucre. *de pasta real e marçapans e altres comfïts de molta stima* (TB 1451: 2). [comfïts 1, confits 19]
- conflicte** *m* Topada hostil. *e donà batalla als moros, hon agué molt gran conflicte, que y morí molta gent de una part e de altra* (TB 87: 12). [conflicte 2]

conforme *adj* **1.** Que és o s'esdevé d'una manera que és igual a la d'una altra cosa presa com a terme de comparació. *A mi no basta stil de conformes paraules en recitar les dolors* (TB 1287: 1). **2. conforme a** *loc prep* D'acord amb. *e és molt conforme a ma voluntat e lo sperit meu se n'alegra* (TB 360: 8). **3. conforme ab** *loc prep* D'acord amb. *Yo pensava que la voluntat del meu fill fos conforme ab la mia* (TB 133: 2). [conforme 7, conformes 7]

conformitat *f* Igualtat en la manera de ser d'una cosa en relació a una altra. *Per tenir conformitat ab vós, senyor, és stada vestida de continu mia afortunada persona de hun aspre scilici la carn* (TB 1468: 30-31). [conformitat 1]

confort *m* Allò que, en la pena o en l'abatiment, dóna força. *E qui serà aquell qui confort puixa donar a la gran tristor mia?* (TB 1084: 2). [confort 8]

confortació *f* Confort. *si tu stàs en suma misèria, pren sperit de confortació e aparta de tu tota manera de dolor e pensament* (TB 1109: 21). [confortació 2]

confús -a *adj* Que sent confusió. *ferir enmig la confusa morisma* (TB 1328: 25). [confusa 1, confús 5, confusa 2]

confusió *f* Pertorbació de l'ànim. *la dolor qui-m força alguna volta la mia gran confusió* (TB 1141: 3). [confusió 12]

congoixa *f* Opressió de l'esperit. *ab molta dolor e congoixa se partí de Apol·lònia per anar hon era son germà* (TB 319: 29). [congoixa 13, congoixa 33, congoixes 12]

congoixós -osa *adj* **1.** Que pateix congoixa. *Lo teu exili congoixós ha permés lo immutable Déu* (TB 1297: 5). **2.** Que dóna congoixa. *les dures e congoixoses adversitats de fortuna* (TB 1289: 32). [congoixós 1, congoixoses 1]

conhort *m* Exhortació a algú que està abatut moralment. *Tirant, mostrant ésser molt content del bon conort e gràcia singular que de la princessa obtesa havia* (TB 1017: 1). [conhort 13]

conill *m* Mamífer lagomorfo de la família dels lepòrids (*Oryctolagus cuniculus*), més petit que la llebre, d'orelles llargues, potes posteriors més llargues que les anteriors, del qual es coneixen nombroses varietats domèstiques. *e vench un rofià ab un conill e dix al philòzoph que apartàs la sua carn com ell volia primer rostir lo seu conill* (TB 430: 25). [conill 4]

- conjugal** *adj* **1.** Pertanyent o relatiu a una persona casada en relació amb la seua parella. *Aquest és lo conort de amor e fe conjugal que yo tenia en vós?* (TB 80: 17). **2. fe conjugal** → **fe** 12. [conjugal 1]
- conjunció** *f* Unió de dues o més persones o coses. *car en aquell punt los dos contraris feren conjuncció e feren aquell cars* (TB 1334: 11). [conjunció 1, conjuncions 1]
- conjuració** *f* **1.** Jurament concertat secretament per a capgirar l'orde d'un estat de coses. *Aquest Ciprés de Paternó féu conjuració de rebel·lió contra lo soldà* (TB 643: 38). **2.** Demanda respectuosa d'alguna cosa a algú. *per merçé vos supplich no·m vullau fer tan fort conjuratió, que tal, senyora, me aveu posat al davant* (TB 523: 38). [conjuració 1, conjuratió 1]
- conquesta** *f* Adquisició d'un territori per força d'armes. *Plaerdemavida lo représ dient-li com no dexava la conquesta de la Barberia per socórrer a l'emperador* (TB 1285: 18). [conquesta 30, conquestes 5]
- conquistador -a** *m* Persona que adquireix territoris per força d'armes. *és conquistador de la fama, scampador de la sanch horrible* (TB 660: 27). [conquistador 2]
- consagració** *f* Part de la missa en què el celebrant recita les paraules d'institució de l'eucaristia. *Com lo virtuós Tirant sabé la consacració de la sglésia ésser feta, en companyia del rey Scariano e dels altres reys e senyors, ab lo capità de la ciutat anaren a la sglésia* (TB 1464: 3-4). [consacració 1]
- consciència** *f* **1.** Coneixença interna que cadascú té de la bondat o de la maldat de la seua conducta, intencions o caràcter, juntament amb el sentiment d'obligació de fer allò que es creu bo. *Quina consciència hauràs si la infidelitat prens per companyona?* (TB 738: 9). **2. fer consciència** *loc verb* Provocar el sentiment de culpabilitat o de llàstima. *tu est mora sens fe ne ley neguna e vols-me fer consciència del que no deus fer* (TB 1247: 3). [consciència 6, consciència 1]
- consegüent** *adj per consegüent loc adv* Com a conseqüència. *l'scalfa tant la sperança com la flama, e per consegüent, la pena és més simpla e més larga* (TB 760: 18). [consegüent 2]
- consell** *m* **1.** Advertiment donat a una persona sobre el que ha de fer. *car só ben cert que sempre me donàs bons consells, si yo los hagués sabuts pendre* (TB 1414: 7).

2. Conjunt de persones que constitueixen un òrgan col·legial amb funcions consultives, deliberatives o executives. *molts cavallers ansians qui eren del consell e aconortaren molt a la emperadriu* (TB 959: 35). **3. cambra del consell** → **cambra** **4. consell general** Reunió de tots els membres que constitueixen un òrgan col·legial consultiu o de govern. *Fet açò, lo rey manà per al següent dia consell general* (TB 146: 18). [conseill 1, consel 2, consell 243, consells 19]

conseller *m* **1.** Persona que dóna advertiments a algú sobre el que ha de fer. *si dels cavallers que teniu per consellers vostres no-ls deu ésser donada fe* (TB 660: 23).

2. Membre d'un conjunt de persones que constitueixen un òrgan col·legial amb funcions consultives, deliberatives o executives. *Sens consell de bons conselers, est partit de aquella noble ylla de Rodes* (TB 415: 6). [conselers 1, conseller 3, consellers 1]

consemblant *adj* Que és d'igual condició que un altre. *per ço que fassemblant sagrament de ésser-vos leal e verdader* (TB 1020: 14). [consemblant 1]

consentiment *m* Adhesió a un sentiment, a una opinió o a un prec. *aquest matrimoni se deuria fer ab consentiment de son pare e de sa mare* (TB 399: 13). [consentiment 13]

consentidor -a *adj* Que és permissiu o tolerant davant de l'acció i del comportament d'un altre. *O donzella de generació ingrata, consentidora de mos mals!* (TB 1084: 13). [consentidora 1]

conservació *f* Cura d'una cosa per a impedir que siga alterada o destruïda. *Fins ací he treballat en conservació de la mia vida* (TB 837: 3). [conservació 9]

conservador -a *adj* Que té cura d'una cosa impedit que siga alterada o destruïda. *Sia conservador e amator de sa fama pròpia e més de sa honor* (TB 604: 17). [conservador 1]

conservament *m* Conservació. *Altres digueren sanitat era conservament de vida* (TB 1177: 7). [conservament 1]

consideració *f* Pensament que examina curosament una persona o una cosa en tots els seus aspectes. *E si savi est, offerràs davant los teus ulls de la tua consideració, la adversitat que pot venir* (TB 1260: 6-7). [consideració 3]

cònsol *m* Magistrat que compartia amb un altre i per un any la magistratura investida amb la suprema autoritat en la República romana. *que negú no podia ésser cònsol ni senador si savi no era* (TB 767: 27). [cònsol 1]

consolació *f* **1.** Alleujament de la pena d'algú. *la confortà ab les sues agraciades paraules de consolació* (TB 1408: 17). **2.** Emoció causada per la contemplació d'una cosa que plau en gran mesura. *li dóna après grans consolacions e plaers si les porta ab paciència* (TB 1289: 29). [consolació 100, consolacions 4]

conspecte *m* **1.** Aspecte com una cosa es presenta a la vista. *Lo conspecte seu era de home admirable e de gran sanctedat* (TB 154: 21). **2.** Fet de trobar-se present. *en aquell instant li fon presentat en lo conspecte seu los grans e amarchs infortunis en què eren posats* (TB 1134: 4). [conspecte 3]

constància *f* Fermesa duradora i perseverant. *Mas la tua amor e sperança és laugera e de poca constància, car la adversa fortuna tostemp dóna aflicció* (TB 762: 12). [constància 7]

constant *adj* Que mostra constància. *Car, segons diu hun poeta, és molt favorable als constants e animosos e odiosa e desfavorable als als pusil·lànim e temerosos* (TB 1289: 39-40). [constant 3, constants 2]

constel·lació] veg. **constil·lació**.

constil·lació *f* Zona del cel que comprén un grup arbitrari d'estels fixos i la regió que els envolta. *sinó operacions fetes per nosaltres per costil·lacions de planetes e cossos celestials* (TB 1296: 28). [constil·lacions 2]

consuetud *f* Costum **1.** *e és deguda cosa e de bona consuetud que los hòmens de honor en gran joventut deuen principiari les armes, car en aquella edat aprenen molt millor que·ls altres* (TB 130: 5-6). [consuetud 2]

consulta *f* **1.** Demanda del parer d'algú sobre un partit a prendre. *que no és expedient algú a nosaltres fer resposta alguna sens que no sia feta consulta a la magestat del senyor emperador* (TB 1402: 1-2). **2.** Petició d'assentiment. *aquesta vostra secreta venguda no deu ésser sens alguna causa o necessitat de imperial consulta o consentiment, remetent per a major disposició les reposades e amigables rahons* (TB 1427: 6-7). [consulta 2]

contagi] veg. **contagió**.

contagió *f* Transmissió d'una malaltia a un individu sa per contacte directe o indirecte amb un que la patia d'abans. *Car per res l'ome de la contagió de la mort e obligació de peccat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser delliurat, sinó per fe* (TB 1340: 7-8). [contagió 1]

contemplació *f* **1.** Atenció que es dóna a algú o a alguna cosa per raó de la seua importància. *stant en contemplació contínua, suplicant a la Mare de Déu* (TB 1407: 25). **2.** **per contemplació de loc prep** Per la consideració de. *Per bé que a mi no sia donat açò de fer, yo per contemplació e amor de vosaltres ho faré* (TB 337: 20). [contemplació 14, contemplacions 1]

contemplatiu *-iva adj* **vida contemplativa** → **vida** 9. [contemplativa 1]

contemplativament *adv* Per via de contemplació. *Si segons la nostra humanitat volràs obrir los ulls de ta gran senyoria, veuràs contemplativament aquest gran riu, mudat de color* (TB 1400: 4-5). [contemplativament 1]

content *-a adj* **1.** Que no desitja res més del que té. *Ab tot açò, yo só contenta de fer lo que vosaltres me consellareu* (TB 880: 21). **2.** Que sent goig. *li tramés a dir que, per la sua amor, era molt content* (TB 380: 24). [content 211, contenta 81, contentes 3, contents 52]

contentació *f* Qualitat de content. *E fengia la bella senyora tanta contentació de mos passats serveys e presents* (TB 1084: 19). [contentació 32]

contentament *m* Contentació. *dexant per a les sdevenidores obres lo bé siau vengut e contentament que tinch de vostra gloriosa venguda* (TB 1427: 9-10). [contentament 1]

continença *f* Moderació dels sentiments. *car lo seu gest e continença demostrava ésser senyora de gran stat* (TB 1372: 7). [continença 4]

continent **1.** *adj* Persona que s'absté dels delits de la carn. *màrtirs e confessors, monges, vèrgens e viudes e continents, e de tots los sants e santes de paradís* (TB 1515: 28). **2.** *m* Gest o aparença amb què es revela en algú el que sent. *e véu star a Tirant en molt trist e adolorit continent* (TB 486: 34). **3.** *m* Alleujament de la pena. *vingueren los metges e donaren-li remey e continent* (TB 1379: 30). [continent 4, continents 1]

continu/contínuu contínua [la forma en **-uu** sols ocorre en plural] *adj* **1.** Que té contigüïtat de parts, sense interrupció o cessació. *ell treballà ab continu studi com poria*

pendre la ciutat (TB 1327: 2). **2.** Que ocorre en successió ràpida, molt freqüent, sovint repetit. *Manà lo magnànim senyor que per VIII dies contínuus fos celebrada festa en la dita ciutat* (TB 1041: 39). **3. a la contínua** *loc adv* Contínuament. *Vós sou stada causa que yo haja perdut lo comte, vostre marit, al qual yo de bon grat daria la terça part de mon regne, e que ell aturàs a la contínua en ma companyia* (TB 149: 20-21). **4. de continu** *loc adv* Contínuament. *de continu descarregaren tota la nit* (TB 1406: 6). [continu 6, contínua 15, contínues 9, contínuus 2]

contínuament *adv* Sense interrupció. *Açò durà bé dos mesos, e Tirant contínuament anant e venint* (TB 1145: 19). [contínuament 80]

contradicció *f* Oposició formal a algú o alguna cosa. *e fon gran contradicció entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo migjorn fos passat* (TB 984: 33-34). [contradicció 1, contradicció 1, contradicció 1, contradiccions 1]

contramina *f* Mina o galeria d'una mina que serveix de comunicació entre dues de principals o més. *Tirant tingué dubte que no minassen lo castell —e lo rey e los altres se tenien per perduts—, e ordenà que fos feta una contramina y en totes les cambres baixes fossen posats bacins de lautó* (TB 1207: 19-21). [contramina 2]

contrari -ària **1.** *adj* Directament oposat. *E lo vent era punter: venia'ls contrari* (TB 729: 14). **2.** *adj* Oposat als interessos o als desitjos d'algú. *creat e fet de tal compàs que sou contrari a ma honor e fama* (TB 694: 19). **3.** *m i f* Adversari. *Los jutges anaren al papalló hon stava Tirant e digueren-li si volia perdonar a son contrari* (TB 325: 9-10). **4.** *m* Alguna cosa que s'oposa. *Senyor —dix Diafebus—, no volria que la senyoria vostra agués a pensar negun contrari de mi, per ço com som de una terra e de una voluntat* (TB 242: 2). **5. haver lo vent al contrari** → **vent** **3.** **6. per** (lo) **contrari** *loc adv* En canvi. *No és cosa nova un rey ésser enamorat de una sotil donzella; per contrari, una gran reyna de un pobre gentilom e desconéixer-ne pare e mare e los més de sa natura* (TB 648: 6-7). *E per lo contrari, en vossaltres serà terrible la ira, punició o càstich de tan injusta batalla com siguiu en terres e regnes que gens no us pertanyen* (TB 1314: 7-8). **7. vent contrari** → **vent** **5.** [contrari 76, contrària 10, contràries 5, contraris 14]

contrarietat *f* Oposició de dues coses contràries. *E dos contraris no poden star ensemps per la contrarietat que ab si porten* (TB 629: 26). [contrarietat 1]

contrast *m* **1.** Oposició o dissemblança de coses, que naix de posar-les una davant de l'altra i de comparar-les. *entre bellea e castedat ha gran contrast* (TB 430: 10). **2.**

fer contrast (a algú) *loc verb* Oposar-se-li. *E ell, vehent lo gran contrast que li feyen, li fon forçat de restar* (TB 662: 4). [contrast 3]

contrastant *adj* Que s'oposa. *la perseverança de falsia e dura obstinació dels contrastants a ta intenció* (TB 600: 8). [contrastants 1]

contrastador -a] veg. **contrastator -a.**

contrastator -a *adj* Contrastant. *e los peccadors o contrastators, vehent-ho se dolran* (TB 600: 12). [contrastators 1]

contricció *f* Dolor dels propis pecats per consideració de l'ofensa feta a Déu. *Com la absolució fon feta, la princessa demanà li fos portat lo preciós cors de Jesucrist, e ab molta devoció e contricció rebé aquell* (TB 1508: 18-19). [contricció 2, contricció 2, contricció 3]

convalescència *f* Estat d'una persona que recobra gradualment el vigor i la salut després d'una malaltia. *lo vostre duch y senyor, cosín germà y més acostat a la mia amor de tots los altres, és libert, és alegre, és en tota sanitat y honor, prosperitat e convalescència* (TB 1474: 4-5). [convalescència 1]

convenient (o **convinent**, **covinent**) *adj* Que va bé amb allò que requereix l'estat d'algú o d'alguna cosa. *E a tu no és cosa convenient ni honesta que en anar-te'n te dispongues* (TB 1276: 14). *car cosa convinent és que la vergonya sia mesclada ab amor* (TB 699: 33). *e l'enteniment de aquests seria covinent cosa saber de medecina* (TB 1177: 26). [convenient 1, convinent 3, covinent 6]

conversació *f* Intercanvi de paraules entre dues o més persones. *La gent qui és de allí natural, molt bona e pacífica e de bona conversació* (TB 1183: 21-22). [conversació 2]

convinença *f* **1.** El que requereix l'estat d'algú o d'alguna cosa. *E los fels lo reberen ab aquella convinença e ab molta d'onor que li feren* (TB244: 34). **2.** Convenció solemne entre dues o més persones. *e los pactes e convinences que tenia fets ab lo soldà e ab lo Turch* (TB 1459: 28). [convinences 2, convinença 1, convinenses 3]

convinent *adj* Convenient.

convit *m* **1.** Acte, especialment àpat, a què un és convidat. *Aprés, féu aparellar moltes viandes e féu hun convit general a tots los que menjar hi volguessen* (TB 1272:

- 29). **2. convit de camp** *loc nom* El que no mostra pretensions. *per què us prech vos dineu hui ab mi convit de camp* (TB 408: 18). [convit 10, convits 1]
- copa** *f* **1.** Got de beure amb peu. *E après venien les copes d'or, venien après tots los plats e salers* (TB 785: 35). **2. servir de copa** *loc verb* Fer de coper, sirvent que en les antigues corts i cases de grans senyors estava encarregat de guardar el vi i de servir-lo a taula. *e com ell hi era, servia de majordom e de copa a la emperadriu e a sa filla* (TB 515: 22). [copa 1, copes 1]
- copagorja** *f* Punyal estret. *emperò Tirant fon avisat, que mes mans a una copagorja que portava* (TB 252: 8). [copagorja 2]
- copiós -osa** *adj* Abundós. *la superabundant gràcia del seu inmens Fill, més copiosa que lengua humana no sabera demanar* (TB 1407: 29). [copiosa 1]
- copiosament** *adv* Abundosament. *e a tots quants hi anaven daven a menjar molt copiosament* (TB 288: 31). [copiosament 5]
- còpula** *f* Unió sexual. *qui pot e no u fa, pecca mortalment, a mortalment, si en lo matrimoni no s'i segueix còpula* (TB 1038: 4-5). [còpula 1]
- cor** *m* **1.** Òrgan muscular situat en la cavitat toràcica que, contraient-se rítmicament, és l'agent principal de la circulació de la sang. *E si lo cor dorm, los altres membres no-s mouen* (TB 776: 11). **2.** El cor considerat com a seu dels sentiments. *La vostra cara manifesta lo que té al cor* (TB 444: 12). **3.** Part central i dura d'una cosa. *les tiretes no-s pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cruu* (TB 292: 3). **4.** Espai d'una església destinada a la comunitat religiosa que resa o canta l'ofici diví. *la qual capella fos feta a manera de cor d'església de monestir de frares* (TB 342: 18). **5. ab bon cor** *loc adv* Amb esperança. *E li deya que stigués ab bon cor, que nostre Senyor los ajudaria* (TB 1354: 11). **6. ab cor de** *loc prep* Amb la intenció de. *e feren la via del palau, no ab cor de veure lo emperador, mas per veure les dames* (TB 479: 23). **7. de bon cor** *loc adv* Sincerament. *E si tu vols, yo-t perdonaré de bon cor a tot lo mal que fer-te poria* (TB 248: 9). [cor 179]
- coral** *m* Invertebrat cnidari marí, amb un esquelet calcari roig i arborescent, que pot viure isolat o formar part d'una colònia. *Los labis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques, menudes e spesses* (TB 486: 24). [coral 1]

coratge València davant del perill o de les dificultats. *E axí menys lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants, porà consentir* (TB 1339: 10). [coratge 21, coratges 7]

corb *m* Ocell de la família dels còrvids (*Corvus corax*), d'uns 64 centímetres de llargada, de plomatge i de bec negres, que viu en indrets rocosos. *que la mia trista sepultura seria que voltors e corps e altres ausells de rapina la mia trista carn axí haguessen a menjar* (TB 1287: 8-9). [corp 1, corps 2]

corda *f* **1.** Conjunt de fils de cànem, d'espart o d'altres materials, torçats plegats formant un cos cilíndric i flexible, d'un gruix variable. *E pres lo cap de la corda e liguà'l al cap de la gúmena* (TB 410: 17). **2.** [pl] **escala de cordes** → **escala** 5. [corda 37, cordes 14]

cordial *adj* **1.** Que naix del cor. *La intrínseca volentat e cordial amor és declarada per efectes exteriors* (TB 1302: 13). **2.** Que dóna força al cor. *E ells ordenaren que lo sopar seu fos de hun faysà, per ço com és carn cordial per al cor* (TB 883: 14-15). [cordial 4, cordials 1]

cordó *m* Cordeta generalment d'estructura tubular feta amb diferents caps retorts o trenats, de cotó, de lli, de llana, de seda o d'altres materials. *en lo braç portava liguada una petita acha ab un cordó de seda hi en la mà portava una petita bandera e fé* (TB 674: 21). [cordó 6, cordons 1]

cordonera *f* Peça de cordó. *lo fermaill stava liguat ab la cordonera del brial e no-s podia levar* (TB 249: 28). [cordonera 3]

corn *m* Instrument de vent, generalment de metall, de forma cònica més o menys semblant a la d'una banya. *E lo emperador féu sonar hun gran corn que de més de una legua podia ésser hojyt* (TB 869: 11). [corn 3]

corona *f* **1.** Cèrcol de metall, adornat de diverses maneres, que se cenyeix al cap com a insígnia de dignitat sobirana. *Lo rey se vestí les robes reals, posà's la corona al cap e lo ceptre en la mà* (TB 148: 19). **2.** Sobirania reial o imperial. *essent ja desmenuïda la nostra excel·lent corona a senyorejar sols la ciutat de Contestinoble* (TB 1330: 9). **3.** Corona d'espines posada per burla a Jesucrist en la nit de la Passió. *Entre les altres relíquies tenen una spina de la corona de Jhesucrist* (TB 362: 33). **4.** Moneda d'or o d'argent d'àmplia difusió i valors diversos, que es va encunyar a Navarra, Castella, Portugal, Alemanya, Àustria i

Anglaterra. *e li darien tots anys trenta milia corones d'or* (TB 1236: 36). **5. al·legar corona** *loc verb* Demanar la intervenció del rei en algun assumpte. *Per lo matí al·legà corona, e lo rey manà que no li donassen sinó quatre onçes de pa e quatre de aygua* (TB 431: 1-2). **6. corona del triümf** *loc nom* La de llorer que simbolitzava i commemorava la victòria militar sobre l'enemic. *Aparellades stan les corones del triümf nostre, fullades de llor en senyal de la certa victòria que de nostres enemichs s'espera* (TB 1316: 1-2). **7. corona de martiri** *loc nom* Reconeixement a la perseverança d'aquell qui ha patit o mort per no renegar la fe en Jesucrist. *Car no ignora la tua reverència que los sancts benaventurats e los màrtirs, per aumentar e defendre la sancta fe cathòlica han batallat contra los infels e han obtessa gloriosa corona de martiri e triüphant glòria* (TB 97: 3-4). **8. corona real** *loc nom* La que és composta per un cercle d'or enriquit de pedreria, realçat per huit florons o fulles d'acant, intercalats amb una perla cada un, que sostenen huit diademes carregades de perles i tancades al punt d'intersecció en què agafen un món centrat i somat d'una creu d'or. *digne e mereixedor sou de portar corona real* (TB 261: 30). [corona 101, corones 6, coroneta 1]

corporal *adj* **1.** Propi del cos. *huy qui és lo darrer dia de la mia corporal vida* (TB 1072: 8). **2. pena corporal** → **pena** **3.** [corporal 6, corporals 11]

corporalment *adv* **tocar corporalment los sants Avangelis de les mans** (d'algú) *loc verb* Posant la mà damunt del llibre dels Evangelis per a prestar jurament. *e los sancts Avangelis de les mies mans corporalment tocats* (TB 636: 6). [corporalment 1]

corpus *m* **1.** En el cristianisme, cos de Jesucrist en l'Eucaristia. *e les moltes oracions que dix davant lo Corpus, que no fóra cor de ferro en lo món qui hoís semblants paraules que no abundàs en moltes làgremes* (TB 1508: 21-22). **2. Corpus Christi** (o **Corpus Crist**) *loc nom* Festa catòlica en què se celebra solemnement, dotze dies després de Pentecosta, la institució de l'eucaristia. *car yo tinch unes vestidures de la festa del Corpus Crist* (TB 1048: 5). *per ço com som prop de la festa del Corpus Christi* (TB 1011: 17). [Corpus 6]

corral *m* Lloc tancat, a les cases o al camp, especialment el destinat a tenir-hi bestiar. *Carmesina seria la primera que us portaria al corral de perpetual e amarga dolor* (TB 1000: 11). [corral 1]

correcció *f* Esmena d'allò que és errat. *Emperò, yo-m sotsmet a correcció de aquests altres senyors, si lo contrari consellen* (TB 571: 14). [correcció 1, correctió 1]

corredor -a **1.** *adj* Persona que es trasllada d'un lloc a un altre movent les cames de manera que a cada passa hi ha un moment en què cap dels dos peus no toca a terra. *L'endemà per lo matí, com lo sol fon exit, lo rey Menador devallà de la muntanya, no pensant que lo rey Scariano ne Tirant fossen allí, mas pensà que fossen alguns corredors ladres* (TB 1196: 12-13). **2.** *m* Soldat que anava més avant que el seu exèrcit per observar la situació i moviments de l'enemic. *Los corredors qui primer anaven atengueren gran part del carruatge, hon foren morts alguns moros* (TB 1232: 15-16). [corredors 3]

corrent *f* Massa fluida, com l'aigua, el vent o la lava, que es mou contínuament en una certa direcció. *E desligat lo vexell, ab la corrent anaren riu avall* (TB 591: 17). [corrent 1]

corresponent *adj* Que està en relació de conformitat mútua amb algú o amb alguna cosa. *te serà dada tal pena corresponent a la injúria* (TB 1262: 9). [corresponent 1]

corretja *f* Banda o llenca de cuir o d'un material semblant. *ell li vengué de part de tras e taillà-li les correges del bacinet per ço que li sortís del cap* (TB 514: 15). [correges 4, correja 6]

correu *m* **1.** Persona encarregada de portar notícies orals o escrites d'un lloc a un altre. *Lo correu se agenollà davant ella e donà-li la letra* (TB 1473: 24). **2.** **correu cuitat** *loc nom* El que és urgent. *lo rey de Feç tramés hun correu molt cuytat a l'emperador* (TB 1480: 35). [correu 12, correus 4]

corriment *m* Curs d'un líquid. *veuràs contemplativament aquest gran riu, mudat de color, sobrepujar del pont les altes arcades lo corriment de la humana sanch* (TB 1400: 5). [corriment 1]

corriola *f* Cilindre de poca altura, que pot girar al voltant d'un eix, i que té una canal buidada tot al llarg de la seua superfície lateral per on es fa passar una corda, a un extrem de la qual actua la potència i a l'altre, la resistència. *per ço com era cayguda una corriola e li havia dat al cap* (TB 1094: 13). [corriola 1]

corrompiment *m* Qualitat de corrupte. *e los peccadors o contrastators, vehent-ho se dolran e, ab ira cruel, mostraran la intrínseca furor ab strenyiment de llurs dents per magrea de viceral corrompiment* (TB 600: 13-14). [corrompiment 1]

corrupte -a *adj* Que s'ha desviat de la rectitud o del deure. *Lansa de tu tota manera de viltat e amor corrupta, e segura restaràs e vencedora* (TB 1004: 20). [corrupta 1]

corsari (o **cossari**) *adj* i *m* Que fa campanya contra naus enemigues en una nau mercant que compta amb patent del seu govern. *E tals com aquests són dits hòmens corsaris, qui van a roba de tothom* (TB 383: 4). *Per ço com algunes fustes de cosaris havien robat un loch seu, pres en si molt gran ira* (TB 87: 4). [corsaris 1, cosaris 1, cossari 1]

cort *f* **1.** Lloc on resideix el sobirà. *Un dia, stant en la cort, en presència del rey e de la reyna, dix ha Tirant les següents paraules* (TB 298: 38-39). **2.** Conjunt de totes les persones que componen la família i la comitiva del sobirà. *maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra* (TB 1457: 8). **3. cort celestial** *loc nom* En el cristianisme, regió superior que les persones consideren com a sojorn de Déu. *E tu, regidor del sobiran cel, poderós rey de la cort celestial, suplich a la tua magestat sacratíssima que tots aquells sien defraudats qui m'empedirán que yo ara no muyra* (TB 1501: 20). **4. cort general** *loc nom* Òrgan polític col·legiat que, a la Corona d'Aragó, estava formada pel rei i pels representants dels diferents estaments de cadascun dels regnes, amb atribucions legislatives, administratives, econòmiques i judicials. *ha manada celebrar cort general en la ciutat de Londres* (TB 157: 6). **5. cridar cort general** *loc verb* Convocar l'òrgan polític col·legiat que, a la Corona d'Aragó, estava formada pel rei i pels representants dels diferents estaments de cadascun dels regnes, amb atribucions legislatives, administratives, econòmiques i judicials. *de fer cridar cort general a fi que s'i fes gran exercici d'armes* (TB 154: 4). [cort 72, corts 4]

cortapisa *f* Franja o sanefa de tela, de pells fines o de pedres precioses, que es posava postissa al voltant de la part inferior de falces, gonelles, mantells i altres peces de vestit. *E la reyna de Ethiòpia se fon molt ben abillada e devisada ab gonella de hun vert brocat, ab la ampla cortapisa de robins, diamants e maragdes lavorada ab sutil artifici, que eren de molt gran stima* (TB 1473: 1-2). [cortapisa 3]

cortés -a *adj* Que es comporta amb una urbanitat extremada. *Veig-lo cortés e affable més que tot altre* (TB 483: 15). [cortés 2]

cortesà -ana **1.** *adj* Que té una afabilitat extrema. *e Tirant, axí com aquell qui era pràtiche e cortesà, los rebé ab molta honor* (TB 402: 1). **2.** *m* i *f* Habitant d'una

cort. *En les mies bodes no y són venguts los cortesans, ni capellà no s'és vestit a dir la missa* (TB 709: 2). [cortesà 2, cortesanes 1, cortesans 4]

cortesia *f* **1.** Afabilitat extrema. *E Phelip, usant de cortesia e de gentilea, dix que no era rahó* (TB 394: 3). **2.** Demostració d'afabilitat extremada amb el gest, amb les paraules o d'altres. *Entre tots los cavallers foren fetes moltes cortesies qual de tots parlaria* (TB 337: 36). **3. deixar estar les cortesies per al dijous de la cena** *loc verb* Estar-se de compliments. *E dexau star aquestes cortesies per al dijous de la cena* (TB 884: 16). [cortesia 11, cortesies 8]

cortina *f* **1.** Peça de roba penjant amb què es cobreix una porta, una finestra, una prestatgeria, un llit o altres objectes. *per ço com volia mudar les cortines de raç e posar-n'i unes altres de seda* (TB 973: 26). **2.** A l'edat mitjana, tela generalment fosca decorada amb escenes de caça, galants o mitològiques, o ornamentacions, a imitació dels treballs de tapisseria. *Aprés entrà dins la cortina de l'emperador* (TB 523: 7). [cortina 5, cortines 3]

cortinatge *m* Joc de cortines d'un portal, d'un llit, d'una habitació o d'altres coses. *Com lo cortinatge de brocat fon fet, posaren-lo lo hu prop de l'altre* (TB 434: 6-7). [cortinatge 3, cortinatges 1]

cors *m* Cos.

cos (o **cors**) *m* **1.** Conjunt dels sistemes orgànics que constitueixen un ésser viu. *era tan alt de cors que Tirant scassament li pleguava a la çinta* (TB 323: 9). **2.** Individu d'una espècie animal o vegetal. *Aprés dix: Senyor, en aquesta pedra ha cors viu* (TB 433: 1). **3.** Cadàver. *Almedíxer suplicà a Tirant que li fes gràcia del cors del rey, e ell lo y atorgà* (TB 1225: 4). **4. cos celestial** *loc nom* Cadascun dels astres que poblen el firmament. *E baix, al peu de la cadira, seÿen totes les deesses ab les cares cubertes, per ço que en lo passat temps deÿen los gentils que eren cossos celestials* (TB 790: 29-30). **5. posar** (a algú) **lo diable al cors** → **diable** **4.** [cors 211, corsos 5, cossos 28]

cosa *f* **1.** Tot allò que existeix o és concebut d'existir com una entitat separada, siga corpòria o espiritual, real o abstracta. *Altra cosa més en aquest món no desige posseir* (TB 1447: 25). **2.** Allò que és real. *ue Tirant ni mon confessor, qui és pus fort, tal cosa jamás saberen de mi* (TB 962: 26). **3.** Allò que s'esdevé o de què es parla. *Pot ésser més vituperosa e vergonyosa cosa a l'home que posar la sua*

felicitat en actes de gola (TB 1340: 22). **4. la cosa pública** *loc nom* Els assumptes de govern de la comunitat política. *Exercita'l ab bones cures del príncep e de la cosa pública* (TB 609: 34). **5. poca cosa** *loc nom* Cosa sense importància. *E aquell besar seria poca cosa, mas serà més que no res* (TB 893: 5). [cosa 499, coses 478, cossa 2]

cosí/-ín -ina [la forma **cosín** sols apareix en la *loc nom* **cosín germà**] *m i f* **1.** Fill d'un oncle o d'una tia. *Dix-li Tirant: Cosí, què voleu fer? Dix Diafebus: Vull trametre Pírimus a l'emperador* (TB 592: 16-17). **2. cosín germà** *loc nom* Cosí carnal, fill del germà o germana del pare o de la mare. *Alegrau-vos, donchs, cosín germà, que viva és la duquessa e molt vos saluda* (TB 1467: 11). [cosí 7, cosín 33, cosina 1]

coissari *m* Corsari.

coissi *m* Atuell gran, de terrissa, de metall o de plàstic, de forma de tronc de con, destinat principalment a fer-hi la bugada. *vexelles grans plenes d'aygua, axí com conques, cocis e librells* (TB 1350: 3). [cocis 1]

costa *f* Terra que voreja la mar. *E robà tota la costa de Turquia e mes a foch e a flama* (TB 454: 14). [costa 8]

costat *m* **1.** Part de l'espai al voltant d'un objecte considerada per oposició a les altres. *E prestament se féu dar les armes e pujà a cavall ab una gran part de la gent, e ferí en la hun costat del camp* (TB 1202: 7). **2. al costat** *loc adv* Molt pròxim. *Lo comte despertà's e no-s trobà la muller al costat* (TB 528: 19). **3. a costats** *loc adv* De la part dreta a la part esquerra (o a l'inrevés) del tronc o del cos de l'ésser humà, d'un animal o d'un objecte. *Era brodada a costats, les mànegues molt grans, que tocaven en terra* (TB 545: 36). **4. de costat** *loc adv* A la part dreta o a la part esquerra del tronc o del cos de l'ésser humà, d'un animal o d'un objecte. *al caure que féu donà tan gran colp de costat que dues costelles se trencà dins lo cors* (TB 794: 32). **5. dolor de costat** → **dolor** 4. **6. mal de costat** → **mal**² 8. [costat 62, costats 7]

costell *m* Pal on es lligava la persona que era condemnada a la vergonya pública. *fos pres e ligat e, tot nuu, fos posat en lo costell untat de mel, e lo dia següent fos squarterat* (TB 1134: 18). [costell 1]

costella *f* Os llarg i corbat dels que formen les parets de la cavitat toràcica i protegeixen els òrgans que hi són continguts. *e la dona formà de la costella l'home, qui és pus pura matèria* (TB 748: 24). [costella 2, costelles 3]

costum *m* **1.** Manera de fer establida i adquirida per un llarg ús o per la repetició d'actes de la mateixa espècie. *No és novella cosa a mi abundar en làgrimes, com aquest sia mon costum* (TB 82: 32). **2.** Hàbits d'un poble o d'un individu relatives a la pràctica del bé o del mal. *la jornada per ells assignada vós fallíeu, segons costum del realme de França* (TB 322: 36). **3. a costum de loc prep** A la manera de. *les batailles, com se fan a costum de França* (TB 327: 25). **4. a ús i costum de** → **ús** 3. [costum 31, costums 7]

costuma *f* **1.** Costum 1. *en lo coll y en les spatles scampats, segons és costuma de persona molt dolorosa!* (TB 1156: 29). **2.** Costum 2. *Car no deu ésser observada la costuma antiga* (TB 1235: 6). [costuma 3, costumes 22]

costura *f* Sèrie de punts que uneix dues peces de roba o d'altres. *e totes les costures eren de trenes d'or molt amples* (TB 1001: 6). [costures 1]

cota *f* **1. cota d'armes** *loc nom* Túnica damunt de la qual estava brodat o pintat l'escut d'armes de la casa a la qual pertanyia el qui la portava. *Vestí's la cota d'armes e tot sol anà a les tendes* (TB 677: 32). **2. cota de malla** *loc nom* Vesta llarga forrada de làmines de metall o d'anelles de ferro entrelligades, que els guerrers portaven per defensar-se dels colps de l'enemic. *Lo Gran Turch, axí nafrat com stava, mès-se una cota de mailla desús* (TB 554: 35). [cota 4, cotes 2]

cotó *m* **1.** Fibra tèxtil natural, blanca i suau que recobreix les llavors de diferents plantes malvàcies, especialment les del cotoner. *ella mostrarà tenir les orelles plenes de cotó tant com la Viuda serà prop d'ella* (876: 8). **2. tenir les orelles plenes de cotó** → **orella** 4. [cotó 2]

cova *f* **1.** Cavitat subterrània vasta i profunda de forma i de dimensions molt variables. *ell la véu exir de la cova de tan leja e spantosa figura* (TB 1366: 25). **2.** Cambra o cambres que formen la part més baixa d'un edifici, i que estan situades sota terra. *a la porta de aquell castell, e entrant en la cova tant dedins fins que fon en una cambra* (TB 1366: 10). **3. boca de la cova** → **boca** 2. [cova 17, coves 1]

covard -a adj 1. Que sent covardia. *pert lo ànimo de empendre res que de honor sia, qui ab perill se haja atényer, ans és hun gran covart* (TB 770: 9-10). **2.** Propi d'aquell qui sent covardia. *Als vells animosos basta que sens fer legea de covarts actes sostinguen la primera, que en la joventut, ab excés de perillosos treballs, guanyarena* (TB 98: 4-5). [covart 7, covarts 1]

covardia f 1. Manca de coratge. *E açò no penseu que u digua per covardia, ans só prest per entrar en la batailla ara* (TB 323: 3). **2.** Acció pròpia de qui està mancat de valor. *fornicador de mals, amador de covardies, vanagloriós entre la gent no entesa* (TB 415: 3). [covardia 4, covardies 1]

cove m Cistell gran, de fondària major que l'amplària, més ample de la boca que del fons, fet de vímets o de canyes, i que serveix per a diferents usos. *per una donzella que-l féu star penjat dins un cove una nit e hun dia a vista de tot lo món* (TB 744: 6). [cove 1]

covinent adj Convenient.

creació f Allò que ha estat fet del no-res. *excel·lint qualsevulla home que sia stat de la creació del món ençà, de què meriten grandíssima honor* (TB 1125: 2). [creació 2]

creatura f Criatura.

creedor -a adj Que és fàcil d'admetre com a cert. *E si açò volreu acceptar —ço que és creedor, no dubtant lo perill que ab si porta—, yo us daré de vostres enemichs triümfant victòria* (TB 718: 19-20). [creedor 1]

creença f 1. Admissió d'alguna cosa com a certa. *per causa mia e per servir-me, tenia crehença que éreu morta en la cruel mar* (TB 1407: 8). **2.** Opinió ferma sobre una cosa. *car tenia verdadera crehença que lo seu amor no fos menys envers mi* (TB 1408: 3). **3.** Fe religiosa. *Mahomet, la qual doctrina e crehença a-quells qui la tenen en llur si dóna consolació* (TB 567: 5). **4. donar (a algú) fe e creença → fe 9. 5. lletra de creença → lletra 5.** *E l'embaxador Melchisedech donà la letra de crehença a l'emperador, lo qual la donà al seu secretari* (TB 1320: 22). [creença 2, crehença 41, crehensa 1]

cremament m Combustió per l'acció del foc. *e lo cremament de la ciutat* (TB 541: 37). [cremament 1]

cresol *m* Recipient de terra refractària, de metall o d'altres, dins del qual es posa oli i un ble per a fer llum. *que yo sia cresol de carnicer, que faça lum a altri e que creme a mi* (TB 917: 17). [cresol 1]

crestall *m* Cristall.

crestal·lí -ina] veg. **crystal·lí -ina**.

crestià -ana *adj i m i f* Cristià -ana.

crestiandat *f* Cristiandat.

creu *f* **1.** Instrument format per un pal clavat verticalment en terra, travessat per un altre d'horitzontal, on es feia morir certs criminals lligats o clavats per les extremitats. *és mort lo Fill de Déu, penjant en la creu* (TB 1515: 34). **2. la vera creu** *loc nom* El vertader pal on fou clavat Jesucrist. *La cruera significha la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort* (TB 174: 18). **3. senyal de la creu** → **senyal** **4.** [creu 27, creus 2]

creuer] veg. **cruer**.

creuera] veg. **cruera**.

criament *m* Educació o instrucció que s'imparteix a algú, generalment a algun nadó. *yo seré contenta de perdre lo criament que fet li he* (TB 1238: 15). [criament 1]

criat -ada *m i f* **1.** Persona que serveix els senyors de la casa on viu. *Com la princessa véu a Plaerdemavida, criada sua, venir ab tan gran triümpfo com a reyna* (TB 1405: 27). **2.** Servent d'alt rang. *Ypòlit, criat de Tirant* (TB 1450: 37). [criada 5, criades 2, criat 8, criats 5]

criatura (o **creatura**) *f* **1.** Cosa creada. *O Rey dels reys, a qui totes les creatures obehexen* (TB 1486: 5). **2.** Persona de molt poca edat. *e pres la criatura en los braços que encara mamava* (TB 189: 35). **3. creatura racional** *loc nom* Ésser humà. *Com sia certa cosa lo morir e, a la creatura racional incerta la hora de la mort* (TB 1488: 1). [creatura 7, creatures 4, criatura 3]

crida *f* **1.** Publicació en veu alta de noves que interessin als habitants d'una població. *E tocà una trompeta e feren crida per tots los quatre cantons de la liça* (TB 325: 28). **2. ab veu de pública crida** → **veu** **5.** [crida 26]

crim *m* **1.** Violació greu de la llei moral, que en dret constitueix una infracció punible de caràcter greu. *permet e no ponex prestament hun tan nefandíssim crim de*

- adulteri?* (TB 1003: 14). **2. crim meritori** *loc nom* Delicte greu. *és crim meritori perquè és de moneda* (TB 663: 37). [crim 24, crims 2]
- criminós -osa** *adj* Característic de la violació greu de la llei moral, que en dret constitueix una infracció punible de caràcter greu. *Muyra yo ans que sia ofesa per tan criminós adulteri* (TB 781: 8). [criminós 1, criminosa 2]
- crisma** *f* Gràcia que s'adquireix pel baptisme. *Mas, què val al moro la crisma si no coneix la sua error?* (TB 85: 9). [crisma 2]
- cristall** (o **crestall**) *m* Vidre pesant i brillant que consisteix, essencialment, en silicat de plom i potassi o sodi, i que s'empra per a fer prismes, vaixel·la fina o d'altres. *Les finestres e les colones eren de pur crestall* (TB 480: 24). *e l'aygua que cahia de les mamelles dava en un bell safareig de cristall* (TB 230: 28). [crestall 2, cristall 1]
- crystal·lí -ina** (o **crestal·lí -ina**) *adj* De la naturalesa del cristall. *mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien* (TB 469: 23). *Vet ací les sues cristal·lines mamelles* (TB 897: 2). [crestallí 1, crestallines 1, cristal·lines 1]
- crestià -ana** (o **crestià -ana**) *m i f* Que professa la religió de Jesucrist. *E lo moro li dix com venia per fer-se crestià, cognoxent ab natural rahó la veritat de la fe* (TB 642: 35). *com ells fossen L veguades més que los cristians* (TB 104: 23). [crestià 81, crestiana 54, crestianes 1, crestianíssim 7, crestianíssima 1, crestianíssims 1, crestians 174, crestians 1, crestià 8, crestiana 3, crestianíssim 1, crestians 23]
- crestiandat** (o **crestiandat**) *f* Conjunt de pobles cristians. *defendre la fe cathòlica e augmentar la crestiandat* (TB 959: 6). *qui són stats morts e nafrats per defendre la crestiandat* (TB 191: 4). [crestiandat 26, crestiandat 9]
- crit** *m* So penetrant llançat per una persona o per un animal. *Com la princessa cridà lo primer crit, ho sentí la Viuda Reposada* (TB 904: 36). [crit 11, crits 77]
- croixet** *m* Tija de materials diversos, amb la punta doblegada formant un petit croc o ganxo. *ab acha de VII palms sens croxet ne falsa maestria, tal com és acostumat de portar* (TB 314: 23). [croxet 1]
- crossa** *f* Bastó amb la part superior corbada. *Tirant anava cascun dia millorant, que ab una croça podia per la cambra anar* (TB 968: 33). [croça 1]
- crucifici** *m* Crucifix.

crucifix (o **crucifixi**, **crucifici**) *m* Creu de fusta, de metall o d'altres materials, en què hi ha la imatge de Jesucrist crucificat. *un ventail que a la una part era pintat lo crucifici de Jhesucrist* (TB 245: 1). *aquella gent d'armes, ab aygua beneyta e ab un crucifix* (TB 911: 33). *besant e abraçant lo crucifixi* (TB 1071: 36). [crucifici 1, crucifix 1, crucifixi 2]

crucifixi *m* Crucifix.

crudelitat *f* Crueltat 1. *volgué usar més de clemència que de crudelitat: pres-los a mercé e féu-los dar a menjar* (TB 557: 35). *no és acostumada de fer usar de tanta crueltat de fer morir negú ab tanta pena* (TB 628: 16). [crudelitat 2]

cruel *adj* 1. Que es complau a fer sofrir. *Dexau porfídia, senyor, no siau cruel* (TB 1418: 6). 2. Que fa sofrir. *e fon una fort, aspra e crudelíssima batalla* (TB 1196: 20). [crudelíssima 5, crudelíssims 3, cruel 125, cruell 1, cruells 2, cruels 47]

cruelment *adv* D'una manera cruel. *per ço com son senyor lo havia cruelment batut ab vergues* (TB 1135: 13). [cruelment 3]

crueltat (o **crueldat**) *f* 1. Sentiment de satisfacció pel patiment que es provoca a algú. *tostemps deu ésser inclinat a mercé ans que a crueldat* (TB 1243: 33). 2. Sofriment que s'infligeix sobre algú. *E per la grandíssima crueldat que havia comesa* (TB 1379: 7). [crueldat 36, crueldats 2, crueltat 6]

cruer *m* Nau transversal d'una església que forma una creu amb la nau principal. *e la clau del cruer era d'or macís buydada* (TB 1536: 4). [cruer 1]

cruera *f* 1. Creu d'església per als actes de culte. *La cruera significha la vera Creu* (TB 174: 18). 2. Barreta transversal que forma creu amb el pom de l'espasa. *Lavors Ypòlit tirà la spasa e posà's la cruera davant* (TB 912: 2). [cruera 2]

cruu -ua *adj* 1. Tela o altra matèria tèxtil que no ha experimentat certa preparació que se li pot donar, com ser llavada, tenyida o d'altres. *e tenia lo guardabraç liguat de part de dins ab una corda de seda tan grossa com lo dit, e les tiretes no-s pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cruu* (TB 292: 2-3). 2. Nua materialment. *La pobra de Plaerdemavida, nua e crua, sens vestidures negunes, morta de fret* (TB 1095: 33). 3. Cruel 2. *Ab peu esquerre has fetes totes les tues vils obres en dan e desonor de tots nosaltres, ab la mà negra e crua, ab la falsa lengua que li ha feta companyia* (TB 415: 4-5). 4. **nuu e cruu** → **nuu** 4. [crua 2, cruu 1]

cua] veg. **coa**.

coberta *f* **1.** Allò que es posa sobre una cosa per a cobrir-la o per a resguardar-la. *e la coberta de la bahina fos de brocat o de carmesí* (TB 342: 22). **2.** Part exterior del sostre d'un edifici. *e posaren foch a la porta del castell, e de allí posà's en la primera coberta* (TB 141: 3-4). **3.** Protecció amb què es cobreix el lloç i els dos costats d'un llibre. *E la emperadriu posà prestament la mà sobre la coberta perquè no la acabàs de obrir* (TB 992: 4). **4.** Plataforma horitzontal que clou el buc d'una nau o el divideix en compartiments sobreposats. *les altres dones qui en la nau eren, alt en coberta perquè mirassen aquella nau* (TB 720: 37). [coberta 11, cubertes 5]

cubertament *adv* Secretament. *passaren per la orta tan cubertament com pogueren, a les espatles del camp, que per negú no foren vists* (TB 1113: 30-31). [cubertament 1]

cubertor *m* Peça de tela que serveix per a cobrir els llençols d'un llit. *E lo cubertor era de aquell mateix brocat* (TB 434: 37). [cubertor 1]

cuc *m* Animal invertebrat no artròpode, que té el cos tou, cilíndric, llarg i prim, generalment contràctil i dividit en segments. *e romperen-lo per mig, e trobaren-hi un cuch* (TB 433: 10). [cuch 1]

cuina *f* Peça de la casa en què es fa el menjar. *E la vexella que tenia lo emperador en la cuyna era tota de argent* (TB 515: 4). [cuyna 2]

cuiner -a *m i f* Persona que es dedica a preparar el menjar. *e la emperadriu serà cuynera de tota la ost* (TB 552: 17). [cuynera 1]

cuirassa *f* Armadura del bust, feta de cuir i més freqüentment de metall, que consta de dues peces, l'una protegint el pit i l'altra, l'esquena. *E dir t'è què significha la cuyrassa que porta lo cavaller, que li guarda tot lo cors* (TB 171: 24). [cuyraces 1, cuyraça 1, cuyrassa 1]

cuir] veg. **cuïro**.

cuïro *m* **1.** Pell d'animal gros, i especialment la que és gruixada i amb poc pèl. *pres aquell çervo e féu-li taillar lo cuyro del coll e posaren-li allí aquell collar* (TB 359: 15). **2.** Pell sencera d'un animal gros, preparada i assaonada per a usos industrials. *en aquell guardabraç e rompé lo cuyro per hon passen les tiretes* (TB 292: 1). **3.** Pell d'ésser humà. *Rompé los seus cabells, les vestidures ensemps, ab lo*

cuyro dels pits e de la cara, la trista sobre totes les altres adolorida (TB 1498: 31-33). [cuyro 15]

cuiïssor *f* Sensació anàloga a la que produeix una cremada. *la cuyçor y fatiga que de aquelles nostres contraris senten* (TB 1316: 18). [cuyçor 1]

cuita *f* Ànsia a fer una cosa ràpidament. *e ab gran cuyta, a peu, ella anà hon era lo rey* (TB 127: 19). [cuyta 5]

cuitadament *adv* De pressa. *Com Tirant véu anar lo foch per lo riu, pujà cuytadament hon eren los seus* (TB 591: 36). [cuytadament 32]

cuixa *f* Part de la cama des de la seua articulació amb el tronc fins al genoll. *e la sua cama posà dins les sues cuxes* (TB 790: 11). [cuixa 1, cuxa 8, cuxes 4]

culpa *f* **1.** Falta més o menys greu comesa voluntàriament. *E culpa gran és de vostra senyoria com no-l teniu al costat* (TB 430: 11). **2. culpa mortal** *loc nom* Transgressió de la llei de Déu o d'un precepte de l'Església. *major en cap dels vicis e primer en orde de les culpes mortals* (TB 901: 1). **3. sens culpa** *loc adv* Lliure de pecat. *per ço Nostre Senyor no damna negú, qui batejat sia, sens culpa* (TB 1247: 33). [culpa 74, culpes 7]

culpable *adj* Que ha comés voluntàriament una falta o n'és la causa. *car yo-m tinch per molt culpable de aquesta cruel mort* (TB 1194: 4). [culpable 5]

cultivador *m* Bastidor amb rodes arrossegat per cavalls o per un tractor on es disposa dos rengles de dents corbades que, en penetrar en el terreny llaurat, polvoritza la terra. *destruynt tots los cultivadors* (TB 1158: 11). [cultivadors 1]

cunyat -ada *m i f* Cònjuge del germà o germana d'algú, o bé germà o germana del cònjuge d'algú. *que vengués lo rey de Bogia, qui era son germà e cunyat del rey de Túniç* (TB 1163: 3). [cunyat 2]

cura *f* **1.** Atenció a vetlar pel bé o pel bon estat d'algú o d'alguna cosa. *E ab suma diligència e cura hi entendré, com me tinga per molt obligat* (TB 1290: 17) **2. haver cura** (d'alguna cosa) *loc verb* Preocupar-se'n. *de mi no hajau cura, car no-m plau acceptar res que de vós sia* (TB 984: 8). **3. tenir cura** (d'alguna cosa) *loc verb* Preocupar-se'n o prestar-hi atenció. *que no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos* (TB 1385: 13). [cura 14, cures 3]

curació *f* Tractament d'una malaltia fins al retorn de la salut. *E la curació de les nafres fon pus greu que les nafres* (TB 757: 14). [curació 1]

curador -a *m i f* Que té com a responsabilitat vetlar pel bon estat d'algú o d'alguna cosa. *La mare de aquesta restà dona poderosa, tudora e curadora ab lo emperador ensemps* (TB 637: 5). [curador 1, curadora 1]

curial *adj* Cortés. *les amigables e curials festes que la imperial magestat feya a la reyna de Ethiòpia e a l'egregi duch de Macedònia* (TB 1474: 32-33). [curials 2]

curt -a *adj* De poca llargària o insuficient, menor que la normal. *E pres dues palles, una largua e l'altra curta* (TB 262: 22). [curt 1, curta 5, curtes 1]

cuscús] veg. **cuscussó**.

cuscussó *m* Pasta de farina fraccionada en bocins rodons, típica del nord d'Àfrica, que se serveix amb carn, llegums i salses. *E féu-li aparellar molt bé a dinar aroç e cuscusó e molts altres potatges que havien aparellat* (TB 638: 33). [cuscusó 2]

custòdia *f* **1.** Protecció o conservació d'algú o d'alguna cosa. *E posem en bona custòdia aquests altres cavallers* (TB 1152: 5). **2.** Reliquiari de metall preciós en què s'exposa el Santíssim Sagrament a la veneració pública. *E agueren fet venir un prevere ab la custòdia e, ab lo Corpus en la mà* (TB 325: 1). **3. tenir** (alguna cosa) **en custòdia** *loc verb* Posseir-la amb l'encàrrec de guardar-la. *volgué que la comtessa de Varoych la tingués en custòdia e totes les sues donzelles* (TB 237: 35). [custòdia 10]

D

dacsa *f* Planta anual de la família de les gramínies (*Zea mays*), de gran port, monoica, de tiges massisses, conreada pels seus grans, sovint grocs o rogencs, agrupats en panotxes que naixen a l'axil·la d'una fulla, i també com a planta farratgera. *e moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacça e panís per a set anys* (TB 1152: 7). [dacça 2]

daga *f* Arma blanca, més curta que l'espasa i, generalment, de dos talls. *levà-li lo bacinet del cap taillant-li ab la dagua les tiretes ab què stava liguat* (TB 246: 18). [dagua 6, dagues 4]

dama *f* Dona d'alta posició social. *Com lo escrivà fon partit de la dama, ella tramés al castell un fadrí ben entés e discret* (TB 365: 6). [dama 42, dames 137]

damnació *f* Condemnació a les penes eternes. *los qui en ell crehen van a total destrucció e damnació* (TB 1180: 20). [damnació 4]

damnatge *m* Dan 1. *E ab damnatge de la mia personan —dix Tirant— yo·t pendré o morré* (TB 722: 37). [damnatge 1]

dan *m* 1. Pèrdua o detriment causat a una persona o a una cosa. *que vulles considerar e dolre't del gran dan e destructió que aquests malvats infeels fan e han fet* (TB 93: 4). 2. **pendre dan** *loc verb* Danyar-se. *no volria que prengúesseu algun dan en la vostra virtuosa persona incogitadament* (TB 513: 4). [dan 106, dans 21]

dansa *f* Successió de passos, salts o posicions executats segons un orde i un ritme determinats. *E de continent foren fetes moltes dances e balls morischs* (TB 1280: 22). [dances 26, dança 2, dançes 11]

dansador -a *m i f* Que executa, sol o acompanyat d'altres, una dansa. *E dançaren los dos moltes dances, car la emperadriu era stada en son temps molt agraciada e dançadora singular* (TB 1445: 31-32). [dançadora 1]

dany] veg. **dan**.

dard *m* Arma llancívola amb la mà, semblant a una llança petita. *E tantes foren les bombardes, darts e passadors que les veles tenien clavades ab lo arbre de la nau* (TB 381: 20-21). [dart 1, darts 3]

darga] veg. **adarga**.

darrer -a (o **derrer -a**) *adj* **1.** Que es posiciona l'últim respecte dels altres. *E per aquesta causa nos érem posats los més darers de tots, perquè poguésem dar primer la honor e obediència a Phelip que al rey* (TB 425: 15-16). *e per ells desonrada e ésser atesa als derrers térmens de ma desolació* (TB 1407: 18). **2.** **darrera voluntat** (o **derrera voluntat**) → **voluntat** **3.** **darrers dies** → **dia** **2.** [darrera 1, darers 1, darrer 32, darrera 8, darreres 9, darrers 16, darrés 4, derrer 6, derrera 5, darreres 3, derrers 1]

darrerament] veg. **derrera ment**.

dasaventurat -ada *adj* Desaventurat.

dàtil *m* Fruit de la palmera datilera (*Phoenix dactylifera*), de forma el·lipsoidal prolongada, d'uns quatre centímetres de llargària, que es menja fresc o confitat. *Féu portar allí dàtils e confits, e féu fer col·lació a tots* (TB 643: 29). [dàtils 3]

daurat -ada (o **deaurat -ada**) *adj* **1.** Revestit d'una capa o fulla d'or. *ab IIII spases molt ben guarnides e ben daurades* (TB 278: 24). *sovent la fortuna, encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son sguart, e pus suau, quasi resplendent ab elm o cuberta deaurada* (TB 600: 29-30). **2.** De color semblant al de l'or. *e trobà la princesa que tenia los seus daurats cabells enbolicats en la mà* (TB 787: 34). **3.** Fals **3.** *No tardà la Viuda daurada de fer principi a hun tal parlar* (TB 999: 4). **4.** **cavaller d'esperons daurats** → **cavaller** **2.** [daurada 4, daurades 3, daurat 4, daurats 12, deaurada 1, deaurats 1]

davantera] veg. **devantera**.

davantguarda *f* Avantguarda.

deaurat -ada *adj* Daurat.

debat *m* **1.** Discussió d'una qüestió entre dues o més persones de posicions contraposades. *e més no hagué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals* (TB 1194: 34). **2.** **moure debat** *loc verb* Discutir àmpliament amb un o més interlocutors. *E si ells movien tan gran debat, los turchs que allí eren presos vendrien contra ell* (TB 563: 27). [debat 1, debats 3]

dèbil *adj* Mancat de força. *E com siam certs de la indisposició de mon senyor lo rey —qui és molt jove e de dèbil complexió e visca malaltís, encara que tingua*

- l'ànimo de virtuós cavaller— no seria cosa condecet ne justa que ell entràs en camp clos ab un tan fortíssim home com és lo rey moro* (TB 112: 9-10). [dèbil 10]
- debilitat** *f* Deficiència de vigor o de resolució. *Com evident experiència mostre la debilitat de la nostra memòria* (TB 69: 1). [debilitat 1]
- dèbit -a** *adj* Que ha de ser satisfet degudament. *E sé que a la tua amor e a la dèbita pietat en una hora satisfacer pogués* (TB 1144: 7). [dèbita 1]
- decaïment** *m* Debilitat. *Aquesta noble ciutat vendrà per temps en gran decaïment per la molta maldat qui en los habitants de aquella serà* (TB 1183: 25-26). [decaïment 2]
- decepció** *f* Artifici de qui tracta d'enganyar un altre. *Muyra lo traydor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra* (TB 980: 6). [decepció 6]
- declaració** *f* **1.** Manifestació de fets o d'idees que voluntàriament fa algú. *E per declaració de açò és mester reduyr lo present fet* (TB 588: 4). **2. donar declaració** *loc verb* Manifestar oralment fets o idees. *Per què, suplich a la magestat de mon senyor l'emperador, com veja la mia justícia molt clara, hi vulla donar presta declaració* (TB 771: 20-21). [declaració 3]
- decorriment** *m* Debilitat. *Com no volgués tirar les regnes de fortuna ne retenir lo seu excessiu decorriment, caygué miserablement en tan impropèros abatiment* (TB 1250: 28-29). [decorriment 1]
- decrepitud** *f* Grau extrem de decadència física, a causa de la vellesa. *Com la excel·lència vostra no ignora la mia dèbil e antiga persona ésser posada en decrepitud gran* (TB 95: 3-4). [decrepitud 1]
- deessa** *f* Divinitat de sexe femení. *E si a mi era lícit de yo recitar les perfeccions e grans singularitats que la senyora princessa poseheix, la qual yo ame e desige servir, a una deessa la poria acomparar* (TB 760: 5-6). [deessa 1, deessa 7, deesses 5]
- defalliment** *m* **1.** Defalt 1. *E-m penit bon cor e de bona voluntat de tots los peccats e defalliments que he fets contra lo meu creador e Senyor* (TB 1515: 7-8). **2.** Defalt 2. *Defalliment de saviesa és la causa de aquests mals* (TB 1301: 7). [defalliment 9, defalliments 12]
- defalt** *m* **1.** Trencament d'un deure adquirit. *E posat cars que defalt hi haja, lo perdó no-m deu ésser denegat* (TB 534: 14). **2.** Allò que en una persona o en una cosa no

és com hauria de ser. *car Tirant per natura no té negú defalt ni de amor ni de honor* (TB 577: 29). [defalt 67, defalts 8, deffalt 1]

defecte *m* Defalt 2. *supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància* (TB 90: 6). [defecte 1, defectes 1]

defenedor -a *adj i m i f* Defensiu 1. *spasa e coltell defenedor de la sancta religió crestiana* (TB 1175: 8). *per ço com los mantenidors no eren sinó XXVI perquè lo premi del camp no restàs sens defenedor* (TB 216: 3-4). [defenedor 16, defenedors 1]

defensa *f* Ajuda a algú o a alguna cosa contra allò que l'ataca o amenaça de causar-li un mal. *lo meu fill primogènit, qui era la mia consolació e escut, e defensa de la sancta fe cathòlica* (TB 459: 8-9). [defensa 8, defenses 1]

defensió *f* Defensa. *digues tot lo que pugues ni vulles dir en defensió de ton dret* (TB 771: 16). [defensió 1, defensió 20, defensió 1]

defensiu -iva *adj* 1. Que proporciona defensa a algú o a alguna cosa. *Aprés li deu ésser levada la manyopa de la mà sinestra —perquè és defensiva— perquè fon participant en lo que havia fet la dreta* (TB 178: 9-10). 2. **arma defensiva** → **arma** 2. [defensiva 1, defensives 9]

defensor -a *m i f* Persona que proporciona defensa a algú o a alguna cosa. *que la persona real de tan justíssima querella defensor ne protector no trobe* (TB 1175: 6). [defensor 1]

definitiu -iva] veg. **difinitiu -iva**.

defraudador -a] veg. **difraudador -a**.

defunt -a *m i f* 1. Persona que ha mort. *E deliberaren que, après fetes les obsèques als defunts, que-l levassen emperador e* (TB 1525: 10). 2. **hores de defunts** → **hora** 12. [defuncts 1, defunta 1, defunts 2]

degudament *adv* De la manera que pertoca. *siau ben cert que per ço no l'ignore aquell qui us és degudament més propi nom* (TB 660: 2-3). [degudament 1]

dejecció *f* Abatiment moral. *Car la glòria de la vostra ampresa posa en gran dejecció a tots los prínceps de la crestiandat* (TB 391: 7). [dejecció 3, dejectió 1]

dejecte -a *adj* Mancat de tota dignitat. *Tu est pobre e dejecte, y ell és rich e lo més favorit e amat de totes gents de juheus que sia en tota aquesta terra* (TB 1132: 20-21). [dejecta 1, dejecte 1]

dejú -una *adj* Persona que no ha menjat res des del començament del dia. *Puix vós sou farta, poch curau dels dejuns, que voleu tant sperar!* (TB 876: 6). [dejuns 1]

dejuni *m* Fet de no prendre aliments o prendre'n en molt poca quantitat per un temps més o menys llarg. *quantas pregàries y ofertes he yo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida, e quantes oracions, almoynes e dejunis he fetes, lacerant la mia persona* (TB 1055: 4-5). [dejunis 2]

delador -a *adj* Que acusa un altre d'haver comés una acció qualsevol. *Paraula és de l'emperador, que lo príncep que los deladors o malmescladors no castigua, a çí mateix irrita* (TB 606: 11-12). [deladors 1]

delator -a] veg. **delador -a**.

delectació *f* Plaer gaudit plenament. *Emperò, la major delectació que la mia ànima pot sentir és en amar a vós* (TB 1023: 13). [delectació 3]

deliber *m* Deliberació. *Cosín germà, senyor, lo meu delliber no era de pendre muller* (TB 1309: 21). [deliber 11, delliber 5]

deliberació *f* Decisió de dur a terme una acció després de valorar les raons a favor o en contra. *Notificam-te que, per consell e deliberació del Gran Turch e de V reys que açí són sots la sots la mia potestat e senyoria, súbdits tostemps ésser obedients* (TB 567: 10-11). [deliberació 16]

delicadura *f* Finor extrema. *el moro véu la donzella axí jove e de tan gentil delicadura, tota despullada* (TB 1097: 1). [delicadura 6]

delicament *m* Delicadura. *per tal com en loch de l'adversari, per lo qual la virtut se mostrara e s'esforçara, han succehits delicaments* (TB 603: 11-12). [delicaments 1]

delicat -ada *adj* **1.** Extremadament fi en termes de bellesa física i elegància en les maneres. *que les forces de una delicada donzella no són per a resistir a tal cavaller* (TB 1418: 3). **2.** Exquisit al paladar. *Aprés que agué exivernat en Càpua ab menjars delicats, delitàs en dormir, reposant en banys plasents* (TB 603: 6). **3.** Construït amb cura extrema. *La vexella d'or y la d'argent, molt ben obrada d'esmalts e delicada forja* (TB 1451: 3-4). **4.** Dèbil físicament. *E la reyna féu molta honor a Tirant e preguà'l que volgués tenir per recomanat al rey, perquè era home de delicada complexió* (TB 399: 33-34). [delicada 7, delicades 3, delicat 1, delicats 1]

delicte *m* Infracció de la llei. *E per exemple del gran príncep, los delictes de sos sotsmesos li sien axí com nafres pròpies* (TB 608: 1). [delictes 3]

delit *m* **1.** Plaer intens, físic o espiritual. *E fon sort que aquell matí ell ixqué per pendre delit ab falcons e lebrers e, caçant, trobaren una lebre* (TB 1097: 35). **2.** Desig vigorós i plaent de fer alguna cosa. *Cavalcava un cavall cicilià e, ab lo delit que tenia, anant saltant per lo camí, és caygut en una gran céquia e ha's fet en la cama un poch de mal.* (TB 920: 181-9). [delit 108, delits 23]

delitós -osa *adj* Que provoca una sensació agradable. *Ab la nostra nau plena de dolor som arribades en lo teu delitós port e aquí stan les devotes dones e donzelles del gran Artús, contínuament plorant, lurs dolors e penes reconten* (TB 806: 5-6). [delitós 20, delitosa 25, delitoses 8, delitosos 3]

delliure *adj* **1.** Que ha estat alliberat. *Los qui havien passat lo pont foren deliures* (TB 555: 12). **2.** Que respon a la lliure voluntat d'algú. *fas vot, a Déu e a aquella gentil dama de qui só catiu, de portar senyal en la barba, ni menjar carn, ni [estar] asegut, fins a tant la bandera del gran soldà dins batalla campal haja presa, ço és, la bandera vermella hon és pintada la òstia e lo càlzer, e ab açò sia mon vot deliure* (TB 829: 5-7). [delliure 2, deliures 1, delliure 6, delliures 2, desliurat 1]

deliurament *m* Acció per la qual algú esdevé lliure. *no solament subvenció, socors, favor y contínua defensió y adjutori, mas encara liberació e deliurament de tanta opressió, perill evident e certa capt* (TB 1453: 5-6). [deliurament 1]

demà *m* **1.** El dia que segueix immediatament al dia present. *Demà aturarem ací e farem la festa a Diafebus* (TB 698: 13). **2. demà passat** *loc nom* El dia que fa dos després del de hui. *m'à dit que li faça adobar lo bany per a demà passat* (TB 876: 15). [demà 47]

demanador -a *m i f* Persona que expressa a algú el desig d'obtenir-ne alguna cosa. *E sia solícit e fervent demanador, no de béns temporals, mas dels exemples dels antichs e prínceps il·lustres.* (TB 608: 37-38). [demanador 1]

demanda *f* **1.** Manifestació a algú sobre allò que en volem obtenir. *Cavaller, a mi par que vostra demanda és més voluntària que de necessitat* (TB 300: 14). **2. posar clam e demanda** *loc verb* Adreçar-se a l'autoritat competent per a obtenir una cosa a la qual pretenem tenir dret. *açí davant la magestat tua per posar clam e defensa contra un falç e reprovat cavaller* (TB 304: 2). [demanda 46, demandes 2]

demèrit *m* Allò que fa que algú meresca blasme o desaprovació. *Mas sol hun demèrit ma strema amor guasta* (TB 1169: 18). [demèrit 1, demèrits 1]

demesiat -ada (o **desmesiat -ada**) *adj* Desmesurat. *e no vullau dir tantes demesiades paraules de mi* (TB 889: 9). *negú no té notícia del vostre molt valer sinó yo, qui mire la vostra galant persona qui té compliment de tota perfecció e no veig res qui desmesiat sia* (TB 979: 28-29). [demesiat 3, demesiada 5, demesiades 2, desmesiat 1]

demostració *f* **1.** Manifestació exterior de sentiments o d'intencions que algú té. *E lo príncep Tirant, ab cara afable e ab molta demostració de amor, lo levà de terra e besà'l en la boca* (TB 1470: 3). **2. fer demostració** *loc verb* Fer veure o indicar amb un signe. *Feu tocar alarma e feu demostració que enemichs vénen* (TB 719: 32). [demostració 22, demostratió 2]

demudat -ada *adj* Que mostra en el rostre canvis respecte de l'estat habitual a causa d'un sentiment extrem. *ab gest molt trist e ab la cara tota demudada e descolorida* (TB 1294: 23). [demudada 1]

dent *f* Formació sòlida implantada en els maxil·lars que empren els animals per a la premsió i masticació dels aliments, com a armes ofensives i defensives o per a altres accions. *e ab les dents mordé'l en la galta tan ferament que mort lo féu caure en terra* (TB 274: 37-38). [dents 7]

depart *m*. Lloc separat. *e cridà'l a un depart e donà-li la camisa* (TB 545: 25). [depart 4]

departiment *m* **1.** Separació o allunyament d'alguna persona o d'alguna cosa del costat d'una altra. *Car la paraula li fallí e convertí's en sanglots e spessos sospirs per lo departiment* (TB 709: 30-31). **2.** Distinció o qualitat entre una cosa i una altra. *Mas encara honor ha diferència e departiment de lahor* (TB 816: 8). [departiment 3]

deport *m* Diversió o entreteniment agradable. *stigueren tota la nit en aquell benaventurat deport que solen fer los enamorats* (TB 1421: 20). [deport 8, deportes 2]

derogació *f* Revocació d'una disposició amb una de nova. *car Tirant per natura no té negú defalt ni de amor ni de honor, ni de res qui fos en derogació de la excel·lència vostra* (TB 577: 28-29). [derogació 1, derogació 1]

derrer -a *adj* Darrer.

derrera *adv* En últim terme. *Com foren dins lo gran pati, se feren II parts, prengueren hun rey d'armes e trameteren-lo als cavallers qui derrera eren exits los plagués de anar-se'n* (TB 869: 29-30). [derrera 1]

desagraduació *f* Privació que es fa a algú del seu grau o dignitat. *donant-li baptisme, posant-li propi nom en la desagraduació* (TB 351: 6). [desagraduació 1]

desalt *m* Impressió desagradable que algú o alguna cosa produeix sobre un altre. *e açò no fehien per desalt de sa altesa, sinó per quant ho tenien en vot* (TB 288: 19). [desalt 1]

desapoderat -ada] veg. **despoderat -ada**.

desastrat -ada *adj* Que té mala sort. *E lo seu li paria que no fos res com pensava en la trista e desastrada fortuna que en la persona de Tirant s'era seguida* (TB 920: 28-29). [desastrada 1]

desastre *m* Desgràcia greu o ruïnosa. *lo natural moviment qui-m forçà de fer tal desastre, penedint-me per haver-te tant ofés en* (TB 1194: 6). [desastre 2]

desventura *f* Sort adversa. *e no-m sia dada longa pena, car la granea de ma desventura a totes les altres dones del món avança* (TB 1156: 25). [desventura 59, desaventures 4]

desaventuradament *adv* De manera desgraciada. *morí molt desaventuradament e no com a cavaller* (TB 296: 15). [desaventuradament 1]

desaventurat -ada *adj* Desventurat.

desbarat *m* **1.** Derrota d'un exèrcit. *dien pensar quina era stada la causa de tan gran desbarat, com ells fossen L veguades més que los cristians* (TB 104: 23). **2.** Cosa dita o feta completament fora del que és correcte. *E fon aquí molt gran desbarat en les dances, que tots se dexaren de dançar* (TB 1473: 30). [desbarat 3]

descalç -a *adj* Que no du calçat. *E yo, que stich descalf, jamás calçaré çabates* (TB 453: 13). [descalces 1, descalf 5, descalf 1]

descans *m* Absència de preocupacions. *Los treballs y afanys passats no són alguna cosa en comparació de tant descans e consolació com de present nos haveu presentada* (TB 1467: 20-21). [descans 2, descans 4]

descàrrec *m* Alliberament d'un càrrec o d'una culpa. *E perquè sia vist de ara avant de dones e de donzelles e per los cavallers de honor mon descàrrech, te tramet la present per Egipte* (TB 651: 33-34). [descàrrech 1]

descendent 1. *adj* Que va cap avall. *E la vostra amor, senyora Viuda, no-s pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui devalla e va tostemps en desmenució, e la mia és ascendent e natural, qui tostemps augmenta y augmentarà fins a tant que haja atés compliment de beatitut* (TB 1054: 4-5). **2.** *m i f* Persona que segueix una altra en la línia de successió genealògica. *tots los emperadors de Contestinoble e lurs descendents, en l'article de la mort se podien fer absolre a pena e a culpa* (TB 1508: 16-17). [descendent 1, descendents 2]

desceplina *f* Disciplina.

desciplina *f* Disciplina.

descobridor -a *m i f* Persona que és la primera a conèixer una cosa fins a aleshores desconeguda. *Moltes coses jahen en cubert per minva de negligents descobridors, car en lo principi yo no sabí descobrir la poca amor que en la excelència vostra tinch coneguda.* (TB 837: 1-2). [descobridors 1]

descoloriment *m* Pèrdua de color. *Contemple encara, senyor, que-ls vostres fondos ulls y la gran flaquea de la vostra carn, y lo descoloriment de aquella, encara que lo gest no us ha levat de gran senyor y la presència.*(TB 1468: 22-23). [descoloriment 1]

descominal *adj* Desmesurat. *Senyor capità, vós sou lo més descominal cavaller que yo haja vist de ma vida* (TB 486: 36). [descominal 3]

desconeixença *f* **1.** Manca de coneixement d'un fet. *No consent, entre tants altres treballs, de aquest sia delliure que puga la cansada mà retraure de pintar en blanch paper la humana desconexença de fortuna, ab tot que-l recort dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me presenten, com premi no han pogut atényer.* (TB 1480: 1-3). **2.** Condió d'ingrat. *Qui poguera pensar que tanta desconexença pogués habitar en lo cors de hun cavaller tan virtuós* (TB 879: 30-31). **3.** Ingratitud **2.** *La sanch de Caym no comés tan gran desconexença envers son germà Abel com vós haveu fet envers vostra sposada* (TB 1082: 20-21). [desconexença 8]

desconeixent *adj* **1.** Que manca de coneixements respecte d'alguna cosa en particular. *Emperò vosaltres, genovesos, sou gent desconeixent, que sou tals com los àsens de Soria, que van carreguats de or e menjen palla* (TB 365: 1-2). **2.**

Ingrat. *incomportables penes e turments com fa a mi la desconexent fortuna* (TB 1294: 5). [desconeixent 2, desconexent 9, desconexents 1]

desconfita *f* **1.** Derrota d'un exèrcit. *Aquesta fon la més gran desconfita e mortaldat de gents que en aquell temps fos feta* (TB 140: 20-21). **2. posar** (algú) **en desconfita** *loc verb* Infligir-li un resultat desfavorable en una confrontació. *E yo iré en aquell petit bosch e com vendrà la hora que lo sol exirà, exireu per la porta de Tremicén e vogireu tota la ciutat e ferreu enmig del camp, e yo ferré a l'altra part e pendrem-los enmig e veurem si·ls porem posar en desconfita* (TB 1208: 8-9). [desconfita 2]

desconhort *m* Manca de conhort. *Com la princessa véu que ab tan gran desconort se n'era partit, moguda de molta amor e d'estrema dolor, los seus hulls destil·laren vives làgrimes mesclades ab molts sospirs e sanglots* (TB 535: 23-24). [desconort 3]

descontentació *f* Estat de qui no està content. *E la causa de ma strema dolor és la descontentació que de mi té ma senyora* (TB 930: 28). [descontentació 5]

desconvenient *adj* Que no s'adiu amb allò que requereix l'estat o la situació d'algú o d'alguna cosa. *Car pense qual és stada la causa que t'à dat sperança de mi, com la mia edat sia tan desconvenient ab la tua que, si tal cosa era sabuda, què dirien de mi?* (TB 967: 3-4). [desconvenient 1]

desdeny *m* Actitud de menysteniment cap a algú. *E sol per un desdeny que l'altesa vostra me fes, astes dejús terra desijaria star.* (TB 962: 14-15). [desdeny 2]

desegualtat *f* Manca d'igualtat. *Conegut tinch que ab gran desegualtat só amat de vostra altesa* (TB 990: 1). [desegualtat 1]

desembolt -a *adj* Que obra amb llibertat i sense cohibir-se. *e, com a home desembolt, prestament descavalcà e féu-li gran reverència* (TB 154: 24). [desembolt 1, desenbolta 1]

desenfrenat -ada *adj* Mancat de contenció. *O gran defalliment de prudència pendre los infortunis ab ira odiosa e impaciència desenfrenada!* (TB 1296: 26-27). [desenfrenada 1, desenfrenades 1]

desert¹ -a *adj* **1.** Abandonat, sense ningú que l'ajude o que el console. *Sol yo, desert emperador, dech celebrar les exèquies de tanta tristícia* (TB 1495: 15). **2.** Despoblat **1.** *Desemparà la sua deserta habitació e recullí's dins la ciutat* (TB 90: 33). **3. acceptar en desert** *loc verb* Rebre una cosa voluntàriament, sense

restriccions. *no volent-ho acceptar en desert de la benignitat del senyor emperador* (TB 1453: 14). [desert 3, deserta 7, desertes 1]

desert² *m* Lloc inhabitat. *Aquell stigué VII anys en lo desert fent vida contemplativa* (TB 1243: 8). [desert 3, deserts 1]

desesperació *f* **1.** Estat de greu pertorbació anímica a causa de la pèrdua de tota esperança de salvació. *hoy fa loch a caritat e desesperació a sperança* (TB 600: 6). **2. venir en desesperació** *loc verb* Lliurar-se a un estat greu de pertorbació. *Guarda de venir en desesperació, perquè no perdes la tua ànima* (TB 1289: 21). [desesperació 13]

desfavorable *adj* Que no és favorable. *favorable als constants e animosos e odiosa e desfavorable als pusil·lànim e temerosos* (TB 1289: 40). [desfavorable 1]

desferra *f* Allò que resta d'una cosa destruïda. *axí com rahó divina e humana vol, dels tresors e desferra que has ocupats en lo camp dels nostres públichs* (TB 562: 4). [desferra 5]

desgrat *m* **1.** Desplaer que ens causa una cosa que no és del nostre gust. *diguí a la Viuda Reposada e a Stefania lo desgrat que mostràveu haver de mi* (TB 838: 21). **2. venir en desgrat** (d'algú) *loc verb* Provocar-li malestar. *que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la infanta* (TB 393: 21). [desgrat 5]

desheret *m* Exclusió d'algú respecte d'una herència. *la terça, lo gran deseret e injúria que faria al senyor duch de Maçedònia* (TB 466: 21). [deseret 1]

deshonest -a *adj* Que no és honest. *Fent lo contrari, sereu tenguda per vil e per desonesta* (TB 882: 29). [deshonestes 1, desonest 2, desonesta 7, desonestes 5, desonest 1]

deshonestat *f* Manca d'honestetat. *car les coses qui són de pública infàmia de desonestat negú no les ignora* (TB 1033: 30). [desonestat 6, desonestats 2]

deshonor *f* Manca d'honor. *¿per què fas tanta desonor a la nostra sglésia, qui à casa de Déu?* (TB 169: 9). [deshonor 1, desonor 12]

desig *m* Atracció cap a una persona o cap a una cosa fins al punt de voler-la posseir. *Pens yo que lo seu desig és qu'ell fos lla hon los altres són* (TB 967: 22). (TB 233: 31). [desig 117, desigs 17, desijos 1]

desigual (o **desegual**) *adj* No igual. *Trobí'm en servitut de aquest cavaller —que nunca jamás yo l'agués conegut— per causa de yo ajudar-lo ha armar e fer les banderes, les sobrevestes, e fer pintar los scuts e totes les coses necessàries per a*

la batalla desigual, que un cavaller sol agués a fer morir dos reys e dos duchs, en special a mon senyor natural (TB 301: 32-36). *Tots los altres van a peu; que yo anàs a cavall, cosa seria molt desigual* (TB 140: 24-25). [desegual 3, desigual 1, desigual 2]

desigualtat] veg. **desegualtat**.

desimbolt -a] veg. **desembolt -a**.

desitjant *adj* Desitjós. *confiant en lo sobiran Bé, donador de tots los béns, qui ajuda als bons desigs suplint lo defalliment dels desijants e porta los bons propòsits a degudes fins* (TB 61: 21-22). [desijants 1]

desitjós -osa *adj* Que és mogut per un desig. *deus ésser més desijós de la mort que no ésser desposeÿt de la sposada* (TB 1105: 23). [desijós 11, desijosa 5, desijoses 1, desijosos 2]

deslleal *adj* Que no és lleial. *car aquell loch demana les penes de deslealtat, majorment com algú ofén amor* (TB 781: 2). [desleal 4]

desllealtat *f* Manca de lleialtat. *car aquell loch demana les penes de deslealtat, majorment com algú ofén amor* (TB 781: 2). [deslealtat 3]

deslleial] veg. **deslleal**.

deslleialtat] veg. **desllealtat**.

deslliurament] veg. **delliurament**.

deslliure] veg. **delliure**.

desmenució *f* Efecte de fer una cosa més petita. *E la vostra amor, senyora Viuda, no-s pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui devalla e va tostemp en desmenució* (TB 1054: 4-5). [desmenució 1]

desmesiat -ada *adj* Demesiat.

desmesurat -ada *adj* Fora de tota mesura. *Aprés tirà la spasa e donà de grans colps a totes parts, en forma tal que paria que fos hun leó famejant, que tots los miradors admirats staven de la sua desmesurada força e gran ànimo que en aquell cas Tirant mostrava* (TB 798: 10-11). [desmesurada 3, desmesurat 1, desmesurats 1]

desolació *f* **1.** Desgràcia o pèrdua que colpeix algú deixant-lo com si li faltara tot. *Aquesta és la major e pus intolerable desolació que als mortals dóna la irada fortuna* (TB 1294: 11). **2.** Ruïna d'un territori després d'haver estat destruït tot el

que hi havia abans. *E no podent mirar la sua desolació, devallà de la torre hon stava* (TB 88: 34). [desolació 9, desolacions 1]

desorde *m* **1.** Manca de disposició regular de les coses, les unes amb relació a les altres. *E certa cosa és que, qui en batalla entra ab desorde, fogint se n'ix* (TB 1232: 10). **2.** Pertorbació de l'orde moral o social. *Jamés en mi he vist altre desorde sinó ultra los térmens de rahó amar-vos* (TB 1055: 8). [desorde 18]

desordenadament *adv* **1.** Sense una disposició regular en l'espai. *desordenadament e poderosa* [els moros] *feren armes, volent quasi honrar o venjar la real offensa* (TB 1328: 22-23). **2.** Sense control sobre els sentiments. *O escura seguedat de aquells qui desordenadament amen!* (TB 1009: 1). [desordenadament 2]

desordre] veg. **desorde**.

despesa *f* **1.** Allò que val el que un s'ha procurat o el que ha consumit. *vos ne torneu a la insigne ciutat ab tots los presoners que teniu presos, los quals fan gran despesa de viandes e d'altres coses* (TB 696: 14-15). **2. a despesa de loc prep** Amb càrrec a. *E tant com en la ciutat aturaren, contínuament menjaren a despesa sua, e cascun dia s'i feyen molt grans festes.* (TB 146: 11-12). [despesa 11]

despiadat -ada *adj* Despiadat.

despiadat -ada (o **despiadat -ada**) *adj* Que no mostra cap empatia per la desgràcia dels altres. *car vós teniu poder de dar-me mort o de conservar-me la vida, com yo sia stada causadora del vostre mal, axí com ho ha permés la despiadada fortuna* (TB 930: 13-14). *O despiadada fortuna, com has mostrada vers mi tanta crueldat!* (TB 1096: 6). [despiadada 1, despiadada 1]

despietat -ada] veg. **despiadat -ada**.

despit *m* **1.** Irritació que ens causa el desdeny que algú ens mostra o la preferència que ofereix a un altre. *per aquells cruels envejosos qui tenen dol e despit del bo e virtuos cavaller* (TB 449: 19). **2. a despit de loc prep** Sense fer cas de l'oposició de. *feren gran esforç e pujaren lo rey a cavall a despit dels crestians* (TB 675: 26). [despit 5]

desplasent *adj* Que no és plaent. *E si negunes coses desplasents seguexen en nosaltres per culpa o negligència nostra, no regint ne administrant les nostres coses prudentment, no deu ésser donat càrrech algú a la fortuna cega* (TB 1296: 17-18). [desplasent 2, desplasents 2]

despoblat -ada *adj* **1.** Que manca de població. *Anaren en una ylla despoblada* (TB 381: 26). **2.** Que manca de capacitat cognitiva. *E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau, endreçau e donau camí al meu despoblat entendre, per hon ma voluntat haja son desijat efecte* (TB 1335: 16-17). [despoblada 2, despoblat 5]

despoderat -ada *adj* Privat de força. *axí vel e despoderat com só de entrar en batailla* (TB 922: 9). [despoderat 1]

despulla *f* **1.** Vestits o armes presos a l'enemic mort al camp de batalla. *pacificà tot lo camp e volgué que la despulla fos nostra* (tb 621: 12). **2.** Allò de què algú és desposseït. *que Tirant, marit e spòs meu, prengué la despulla de la mia virginitat ans del temps permés* (TB 1507: 30). [despulla 7]

desraonable *adj* Que no és raonable. *O cosa desraonable, si dir-se pot, que la gravitat de les mies dolors a totes les altres avançen!* (TB 132: 1-2). [desraonable 1]

destemprat -ada *adj* Mancat de salut. *Tirant no pogué menjar. E los altres se pensaven que per lo treball de la mar stava destemprat* (TB 479: 18-19). [destemprat 1]

destre -a *adj* Apte per a alguna activitat. *Digau, no seria millor per a vós amar dona qui fos destra en l'art de amor, honestíssima, encara que no sia verge?* (TB 1000: 20-21). [destra 3, destre 20, destres 5]

destrempat -ada] veg. **destemprat -ada.**

destrea *f* Habilitat en un art, en un ofici o en altres activitats. *per la gran destrea que tenia en la mar e en la terra* (TB 407: 32). [destrea 1]

destresa] veg. **destrea.**

destroïdor -a *adj* Destruïdor.

destrossa *f* Destrucció **1.** *com veren que los cristians havien feta tan gran destroça dels moros, sens fer resistència alguna fugiren* (TB 140: 7). [destroça 3]

destrucció *f* **1.** Desfeta a trossos d'una cosa construïda. *E açò paria preveure Cipió hom reduptat altament bo per tot lo senat de Roma, com de son poder vedava la destrucció de Cartayna* (TB 603: 20-21). **2.** Finalització violenta de l'existència d'algú o d'alguna cosa. *E en aquella jornada fon feta gran destrucció dels genovesos* (TB 374: 19). [destrucció 21, destrucció 16]

destruïdor -a (o **destroïdor -a**) *adj* Que desfa una cosa construïda prèviament. *tu, enganador de nostre sanct propheta Maphomet, destrohidor dels nostres tresors* (TB 1415: 1). *a taill d'espasa fon vençedor e destruïdor dels moros* (TB 235: 20). [destrohidor 1, destroydor 2, destruïdor 1]

desvari] veg. **desvarió**.

desvarió *f* Pensament fora del sentit comú, per efecte d'una sobreexcitació morbosa de la imaginació. *Emperò, amor tèbea e esperança en pura dolor me feren cambiar lo primer desig, e la mia cara, tornada groga, feÿa tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions* (TB 1052: 29-30). [desvarions 1]

desventura] veg. **desventura**.

desventuradament] veg. **desventuradament**.

desventurat -ada (o **desaventurat -ada, dasaventurat -ada**) *adj* Que té desgràcia o mala sort. *per ço com yo só stada aquella dasaventurada de la casa imperial qui no haguí compassió de mi mateixa de la dolor que sostenir havia* (TB 1513: 15-16). *Ay, trista desaventurada!* (TB 857: 20). *Però veig que aquell desventurat no pot aver sanitat* (TB 995: 25). [desaventurada 19, desaventurades 1, desaventurat 25, desaventurats 5, dasaventurada 1]

desvergonyit *adj* Mancat de vergonya. *Senyor, castigue la majestat vostra aqueix desvergonyit cavaller qui és principiador de tot mal* (TB 454: 3). [desvergonyit 1]

determinació *f* Decisió presa fermament. *La determinació deïxe als bons cavallers de honor* (TB 336: 34). [determinació 1]

déu (o **déus** [sg]) *m* **1.** Ésser sobrehumà concebut com a executor del seu poder sobre el món o una part del món, i al qual és degut el culte dels humans. *E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats* (TB 1335: 16). *E hora per hora, lo mestre, que Déus haja, lo socorregué e lo castell fon deliurat dels enemichs* (TB 366: 39-40). **2. temor de Déu** → **temor** 2. [déu 526, deus 3, déus 3]

déus *m* Déu.

deute *m* **1.** Obligació moral que es deu. *e del ceptre hereditari qui li és degut per deute de sanch més que per sa pròpia virtut* (TB 604: 4). **2. ésser en deute de parentesc** *loc verb* Mostrar respecte d'algú per la relació familiar. *per ço com tots érem en deute de parentesch e major en amistat* (TB 290: 2). **3. metre's en deute**

loc verb Adquirir l'obligació de pagar alguna cosa material o immaterial. *Qui promet, en deute·s met* (TB 892: 1). [deute 14]

deutor -a *adj* Que està obligat per un deute. *Quina rahó ha lo príncep en haver supèrbia, al qual Déu ha fet tant de bé, e és deutor de tants grans dons a Déu totpoderós, creador seu?* (TB 607: 11). [deutor 1]

devantera *f* La part anterior d'una cosa o d'un conjunt. *e banchs pitgats e semblants coses: de açò feren devantera* (TB 674: 4). [devantera 1]

dever *m* Allò que un és obligat a fer. *Deixe-los aler por far son dever* (TB 327: 1). [dever 1]

devís *m* Divís.

devisa *f* Divisa.

devoció *f* **1.** Zel per la religió i, especialment, per les pràctiques religioses. *Com fon dia clar, hoy missa ab gran devoció* (TB 124: 2). **2.** Creença ferma en la fidelitat, en la veracitat o en la capacitat d'algú. *e tenia crehença e devoció que la sua vista bastava en donar-li salut e vida* (TB 1392: 4). **3. ésser mogut de devoció** *loc verb* Sentir-se subjugat pel fervor espiritual. *Aprés fuy mogut de devoció, aní a Sanct Jaume de Galícia* (TB 647: 22). [devoció 27]

devot -a *adj* **1.** Que es dedica amb fervor a les pràctiques religioses. *Tirant, lo millor que sabé e pogué, li declarà de nostra fe tot lo que hun crestianíssim e devot cavaller y pot entendre, en tal manera que lo rey ne restà molt content y aconsolat* (TB 1175: 28-29). **2.** Una pràctica religiosa, que es fa amb molt de fervor. *pensant que a la fi de les mies devotes oracions haja obtés lo major bé que desijava* (TB 1413: 24). [devot 4, devota 7, devotes 5, devotíssima 1, devots 1]

devotament *adv* Amb devoció. *Per què, humilment e devota, vos regracie per part de aquell virtuós Tirant, e per mi offir a vostra altesa la persona, la ànima e tot quant he* (TB 577: 24-25). *Aprés la missa per ells devotament hoïda* (TB 1398: 31). [devota 1, devotament 6]

dia (o **die**) *m* **1.** Unitat de temps igual a l'interval de temps que transcorre durant una rotació completa de la Terra sobre si mateix, que es divideix en 24 hores. *e Ypòlit anava cascun dia a la ciutat per les coses necessàries* (TB 927: 30). *aquel die era lo primer de l'any* (TB 960: 7). **2. darrers dies** *loc nom* Final del període de vida d'un ésser humà. *com aquí pens que prestament finiran los meus darrers dies e*

aquí serà la mia trista sepultura (TB 1274: 12). **3. de nit e de dia** → **nit** 4. **4. dia clar** *loc adv* De bon matí. *Com fon dia clar, hoy missa ab gran devoció* (TB 124: 1). **5. dia de Rams** *loc nom* L'últim diumenge de la Quaresma, que dóna començament a la Setmana Santa. *E feren-ho en tal forma que lo dia de Rams foren totes les XXVII naus en vista de Rodes* (TB 362: 26). **6. dia egipciac** *loc nom* El que és ple de mals auguris i dissort. *malaynt lo egipciach dia del vostre trist naximent, car moltes gents* (TB 882: 5). **7. dia natural** *loc nom* Unitat de temps igual a l'interval de temps que transcorre durant una rotació completa de la Terra sobre si mateix, que es divideix en 24 hores i equival al temps transcorregut entre dos passos successius del centre del disc del sol mitjà pel meridià superior. *car no era passat sinó un dia natural del dia que eren arribats* (TB 290: 20). **8. nit e dia** → **nit** 8. [dia 536, die 2, dies 262]

diabla *m* **1.** En la religió cristiana, esperit del mal. *o sies mal sperit qui hages presa forma humana de donzella per ginyar-me que yo no destrohexas aquesta ciutat e los habitants de aquella, qui adoren e servexen lo diable* (TB 1256: 5-6). **2.** Nom genèric dels esperits malignes. *És-me aparegut un diable en forma de goç, ab consentiment de son senyor* (TB 275: 12). **3.** Persona que és comparable a un diable, especialment per temerari o entremaliat. *han-nos dit al port, com fom arribats, que hun diable de francés és vengut capità dels grechs* (TB 712: 21). **4. posar** (a algú) **lo diable al cors** *loc verb* Emporuguir-lo. *manà a tots los patrons que, com ferrien en l'estol dels moros, que fessen molt gran sclafit de trompetes e anafils e de botzines, de les quals Tirant havia fet fer molt gran forniment, e los altres ab bombardes e crits molt spantosos, a fi que-ls posassen lo diable al cors.* (TB 1383: 5-7). [diabla 15, diables 9]

diabòlic -a *adj* Propi del diable. *per ma desaventura parí la orella a una viuda, la qual ab ses fictes paraules e diabòliques obres, enmig del dia me féu veure dins hun ort lo major mal e adolorida pena que lo meu cors e ànima sentir podien* (TB 1103: 11-12). [diabòlich 2, diabòliques 1]

diaca *m* Clergue ordenat per al diaconat pel bisbe, que ajuda el prevere. *venia lo arquebisbe de Anglaterra revestit com a diaca, ab lo missal ubert en les mans* (TB 242: 16). [diaca 1]

diadema *f* Adornament que sol consistir en un cercle flexible que cenyeix el cap i manté els cabells al seu lloc. *¿Què fall a vostra magestat sinó que portàs diadema de sancta, e per vós se cantàs Te Deus laudamus [...]?* (TB 949: 9). [diadema 1, dyademes 1]

diamà *m* Diamant.

diamant (o **diamà**) *m* **1.** Pedra preciosa constituïda per carboni cristal·litzat i que es caracteritza per la seua lluïssor i duresa. *E de continent presentà-li un diamà e un robí que valien çinch-cents ducats* (TB 364: 18). *e alt, enmig de la luna, un gros diamant, e davant venia una cadeneta d'acer ab una pinya* (TB 985: 1). **2. taula de diamà** → **taula** **4.** [diamà 8, diamant 1, diamants 14]

dictat *m* Paraules que prescriuen una manera d'actuar. *E per aquest dictat e semblança serà vist yo ésser morta per amor de tu* (TB 684: 14). [dictat 1]

die *m* Dia.

dida *f* Dona que alleta el nadó d'una altra. *No és fort plagua aquesta —dix la princessa— que yo sia subjugada al pare e a la mare e, encara, sens causa neguna sia represa per la dida qui m'à alletada?* (TB 527: 14-15). [dida 2]

difamació *f* Comentari maliciós d'algú que vol fer mal a la reputació d'un altre. *¿Quin greuge porà pendre lo emperador de] ço que es fa justament e sens engan de difamació?* (TB 647: 30-31). [difamació 5]

difamador -a *adj* Que estén difamacions respecte d'un altre. *per bé que aquests strangers, com los teniu molta amor e-s haveu dat de vostres béns, van-se'n o tornan massa orgullosos, o són difamadors* (TB 991: 25-26). [difamadors 1]

diferència *f* **1.** Allò per què una persona o una cosa difereix d'una altra. *Aprés, treballe en heretar los altres, car diferència deu ésser feta entre vicis e virtuts* (TB 872: 16). **2.** Desacord en opinió. *foren entre ells de grans altercacions e diferències* (TB 1431: 19). [diferència 10, diferències 5]

difícil *adj* Que costa molt de fer, d'obtenir o d'entendre. *Amor pot les coses difícils reduyr a tota facilitat* (TB 1302: 1). [difícil 1, difícils 1, difícil 12, difícils 1]

dificultat *f* Qualitat de difícil. *Ab gran dificultat se han totes les coses gran e precioses* (TB 609: 27). [dificultat 7, dificultats 2]

difinitiu -iva *adj* Fixat de manera que no dóna lloc a tornar-hi o fer-hi cap canvi. *fésseu en vostre regne que no y agués sinó dos juristes, e aquells dins X o XV dies*

aguessen determenada qualsevulla causa ab sentència diffinitiva, e dar-los bon salari a cascú (TB 197: 24-25). [diffinitiva 1, difinitiva 1]

diforme *adj* Que presenta en la seua forma alguna irregularitat o anomalia notable que el fa lleig, desplaent o repulsiu. *E enmig de aquestes quatre estàncies stava un nan molt diforme a natura e tenia la una mà al cap e l'altra al ventre, e exia-li per lo melich un raig de vi vermell molt fi e special* (TB 231: 4-5). [diforme 2]

difraudador -a *m i f* Persona que priva a algú amb engany d'alguna cosa que li és deguda. *Aquest és lo bacinet de aquell desleal difraudador de aquell benaventurat orde de cavalleria* (TB 182: 1). [difraudador 1]

difunt -a] veg. **defunt -a**.

digestió *f* ésser de mala digestió *loc verb* Alguna cosa, ser difícil de suportar. *car batailla a tota ultrança és fort e de mala digestió* (TB 300: 16). [digestió 1]

digne -a *adj* **1.** Mereixedor d'una cosa favorable o desfavorable. *Car tu saps bé que no est digne ne mereixedor de possehir cosa alguna que sia de una tan alta e tan virtuosa senyora com aquella* (TB 266: 4-5). **2.** Que mereix respecte. *Mas per prechs d'Estephania has obtesa aquesta amorosa gràcia, dexant-me cremada per digna amor* (TB 707: 25-26). [digna 30, digne 41, dignes 36, digníssim 1, digníssims 1]

dignament *adv* D'una manera digna. *E, per ço, algú de virtut acompanyat no deu elegir la mort, sinó per vàlua que més que la vida dignament s'estime* (TB 1171: 19-20). [dignament 3]

dignitat *f* **1.** Respecte que mereix algú. *car no us hi va sinó la vida, la dignitat e que-s perda tota la religió* (TB 367: 16). **2.** Grau d'alta jeràrquica. *trobarà cavallers de major stat e dignitat de linatge e de riqueses* (TB 534: 27). **3.** Càrrec d'alt honor i autoritat. *sia notori yo no ésser mereixedor de tal dignitat ni capitania per moltes justes rahons* (TB 466: 19). [dignitat 76, dignitats 3]

dijous *m* **1.** Quart dia de la setmana. *per significar com en la nit del dijous pus proppassat vengueren XLV milia hòmens a peu* (TB 540: 3). **2. deixar estar les cortesies per al dijous de la cena** → **cortesia** **3.** [digous 1, dijous 3]

dilació *f* Ajornament d'alguna cosa. *ni poseu dilació, car yo us jur, a fe de reyna, que si no feu lo que us he dit, que jamás a tota vostra vida tal gràcia aconseguireu.*(TB 1414: 353-6). [dilació 1]

- dilecció** *f* Amor espiritual. *e los teus desigs són tants que turmenten lo teu sperit sens plaer ni dilecció de la tua vida* (TB 1264: 15-16). [dilecció 1]
- dilecte -a** *adj* Estimat amb dilecció. *Magnànim capità e dilectíssim fill nostre* (TB 1427: 1). [dilectíssim 1]
- diligència** *f* Disposició a fer una cosa de manera ràpida i efectiva. *E prech-te que ab diligència ensequexques lo meu voler* (TB 1150: 19). [diligència 20]
- diligent** *adj* Que obra amb diligència. *e era bon crestià e home molt diligent e de grans negocis* (TB 1318: 24). [diligent 2]
- diligentment** *adv* D'una manera diligent. *E suplich a la magestat vostra que vullau fer guardar molt diligentment la ciutat e star en contínua vigilació* (TB 1387: 17-18). [diligentment 7]
- dilluns** *m* Primer dia de la setmana. *Venint lo dilluns, tota la gent d'armes fon presta per partir* (TB 927: 19). [dilluns 3, diluns 4]
- diluvi** *m* Desbordament de les aigües o inundació, generalment per acció de la pluja. *Axí com delliurist Noé del diluvi de les aygües, axí deliura, Senyor, la mia ànima* (TB 1517: 4). [diluvi 1]
- dimarts** *m* Segon dia de la setmana. *[L]o dimarts, qualsevulla cavaller o gentilom que volgués fer armes a peu en camp clos* (TB 216: 1-2). [dimarts 1]
- dimecres** *m* Tercer dia de la setmana. *Lo dimecres, tots aquells qui volran combatre a cavall a tota ultrança* (TB 217: 1-2). [dimecres 1]
- dimoni** *m* Diable 2. *E per assegurar-te de mi que no só dimoni ni tinch part alguna en ell, ni ell en mi, ans só creatura racional per nostre senyor Déu creada* (TB 1258: 7). [dimoni 1]
- dinar** *m* **1.** Àpat principal del dia, que es fa al voltant del migdia o a primera hora de la vesprada. *E al dinar menja bé e dóna't plaer e mostra molt més alegria* (TB 98: 22). **2.** Conjunt dels plats que componen l'àpat principal del dia. *lo sopar fon molt abundós e de la similitut del dinar.* (TB 1044: 35). [dinar 23]
- diner** [pl] *m* **1.** Suma de moneda. *e anà a parlar ab lo Capdillo e, dels diners que tenia, rescatà lo catiu per cent dobles* (TB 1138: 18). **2.** Unitat de moneda inferior del sistema carolingi que perdurà fins a l'època moderna en els sistemes que en deriven, entre ells el català. *Judes, qui vené a Jhesucrist per preu de XXX diners*

(TB 654: 30). **3. diners menuts** *loc nom* Monedes petites d'escassa entitat, sovint de coure. *E Tirant li donà VII dobles e III reals e mig e diners menuts, e una spasa e una sistella de précechs* (TB 1141: 21-22). [diners 33, dinés 1]

directe -a *adj* Que va de dret al seu objecte o terme, sense aturar-se en els punts intermedis. *que per aquell jurament que fet aveu, que tendreu totes les coses secretes, que per via directa o indirecta, de paraula o per escrit, no manifestareu* (TB 347: 3-4). [directa 2]

disbarat] *veg.* **desbarat**.

disciplina (o **desciplina**, **desceplina**) *f.* **1.** Conjunt de regles per a mantenir l'orde i la subordinació entre els membres d'un cos, i l'observança d'aquestes regles. *e-n après fon exemple de militar disciplina a molts romans prínceps* (TB 608: 40). **2.** Pena imposada a algú per a corregir-lo. *e la cosa per tu començada no passarà sens digna deceplina* (TB 1121: 18). **3.** Sèrie de colps d'assot. *si Déu me deixa veure lo matí, li farà dar tal disciplina que a ell serà castich e als altres serà exemple* (TB 366: 21). **4.** Matèria d'estudi i d'ensenyament. *E com star no se'n volien, dava'ls disciplina cavallerosa* (TB 563: 32). [deceplina 1, deciplina 1, disciplina 6]

discord *adj* Que no és concord. *Puix som concordes e yo accepte la batailla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes* (TB 260: 9-10). [discordes 1]

discòrdia *f* Desacord de voluntats. *perquè no façam de la concòrdia discòrdia e de la pau guerra* (TB 399: 15). [discòrdia 4]

discreció *f* Manera de comportar-se de qui no fa sinó allò que cal fer, de qui no diu sinó allò que convé de dir, que sap callar allò que li ha estat confiat. *E a major cautela, yo confiant de la molta discreció e virtut vostra per moltes voltes ja sperimentada, me faríeu singular gràcia que sabés de vós la intenció vostra* (TB 1433: 4-5). [discreció 49, discretió 1]

discret -a *adj* Que sap distingir bé entre el que convé i el que no. *E Ypòlit, com a virtuós e discret, complí molt bé tot lo que per l'emperador li fon manat* (TB 1442: 35-36). [discret 11, discreta 15, discretes 3, discrets 1]

discretament *adv* Amb discreció. *E posaren-se cascuns en son trast e stiguieren aquí tota la nit ab molt gran alegria, fins al matí, molt sàviament e discreta* (TB 1376: 5-6). *E posaren-se cascuns en son trast e stiguieren aquí tota la nit ab molt gran*

alegria, fins al matí, molt sàviament e discreta (TB 1376: 5-6). [discreta 1, discretament 2]

discurs (o **discús**) *m* **1.** Transcurs dels esdeveniments. *Com pense que tinch reprensió de pare, la mia ànima del cors partir-se vol, per ço com volria lo discurs que tinch de la mia dolorosa vida pogués ab amargues làgrimes plànyer e lamentar la mia gran desventura.* (TB 850: 1-3). **2. discurs de natura** (o **discús de natura**) *loc nom* Orde natural de les coses. *com per dret e discurs de natura sou més vividora que no yo* (TB 499: 4). *per discús de natura qui primer naix primer deu morir* (TB 668: 23). **3. discurs de temps** *loc nom* Transcurs de temps. *Seguí's que per discurs de temps ella s'envellí en casa del rey son pare* (TB 888: 37). [discurs 6, discús 3]

discús *m* Discurs.

disminució] veg. **desmenució**.

dispenser -a *adj* Que administra els béns d'algú. *acceptant-vos per filla obedient e dispensera de les gràcies que hixen de aquest delitós paraís, donant-vos potestat absoluta de poder premiar e punir tots aquells y aquelles que en la mar de amor navegaran* (TB 230: 1-2). [dispensera 1]

disposició *f* **1.** Manera d'estar disposat. *Sabut açò, Tirant los féu soltar, y ell ab los altres passaren entorn del castell per veure la disposició de aquell* (TB 1134: 31-32). **2.** Estat espiritual o físic en què algú es troba per a fer alguna cosa. *ja Tirant stava en bona disposició de les sues nafres* (TB 757: 23). **3. haver disposició** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Tenir-ne necessitat. *e pregunta e sofre viu, e altres coses qui han disposició del foch encendre* (TB 591: 14). [disposició 45]

dispost -a *adj* **1.** Capaç de fer alguna cosaa. *e som certs de la vostra virtuosa fama vós ésser dispost e sufficient per art de cavalleria en majors fets* (TB 550: 6). **2.** Oportú o adequat per a una situació concreta. *Com veren que staven en loch dispost, Hierusalem féu principi al següent parlar* (TB 261: 39). [dispost 20, disposta 12, dispostes 2, disposts 9]

disputa *f* **1.** Discussió sobre un assumpte entre dues o més persones. *Larga disputa fon de Tirant ab aquesta donzella per lo matrimoni* (TB 1308: 16). **2. posar** (alguna cosa) **en disputa** *loc verb* Fer-la objecte de debat. *Per no posar la honor sua en disputa, era molt content de servir les dites treves* (TB 1235: 24). [disputa 4]

dissabte *m* Sisé dia de la setmana i, entre els jueus, el dia festiu de cada setmana. *Lo disapte per lo matí fon ajustat consell general* (TB 209: 12). [disapte 2]

dissimulació *f* Fingiment amb què s'intenta fer que una cosa sembla diferent del que és. *que volríeu cobrir la culpa vostra ab dissimulació de honest parlar* (TB 845: 31). [disimulació 1, dissimulació 2]

dissipador -a *adj* Que causa la desaparició d'una cosa per esvaniment de les seues parts integrants. *e só vengut per castigar a tu, qui est dissipador de la cristiandat* (TB 171: 2). [dissipador 1]

distant *adj* Que està situat a més o menys distància. *e anam fora de la ciutat de Londres distant de tres milles* (TB 203: 33). [distant 1]

dit¹ *m* **1.** Apèndix articulat, en nombre de cinc, amb què acaba la mà i el peu de l'ésser humà, i, en el mateix nombre o menor, els de molts animals. *Ligà's lo dit ab un fil fort e lo dit inflà's* (TB 638: 3). **2.** Mida corresponent al llarg normal d'un dit. *lo ferro de larguària de IIII dits, perquè no-s pugua rompre* (TB 651: 7). [dit 6, dits 3]

dit² *m* Allò que es manifesta amb paraules i, principalment, si té caràcter sentenciós o de declaració. *E açò ab tota veritat ho provaré ab dits de la Santa Scriptura* (TB 748: 14). [dits 1]

diumenge *m* Seté dia de la setmana, destinat al repòs i, en el cristianisme, dedicat especialment al culte de Déu. *E diumenge qui ve sia manada celebrar festa* (TB 392: 31). [diumenge 4]

divendres *m* Cinqué dia de la setmana. *E lo dia següent, que era divendres, de matí, après la missa e lo offici, anam a la ribera ab moltes barques* (TB 231: 32-33). [divendres 5]

divers -a *adj* De diferent forma, caràcter o espècie. *tots eren molt ben servits de molta volateria de diversses natures, de potatges molt singulars* (TB 231: 23). [diversas 1, diverses 39, diversos 14, diversses 1]

diversitat *f* **1.** Qualitat de divers. *E fet l'ofici, tornaren-se'n al palau ab aquell orde mateix, ab multitud de trompetes, clarons e anafils, tamborinos e charamites, e altres diversitats d'esturments que per scriptura expremir no-s poria.* (TB 1531: 26-28). **2.** Multitud de coses diverses. *Per què-t prech, gentilome, que per ta virtut me faces cert quina és la causa qui t'à mogut de posar la tua persona en tan gran*

perill per liberar a mi, trist rey e sens ventura, car ab diversitat de tan penosos pensaments m'as fet partir dellà hon creÿa finir los meus darrers dies. (TB 116: 6-8). [diversitat 2, diversitats 1]

diví -ina *adj* **1.** Propi de Déu. *que per la tua malícia e iniquitat envejosa vols venir contra la ordinació e voler de la imperial majestat, e contra la divina e humana ley, en aconsellar tan gran peccat de ydolatria* (TB 506: 17-18). **2. la divina potència** → **potència** **3. la divina sapiència** → **sapiència** **2.** [divina 101, divines 3]

divinal *adj* **1.** Diví **1.** *Com per la divinal gràcia de Déu omnipotent yo sia posat en lo orde de cavalleria, franch e libert de tota captivitat e altre empediment, no constret ni forçat* (TB 449: 1-2). **2. saber divinal** → **saber** **3.** [divinal 34, divinals 4]

divinitat *f* Naturalesa divina. *conexent que, natura humana era perduda per lo peccat de nostre pare Adam, e que no-s podia reparar si ell no y venia, fent unió de la divinitat ab la humanitat.* (TB 773: 30-31). [divinitat 1]

divís (o **devís**) *m* Divisió. *e tot lo món has posat en devís, axí com aquella que de virtuts est sola sens par!* (TB 1119: 10). *Entre los ferrés e los texidós fon lo divís, car los texidós de lí deÿen que devien precehir als ferrés, e los ferrés deÿen lo contrari, que ells devien haver la honor dels texidós* (TB 196: 31-32). [devís 4, divís 4]

divisa (o **devisa**) *f* Emblema o senyal exterior per a distingir-se. *e per ço en les sues banderes porten aquella devisa pintada* (TB 415: 22). *E sobre lo elm stigma lo timbre de la divisa que volrà* (TB 342: 26). [devisa 9, divisa 9, divissa 1]

divisió *f* Diversitat de sentiments, d'opinions o d'interessos. *E per causa de açò entre ells havia de grans divisions, perquè-s trobaven armats e ab cavalls, e s'i feÿen de grans morts.*(TB 1194: 26). [divisió 1, divisions 1]

do *m* Cosa donada o cedida graciosament. *Gran injúria és feta al donador quant lo do és recusat* (TB 1301: 17). [do 23, dons 10]

dobla¹ *f* Doble.

dobla² *f* Moneda de valor doble de qualsevol moneda d'or, especialment el doble escut. *Vet ací cinquanta mília dobles que de bon grat te dó* (TB 1161: 21). [dobles 16]

doble (o **dobla**¹) *adj* Que és igual a dues vegades una altra magnitud. *car per dobla ocasió mèritament se dolen los altres cavallers* (TB 1064: 12). *car dich que d'açí*

avant sentiràs doble treball més que en lo passat, e te n'alegraràs (TB 603: 33).

[dobra 1, doble 10]

dobladura *f* Peça de reforç que es posava sobre l'arnés ordinari. *E lo cavaller qui tocarà lo escut qui-s nomena Amor s'à a combatre a cavall, ab tela, ab arnés de una dobladura.* (TB 285: 6-7). [dobladura 1]

docte -a *adj* Molt instruït. *la hu de aquests embaixadors era home molt docte en totes sciències e de singular consell* (TB 565: 14). [docte 1]

doctor *m* Persona que ensenya matèria doctrinal superior, ja siga religiosa, jurídica o científica. *E de açò, axí los doctors sancts com los philòsofs en esta sentència són concordés* (TB 809: 11-12). [doctor 3, doctors 4]

doctrina *f* **1.** Matèria d'ensenyament. *segons diu aquell savi Cató en les sues doctrines* (TB 1296: 20). **2.** Allò que és tingut com a cert per un mestre, per una escola o per una església. *mantenedor e defenedor de la sancta secta e doctrina de nostre sanct propheta Mahomet, la qual doctrina e crehença a-quells qui la tenen en llur si dóna consolació e glòria sens fi* (TB 567: 4-5). [doctrina 12, doctrines 2]

dogal *m* Corda que va unida al cabrestell o a la cadena i serveix per a subjectar i menar les bèsties. *E los cavalls del camp sentiren les egües: los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arancaven les staques.* (TB 554: 11-12). [dogal 1]

dol *m* **1.** Afllicció causada per la mort d'una persona estimada i, en general, per una gran desgràcia. *E véu que tots los del palau feyen gran dol e desmesurat plant* (TB 1061: 6). **2.** Senyal exterior d'aquesta afllicció en el vestit o en els paraments. *Aprés, lo rey se vist de dol ab XII altres cavallers, ab gramalles e caperons tots* (TB 182: 21). [dol 68]

dolç -a *adj* **1.** Que no és amarg, ni agre, ni àcid, ni salat. *e per ço tal fruyt com aquest és a mi més dolç que sucre* (TB 917: 10). **2.** Que causa als sentits o a l'esperit una impressió agradable, anàloga a la que produeix al gust el sabor del sucre i de la mel. *Los combats de amor no-s volen molt strényer. No ab força, mas ab ginyosos afalachs e dolços engans se atenyen* (TB 1418: 4-5). [dolces 2, dolç 4, dolça 5, dolços 1]

dolçor *f* Qualitat de dolç. *Beneyta sia la hora que tu vinguist a socórrer los famejants e-ls aconsolist ab vera dolçor de abundoses viandes* (TB 418: 13-14). [dolçor 8]

- dolent -a** *adj* **1.** Dolorit **1.** *Deixau-la estar, que no poria venir, que molt stà dolenta. Mas no-m sé que s'à, que molt stà trista* (TB 877: 18-19). **2.** Mancat de bondat. *Tostemps la fortuna és favorable als dolents e viciosos* (TB 1877: 19). [dolenta 1, dolents 2]
- dolentia** *f* Acció malvada. *E lo duch no-s mogué gens, sinó que li posà la mà sobre lo cap e no li dix res, de què tots los altres lo y tingueren a molt grant dolentia* (TB 556: 13-14). [dolentia 1]
- dolor** *f* **1.** Sensació penible d'una part del cos que causen certes lesions o certs estats morbosos. *E aquell per dolor de la nafra era exit de la batalla* (TB 677: 6). **2.** Sentiment penible que experimenta l'ànima, comparable al sofriment físic, causat per la pèrdua d'un ésser estimat, per un fort desengany, pel penediment o per altres motius. *E ab molta dolor recitaren la mala nova de la destrucció dels reys* (TB 728: 32). **3. càlzer de dolor** → **càlzer** **2.** **4. dolor de costat** *loc nom* Inflamació de la pleura. *Dolor de costat que-t vingua!* (TB 630: 19). **5. dolor de ventrell** *loc nom* Mal d'estómac o indigestió. *Senyor —dix Tirant—, hui tot lo dia tinch gran dolor de ventrell* (TB 642: 6). [dolor 339, dolors 52]
- dolorit -ida** *adj i m i f* Que experimenta dolor. *Contínua sperència de greus mals e dolors me ha mostrat complanyent als dolorits socórrer, e més de aquelles coses que rahonablement deuen ésser comunes* (TB 1431: 1-2). **2.** Que expressa dolor. *Rompré la mia camisa ab dolorida veu per ço com me parau tants laços* (TB 916: 1). [dolorida 1, dolorits 1]
- dolorós -osa** *adj* **1.** Que experimenta sofriment, físic o moral. *Sobre tots los vivents dolorós e miserable!* (TB 1069: 1). **2.** Que expressa sofriment, físic o moral. *de nit los meus ulls destil·len doloroses làgremes en loch de dormir* (TB 764: 12). [dolorós 21, dolorosa 42, doloroses 25, dolorosos 19]
- domàs** *m* Teixit, antigament de seda natural, d'un sol color, amb una sola trama i un sol ordit. *Les robes que portaven eren de domaç burell, les mànegues ubertes e feses a costats* (TB 279: 16). [domaç 1, domàs 18]
- domèstic -a** *adj* **1.** Pertanyent a l'àmbit de la casa. *s'és girat lo vostre coratge en fer tracions domèstiques* (TB 657: 21). **2.** Familiar. *vingueren altres gents qui·ls torbaren de lur domèstich parlament* (TB 1119: 17). **3.** Que mostra caràcter i

costums pacífics i inofensius. *Lo leó era tant domèstich que no feya mal a negú* (TB 280: 3). [domèstica 1, domèstich 4, domèstiques 2]

domèsticament *adv* D'una manera familiar. *elles foren totes admirades com la infanta tan domèsticament parlava ab Tirant* (TB 444: 5). [domèsticament 3]

dominació *f* En la teologia tradicional, esperits benaventurats que integren el quart cor angèlic. *e en nom dels sancts àngels e arcàngels, trons e dominacions, principats e potestats* (TB 1515: 26). [dominacions 1]

dona *f* **1.** Femella de l'espècie humana, especialment quan ha arribat a l'edat de la pubertat i, més especialment, quan ha assolit l'edat madura. *No ha res en lo món que sia més plasant a la dona que és lo amor de l'home* (TB 648: 15). **2.** Persona del sexe femení ja casada o que ha practicat l'acte sexual. *que, de donzella que és, la farieu tornar dona* (TB 901: 8). **3.** Davant de nom propi, tractament de senyoria com a tractament de cortesia. *L'altre cavaller donà a dona Guiumar un braçalet, la meytat d'or e mig d'açer* (TB 291: 7). **4. dona d'honor** *loc nom* Persona del sexe femení d'un cert rang social. *Encara, han més ordenat que XX dones de honor sien de la fraternitat de la Garrotera* (TB 354: 23). **5. dona pública** *loc nom* Persona del sexe femení que es dedica a la prostitució. *Aprés venien totes les dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los ruffians qui anaven ab elles* (TB 203: 28-29). [dona 121, dones 193]

donació *f* Cessió de la possessió o de la propietat sense rebre'n res en bescanvi. *E ara de present te fas donació de cinquanta mília ducats d'estrenes* (TB 889: 15). [donació 7]

donador -a *adj* Que fa donació. *Gran injúria és feta al donador quant lo do és recusat* (TB 1301: 17). [donador 7, donadors 1]

donatiu *m* Allò que es dóna graciosament, sense compensació. *E lo rey de França li donà de grans donatius* (TB 456: 9). [donatiu 6, donatius 16]

donzella *f* **1.** Dona verge. *Als peus, damunt lo lit, sehien una dona e una donzella* (TB 468: 32). **2.** Dona no casada que està al servei d'una senyora. *E donà-li per muller una singular donzella, criada de la emperadriu, nomenada la bella Elisea* (TB 1478: 12). **3. donzella d'honor** *loc nom* Dona no casada pertanyent a la noblesa i que està al servei d'una senyora. *Açò no cové a donzella de honor, ni menys a la de noble linatge* (TB 733: 8). [donzeles 1, donzella 305, donzelles 268]

- dormidor -a** *adj* Que dorm molt. *Si yo stigués prop de alguna senyora, que-m trobàs en lo seu lit, per gran dormidora que fos no la leixaria tant reposar com vostra magestat fa* (TB 947: 17-18). [dormidora 1]
- dot** *m* Aportació voluntària de béns que fa la muller al marit per al sosteniment de les càrregues del matrimoni. *y posaran de sos béns fins a la meytat de son dot* (TB 358: 2). [dot 4]
- dotzena** *f* Conjunt de dotze coses de la mateixa espècie. *e après una dotzena de hous ab sucre e ab canyella* (TB 897: 29). [dotzena 1]
- drac** *m* Animal fabulós o infernal al qual s'atribueix la figura d'una serp corpulenta proveïda de potes i d'ales. *E fon mudada de forma —de una donzella noble e bella en aquella figura de drach- per una encantació de una deessa qui havia nom Diana* (TB 1365: 3435). [drach 13]
- drap** *m* **1.** Roba o teixit de llana, amb lligat de plana, perxat, enfeltrat i tondosat de manera que no se'n veuen els fils. *E Phelip aquell dia vestia una roba de brocat carmesí roçegant per terra, forrada de erminis, e Tirant se vestí altra de aquell drap e de aquella color* (TB 426: 26-27). **2.** Peça quadrada de roba, generalment de lli, de cotó o de seda, destinada a mocar-se, a eixugar-se la suor o a altres accions. *exugant los meus plorosos ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís* (TB 1052: 22). **3. drap de ras** *loc nom* Tela de seda lluent que a l'edat mitjana era fabricada a la ciutat d'Arràs. *manà que enparamentassen les sales de draps de* (TB 925: 9). **4. drap de cap** *loc nom* Tela que es portava damunt del cap o embolicada pel cap. *la Viuda s'acostà a la donzella, donà-li hun drap de cap e dix-li, per fer lo joch que fos complit de rialles* (TB 1048: 35-36). **5. drap de pits** *loc nom* Tela que les dones portaven damunt dels pits, sota el gipó. *e, tota descordada, sens drap de pits, ab los cabells scampats per les spatles* (TB 1048: 1). [drap 34, draps 42]
- dret**¹ **-a** **1.** *adj* Que no té desviació en tot el seu curs. *E puix se trobaren dins mar, fon-los forçat de tenir son dret camí deverç Portugal, e arribaren a la ciutat de Lisbona* (TB 380: 18-19). **2.** *adj* Vertader. *ab tota veritat, senyor, te dich que lo meu dret nom és Blanch* (TB 1103: 28). **3.** *adj* Situat al costat dret d'una persona o d'un animal, s'aplica a dos òrgans simètrics. *que a l'hu fallia lo guardabraç dret e a l'altre lo esquerre* (TB 292: 6). **4.** *adv* En direcció recta. *e, ab una bona lança en*

la mà, anà dret al camp dels enemichs (TB 1112: 30). **5. a man dreta** → **mà** 2. **6. de dret** *loc adv* D'acord amb la llei. *me doneu lo fermail de grat o de força, que de dret yo-l dech aver* (TB 250: 1). **7. dret camí** → **dret** 4. **8. en dret** (d'alguna cosa) *loc adv* En direcció recta cap a alguna cosa. *e donà-li sobre lo cap en dret de la orella tan gran colp que tot lo torbà* (TB 331: 24). **9. no guardar dret ni envers** (o **no guardar dret ni envés**) *loc verb* No tenir cap mirament ni respecte. *que no guardau dret ni envés* (TB 744: 21). *Mas tu, més cruel que leó famejant, no guardant dret ni envers, has donada tanta dolor a la tua princessa.* (TB 943: 12).
[dret 26, drete 36, dretes 1]

dret² *m* **1.** Benefici que la llei o l'autoritat reconeix a favor d'algú. *hoint a cascú de sos drets, usant de justícia e de misericòrdia* (TB 552: 35). **2. dret d'armes** *loc nom* Facultat de dur-ne i d'emprar-ne. *vos requir per art de cavalleria, e per stil e dret d'armes* (TB 653: 19). **3. dret de cavalleria** *loc nom* El que regula l'art de cavalleria. *E més, renuncie al dret de cavalleria: no sia negun cavaller qui en camp per mi entre ni dona que-m gose rahonar* (TB 636: 17-18). **4. dret hereditari** *loc nom* El que determina la distribució de l'herència. *Nabugadonosor fon rey de Babilònia, no per dret hereditari, com ell no fos de línea real* (TB 1243: 2). **5. dret natural** *loc nom* Conjunt de principis derivats de la pròpia naturalesa humana. *Puix ab dret natural la rahó-m força obeyr als manaments de vostra excel·lència* (TB 112: 1-2). [dret 65, drets 17]

dretament *adv* **1.** Dret 5. *lexaren-los passar e anaren dretament a la tenda de Tirant* (TB 1390: 17). **2.** Honestament. *E si lo teu bonvoler és ab efecte per complir les coses que honor ab si porta dretament, iràs lla hon és ton senyor* (TB 1105: 28-29). [dretament 11]

dretura *f* Conformitat amb la regla o amb la veritat. *fonch fet en lo principi per mantenir lealtat e dretura sobre totes coses* (TB 165: 12). [dretura 1]

dreturer **-a** *adj* Conforme a la veritat o a la justícia. *E puix te glorieges que est dreturer, no deuries fer coses injustes* (TB 1121: 7). [dreturer 2, dreturera 1]

dubitació *f* Dubte. *és veritat e axí ho devem creure fermament sens dubitació alguna* (TB 837: 35). [dubitació 3]

dubte *m* **1.** Indeterminació a l'hora de triar dues opcions o més. *Respòs lo vell: Senyor, no y poseu dubte negú, car yo us parle ab tota veritat* (TB 1366: 35). **2.**

Qüestió difícil sobre un punt. *E Ypòlit volgué demanar hun dubte que li ocorria* (TB 973: 11). **3.** Por d'un perill o d'un mal possible. *Tirant gosava molt poch dir a la princessa, per dubte de l'emperador, que-ls stava molt prop* (TB 1045: 3). **4. sens dubte loc adv** Amb certesa. *E sens dubte aconseguiria terme ma atribulada vida* (TB 783: 8). **5. posar en dubte loc verb** Desconfiar. *ara que la honor de cavalleria hi sàpia posar en dubte* (TB 1269: 7). [dubte 75, dubtes 4, dupte 35, duptes 5]

dubtós -osa adj 1. Que té per insegura una cosa. *dreçà les noves a la emperadriu e supplicà-la que fos de sa mercé li fes gràcia que la altesa sua li volgués declarar una qüestió en què stava molt duptós* (TB 515: 24-25). **2.** Que provoca indecisió sobre algú qui no sap triar entre dues o més opinions o resolucions contràries. *Acte de saviesa és discutir les coses dubtoses e provehir en aquelles que per temps no puxen noure. L'ome savi no fa coses de les quals la penitència és certa* (TB 1305: 12-13). **3.** Perillós 1. *La magestat vostra, senyor, pot ben scusar en aquesta hora de no en la cambra entrar per lo dubtós mal en què lo vostre capità stà, com tants dies ha que-l seu sperit no ha reposat* (TB 1077: 32-33). [dubtós 3, dubtosa 5, dubtoses 1, dubtosos 4, duptós 1, duptosa 7, duptoses 2, duptosos 2]

duc duquessa m i f Noble que ocupa el rang més elevat dins de la jerarquia de títols nobiliaris i que té la senyoria d'un territori que abraça més d'un comtat. *La Bellasenspar, filla del duch d'Anjou, fon contenta de tocar en lo scut de Honor* (TB 290: 28). [duch 384, duchs 67, duquessa 76]

ducat¹ m Territori governat per un duc. *vos vol dotar de totes les terres del ducat de Calàbria ensemps ab CC mília ducats* (TB 383: 23). [ducat 12]

ducat² m Moneda d'or i, ocasionalment, d'argent, encunyada a diversos ciutats i països, especialment la que segueix el patró de la veneciana, iniciada al segle XII. *Al balester donaven mig ducat lo dia e a l'home d'armes un ducat* (TB 463: 11). [ducat 7, ducats 65]

dur -a adj 1. Que presenta una forta resistència a ser ratllat o penetrat, bé físicament o moral. *Donant del genoll en la dura terra, besà la mà a l'emperador, prenent son comiat* (TB 550: 20). **2.** Poc sensible a les impressions. *Car lo cavaller deu tenir lo cor dur e fort contra aquells qui són falsos e de pocha pietat* (TB 174: 25). [dur 4, dura 53, dures 3, durs 2]

duració *f* Durada. *la fama del qual serà divulgada en gran duració de setgle[s] o de mil·lenars de anys* (TB 1505: 5). [duració 3]

durada *f* Espai de temps transcorregut. *E axí los meus mals no hauran longa durada, aconseguint terme de infinida glòria* (TB 1169: 11). [durada 6]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

E

eclesiàstic -a 1. *adj* Pertanyent o relatiu a l'Església. *E per quant no pot ni deu ésser admés ha ecclesiàstica sepultura sens spressa licència de nosaltres* (TB 273: 7). **2.** *m* Sacerdot o altre home dedicat al servei de l'Església. *Lo quart és si maliciosament persegueix los ecclesiàstichs o-ls pren lurs béns* (TB 864: 33). [ecclesiàstica 3, ecclesiàstichs 3]

eclipsi *adj* Que deixa de ser visible o de brillar a causa de la intervenció d'un altre. *Dia era egipcíach, lo sol era eclipsi, les aygues eren tèrboles* (TB 1501: 16). [eclipsi 1]

edat f 1. Temps transcorregut des que una persona ha començat a viure. *Sens enpediment negú, trobant-me yo en avançada edat, caminant per lo miserable pla, tinch lo foch ensés de la romana sanch* (TB 913: 22-23). **2. primera edat** *loc nom* El primer període de la vida. *E cascú és desijós d'ésser en la primera edat, per bé que de mi tot repòs s'és apartat* (TB 792: 6). [edat 53]

edefici m Edifici.

edifici (o **edefici**) *m* Construcció d'una certa grandària destinada a habitació o a altres usos. *Anant per lo palau veren molts bells edeficis* (TB 514: 36). *La qual ciutat era ornada de molt singular palau, de molt bells jardins e delitosos, e de molts bells hedificis, e era en strem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia* (TB 521: 17-18). [edeficis 1, edificis 3, hedificis 2]

efecció f Afecció.

efecte m 1. Resultat de l'acció d'una causa. *moltes vegades conegueren de libidinosa amor los efectes* (TB 1422: 13). **2. en efecte** *loc adv* Certament. *me han tramés embaxada, la qual té, en efecte, moltes condicions tocants a vostra sacra magestat* (TB 1428: 3). **3. venir en efecte** *loc verb* Un fet, tenir lloc. *la fe per vós a mi promesa ixqua avant e vinga en efecte, car cosa manifesta porta testimoni de veritat* (TB 884: 2). [efecte 13, efectes 3, effecte 2]

efeminat -ada] veg. **afeminat -ada**.

eficàcia *f* Virtut de produir l'efecte volgut. *O com són plenes de alegria les mies orelles —dix lo duch—, com sent paraules que no han neguna eficàcia de gent mal entesa!* (TB 562: 7-8). [eficàcia 1]

egipcíac -a *adj dia egipcíac* → **dia** 6. [egipcíach 2]

eglésia *f* Església.

egregi/egrege -ègia *adj* De gran renom per les seues característiques o pel seu llinatge. *Senyors molt egreges e molt nobles* (TB 570: 32). *Molt il·lustres, egregis e magnífichs senyors* (TB 658: 38). [egreges 1, egregi 15, egrègia 5, egregis 2]

egua *f* Femella del cavall. *per ço que poguessen passar les egües sens que lo roçins no les sentissen* (TB 554: 7). [egua 2, egües 7]

egualment *adv* De la mateixa manera. *entrar en batalla concordada equalment armats* (TB 298: 26). [egualment 11]

egualtat *f* **1.** Condició de ser igual una cosa a una altra. *car amor no accepta noblesa, ni linatge ni igualtat, car no fa diferència si és de alt loch o de baix* (TB 964: 3). **2.** Equilibri racional o moral. *Tempre la rigor de la justícia ab igualtat, e la crueltat sia mesclada ab clemència* (TB 607: 33). **3. venir en igualtat** *loc verb* Ser equitatiu. *De tot seré content —dix lo cavaller—, puix la cosa vingua en igualtat e sia secreta* (TB 261: 3-4). [egualtat 7]

eina] *veg. aïna.*

eixada *f* Aixada.

eixam *m* Grup d'abelles que emigren plegades d'un buc en companyia d'una reina per formar una nova colònia en un altre indret. *ab una bandera blava hon hi havia pintat hun exam de abelles totes d'or* (TB 1233: 35). [exam 1]

eixàvega *f* **1.** Art de pescar, que consisteix en un bolitx molt gran, amb cóp i de deu a cinquanta o més cordes, que es cala amb barques enmig de la mar i després el salpen de terra estant. *E si aquella exàvegua de cordes no fos stada, tota la cuberta de la nau fóra stada plena de pedres e de barres de ferro.* (TB 381: 10-11). **2.** Xarxa de cordes, de malla molt ampla i quadrada, que serveix per a transportar gran quantitat de palla en un carro o a l'esquena d'una bèstia. *pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un filat a manera de exàvegua que porten la palla* (TB 381: 4-5). [exavègua 2]

eixida *f* **1.** Desplaçament que alguna persona o cosa fa de dins a fora. *E açò féu Tirant perquè los moros se pensassen que se n'anava, perquè no li impedissen la exida de la terra* (TB 1385: 26). **2.** Acabament d'una cosa. *E bé sabeu vosaltres qual fi e quina exida hagué la primera guerra* (TB 1248: 17). **3. fer eixides** *loc verb* Dos o més cavallers, separar-se en una justa després de topar. *e anaren los uns contra los altres, e fehien entrades e exides donant-se de grans colps ab les espases de pla* (TB 551: 3-4). [eixida 2, exides 3]

eixorc -a *adj* Que no es pot reproduir. *Mas só dona exorqua que no tinch res qui bé vulla* (TB 630: 21). [exorqua 1]

eixovar *m* Conjunt de roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni. *E porten cascuna son exovar, que XXV sposades hi vénen* (TB 712: 19). [eixovar 1]

eixut -a *adj* **1.** Mancat d'humitat pel fet d'haver estat sostreta l'aigua que el recobria o amarava. *se mostra per sperència manifesta que si una dona se lavarà les mans e après les se torne a lavar no donant spay sinó que sien exutes, l'aygua que n'exirà serà molt clara e neta* (TB 748: 27-28). **2. a peu eixut** → **peu** **3. no venir a pa eixut** → **pa** **4.** [eixut 2, exuta 1, exutes 1, eixuts 1]

elació *f* Exaltació de l'ànim produïda per la prosperitat. *És openió, segons se diu, que la sua gloriosa ànima dorm, perquè no prengué tan gran elació que n'hagués a perdre algun grau de glòria dels que té* (TB 1027: 6-7). [elació 1]

elecció *f* **1.** Selecció entre diverses possibilitats per a un fi determinat. *dignitats e semblants coses dóna la fortuna, mas elecció de amar o de avorrir* (TB 1093: 6). **2.** Tria d'algú mitjançant votació per a un càrrec o per a una dignitat. *Aprés feren electió de un altre soldà* (TB 415: 14). [elecció 6, eleccions 1, electió 8, elections 1]

elegant *adj* Que presenta una distinció en les maneres, els moviments o la vestimenta. *La tua real, elegant senyoria, afabilíssima reyna* (TB 825: 1). [elegant 2]

element *m* **1.** Cosa que, reunida o combinada amb d'altres, forma una altra cosa. *Axí, tots los elements, les coses que a llur ésser se condonen afectadament volen, que en altres lochs trobar no-s deixen, sinó en aquells que a sa condició són conformes* (TB 534: 5-6). **2.** Principi que, segons la filosofia natural antiga, compon l'univers físic, és a dir, l'aigua, la terra, l'aire i el foc. *E altres treballen en saber per rahó que sien loats per les gents; aquests són moguts per vanaglòria e aprenen saber*

covinent a ells, ço és, les natures del cel e dels planets, e lo moviment de aquells e les propietats dels elements, e d'altres coses qui donen semblant saber (TB 1177: 29-30). [elements 3]

elm *m* Peça de l'armadura que cobria el cap. *Féu-se posar prestament l'elm al cap e pujà a cavall* (TB 792: 24). [elm 12]

elmet *m* Elm de poc gruix que, generalment, només cobria el crani. *Per cimera portava, damunt lo elmet, quatre pilars d'or, lo sanct Greal fet a manera d'aquell que Galeàs, lo bon cavaller, conquistà* (TB 790: 20-21). [elmet 3]

eloqüència *f* Qualitat d'eloqüent. *car ab lo lur agraciat gest e ab la bella eloqüència encativen los hòmens* (TB 1183: 24). [eloqüència 6]

eloqüent *adj* Que parla amb facilitat i amb eficàcia per a delectar, commoure i, especialment, persuadir els oients. *Sinergus, home molt spert, ginyós, eloqüent e valentíssim cavaller* (TB 1374: 16). [eloqüent 2]

embaixada *f* Ambaixada.

embaixador (o **embeixador**) *m* Persona que representa una ambaixada. *Aprés manà a l'embaixador que explicàs sa embaixada* (TB 539: 1). *altra volta era stat tramés per lo soldà per embeixador a Tirant* (TB 594: 28). [embaixador 11, embaixadors 44, embaxador 88, embaxadors 82, embeixador 1]

embaràs *m* **1.** Estat de la dona després de la concepció i fins al part. *poreu veure que a la fi de un enbaraç, que hu diu, neixen principis de molts altres* (TB 588: 2). **2.** Destorb que impedeix d'obrar lliurement. *Lo qui portava la planxa de suro, ab l'embaràs de la corda ab la donzella, per restaurar-la* (TB 1095: 20). [embaràs 1, enbaraç 1]

embornal] veg. **embrunal**.

embrunal *m* Forat de desguàs practicat a cada costat d'una nau per a evacuar l'aigua de damunt de la coberta. *E destaparen los embrunals de la nau e exia tan gran roll de sanch que paria que la nau ne fos plena, que los antichs no havien oït dir ni havien lest en canòniques tan fort batalla fos stada en la mar, ni tan sangonosa, de dues naus* (TB 728: 22-23). [embrunals 1]

emolument *m* Retribució pecuniària que s'obté per l'exercici d'un càrrec, per la prestació d'un servei o d'altres. *e done'l a vós [el comtat de Sant Àngel] ab tots*

aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són (TB 696: 39).

[emoluments 1]

emparador -a *m i f* Emperador.

empatx *m* Obstacle que s'oposa a l'acompliment d'un propòsit. *la flexa no pogué passar del tot e feya-li molt de enpaig al passeyar que feya* (TB 124: 17). [enpaig 1]

empediment *m* Impediment.

empenta *f* Pressió exercida més o menys brusquement, en un temps més o menys llarg, sobre alguna persona o cosa movent-la. *Tirant se acostà a ell e donà-li una gran enpenta que-l féu caure en terra* (TB 246: 17). [enpenta 2]

emperador -a (o **emparador -a**, **amperador -a**, **imperador -a**) *m i f* Sobirà d'un imperi. *E acostà's lo virtuós Tirant a l'amperador* (TB 857: 32). *Lo emparador pres per la mà a sa filla Carmesina* (TB 469: 29). *culpa, car bul-la tenien del papa que, tots los emperadors de Contestinoble e lurs descendents, en l'article d ela mort se podien fer absolre a pena e a culpa* (TB 1508: 15). *O lo imperador!* (TB 590: 9). [amperador 1, emparador 2, emperador 1190, emperadora 1, emperadors 7, imperador 1]

emperadriu *f* Consort de l'emperador. *E ab delitós repòs passaren tot aquell dia festejant les dames de la emperadriu e de la princessa, ab moltes dances e jochs qui ennoblien la festa.* (TB 1406: 16-17). [emperadriu 332, enpedradriu 2]

emperial *adj* Imperial.

emprenedor -a *m i f* Persona dotada d'iniciativa per a emprendre una acció. *e si a molts enamorada querella ha fets animosos, de tal fe són dignes emprenedors e seguidors* (TB 1175: 4-5). [emprenedors 1]

empresa (o **ampresa**) *f* **1.** Símbol o figura enigmàtica que serveix de divisa i que representa allò que un vol fer o la norma que regeix les seues accions. *E si los magnífichs jutges del camp seran requests per vós o per altri, trobareu ab tota veritat venir armat contra mi ab armes injustes, no de cavallers qui ab empresa feta vénen, portant en les cames de paper engrutat, argent pellat e altres coses les quals no cur dir* (TB 314: 15-16). **2.** Allò que algú emprén o posa en execució. *Yo só bé content del mèrit de la vostra ampresa, la qual és sancta, justa e bona* (TB 391: 31). **3.** **anar a ampresa** (d'altri) *loc verb* Ficar-se en terreny alié. *Molta gent li desconsellà que no anàs a ampresa d'altri, emperò ell se apoderà de anar-hi* (TB 413: 10). **4.** **pendre empresa** (o **pendre ampresa**) *loc verb* Adoptar la iniciativa. *si lo*

rey de Anglaterra pendrà ampresa per a anar a conquistar la terra (TB 352: 1).
Lo çinquén és, si lo rey de Anglaterra pendrà ampresa per anar a conquistar la terra sancta de Hierusalem (TB 352: 1). [ampresa 7, empresa 15, empreses 2, enpreses 1]

encalç (o **ançalç**) *m* **1.** Persecució darrere d'algú per a acaçar-lo. *E fon tan asenyalat est singular dia, e de tanta gràcia, que durà l'encalç, ab l'escalfament de la victòria, tres legües, seguint e matant tostemps turchs* (TB 678: 5-6). **2.** **anar a l'encalç** (o **anar a l'ançalç**) (d'algú) *loc verb* Anar-li darrere, fent el mateix camí i procurant d'agafar-lo. *E lo capità e Diafebus anant a l'ançalç dels turchs, matant e degollant los enemichs de la fe e de la majestat vostra* (TB 564: 28-29). *lo capità anava a l'encalç dels turchs* (TB 679: 27). [ançalç 1, encalç 8]

encantació *f* Encantament. *E fon mudada de forme —de una donzella noble e bella en aquella figura de drach— per una encantació de una deessa qui havia nom Diana* (TB 1365: 16). [encantació 2, encantacions 1]

encantament *m* Efecte resultant d'un poder màgic. *E totes aquestes coses, senyor, no pense vostra senyoria sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment* (TB 231: 12-13). [encantament 2]

encens *m* Resina obtinguda sobretot de la boswèl·lia, que, quan es crema, produeix una olor aromàtica emprada per a fixar perfums, com a fumigatori en medicina popular i, especialment, en cerimònies religioses. *les espècies se porten de lunny; lo ensens se cull de arbres que suen en Sabea* (TB 609: 25). [ençens 1, ensens 1]

enclinació *f* Inclinação.

enclusa] veg. **anclusa**.

encobertat -ada] veg. **encubertat -ada**.

encontre *m* **1.** Topada entre guerrers enemics. *guarda't ara, car la pròspera torna a encontre de guerra* (TB 600: 31). **2.** Xoc violent. *E stà en veritat que Tirant havia fet dos encontres en lo guardabraç squerre* (TB 291: 39). **3.** **anar a l'encontre** (d'algú) *loc verb* Dirigir-se a trobar-lo. *staré ací fora de la cova e iré-us a l'encontre* (TB 1366: 19). **4.** **eixir a l'encontre** (d'algú) Dirigir-se a trobar-lo. *Ixqué'ls a l'encontre e, com foren prop, conegueren-se* (TB 556: 9). **5.** **venir a l'encontre** (d'algú) Dirigir-se a trobar-lo. *Lo rey de Tremicén vench a l'encontre de hun cavaller molt valentíssim e virtuós* (TB 1234: 16). [encontre 19, encontres 7]

endemà *m* Dia que segueix immediatament aquell des del qual es parla. *aquí se atendaren pensant que l'endemà, venint lo dia, los pendrien tots* (TB 589: 8).

[endemà 79]

enderrocament *m* Desfeta a trossos. *e haurà restituhits los dans e reparats los enderrocaments, e fermada pau e oppressa tota tirania* (TB 604: 26). [enderrocaments

1]

endevinalla] veg. **adevinalla**.

endolciment *m* Efecte en l'ànim anàleg al que deriva d'allo que té un sabor com el del sucre o el de la mel. *vengué-li un endolciment al cor de sobres de amor que li portava* (TB 749: 5). [endolciment 1]

endreça *f* **dar endreça** (a alguna cosa) *loc verb* Posar esment a procurar-la. *e yo us y daré tal endreça que al vespre vos posaré en lo seu lit* (TB 885: 28). [endreça 2]

endreçador *-a m i f* Persona que posa alguna cosa en bon orde. *E tants noms de hòmens insignes per virtut com trobarà ésser stats sancts, ne sàpia ésser donats a ell per mestres de sa vida e per endreçadors seus a glòria* (TB 609: 6-7).

[endreçadors 1]

endret *m* Lloc determinat. *E l'aygua era tanta en aquell endret que no podien passar sinó ab gran treball e perill* (TB 1057: 1). [endret 1]

enemic *-iga 1. adj i m i f* Persona que és contrària a algú. *O princessa enemiga de honestat! Per què temtes altre remey que mort a ta dolor?* (TB 1085: 6). *Absència, enemiga de enamorats pensaments* (TB 1324: 1). **2. m** Conjunt dels combatents adversaris. *La saviesa e astúcia dels cavallers ha bastat aterrar les forces dels enemichs* (TB 69: 30-31). [enemich 45, enemichs 171, enemiga 22, enemigua 2, enemigues 3]

enfuscat *-ada adj* Que manca de lucidesa. *Si ab les nostres entenebrades penses e ab lo enfuscat entendre fals stimam tant com nostra voluntat empeny, prejudicant l'altitut de nostra condició humana* (TB 777: 1-2). [enfuscat 1]

engan *m* Falta de veritat en el que es diu o es fa. *aquells hi aquelles qui ab frau e engan amen, que sien exempts de trobar en vós merçé* (TB 230: 6). [engan 25, engans 4]

enganador *-a adj* Fals 1. *per ço vos clam merçé que-m vullau perdonar tots los meus peccats e defalliments e que-m lanseu de aquest enganador món he us plàcia en les*

vostres precioses mans rebre lo meu sperit (TB 1072: 4-5). [enganador 2, enganadora 1, enganadores 1, enguanador 1]

enganós -osa *adj* Fals 1. *E hon són ara les innumerables promeses, jures e sacraments que vós ab falsa disimulació enganosa haveu rahonat?* (TB 661: 4-5). [enganosa 4, enganoses 1, enganosos 2]

engany] *veg.* **engan.**

enganyador -a] *veg.* **enganador -a.**

enganyós -osa] *veg.* **enganós -osa.**

enginy *m* 1. Aptesa per a trobar els mitjans d'aconseguir o d'executar alguna cosa. *Haja lo príncep agudea deguda ab enginy, e vergonya deguda a sa edat* (TB 608: 25). 2. Recurs suggerit per l'agudesia de l'enteniment per a aconseguir o per a executar una cosa. *yo parlaré clarament e seran manifestos los vostres mals, qui demanen piadors enginy* (TB 901: 4-5). [enginy 18]

engonal *f* Part del cos en què s'ajunta cada cuixa amb el baix ventre. *tirà-li una punta d'acha e donà-li en l'engonal e nafrà'l, car no portaven bragues de mailla* (TB 327: 17). [engonal 1]

engüent *m* Ungüent.

ensenya *f* Qualsevol senyal que s'adopta com a símbol. *dolor inestimable ha compreses totes mes forces, que-m fa seguir la sua ensenya del meu amat germà* (TB 1221: 9-10). [ensenya 1]

entena *f* Antena.

entenent *m i f* Entés. *La qual demanda per vós a mi feta, vos offén més que no us fóra mester, e requer smena gran per reparar lo passat, majorment si lo juhí dels entenents coneixeran en vós que dieu paraules que contra la honor vostra criden* (TB 629: 28). [entenents 7]

enteniment *m* 1. Facultat de comprendre, de discernir o de raonar. *E axí donaràs gran remey a la turbació de l'enteniment e a la tristor que ha comprés lo teu ànimo* (TB 1289: 17). 2. Seny. *Perquè voleu tant ocupar lo vostre enteniment envers mi* (TB 742: 6). 3. Intenció 1. *Però molts són que y treballen per aconseguir saviesa e no són tots de hun enteniment* (TB 1177: 22). [enteniment 46, enteniments 1]

entés -esa *adj i m i f* Que està especialment dotat per a comprendre una cosa qualsevol mitjançant la pensa. *cavallers entesos en honor hi en les armes* (TB 336: 27). *semblants paraules pensen los entesos que açò hoyran no és de mon costum* (TB 660: 38). [entesa 6, enteses 1, entesos 7]

entonació *f* Successió de tons al llarg d'una seqüència fònica. *dix ab gravitat real e humana entonació les següents paraules* (TB 1426: 23). [entonació 1]

entorxa *f* Antorxa.

entorn *m a l'entorn de loc prep* Al voltant de. *E tot a l'entorn del dit mercat havia taules meses* (TB 785: 24). [entorn 5]

entrada *f* **1.** Moviment de fora a dins d'un lloc. *e los vostres pits donaren als meus ulls entrada* (TB 700: 6). **2.** Lloc per on s'entra en un recinte. *lo prior de Sanct Johan fon encara a temps en l'entrada de la vila* (TB 582: 25). **3.** Incursió en territori enemic. *E de la primera entrada que feren en la Grècia prengueren moltes viles* (TB 415: 24). **4.** Començament d'un període. *E més encara com eren en la entrada de l'hivern* (TB 411: 22). **5. donar entrada** (a un lloc) *loc verb* Deixar-hi entrar. *tendran ja la torre de l'homenatge presa, daran entrada als altres e pendran les altres torres* (TB 372: 28). **6. entrada del camp** *loc nom* Part del lloc destinat a la batalla per on entren els guerrers i les seues montures. *Com les egües foren a la entrada del camp, tots los hòmens de peu entraren ab elles* (TB 554: 9). **7. fer entrades** *loc verb* Dos cavallers en justa, topar violentament. *e fehien entrades e exides donant-se de grans colps ab les espases* (TB 551: 4). [entrada 13, entrades 3]

entramenes [p] *f* Òrgan situat a l'interior del pit i del ventre, com ara el cor, els pulmons o l'estómac. *Qui serà nostre protector e segura defensa si altra vegada los malignes e inichs infels açí tornen, com los perills sien molts e les amargues dolors que passades havem, perquè de ansiosa temor tremolen los nostres ossos e les entramenes dins nosaltres no-s poden assegurar?* (TB 418: 19-20). [entramenes 4]

entramés *m* **1.** Representació teatral breu. *vengueren les dances e momos e diverses maneres de entramesos, que molt ennoblien la festa* (TB 794: 11). **2.** Acció o conjunt d'accions que s'assemblen a les pròpies d'una representació teatral. *Dix la reyna: Molt me plauria saber aquest entramés* (TB 394: 25). [entramés 4, entramesos 10]

entremés] veg. **entramés**.

entrenyor *m* Lament provocat per un fet que es percep com a trist. *Aquest és lo meu dolorós entrenyor, aquesta és la mia intolerable pena!* (TB 1290: 9). [entrenyor 1]

enuig (o **anuig**) *m* **1.** Sentiment de contrarietat. *desesperades eleccions e molt greus anuigs* (TB 1502: 29). *Car aquí han loch ira e enuig, aquí és lo pensament e l'afany* (TB 1411: 6). **2.** Gran molèstia. *per fexuga càrrega de deseguals pensaments e enuigs sobre lo meu lit* (TB 1085: 20). **3. fer enuig** (a algú) *loc verb* Emprenyar-lo. *e fent-los tant de enuig e dan [als moros] com poran* (TB 1395: 12). **4. pendre** (alguna cosa) **a enuig** *loc verb* Emprenyar-se per alguna cosa. *E si la mercé vostra no ho prenia a enuig, vos hauria a molta gràtia que-m diguésseu quina cosa és l'orde de cavalleria* (TB 162: 9-10). **5. pendre enuig** (d'alguna cosa) *loc verb* Emprenyar-se per alguna cosa. *me vullau dar audiència e no pendre enuig de res que yo digua a la senyoria vostra* (TB 383: 27). [anuigs 1, enug 5, enugs 1, enuig 28, enuigs 5]

enujós -osa *adj* Que provoca enuig. *fortuna, qui tots temps és enujosa e envejosa de axí lonch delit e plaer* (TB 1082: 6). [enujosa 10, enujosos 1, enujossa 1]

enveja *f* Desig del que un altre posseeix. *havent enveja lo duch de Macedònia de la glòria de Tirant* (TB 654: 8). [enveja 20]

envejós -osa *adj* Que sent enveja. *perquè als hòmens envejosos de nostra pròspera fortuna més se enugen* (TB 1161: 20). [envejós 1, envejosa 3, envejosos 4]

enventiva *f* Facultat de trobar o de descobrir alguna cosa nova o no coneguda d'abans a força d'estudi i d'enginy. *que açò era fet ab lo major orde e subtil enventiva que jamás ells aguessen vist* (TB 289: 26). [enventiva 1]

envers (o **envés**) *m* **1.** Allò que que és oposat quant a l'orde, l'efecte o la relació. *Emperò, si vosaltres sabíeu los nostres defalts, no-ns deuríeu jamás voler bé, sinó que lo apetit natural qui us força, que no guardau dret ni envés* (TB 744: 20-21). **2. no guardar dret ni envers** (o **no guardar dret ni envés**) → **dret**¹ 9. [envés 1, envers 1]

envés *m* Envers.

epístola *f* **1.** Comunicació escrita adreçada a una persona absent. *Aquesta mia epístola és bona e verdadera* (TB 705: 26). **2.** Escrit en forma de carta, text en vers o en prosa, de caràcter admonitori, sapiencial o didàctic. *mirau què dix aquell famós*

- philòzoph Lexi en una sua epístola que féu: «Qualsevulla cavaller que sia, deu guardar tres coses en aquest món: honor, béns e la vida» (TB 572: 3-4). [epístola 3, epístoles 1]*
- ergullós -osa** *adj* Que mostra excés d'estima dels propis mèrits. *per bé que aquests strangers, com los teniu molta amor e-s haveu dat de vostres béns, van-se'n o tornan massa ergullosos, o són difamadors (TB 1123: 10-11). [ergullós 1, ergullosos 2]*
- ermíni** *m* Mamífer carnívor de la família dels mustèlids (*Mustela erminea*), de pelatge blanc a l'hivern, llevat de la punta de la cua, que és negra, i roig groguenc a l'estiu, i que era molt cercat per aprofitar-ne la seua pell com a folradura de mantells reials i de vestits de gent rica. *vestida de hun manto de brocat carmesí forrat d'erminis (TB 1272: 18). [erminis 10, herminis 2]*
- ermita** *f* Capella situada en un paratge despoblat. *e farem una hermita ab dos apartaments, ab una sglésia que haurà enmig (TB 150: 28). [ermita 6, hermita 8]*
- ermità -ana** *adj i m i f* Persona que viu en una ermita i que se n'ocupa, bé per penitència o per compliment d'un encàrrec. *lo vot que tenia fet de servir Déu en vida hermitana (TB 150: 23) Mon fill —dix l'ermità—, yo vull que sàpies que, axí apartat com stich, cascun dia reduesch a la mia memòria los excel·lents actes dignes de gloriosa recordació qui són en aquell benaventurat orde de cavalleria (TB 165: 9-10). [ermità 59, hermità 83, hermitana 2]*
- ermitatge** *m* **1.** Lloc on hi ha una o més ermites. *lo pare hermità se'n pujà al seu hermitatge per a dir ses ores (TB 360: 34). **2.** Allunyament de la vida terrenal en un lloc apartat on cercar la pau d'esperit. *com en lo temps de vostre hermitatge yo no fiu per l'altesa vostra lo que bé aguera pogut fer (TB 123: 9-10). [hermitatge 6]**
- erra** *f* Error **1.** *sinó per la erra dels vostres mals, en los quals perseverar voleu (TB 742: 31). [erra 3, erres 2]*
- errada** *f* Error **1.** *e he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons (TB 629: 31). [errades 2]*
- error** *f* **1.** Falta a la veritat o a la llei moral. *e no venir en error de tal capità com tenim (TB 660: 25). **2.** Concepte que no és conforme a la veritat. *e quant la elecció és lesa per passió o ira, engendra error en les potències de l'ànima (TB 1301: 3).**

3. Coneixement defectuós de la realitat. *e aquell deu ésser amat e temut sens neguna error ni fictió* (TB 600: 2). [error 21, errors 4]

ert -a *adj* Dret i rígid. *Mès-s'i espasme e tornà tot ert en la sella, que no-l pogueren descavalcar sinó ab la sella ensemps* (TB 292: 12-13). [ert 1]

escabell *m* Seient petit sense braços ni respatller i, de vegades, sense petges. *E féu-lo seure en un scabel davant la sua cadira* (TB 576: 28). [scabel 1]

escabellonat -ada *adj* Que du els cabells desordenats. *Veig les dones e donzelles, totes scabellonades, ab les cares totes plenes de sanch* (TB 1503: 3). [scabellonades 1]

escacs *m* Joc de càlcul que consisteix a combinar els moviments de setze peces contra altres setze de diferent color, damunt d'un tauler dividit en seixanta-quatre caselles quadrades, fins que un dels jugadors arriba a apoderar-se del rei o peça principal de l'altre jugador. *e juguen los huns a taules, los altres a escachs* (TB 662: 40). [escachs 1]

escala *f* **1.** Sèrie d'escalons que permet de pujar o de davallar d'un nivell a un altre. *E havia feta fer Tirant una scala ben ampla ab sos graons per poder pujar e devallar los qui batejar-se volrien* (TB 1180: 6-7). **2.** Aparell de fusta, metall o corda, generalment portàtil, que consisteix en dues peces paral·leles o lleugerament convergents unides a intervals per travessers i que serveix per a pujar o per a davallar una persona d'un nivell a un altre. *La sua galera havien ja desencallada, qui tenia la escala en terra sperant-lo que pujàs* (TB 450: 15). **3.** Mitjà per a ascendir o per a arribar a un objectiu intel·lectual o moral. *Nostre capità, a vós no és donat pujar per scales de semblants combats* (TB 695: 31). **4. dar escala en terra** *loc verb* Aplicar una escala des d'una nau a la ribera. *una amunt, altra avall, vengueren a dar la escala en terra* (TB 463: 34). **5. escala de cordes** *loc nom* Escala que, en lloc de muntants rígids, té dues cordes paral·leles a les quals van subjectes els travessers. *e tirà la corda que pujava una scala de cordes e ligà-la molt fort en la muralla* (TB 1146: 22). **6. lançar les escales** *loc verb* Aplicar una escala des d'una nau a la ribera. *féu acostar les galeres en terra e lançaren les scales* (TB 1439: 16). [escala 8, scala 22, scales 10]

escalfament *m* Comunicació de calor a alguna cosa, especialment en un grau moderat. *E fon tan asenyalat aquest singular dia, e de tanta gràcia, que durà*

l'encalç, ab l'escalfament de la victòria, tres legües, seguint e matant tostemps turchs (TB 678: 5-6). [escalfament 1]

escaló *m* Pla que ve a certa altura sobre un altre pla, de manera que fent una passa es pot pujar d'aquest a aquell o baixar del primer al segon. *E la senyora de la ciutat feren seure en lo darrer scaló e les donzelles baix, sobre los draps de raç* (TB 1272: 19). [scaló 2]

escampador -a *adj* Que produeix escampament. *Hon és aquell temerós duch de Macedònia, perdedor de batailles e scampador de la sanch grega de cavallers e de gentils hòmens?* (TB 660: 7-8). [scampador 4]

escampament *m* Vessament d'un líquid. *la mia adolorida ànima no troba repòs sinó ab scampament de làgremes* (TB 1144: 3). [scampament 9]

escandalar *m* La segona cambra d'una galera, després de la cambra de popa. *Mas véu que lo scandalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aygua* (TB 1094: 27). [scandalar 1]

escàndel *m* Crits i soroll de baralla o de desavinença. *per dupte que no s'i seguís algun scàndel en lo camp* (TB 551: 24). [scàndel 2]

escàndol] veg. **escàndel**.

escaramussa *f* Combat entre forces militars poc nombroses i que es troben d'improvís, anant a la descoberta. *los exien defora a guerrejar e havien de grans scaramuces, que y morien molts de una part y d'altra* (TB 1327: 8). [escaramuça 1, scaramuces 1, scaramuça 1]

escarn *m* Burla malèvola per a cobrir de ridícul. *quasi a manera de mig scarn no li pogué dir altra paraula* (TB 857: 7). [scarn 1]

escarnidor -a *adj* Que mou escarn cap a algú. *La deheña és que no sien jutjadors ni scarnidors* (TB 865: 7). [scarnidores 1, scarnidors 1]

escassament *adv* **1.** Amb prou faenes. *Emperò Phelip era tant vergonyós com en davant ella que scassament gosava parlar e, com ella lo posava en rahons algunes, no y sabia respondre* (TB 382: 19-20). **2.** Tan prompte com. *E ab la força de l'argue fon fet tan prest que escassament fon partit lo balaner que fon peguat al costat de la nau* (TB 410: 31-32). [escassament 2, scassament 12]

escenacle *m* Escena exemplar. *a la cavalleria moral donarà lum e representarà los scenacles de bons costums* (TB 63: 12). [scenacles 1]

esclau -ava *m i f* Persona privada de tota llibertat i sotmesa a la voluntat d'un altre. *enbolicada ab lo Lauseta que-s nomena, sclau negre, comprat e venut, moro per sa natura* (TB 1003: 25). [esclau 1, sclau 3, sclava 1, esclaves 1]

escola *f* **1.** Conjunt de coneixements que s'adquireixen per via d'un mestre. *haveu refeta la militar escola, la qual era perduda* (TB 667: 15). **2.** Allò que fa aprendre, especialment per experiència. *yo vós aveu après en la escola de honor, lla hon se lig de aquell famós poeta Ovidi* (TB 485: 29). [escola 2]

escolà] veg. **ascolà**.

escotilla] veg. **escutilla**.

escriptura *f* **1.** L'art d'escriure. *E si scriptura de la mia mà vós volreu, yo la us daré* (TB 257: 11). **2.** Escrit. *Encara, com una veguada agués trobat scriptures hon eren los secrets de sos enemichs, cremà'ls* (TB 606: 39). **3.** Document en què consta un tracte o un contracte i que té força legal. *e lo secretari per orde li donà les scriptures que portava* (TB 663: 15). **4. Sacra Escriptura** *loc nom* La Bíblia. *com digua la Sacra Scriptura que tot arbre bort deu ésser taillat* (TB 433: 28). **5. Santa Escriptura** *loc nom* La Bíblia. *segons en la Santa Scriptura, en la ley vella era acostumat* (TB 1151: 21). [escriptura 20, scriptures 2]

escrit *m* Cosa representada per mitjà de lletres, de xifres o de qualsevol mena de signe convencional. *E pres lo rey lo escrit de la boca del leó e féu-lo legir* (TB 285: 23). [escrit 5, escrits 1]

escrivà *m* Persona que tenia per ofici fer escriptures, còpies o expedicions d'actes. *tramés a manar lo scrivà de la nau e tots los altres venguessen davant* (TB 381: 37). [escrivà 4, scrivà 2]

escuder *m* Jove noble, no armat encara cavaller, que acompanyava un cavaller per a portar-li l'escut i servir-lo. *E cascun franch archer de aquests portava scuder e patge* (TB 796: 24). [escuder 6, escuders 1, scuder 19, scuders 3]

escull *m* Roca que ix a flor d'aigua o molt a prop de la superfície de l'aigua, de manera que les embarcacions hi topen. *en la scura nit la nau tocà en hun scull de roca, que tota s'obrí* (TB 998: 18). [scull 1]

escur -a *adj* **1.** Privat totalment o parcialment de llum o de claredat. *La nit era ja escura e lo castell tancat* (TB 366: 7). **2.** Poc clar en termes intel·lectuals. *bé*

sabran entendre lo vostre latí per scur que-l vullau parlar (TB 484: 24). **3. a les escures** *loc adv* Sense llum. *Sabeu com se fa? A les scures, que testimonis no y haja* (TB 892: 7). [escura 4, scur 3, scura 27, scures 1, scurs 1]

escurçó *m* Ofidi de la família dels vipèrids, espècie *Vipera berus*, que és una serp curta, de color gris fosc amb taques negres, amb el cap triangular i la picada molt verinosa. *en un sòl de torre hon havia moltes serps e escurçons e altres vils animals* (TB 374: 4). [escurçons 1]

escuredat *f* Manca de claredat. *Com fon quasi la mija nit e fehia molt gran scuredat, lo mariner tingué ses coses prestes per cremar* (TB 408: 31). [scuredat 1]

escut *m* **1.** Arma defensiva consistent en una làmina de fusta, de cuir o de metall, que se subjectava per una ansa amb el braç esquerre, i que sovint tenia la superfície anterior ornamentada amb els senyals o els emblemes de la casa senyorial del guerrer. *Com avia vençut a cascun cavaller, prenia lo seu scut e aquell del cavaller que avia vençut* (TB 319: 5). **2.** Camp en forma d'escut de guerra, en què van pintats o gravats els blasons d'una nació o d'una família. *Com fon dins la liça, ja trobà un cavaller del scut de Honor* (TB 294: 10). **3.** Algú o alguna cosa que serveix de protecció. *perquè [els hòmens lleials i piadosos] fossen scut e defensa de les gents simples* (TB 164: 33). **4.** Moneda d'or o d'argent, de diferents valors segons les èpoques, que apareix ja en el segle XV i que estigué en curs fins a la primera meitat del segle XIX. *y despendria de ço del seu CC mília scuts* (TB 375: 10). [escut 14, escuts 2, scut 20, scuts 33]

escutilla *f* Cadascuna de les obertures quadrangulars que hi ha a la coberta d'una nau o d'una altra embarcació per a posar en comunicació la coberta amb l'interior. *après que les scutilles són tancades, no y à loch per a fogir* (TB 718: 9). [scutilles 1]

esdevenidor -a *adj* **1.** Que ocorrerà en el futur. *e yo, anant ab la majestat vostra, poria veure e sentir la pràctica e saber de la guerra, per ço que si en l'esdevenidor temps m'era mester, ajudar-me'n pogués en la necessitat, foragitant de mi tota temor* (TB 668: 25-26). **2. m** Temps futur. *Diafebus pensà en lo present e en lo esdevenidor, per dar renom e fama a Tirant* (TB 564: 4). **3. en esdevenidor** *loc adv* En el temps futur. *pregà al reverent frare que fes rebre informació en escrit de aquest tan gran miracle perquè en sdevenidor fos memòria que tots los qui moren*

per aumentar la santa fe cathòlica van dret en la glòria de paradís (TB 1212: 35-37). [esdevenidor 11, esdevenidora 2, esdevenidors 3, sdevenidor 25, sdevenidora 8, sdevenidores 6, sdevenidors 14]

esforç *m* **1.** Força activa. *com sabuda cosa és que tot l'esforç de les dones és en la lengua* (TB 305: 33). **2.** Aplicació de la força o de la voluntat a la consecució d'un fi. *Jamés no t'és stat mester levar-te ab tant sforç e lo ànimo deu en tu sobrepujar si mateix* (TB 603: 34). **3.** Voluntat de fer alguna cosa. *O, malaventurat capità! Ab tan poch sforç stau que-m goseu dir semblants paraules?* (TB 901: 18). **4. fer esforç de veles** → **vela** **8.** [esforç 6, sforç 62]

esforçadament *adv* Amb intensitat. *Los treballs y perills no deuen als hòmens sforçats e de bon enteniment lo juhí de rahó desviar, ans constituÿts en major necessitat, de l'entendre y ànimo sforçadament servir-se deuen* (TB 1107: 2-3). [sforçadament 1]

església *f* **1.** Edifici destinat a les cerimònies del culte religiós cristià. *e tothom anàs a la església de Sancta Sophia per retre gràcies a nostre senyor Déu e a la sua sacratíssima Mare de la gran victoria que havien obtesa* (TB 564: 36-37). **2. església major** *loc nom* La principal d'una població. *e en la nit lo rey se n'anà a la sglésia major e allí stigué tota la nit agenollat* (TB 123: 31). **3. la romana església** *loc nom* L'Església catòlica, el cap de la qual és el Papa, resident a Roma. *e tot lo que creu la sancta romana Sglésia* (TB 912: 4). [eglésia 1, església 4, sglésia 81, sglésies 10]

esgrima *f* Art de manejar l'espasa per a atacar i per a defensar-se. *La XVIII és que sàpien jugar d'esgrima, de lança, de acha, e exercitar lo cors en armes* (TB 865: 11). [esgrima 2]

esgrimidor **-a** *m i f* Persona que està capacitada per a una acció qualsevol a la manera d'aquell qui empra hàbilment alguna arma tallant. *E per ço me tem yo del sdevenidor perill, car conech que ell serà bon sgrimidor, que no cura de tirar a les cames, mas tira al cap* (TB 845: 22-23). [sgrimidor 1]

esguard *m* **1.** Aspecte o manera de veure's una cosa. *que teniu tanta abtesa que bastau conéxer en l'esguart e continença mia del bé que us vull* (TB 1370: 20). **2.** Esment a veure les coses. *me dóna atreviment de suplicar-te que no vulles haver*

sguart al moviment no prou savi del senyor d'Agramunt (TB 1271: 1-2). [esguart 1, sguard 1, sguart 38, sguarts 4]

esmai *m* Pèrdua transitòria dels sentits. *de fort smay mig vençuda* (TB 1330: 15). [smay 1]

esmalt *m* **1.** Vernís vitri que, per la fusió, s'adhereix a la porcellana, als metalls o a altres materials, i que serveix per a donar-los lluentor i consistència. *la tomba de diversos colors: or, adzur e altres esmalts, ab molta art e delicadura* (TB 1535: 35). **2.** Treball fet amb aquest vernís. *ab robins, safirs e maragdes, ab diversos smalts que-s demostraven fulles e flors de gesmir* (TB 1445: 10). [esmalt 1, esmalts 2, smalts 6]

esmena *f* **1.** Correcció o millorament d'un defecte. *perquè pogués fer smena de mos peccats* (TB 1103: 17). **2.** Compensació per un dany. *Tirant volgué fer smena de tot lo qui-ls era stat levat* (TB 1235: 27). *E tendré a molta gràcia que, en smena d'ells, en tota ma vida servir yo us puxa* (TB 1526: 24). [smena 14]

esment *m* **1. parar esment** (d'alguna cosa) *loc verb* Prestar-hi atenció. *vos vull dir que pare esment del que heveu dit dels embaixadors* (TB 570: 15). **2. tenir esment** *loc verb* Tenir notícia d'algun assumpte. *Lo dia ans que partissen, Diafebus tingué sment: com lo emperador se fon retret, ell anà a la cambra de la princessa e la primera que trobà fon Stephania* (TB 628: 37-38). **3. tenir esment** (a algú) *loc verb* Donar-li avís. *tenien sment als de la ciutat que degú no pogués exir que no fos vist* (TB 1318: 18-19). [esment 6, sment 8]

esmerç *m* Despesa d'alguna cosa valuosa. *lo vostre hacost haja tant guanyat que tot altre smerç me fóra molt perdre* (TB 965: 10). [smerç 1]

esmortiment *m* Pèrdua dels sentits. *La gran remor se mogué en lo palau per l'esmortiment de Tirant* (TB 1334: 7). [esmortiment 1]

espai *m* **1.** Extensió contínua que conté tots els objectes sensibles i dins de la qual aquests poden canviar de posició. *foren anats per bon spay de terra e ja no sentien la remor de la gent* (TB 1097: 19). **2.** Porció de temps. *E si acceptar no la vol, há tres dies d'espai de pensar-hi* (TB 347: 9). [espai 6, spay 123]

espant *m* **1.** Por intensa i sobtada. *que freda suor corre per lo meu cors d'un terrible spant que tinch davant los meus hulls* (TB 365: 25). **2.** Admiració profunda. *De*

vexella de argent n'i havia tanta que era cosa d'espant (TB 515: 3). [espant 4, spant 9]

espantable *adj* Espantós. *recordant lo nom de Tirant, spantable a les vostres orelles* (TB 1313: 17). [spantable 7, spantables 1]

espantós -osa *adj* Que provoca una por forta i sobtosa. *E com ell la véu exir de la cova de tan leja e spantosa figura, ell hagué tan gran temor que fugí* (TB 1366: 25). [spantós 1, spantosa 2, spantosos 2]

espanyol -a *adj* i *m* i *f* **1.** Relatiu o pertanyent a Espanya. *e moltes voltes hi és escrit en lengua spanyola o en francés* (TB 792: 10). **2.** Natural d'Espanya. *E aquí en lo consell elegiren per embaxador hun spanyol, natural de la vila de Oriola* (TB 1311: 27). [espanyols 1, spanyol 1, spanyola 1]

esparver *m* Au rapaç de la família de les falcònides, de diferents espècies del gènere *Falco* i, principalment, el *Falco nisus* i el *Falco tinnunculus*. *dix que portassen los sparvers hé exirien un poch defora e pendrien alguna guatla* (TB 427: 23). [sparver 1, sparvers 2]

espasa *f* **1.** Arma blanca, amb làmina, generalment d'acer, llarga, recta, aguda i tallant, amb puny proveït d'una guarda, i que es porta a un costat dins d'una beina. *Mon senyor, la mia spasa e capitania no fretura molt* (TB 924: 7). **2. a tall d'espasa** → **tall** **2.** **3. espasa de git** *loc nom* La que és llançadissa. *e si millor li parrà spasa de git, que sia sa voluntat de portar-la* (TB 288: 3). **4. espasa de virtuts** *loc nom* La que es considerava dotada de virtut misteriosa o sobrenatural. *Digau, senyor, la senyoria vostra, qui semblants coses en exa spasa de virtuts troba* (TB 809: 21). **5. espasa nua** *loc nom* La que està fora de la baina. *armat tot en blanch ab l'espasa nua en la mà* (TB 119: 33). **6. pom de l'espasa** → **pom** **2.** **7. portar a tall d'espasa** → **tall** **4.** **8. tirar espasa** (contra algú) *loc verb* Combatre'l. *jamés en dies de ma vida tiraré spasa contra tu* (TB 454: 34). [espasa 31, espases 5, spasa 122, spases 22]

espasme *m* Contracció involuntària i persistent d'un múscul o d'un grup de músculs. *Mès-s'i espasme e tornà tot ert en la sella* (TB 292: 11). [espasme 1]

espatla [p] *f* **1.** Part superior i lateral del cos a cada costat del coll formada pels ossos que uneixen el braç al tronc i els músculs que els recobreixen. *yo li promet de levar-li lo cap de les spatles* (TB 667: 34). **2.** Esquena 1. *E pres un home ab si e*

per les spatles de la montanya, que per negú no fon vist (TB 591: 7). **3. a les espatles** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* A la seua part posterior. *a les espatles del camp, que per negú no foren vists* (TB 1113: 31). **4. espatles de la cadira** *loc nom* El respatler per a recolzar-hi l'esquena. *e en les spatles de la cadira, en una plancha d'or o d'argent* (TB 342: 27). **5. girar les espatles** *loc verb* Girar-se d'esquena. *l'embaxador de Tirant girà les spatles e partí-se'n sens demanar comiat* (TB 1314: 18). **6. voltar les espatles** *loc verb* Girar-se d'esquena. *e, sens dir res, voltà les spatles e anà-se'n a la sua posada* (TB 516: 5). [espatles 3, spatles 33]

espaventable *adj* Espantós. *e no gos dir aquell spaventable mot tan vergonyós per aquells qui amen sa honor* (TB 645: 18). [spaventable 1]

espècia¹ *f* Substància vegetal aromàtica o picant que s'empra per a condimentar el menjar, com pebre, safrà, canyella o clau. *Lo or se cava del pregon de la terra; les espècies se porten de luny* (TB 609: 25). [espècies 1, spècies 2]

espècia² *f* Espècie.

especial *adj* **1.** Que és particular o peculiar respecte d'una sèrie de coses. *E com entre los altres insignes cavallers de gloriosa recordació sia stat aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanch, del qual fa special commemoració lo present libre* (TB 70: 7-8). **2.** Singular per la seua qualitat. *e molts cortinatges de seda e de raç molt specials* (TB 326: 1). **3. en especial** *loc adv* Especialment. *com no sia obra de cavallers e, en especial, de aquells qui en la honor volen mirar* (TB 1151: 26). [especial 4, especials 2, special 43, specials 2]

especialment *adv* Amb preferència. *Los cavallers, senyor, qui aconseguir volen honor, com són jóvens e disposts per exercir les armes no deurien aturar en casa de llur pares, e specialment los qui són de menor edat dels altres germans* (TB 378: 1-2). [specialment 1]

espècie (o **espècia**²) *f* Classe a què pertany una persona o una cosa per la seua manera de ser en comparació amb les de naturalesa anàloga. *per menyspreu de vostres senyors ni per spècia neguna de supèrbia* (TB 575: 19). *Emperò no vull ab spècie alguna de supèrbia perdre Déu* (TB 661: 19). [spècia 1, spècie 1]

especier *-a m i f* Persona que comercia amb espècies. *car bon amich és axí com l'especier encara que no us done de les spècies, vos dóna de la bona olor* (TB 1284: 14-15). [especier 1]

- espenyador** *m* Canal per la qual s'estimben els arbres o les peces dels arbres, en fer un desembosc. *car, si li soltes les regnes, portar-te ha a l'espenyador* (TB 1250: 11). [espenyador 1]
- esper** *m* Esperança 1. *e tot açò que en ells ordenava esper a si mateix en si, de la mà de son superior* (TB 607: 8). [esper 1]
- espera** *f* **espera del sol** *loc nom* Esfera solar. *sí és que com la spera del sol dóna en paraís terrenal* (TB 1183: 31). [spera 1, speres 1]
- esperança** *f* **1.** Estat de l'ànim en el qual es presenta com a possible el que desitgem. *e prenga-us pietat de mi, que totes les mies sperançes són ja perdudes e demane la mort* (TB 1076: 12). **2.** Cosa o persona per la qual es considera possible el que es desitja. *Sperança de mon bé e contentació de ma vida!* (TB 1424: 3). [esperança 10, sperances 3, sperança 197, sperançes 4]
- esperit** (o **espirit**) *m* **1.** Substància subtil que es considera com a principi de vida. *E caygué en terra, car fallí-li l'esperit, e axí smortit lo prengueren en braços* (TB 1512: 2). **2.** Impuls dominant segons el qual actuem. *no vull que tingues crehença que l'esperit meu no sia stat tostemps conforme ab lo teu* (TB 1015: 24). **3. ab esperit de loc prep** En qualitat de. *o si has parlat ab spirit de profecia* (TB 962: 8). **4. en esperit loc adv** A l'interior d'algú. *amor me féu veure a vós en sperit e deliberí morir per deliurar a vós de la pena* (TB 1370: 8). **5. esperit de profecia loc nom** Inspiració que permet de predir esdeveniments futurs. *Mira, capità virtuós, yo parle ab sperit de profecia* (TB 1252: 22). **6. esperit maligne loc nom** Representació del mal. *E lo qui vol aconseguir la glòria de paradís li és bé mester que tinga cor e ardiment en batallar contra lo món e la carn, e contra los sperits malignes qui contínuament li donen guerra* (TB 771: 9-10). **7. recobrar l'esperit loc verb** Recuperar la consciència. *Lançaren-li'n per la cara e recobrà l'esperit* (TB 1473: 1). **8. retre l'esperit loc verb** Morir. *E posà la boca en terra e axí reté l'esperit* (TB 1225: 12). **9. pendre esperit** (d'alguna cosa) *loc verb* Fer-se a un ànim determinat. *Cavaller benaventurat, pren sperit de consolació* (TB 513: 30). **10. Sant Esperit** (o **Sant Spirit**) *loc nom* Tercera persona de la Santíssima Trinitat, que procedeix igualment del Pare i del Fill. *e en nom del Sanct Sperit, qui en mi és scampat* (TB 1515: 25). *yo·t batege en nom del Pare e del Fill e del Sant Spirit* (TB 1180: 28). [esperit 16, sperit 45, sperits 4, spirit 2]

esperitual *adj* Espiritual.

esperó *m* **1.** Instrument de metall compost d'una punxa o d'una rodeta amb algunes punxes, que es porta a la part posterior de la bota de cavalcar, i que serveix per a ferir el ventre de la cavalcadura i estimular-la a caminar. *Los sperons són aguts perquè puguen fer córrer lo cavall* (TB 174: 31). **2.** Allò que incita i mou a actuar. *Haja sperons en remunerar, fren en punir* (TB 607: 38). **3. cavaller d'esperons daurats** → **cavaller** **2.** **4. ferir dels esperons** *loc verb* Colpejar el cavall perquè cavalque. *los cavallers feriren los cavalls dels sperons e feren moltes carreres e de molt bells encontres* (TB 291: 31). [esperó 1, esperons 8, speró 2, sperons 21]

espés -essa *adj* **1.** Que conté molta matèria en poc d'espai, especialment dit del líquid que conté moltes matèries sòlides en suspensió o en solució. *corrent dels seus hulls spesses làgrimes* (TB 132: 11). **2.** Compost de parts molt poc separades entre si. *e les dents molt blanques, menudes e spesses, que parien de crestaill* (TB 486: 24). [spés 1, spessa 2, spesses 3, spessos 1]

espessura *f* Qualitat d'espés. *no tenint molta negror d'espesura de pèls, mas stant ab tota perfectió de natura* (TB 486: 10). [espessura 1, spessura 2, spesura 1]

espia *f* Persona que observa cautelosament i amagadament el que algú fa o diu. *Tirant ordenà que fos tramesa una spia a la ciutat de Tremicén* (TB 1134: 1). [espies 1, spia 2, spies 7]

espiga *f* Conjunt de flors o de grans disposats al llarg d'un eix comú que forma la part terminal de les tiges o cames de la majoria de cereals i de moltes gramínies silvestres. *Axí us ne pren com fa al laurador com vol segar lo blat, que sega la espiga buyda* (TB 1093: 1). [espiga 1, spigues 2]

espill *m* **1.** Superfície llisa i molt reflectora que, per reflexió dels rajos de llum, dóna imatges clares dels objectes. *Tirant se posà la mà en la mànega e tragué lo espill, e dix: —Senyora, la ymatge que y veureu me pot donar mort o vida* (TB 526: 4-5). **2.** Model de conducta al qual cal imitar. *com sien* [els homens forts e virtuosos] *spills molt clars, exemples e virtuosa doctrina de nostra vida* (TB 69: 5). **3. pendre espill** (d'algú) *loc verb* Agafar-lo com a model de conducta. *Mirau, cavallers, los qui de amor sentiu: —Preneu spill de mi, si só benaventurada!* (TB 1512: 27). [espill 9, espills 1, spill 9, spills 5]

espina *f* Apèndix dur i punxegut d'algunes plantes. *el clavaren, el ligaren, e-l coronaren d'espines* (TB 1132: 38). [espines 1, spina 3, spines 1]

espinac [pl] *m llavor d'espinacs* → **llavor** 3. [espinachs 1, spinachs 3]

espingarda *f* Màquina de guerra per a llançar pedres. *Emperò Diafebus, ab altres, ab ballestes e ab spingardes lo defensaven molt bé* (TB 449: 32). [spingardes 3]

espirit *m* Esperit.

espiritual (o **esperitual**) *adj* Propi de l'esperit. *me és de necessitat saber axí en les coses sperituals com en les temporals* (TB 1775: 24). *Yo, indigna peccadora me confés a nostre senyor Déu e a la sacratíssima verge Maria mare sua, e a tots los sants e santes de paradís, e a vós, pare spiritual, de tots los meus peccats que contra la magestat del meu senyor Jhesucrist he comesos* (TB 1507: 15-17). [speritual 4, sperituals 1, spiritual 3]

espital *m* Antiga casa d'acolliment per a pobres i pelegrins durant un temps limitat. *e morí en l'espital d'Avinyó* (TB 888: 39). [espital 1]

esplanissada *f* Colp donat de pla amb una arma blanca. *que jamás morí dona ni donzella de joch d'esplaniçades* (TB 862: 33). [esplaniçades 1, splaniçades 1]

esplet *m* Collita de fruits produïts en una vegada, especialment si són abundants. *mesclada [la zitzània] ab mala voluntat perquè millor splet ne pogués exir* (TB 996: 7). [splet 1]

esposalici] veg. **esposalici**.

espòs -osa *m i f* Persona casada en relació amb el seu marit o amb la seua muller. *car consentí que Tirant, marit e spòs meu, prengués la despulla de la mia virginitat* (TB 1507: 29). [spòs 3, sposa 4]

esposalici *m* Esposalles. *hon se donà maravellosa col·lació e real gast, axí abundós com se pertanyia a tal sposalici, de pasta real e marçapans* (TB 1451: 1-2). [esposalici 1, sposalici 1]

esposalles [pl] *f* Promeses de matrimoni, i cerimònies amb què se celebrava el compromís de boda. *E què y fretura festes a les bodes, puix a les sposalles no n'i hagué?* (TB 857: 28). [sposalles 7]

esquadra *f* Porció d'exèrcit formada per cert nombre d'hòmens disposats en fileres una darrere de l'altra, en forma de quadrilàter. *E foren XLVIII esquadres, en les*

quals hi havia CLXXXIII mília combatents (TB 544: 8). [esquadra 4, esquadres 2, squadra 17, squadres 8]

esqueix *m* Obertura més o menys estreta i profunda en la roca. *que restàs detràs un squeix de roca que allí havia, prop de una legua del camp* (TB 670: 9). [squeix 1]

esquena *f* **1.** Part posterior del cos de l'home des dels múscles a la cintura *e moltes voltes ve ab la pluja a l'esquena* (TB 577: 34). **2. girar l'esquena** *loc verb* Anarse'n desairadament. *E girà la esquena ab gran ultratge* (TB 556: 35). [esquena 4, squena 3]

esquerre -a *adj* **1.** Que se situa a la banda oposada a la dreta. *e tirà-li de punta e donà-li en la mamella squerra en dret del cor* (TB 267: 8). **2. ab peu esquerre** → **peu** **4.** [esquerra 3, esquerre 3, squerre 5]

esquif *m* Barca lleugera, que se sol dur dins d'un vaixell o d'una barca més gran per a anar a terra o per a explorar la mar. *acostà's a la nau del rey ab un esquif, e pujà alt en la nau* (TB 446: 16). [esquif 1]

esquinçador -a *adj* Que fa trossos alguna cosa com quan s'esgarra un paper. *fogidor de batailles, squinçador del bé públich!* (TB 415: 3). [squinçador 1]

es *f* La lletra S. *E lo collar era tot de esses redones* (TB 359: 19). [esses 1]

essència *f* Allò que constitueix la naturalesa pròpia d'una cosa. *que per aquella vinch ara en notícia quanta és la glòria que los benaventurats sancts senten en paradís en contemplar la divina essència, segons és scrit en la Sancta Scriptura* (TB 667: 3-4). [essència 1]

ésser *m* **1.** Allò que és o existeix, especialment dotat de vida. *havia pogut sostenir lo seu ésser fins que de la sua venguda li portaren alegra* (TB 1422: 11). **2.** Estat d'ànim. *e lo seu capità en quin ésser era posat ni com se regia ab tota la gent* (TB 619: 31). **3.** Vida entesa com a relació de les característiques i esdeveniments de cada individu. *vos hauré a molta gràcia que-m digau tot vostre ésser* (TB 278: 4). [ésser 5]

estable¹ *adj* Que és manté constant. *Molt deu ésser stable e ferma la paraula de aquell en lo qual és fundada* (TB 607: 19). [stable 1]

estable² *m* Lloc cobert on s'allotja el bestiar. *e sabé com los turchs feyen stables per als cavalls de la major sglésia de la ciutat* (TB 168: 17). [stables 2]

- estaca** *f* Pal que es fica per un extrem en terra, en una paret o en una altra superfície, i que serveix per a penjar-hi o per a subjectar-hi alguna cosa. *los altres arancaven les staques* (TB 554: 12). [staques 1]
- estadal** *m* Ble cobert d'una capa prima de cera, formant una candela prima i molt llarga, que se sol tenir enrotllada amb algunes voltes perquè ocupe poc lloc. *e que Stephania venia ab hun stadal encés, per no portar molta lum* (TB 707: 2). [stadal 3]
- estalvi** *adj* Lliure d'una cosa negativa o d'un perill. *que jamás Tirant los atorgaria ni pau ni treva ne partit negú que de la mort fossen stalvis* (TB 1398: 22-23). [estalvi 1, stalvi 6, stalvis 7]
- estament** *m* **1.** Estat 4. *Aprés li recità l'estament en què l'emperador stava* (TB 1360: 7). **2.** Estat 1. *e virtut a son linatge e a son real stament* (TB 608: 26). **3.** Estat 2. *e acceptar-me per serventa e en lo vostre benaventurat repòs ésser companyona de tots los altres staments femenils* (TB 227: 9-10). [estament 5, estaments 1, stament 25, staments 2]
- estància** *f* Habitació d'una casa. *En l'altra estància hon la reina stava havia una donzella tota d'or* (TB 230: 29). [estància 1, estàncies 2]
- estandard** *m* Bandera de guerra. *Mas, entre totes, los penons e estandarts de les invencions triüphantment se desplegaven* (TB 1536: 14). [estandarts 1, standart 3, standarts 3]
- estany** *m* Massa considerable d'aigua dipositada en una depressió del terreny. *un porsavant pres un baçí d'estany e, ab aygua molt calenta, li donà per lo cap* (TB 336: 11). [estany 1]
- estat** *m* **1.** Condició o rang social. *e los preus que n'exiran sien repartits en casaments a totes les mies donzelles, segons l'estat e condició de cascuna* (TB 1511: 18-19). **2.** Conjunt de persones de determinada categoria dins del cos social. *E lo rey e la reyna, ab tots los stats, a peu, entram dins un gran pati* (TB 227: 13). **3.** Possessions materials. *dient-me com volia en sa vida repartir tot son stat* (TB 383: 21). **4.** Manera de ser o de trobar-se en un moment donat. *Lo rey demanà del stat de la reyna e de la disposició de sa filla e de sos fills, e del duch, son germà* (TB 424: 19-20). **5.** Lloc on és algú. *e, ab moltes trompetes e ministrés, passam davant lo estat del rey* (TB 290: 6). **6.** (persona) **d'estat** *loc nom* Individu que és

d'alt rang. *qui vingué en companyia de Plaerdemavida ab moltes altres dones d'estat* (TB 1310: 9-10). **7. roba d'estat** → **roba** 4. [estat 26, estats 2, stat 104, stats 36]

estàtua *f* Figura escultòrica en tres dimensions que representa una persona o un animal. *e tant paraules e stàtues posades en recordació dels antichs* (TB 609: 9). [stàtua 2, stàtues 1]

estatura *f* Alçària d'una persona. *venia de natura de gigants, qui era de molt gran statura, molt fort e animós més que tot altre* (TB 302: 11). [statura 1]

estela *f* Cos celeste amb llum pròpia. *ni reposar fins que les steles del cel se foren amagades* (TB 982: 21). [estel·les 2, stela 2, steles 7, stel·les 1]

estandard] veg. **estandard**.

estesament *adv* Llargament 2. *En la nit recità Tirant a la princesa stesament tots los infortunis e persecucions que havia passades per causa de la sua amor* (TB 1422: 1-2). [stesament 2]

estimadament *adv* Amb bona predisposició cap a algú. *e si les mies suplicacions troben en l'alta vostra algun loch, stimadament me façau gràcia e mercé que de açò no se'n parle més* (TB 1033: 33-34). [stimadament 1]

estil *m* **1.** Manera característica de fer o de ser. *molt stich aconsolat de l'estil de vostre gentil e avisat parlar* (TB 337: 8). **2.** Conjunt de trets definidors d'una matèria. *E per quant yo só jove e no sé la pràctica ne l'estil de cavalleria, que ara he complits XX anys* (TB 255: 15). **3. a estil de loc prep** A la manera de. *a estil de semblants paraules féu principi* (TB 1139: 27). [estil 8, stil 130]

estima *f* **1.** Càlcul del valor d'una cosa. *E yo u tinch en tan gran stima com si ell valia CCCC mília ducats de renda* (TB 697: 9). **2. d'estima loc adv** De gran vàlua. *e presomí que aquest devia ésser home d'estima e molt virtuós* (TB 1125: 29). **3. en estima de loc prep** En qualitat de. *en presència de aquestes gentils dames, en stima de germanes mies* (TB 833: 3). **4. fer estima** (d'una cosa) *loc verb* Considerar-la valuosa. *e lo rey per causa de açò ne fehia poca estima e la gent no-n fehien neguna mençió d'ell* (TB 375: 26). [estima 6, stima 102]

estímol *m* Excitació sobre algú per l'execució d'una cosa. *plaent-li verdaderes lahors, estímols o peccions de virtuts* (TB 604: 40). [estímols 1]

estímul] veg. **estímol**.

- estiu** *m* Estació de l'any, entre la primavera i la tardor, que es caracteritza per una calor intensa. *ans se guarda del sol en l'estiu e de suar* (TB 770: 29). [estiu 1]
- estival** *m* Bota alta de calçar. *Los stivals eren de çetí negre* (TB 279: 20). [stivals 2]
- estocada** *f* Colp de punta d'espasa. *e tirà-li ab l'espasa una stocada, e donà-li davall lo bacinet* (TB 676: 7). [estocada 1, stocada 1, stocades 1]
- estofa** *f* Roba i, especialment, la de llana o de seda. *entre la galta e la estofa del baçinet* (TB 327: 36). [estofa 1]
- estol** *m* **1.** Conjunt de naus. *E tan prest com l'estol de Tirant fon dins lo port, que hagueren surgit* (TB 1358: 15). **2.** Conjunt de guerrers. *Partint-se l'estol del camp del virtuós Tirant* (TB 1405: 1). [estol 45, stol 16]
- estona** *f* Espai de temps. *Ab les lançes correguerren una stona* (TB 551: 3). [stona 1]
- estopa** *f* **1.** Part basta que se separa del lli i del cànem en trencar-los o en pentinar-los. *sola, exugant los meus plorosos ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís* (TB 1052: 22). **2.** Conjunt de trossos de fibra de cànem o de lli que serveixen per a tapar encletxes de les bótes de fusta i de les embarcacions. *car amor de luny e fum d'estopa tot és hu* (TB 85: 7). [estopa 2]
- estopada** *f* Porció d'estopa usada per a aplicacions medicinals externes. *e feren-los [caps de moltó] bé bullir ab bon vi e, ab estopades, posaven-li'n sobre lo cap* (TB 584: 18). [estopades 1]
- estrado** *m* Part d'una sala o d'una habitació en què el sòl és més elevat que el de la resta, i que està destinada a col·locar-hi un tron, una cadira o un llit. *E asseyt l'emperador en lo reposat strado, féu seure a la sua part dreita la excelsa princessa* (TB 1450: 7). [estrado 3, strado 10, strados 3]
- estralla** *f* Fletxa que es llança amb un arc o amb una ballesta, i que consisteix en una tija prima de fusta amb una punta afilada de ferro en un dels extrems i, de vegades, en l'altre unes aletes de ploma o de metall. *despararen-li una ballesta e donaren-li ab una stralla per lo costat e prestament caygué* (TB 553: 25). [stralla 1]
- estranger -a** *adj i m i f* Persona que és d'un territori diferent d'aquell on es troba. *axí com ha fet de aquest famós e virtuós cavaller stranger, natural del realme de França, havent bé servit la pàtria grega* (TB 864: 8-9). *Digues-me, e si los estrangers són millors que los de la terra e són més àbils e més forts hi més*

destres en la guerra e en altres coses, què diràs tu aquí? (TB 506: 29). [estranger 2, estrangers 4, stranger 10, strangers 24, strangés 2]

estrany -a *adj* i *m* i *f* **1.** Poc habitual. *e de cent donzelles molt riquament abillades e devisades d'estranya manera* (TB 1471: 8). **2.** No adient. *Açò no pot passar sens nota, com tal amor vos hajau percaçada, que no s'ha de obtenir ab força stranya, mas ab giny e sforç vostre ho deveu portar a fi* (TB 497: 3-4). **3.** Que és d'un altre territori. *moltes gents d'estranyes terres se vengueren a poblar aquí* (TB 521: 32). *Finalment, tanta pompa, tan gran triümpho, tanta excel·lència jamés fon vista als de la terra e als stranys* (TB 1451: 3-4). [estranya 2, estranyes 1, strany 4, stranya 12, stranyes 6, stranys 5]

estrena *f* **1.** Regal en moneda o en espècie que es fa a algú per a celebrar el començament d'una cosa. *te fas donació de cinquanta mília ducats d'estrenes damunt lo meu tresor* (TB 889: 16). **2. haver la bona estrena** *loc verb* En sentit irònic, fer-ho passar malament. *mas que demà aurà la bona strena* (TB 366: 24). [estrenes 2, strena 1, strenes 2]

estrenu/estrènuu -ènuu [la forma en **-uu** sols ocorre en plural] *adj* Coratjós. *actes dignes de memòria de l'animós capità e estrenu cavaller Tirant lo Blanch de Roqua Salada* (TB 1453: 3). *Sus, donchs, cavallers strènuus! Desperta la adormida sanch!* (TB 1381: 4). [estrenu 1, strenu 7, strenus 2, strènuus 1]

estrenuïtat *f* Qualitat d'estrenu. *los quals, ab strenuïtat de ànimo, morint sens jamés poder morir* (TB 127: 7). [strenuïtat 1]

estrenyiment *m* Pressió en costats oposats. *e ab ira cruel, mostraran la intrínseca furor ab strenyiment de llurs dents per magrea de viceral corrompiment* (TB 600: 13). [strenyiment 1]

estrep *m* Peça de metall, de fusta o de cuir que, penjada a l'un i l'altre costat de la sella per mitjà d'una corretja, subjecta i sosté el peu del genet. *ab sella açerada e testera, ab streps desligats, ab plates de XX liures enjús* (TB 285: 17). [estrep 1, streps 4]

estret¹ *adj* **1.** Que té, relativament, molt poca amplària. *E Tirant féu fer hun gran fossat, lo qual era estret e fondo* (TB 1217: 34). **2.** Situat massa prop dels altres per escassetesa de lloc. *e la ciutat stava tan streta que negú no podia entrar ni exir* (TB 1207: 17). **3.** Que exerceix pressió en costats oposats. *Per ço com portava la*

gonella massa streta (TB 794: 7). **4.** Inflexiblement sever. *per ço com lo rey havia obtesa lisència del papa que qualsevolgués monja que stigués en religió streta, que aquell any e un dia podia star fora del monestir* (TB 203: 16-17). **5.** Que posa en mala situació. *que us plàcia de no voler venir en tan stret pas com és aquest* (TB 264: 3). [estret 1, stret 5, streta 3, stretes 1, strets 3]

estret² *m* Braç de mar entre dues terres. *e vingué al cap de Sanct Vicent per passar lo estret de Gibraltar* (TB 380: 35). [estret 5, stret 1]

estretament *adv* Amb gran intensitat. *Aquí lo rey desembarcà e combateren la ciutat molt estretament* (TB 454: 17). [estretament 1, stretament 2]

estretura *f* **1.** Amplària escassa. *és tan gran la stretura de provisió y la del siti de nostres enemichs* (TB 1330: 11). **2. tenir** (algú) **en estretura** *loc verb* Fer-lo passar penalitats. *com siam certs que·ls tenim en gran stretura, axí de viandes com de altres coses necessàries* (TB 1401: 16). [stretura 2]

estroncadament *adv* Amb brusquedat. *Com Stefania véu que l'emperador se era partit d'ells axí stroncadament, presomí que a l'emperador no plahia que·s fes lo matrimoni* (TB 861: 7-8). [stroncadament 1]

estruent *m* Instrument.

estúcia *f* Astúcia.

estució **-osa** *adj* Astució.

estudi *m* **1.** Diligència, cura i esforç aplicat a un fi. *la qual [la fama] ab gran studi se denega e ab gran diligència se guarda e·s susté* (TB 609: 29). **2.** Aplicació de l'enteniment i de l'atenció per a adquirir coneixements. *no·m vullau pendre a merçé, yo publicaré en lo studi de cavalleria a les dones e donzelles totes les requestes que per ma part a vostra senyoria he fetes* (TB 629: 17-18). [studi 5]

etern -a *adj* Que durarà per sempre més. *O benaventurat cavaller de eterna fama!* (TB 1165: 4). [eterna 20]

eternal *adj* Etern. *perdé la cadira de benaventurança de la glòria eternal volent ésser equal ab aquell qui lo havia creat* (TB 324: 37). [eternal 16, eternal 2]

eternalment *adv* Eternament. *ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviuén* (TB 127: 8). [eternalment 3]

eternament *adv* Per sempre. *e açò perquè eternament ma fama revischa* (TB 127: 1). [eternament 4]

eternitat *f* Durada sense fi. *mas sobrepugen sol per la eternitat com aquelles sien sens fi e aquestes finides* (TB 1306: 2). [eternitat 1]

evangeli (o **avangeli**) *m* Llibre que conté la vida i la doctrina de Jesucrist. *E senyaren-se e digueren l'Avangeli de sent Johan* (TB 911: 31). *Scrit és en lo sagrat Evangeli que l'arbre bo produeix bons fruyts* (TB 1305: 8). [Avangeli 3, Evangelis 1, Evangeli 6, Evangelis 7]

evangelista *m* Escriptor sagrat autor d'un Evangeli. *e noresmenys ab los IIII evangelistes qui mentir no podien, perquè eren il·luminats* (TB 748: 15). [evangelistes 3]

evident *adj* Clar a la visió o l'enteniment, de manera que no dóna lloc a dubtes. *Com evident experiència mostre la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per longitut de temps envellits, mas encara los actes freschs de nostres dies* (TB 69: 1-2). [evident 2, evidents 3]

exalçament (o **exelçament**) *m* Elevació del grau d'algú o d'alguna cosa. *car yo stime més morir prop de la majestat vostra hi en la mia pròpia pàtria que si, per exalçament de riqueses, yo vivia en stranya terra, en dolorosa vida e fatigada de molts sospirs* (TB 543: 6-7). *sens dubte serà en total destrucció vostra e exelçament de la fe crestiana* (TB 1313: 16). [exalçament 6, exelçament 1]

examen *m* Observació minuciosa d'alguna cosa per a conèixer-ne les qualitats o l'estat. *lo terç és de l'examen que deu ésser fet al gentilom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria* (TB 75: 10-11). [examen 1]

excel·lència *f* **1.** Qualitat superior que fa alguna cosa digna d'estima singular. *com a majors e millors en dignitat e excel·lència* (TB 745: 4). **2.** Tractament honorífic que es dóna a persones de gran categoria. *yo, adolorida comtessa, vinch a la vostra excel·lència a suplicar* (TB 127: 24). [excel·lència 13, excellència 5, excel·lència 97, excel·lències 2, exel·lència 1]

excels -a *adj* Que se situa en el lloc qualitativament més elevat. *car si la vostra excelsa persona no fos dotada de tantes insignes virtuts com té, la mia ànima ni los meus hulls jamás se foren alegrats de res que vist aguessen* (TB 534: 18-19). [excelsa 51, excelses 2, excelssa 3, exçelsa 2]

excel·lent *adj* Excels. *claríssim príncep y excel·lent capità* (TB 1463: 1). [excelent 1, excelentíssima 1, excellent 1, excel·lent 31, excel·lentíssima 8, excel·lents 6, excel·lent 1]

excés *m ab excés* *loc adv* De manera que ultrapassa els límits normals o convenients. *car conech-te de tant ànimo que ab excés de perillosos treballs has més entés en augmentar la tua gloriosa fama que no adquirir riqueses* (TB 1173: 4-5). [excés 2]

excessiu -iva (o **accessiu -iva**) *adj* Desmesurat. *E axí temprà la accesiva alegria e la dolor dels enemichs* (TB 679: 18). *La glòria que en lo món en tan gran jovent has atesa, me fa desijar de ésser serventa o cativa tua, a fi que los meus ulls atribulats de excessiva amor contínuament poguessen contemplar la tua noble persona* (TB 1173: 1-2). [accessiva 1, accessius 1, excessiu 1, excessiva 1]

exclamació *f* Paraula o paraules que una persona emet per efecte d'una forta emoció. *Prestau-me piadoses paraules, donau-me tristes sclamacions* (TB 1430: 5). [sclamació 1, sclamacions 2]

excusa *f* **1.** Prova de la innocència d'algú en allò de què se li feia retret. *mas justa excusa no teniu per al que m'haveu ofesa* (TB 742: 27). **2.** Raó ostensible que es dóna per a amagar el motiu real d'una acció, procurant eludir un possible retret. *e ab aquesta scusa poré anar e venir, que no pensaran negun mal de mi* (TB 643: 25). **3. en excusa de** *loc prep* Amb el pretext de. *Plaerdemavida, en scusa de traure un drap de li prim per al bany* (TB 895: 24). **4. per excusa de** *loc prep* Amb el pretext de. *La princessa li prenia les mans per scusa de besar-les, e levà-li lo anell del dit* (TB 628: 14). [excusa 3, excuses 1, scusa 10]

excusació *f* Excusa **1.** *No és de admetre scusació de tan justa demanda* (TB 97: 1). [excusació 2, scusació 5]

excusador -a *adj* Que al·lega a favor d'algú motius que atenuen allò de què se li fa retret. *D'on, restant vencedor, sol vençut de vostra benvolença és la present scusadora, que les altres ans de aquesta no us són scrites perquè jamás libertat me ha consentit fer lo que devia* (TB 1324: 10-11). [scusadora 1]

execució *f* **1.** Efecte derivat de fer una cosa projectada. *justament me agués obliguat a la executió de tal empresa* (TB 98: 8). **2.** Voluntat per a dur a terme accions. *per causa de vostra negligència e poca execució, car no deveu ésser més premiat* (TB 1044: 3). **3.** Matança. *e los habitants de la tua ciutat de la cruel execució que s'esperava de fer sens deguna mercé* (TB 1282: 5). **4. metre** (alguna cosa) **en execució** *loc verb* Posar-la en funcionament. *e só molt content que u metam en execució* (TB 378: 14). [execució 1, execució 23, executió 3]

executador -a *adj i m i f* Que du a terme una cosa projectada. *sostenint lo contrari, cors per cors, a batalla executadora, ço és, mort o vençut dins lo camp* (TB 1121: 15). *e del meu present testament executadors elegesch, ço és, la virtuosa e excel·lent Carmesina* (TB 1488: 11). [executador 1, executadora 2, executadors 1]

exemple *m* **1.** Allò que ocorre a algú, considerat com a lliçó. *li faré dar tal disciplina que a ell serà castich e als altres serà exemple* (TB 366: 21-22). **2.** Fet, imatge o sentència, que, a manera de refrany, s'adduïa en la temàtica didàctica medieval per a convèncer el destinatari d'una manera clara i propera. *E no sabeu vós, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal* (TB 428: 29). **3.** Relat breu del qual es desprén un ensenyament moral. *mas a la bona voluntat que us tinch satisfaré recitant-vos de hun mercader hun exemple, qui era nomenat Gaubedí* (TB 998: 12-13). **4. dar exemple** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Esdevenir model de conducta davant dels altres. *no só per haver infants e daria molt mal exemple de mi* (TB 1530: 9). **5. en exemple de** *loc prep* Com a model de. *nos al·legaran en exemple de perpetual glòria* (TB 136: 10). **6. per exemple de** *loc prep* Com a model de. *però yo-m só condemnada per exemple de virtut* (TB 693: 18). **7. pendre exemple** (d'alguna cosa) *loc verb* Observar el que algun altre fa per imitar-lo. *si no, pren exemple de la tua flaua persona de poch ànimo* (TB 506: 30). [exemple 32, exemples 5]

exempt -a *adj* No subjecte a una obligació. *car les dones són exemptes de tots los perills de les batalles e de crueldat* (TB 1151: 18). [exemptes 1, exempts 1]

exèquies [pl] *f* Cerimònies funerals que es fan a un difunt. *Sol yo, desert emperador, dech celebrar les exèquies de tanta tristícia* (TB 1495: 15). [exèquies 1]

exercici *m* **1.** Pràctica d'una ocupació. *per augment de la tua singular glòria e per exercici de ma paciència* (TB 728: 6). **2.** Treball que té per objecte l'adquisició, el desenvolupament i la conservació d'una habilitat. *nodrint los infants de pocha edat en lo exercici militar perquè en les batalles fossen forts* (TB 70: 2). [exercici 19, exerciç 1]

exèrcit *m* **1.** Conjunt de forces militars d'un territori i, especialment, les de terra. *no per fallença de gran exèrcit ni per flaquea d'ànimos [l'empresa] s'és perduda* (TB 727: 4). **2.** Batalla 1. *e deu-se benignament considerar, en les semblants batalles o*

- exèrcits la perdició sdevenidora de innumerables persones* (TB 1400: 1-2). [exèrcit 4, exèrcits 1, exèrcits 1]
- exhortació** *f* Acció d'induir algú, amb paraules persuasives, a fer alguna cosa. *Avent animat Tirant los cavallers ab la sua exortació, stigueren en gran sperança* (TB 591: 4). [exortació 1]
- exili** *m* Sojorn obligat fora de la pàtria. *nos ha condemnades en eternal exili e ha trobades leys cruels* (TB 806: 4). [exili 3]
- expedició** *f* **1.** Promptitud en el despatx dels assumptes. *Mas yo confie en la inmensa bondat de nostre senyor Déu que-m darà presta expedició en lo que per mi és stat principiāt* (TB 1256: 14-15). **2.** Anada o tramesa d'hòmens o de naus a un lloc determinat amb fins guerrers. *Donada expedició a la nau per lo valerós Tirant* (TB 1311: 1). [expedició 2]
- expedient** *m* Conjunt d'actuacions encaminades a resoldre algun dubte o afer o a justificar una decisió. *ajustaven consell per veure quin expedient pendrien que no perissen* (TB 1393: 8). [expedient 2]
- experiència** *f* **1.** Pràctica o participació en una cosa, que permet d'adquirir-ne la coneixença. *La lengua bé parla e diu tot lo que vol, mas la esperiència verdadera de la obra, ¿hon la trobaré yo, per la qual puga venir a perfecció de vida?* (TB 693: 36-37). **2.** Coneixença adquirida per l'ús. *E bé-s mostra clarament la speriência de mon treball* (TB 876: 31). **3.** Experiment. *Senyora, totes les speriências que fer se poden he asajat a vostra altesa* (TB 633: 4). **4. pendre experiència** (d'algú) *loc verb* Seguir-ne l'exemple. *E pren speriência de aquell tan famós cavaller* (TB 168: 13). [esperència 2, experiència 14, speriência 38, speriências 2, speriência 1]
- experiment** *m* Prova feta per a confirmar algun dubte, especialment sota condicions determinades per un observador. *veurem què sabreu fer, que l'esperiment se'n veurà* (TB 1414: 8). [esperiment 1]
- expert -a** *adj* Destre. *féu la cerqua molt diligentment ab altres hòmens experts en tal negoci* (TB 1389: 26). [experts 1, spert 2]
- exprés -essa** *adj* Manifestat formalment o explícitament. *sens licència ne exprés manament de la magestat vostra suplich* (TB 1428: 5). [exprés 1, expressa 1, sprés 1, spressa 1]

expressament *adv* D'una manera expressa. *per ço la divina bondat de nostre Senyor li ha dat natural sentiment en conéixer mal y bé, qui expressament nos mana que no vullam res guanyar injustament* (TB 773: 15-16). [expressament 1]

exterior *adj* Situat fora d'un cos, o a la part d'un cos que es veu o actua fora. *La intrínseca volentat e cordial amor és declarada per efectes exteriors* (TB 1302: 12-13). [exteriors 3]

extrem -a 1. *adj i m* Que està en l'últim grau segons una escala de valors. *E lo nostre capità ne ha fet molt estrem dol per ella* (TB 1239: 4). *car bé conexem que stà en l'estrem de la sua fi* (TB 1262: 16). **2. en extrem** *loc adv* En el grau màxim. *e era en strem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia* (TB 521: 18). [estrem 2, estrema 19, extrema 1, strem 12, strema 66, stremes 2, strem 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

F

fàcil *adj* Que no costa gaire de fer o d'obtenir. *E totes coses qui per la magestat vostra me seran manades me són fàcils, puix saber e gentilesa en vós mancament no tenen* (TB 965: 14-15). [fàcil 1, fàcils 1]

facilitat *f* Qualitat de fàcil. *Amor pot les coses difícils reduyr a tota facilitat* (TB 1302: 1). [facilitat 2]

fàcilment *adv* Amb facilitat. *e los trists e incogitats infortunis exercexen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulsíó poria fàcilment repel·lir si humana saviesa ab caliditat aquells pogués preveure* (TB 1288: 3-4). [fàcilment 4]

factura *f* **1.** Manera com es fa una cosa. *e façam de tot una massa a semblança e factura vostra e del virtuós Tirant* (TB 525: 9). **2. a imatge e factura** (d'algú) → **imatge** **3.** [factura 2]

facultat *f* Poder o dret de fer una cosa. *Per la facultat per dret d'armes a mi com a request és dada* (TB 651: 3). [facultat 6]

faç *f* Part anterior del cap d'una persona. *passant davant la faç de la tua claredat* (TB 1257: 14). [faç 1]

fadrí -ina *m i f* Persona jove. *havia prestat lo meu cavall e les armes ha un fadrí de tan poca edat* (TB 237: 15). [fadrí 5, fadrina 2, fadrins 1]

faedor -a *adj* Que es pot fer o que s'ha de fer. *sobre la resposta fahedora als embaxadors del soldà e del Turch* (TB 1413: 2). [faedor 1, faedora 1, fahedor 1, fahedora 3]

fael *f* Fel¹.

faena *f* Treball que s'ha de fer. *ell se pot ben fer, mas al present yo tinch molta faena* (TB 1011: 20). [faena 1, fahena 1, fahenes 1]

faiçó *f* Acció de fer un objecte donant certa forma a una matèria. *e ab jaquetes totes de una color e d'una fayçó, brodades d'orfebreria* (TB 222: 19). [fayçó 2]

faisà *m* Ocell de l'orde de les gal·linàcies (*Phasianus colchicus*) i d'altres del mateix gènere i gèneres afins, que es distingeixen principalment pel plomatge de colors

brillants i per una cua molt llarga. *E ells ordenaren que lo sopar seu fos de hun faysà, per ço com és carn cordial per al cor* (TB 883: 15). [faysà 1, faysans 3]

falcó *m* Ocell rapinyaire de la família dels fasiànids (*Phasianus colchicus*), de cua llarga i amb el plomatge de colors brillants, el cos castany rogenc reticulat de negre, el cap i el coll blau verdós metàl·lic, i la pell nua del voltant dels ulls roja, molt preat per a la caça. *aquell matí ell ixqué per pendre delit ab falcons e lebrers e, caçant, trobaren una lebre* (TB 1097: 35). [falcons 2]

falda *f* **1.** Part de la roba talar de la cintura per avall. *coneixent la malícia de la infanta, tirà per la falda a Phelip, que callàs* (TB 427: 6). **2.** Peça de vestit de dona, que cobreix des de la cintura fins a més o menys avall de les cames. *volia-us posar la mà davall la falda per sercar-vos les puces* (TB 708: 6). **3.** Part inferior del casc. *posaven les dagues dejús la falda del bacinet e allí se ferien malament* (TB 297: 31). **4.** Part inferior d'una muntanya o d'una serralada. *per dar de les faldes de la montanya la batailla* (TB 589: 4). [falda 11, faldes 30, faldetes 1]

falla *f* Branca seca, estella o pila de matèries combustibles que s'encén per a fer claror o altres accions. *E ensengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes, que feren molt gran luminària* (TB 1383: 16-17). [falles 2]

fallença *f* Falta **1.** *Per fallença de seny entre los més sabents se declara afermar que les coses sdevenidores a degú sinó sols al divinal saber sien descubertes* (TB 1205: 1-2). [fallença 2]

fals -a **1.** *adj* Que no és cert per error o per engany. *Però fehia tart, e inútilment si vera fos, mas prou les hi donà prest e bé, puix la acusació era falsa* (TB 606: 20-21). **2.** *adj* Que no és és allò que sembla. *tingué dubte que los spills no li representassen fals lo que havia vist* (TB 1048: 24). **3.** *adj* Que fa caure en error. *E si açí és, vingua avant que yo li diré com ell, ab gran tració e maldat, e ab armes dissimulades e de gran engan, ha morts ab les sues falses mans a dos reys e dos duchs* (TB 304: 4-5). **4.** *m* Ocultació o alteració maliciosa de la veritat amb la intenció de produir algun efecte jurídic capaç de lesionar els béns d'un tercer. *E si girava la cara cauria en molt leig cars de falç e de perjur, lançant-lo de la fraternitat* (TB 351: 4). [falç 2, falça 1, fals 8, falsa 24, falses 6, falsos 6]

falsedat *f* Ocultació o alteració maliciosa de la veritat. *Fallint en lo món caritat, lealtat e veritat, començà mala voluntat, injúria e falcedat* (TB 164: 1-2). [falcedat 1]

falsia *f* Falsedat. *grans veritats se ajusten ab poca falsia* (TB 607: 16). [falcia 1, falsia 4, falsies 2]

falsificador -a *adj* Que actua amb falsedat. *Tirant lo Blanch, falsificador de armes entre cavallers de honor* (TB 324: 33). [falsificador 2]

falta *f* **1.** Privació d'una cosa necessària. *Havent vist Tirant que per falta del seu cavall era stat envergonyit* (TB 295: 7). **2.** Incompliment d'un deure. *per smenar les faltes de lur jovent* (TB 1521: 25). [falta 3, faltes 1]

fam *f* Ganes intenses de menjar. *Axí mateix, si molt aturaven aquí, perrien de fam, car no tenien vitualles per a dos mesos* (TB 1393: 5). [fam 30]

fama *f* **1.** Reputació favorable o desfavorable. *La fama anà per tot lo castell e per tota la ciutat com lo rey hermità era lo comte Guillem de Varoych* (TB 144: 23). **2.** Notorietat deguda a l'excel·lència d'una persona en el seu quefer. *E per ço yo-t faré dar glòria, honor e fama* (TB 790: 15). [fama 171]

famejant *adj* Que té unes ganes intenses de menjar. *amor e voluntat cruel com ha leó famejant, tot abunda en mi* (TB 450: 27). [famejant 6, famejants 1]

família *f* Conjunt de persones unides per un estret parentiu, especialment el pare, la mare i els fills. *Aprés de aquesta squadra venia lo duch de Pera ab ses banderes e ab tota la sua família* (TB 543: 27-28). [família 1]

familiar *adj* Pertanyent a la família. *que tant poguesses saber en mos fets si donchs no tenies sperit familiar* (TB 1256: 3). [familiar 1, familiars 1]

famós -osa *adj* Notori per la excel·lència que el caracteritza. *e les insignes e famoses victòries que sovint recitaven* (TB 239: 8). [famós 41, famoses 2, famosos 1]

fang *m* **1.** Mescla pastosa d'argila i d'aigua. *Tot lo món és fanchs e aygua!* (TB 427: 26). **2.** Lloc fangós. *He eren-se aturats atràs per ço com era cayguda en un fanch* (TB 412: 7-8). **3.** Situació moral deshonrosa. *veig-vos embolicat en lo fanch de perpetual dolor* (TB 1000: 8). [fanch 2, fanchs 1]

fantasia *f* **1.** Facultat de formar imatges mentals o representacions dels objectes no presents, i de concebre combinacions que no ofereix la realitat. *E si solament per la fantasia us passa de voler-lo per marit* (TB 882: 22). **2.** Creació fictícia de la

imaginació. *refrena les vanes e folles cogitacions e fantasies de les nostres penses* (TB 1296: 35). **3. tenir fantasia** *loc verb* Formar la imatge mental d'alguna cosa. *e tinch fantasia que si prestament yo no veig lo meu Tirant, molt poca serà la mia vida* (TB 1408: 13-14). [fantasia 8, fantasies 4]

farao *m* Sobirà de l'antic Egipte. *e la ira de pare e de mare sobre tu vingués ab la de pharaó ensemps* (TB 1260: 16-17). [pharaó 1]

farina *f* **1.** Pólvores obtingudes de la mòlta de grans de cereals, especialment del blat. *axí del forment e farina com de les altres mínimes coses* (TB 420: 17). **2. pastar farina** *loc verb* Treballar la pasta per a fer pa o altres aliments produïts amb ingredients semblants. *una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina, sentí menejar los bacins e fer remor* (TB 1207: 26). [farina 7]

faró *m* **1.** Fanal o caixa que té una o més cares de vidre, dins de la qual es posa un llum a l'abric del vent. *e al cap del bastó posaven una lum dins hun faró* (TB 721: 13). **2. alçar un faró** *loc verb* Col·locar un fanal a coberta de la nau que permeta fer senyals a altres embarcacions de manera que n'afavorisca l'orientació. *La nau del capità alçà primer un faró a popa, axí com era stat concordat* (TB 721: 14). **3. traure un faró** *loc verb* Col·locar un fanal a coberta de la nau que permeta fer senyals a altres embarcacions de manera que n'afavorisca l'orientació. *La una nau dels genovesos tragué hun faró tres vegades* (TB 721: 24). [faró 3]

farsa *f* Representació còmica, generalment burlesca i en un sol acte. *Aprés, les dançes duraren tant, ab farces e entramesos segons en tal festa se requerien manifestar* (TB 1044: 36). [farces 1]

fart -a *adj* Que mostra cansament respecte d'algú o d'alguna cosa per excés. *E sobre aquest cars veure vull a la fi, e ja farta de esperar vostra demanda* (TB 901: 12). [fart 3, farta 2, farts 2]

fas [pl] *m* Les matines del dimecres, dijous i divendres sant, durant les quals es té exposat un triangle de ciris que es van apagant a la fi de cada versicle fins que s'apaguen tots. *en la sglésia ab tots los frares que hohien los faços* (TB 365: 7). [faços 1]

fàstic *m* Sentiment de repugnància. *mostrant tenir gran fàstig e dolor del que la princessa feya* (TB 1048: 20). [fàstig 3]

fastigós -osa] veg. **fastijós -osa**.

fastijós -a *adj* Que denota fàstic. *pujant-me en tan alt grau que a la noble vista de l'enteniment li aparen tan poques les coses de la terra, sens vostra celsitud, que ab fastijós menyspreu les mira* (TB 748: 5-6). [fastijós 2]

fat *m* Divinitat o força desconeguda que, segons els pagans, fixava per avançat l'encadenament dels esdeveniments. *los meus trists e miserables fats han subjugat la mia persona ab plors, gemechs e dolor* (TB 1294: 1). [fats 14]

fatiga *f* **1.** Estat d'exhauriment o gran disminució de forces. *los treballs de la mar li eren a ell delit e no fatiga* (TB 797: 5). **2. ab fatiga** *loc adv* A dures penes. *e pres un gran sach de ducats que ab fatiga Ypòlit los podia portar* (TB 994: 11). **3. donar fatiga** (a algú) *loc verb* Reduir-ne les forces. *E posar-se ab l'estol davant lo camp dels moros per donar-los més fatiga* (TB 1406: 20-21). [fatiga 19, fatigua 5, fatigues 4]

fatigós -osa *adj* Que denota fatiga. *del sdevenidor viatge, encara que sia a mi molt fatigós* (TB 1084: 16). [fatigós 1, fatigosos 1]

faula *f* **1.** Narració falsa que indueix a engany. *alguna desaventurada persona vos haurà fet creure alguna faula oripellada* (TB 880: 2-3). **2.** Composició literària en què es narra un fet imaginat per a traure'n una conseqüència moral. *les faules poètiques de Virgili, de Ovidi, de Dant e de altres* (TB 69: 12). [faula 1, faules 2]

favor *m* **1.** Disposició a concedir avantatge a algú amb preferència a d'altres. *Tot l'Imperi Grech ha rebut, no solament subvenció, socors, favor y contínua defensió y adjutori, mas encara liberació* (TB 1453: 4-5). **2. a favor de** *loc prep* En benefici de. *Plaerdemavida, per voler ajudar a Ypòlit en favor de Tirant, féu principi a paraules de semblant stil* (TB 955: 27). **3. per favor de** *loc prep* En benefici de. *no per favor de glòria dels hòmens, mas per rahó de bé* (TB 816: 13). [favor 9]

favorable *adj* Que actua en favor d'algú. *posat cars que·l nostre Déu li plagués ésser favorable a la nostra part* (TB 1232: 10). [favorable 21, favorables 2]

favorit -ida *adj* Que és objecte de favor. *e tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres, e yo·t casaré més altament* (TB 843: 35). [favorida 1, favorit 3]

fe *f* **1.** Bon concepte que es té d'algú o d'alguna cosa. *e que·m beseu en senyal de fe* (TB 579: 34). **2.** Creença en els dogmes revelats d'una religió. *e anem contra los enemichs de la fe* (TB 451: 7). **3. a fe de** *loc prep* En bona veritat. *E promet-vos, a fe de cavaller, de salvar-los vida e membres* (TB 1436: 30). **4. article de fe** →

article 2. 5. bona fe *loc nom* Manca de malícia. *Emperò yo, reconeixent bona fe e vençuda per humana pietat, revoque aquelles que vull que no vagen per dites* (TB 538: 5). **6. de mala fe** *loc adv* Amb inclinació a fer el mal. *no haveu usat de justícia, sinó de mala fe e amor desonesta* (TB 532: 13). **7. donar fe** (d'alguna cosa) *loc verb* Certificar-ne la veracitat. *E lo misatger que y tramés féu tan discreta relació que Tirant e tots los altres hi donaren fe* (TB 994: 24-25). **8. donar fe** (o **dar fe**) (a algú o en alguna cosa) *loc verb* Creure'l o creure-la. *si volreu dar fe en les mies paraules* (TB 513: 10). *E si considerau la fi de aquella e d'on conegueren lo seu naximent, si dels cavallers que teniu per consellers vostres no-ls deu ésser donada fe* (TB 660: 22-23). **9. donar** (a algú) **fe e creença** *loc verb* Aportar-li la certesa del compliment d'una acció. *lo sagell seu perquè l'emperador li donàs fe e crehença* (TB 1374: 18). **10. donar** (a algú) **la fe** *loc verb* Creure'l. *E done la fe als sanctes jurats* (TB 1015: 8). **11. en fe de** *loc prep* En virtut de. *E en fe de aquests e molts altres articles que lavors eren encara per venir* (TB 1340: 14-15). **12. fe conjugal** *loc nom* Fidelitat en el matrimoni. *Aquest és lo conort de amor e fe conjugal que yo tenia en vós?* (TB 80: 17). **13. trencador de fe** → **trencador**. [fe 281]

fealtat *f* Fidelitat.

febra *f* Elevació de la temperatura del cos que manifesta la reacció de l'organisme a algun procés patològic. *E Tirant respòs que una poca de febra s'i era mesclada* (TB 733: 10). [febra 1]

febre] veg. **febra**.

febrit -ida *adj* Brillant a força de fricció. *e que-l puguen tenir de acer ben febrit o de fusta ben daurat* (TB 342: 25). [febrit 1, febrits 1]

fecund -a *adj* Fèrtil. *O mare, semblant a ovella fecunda, qui has parit lo fill per a ésser mort e trocejat* (TB 132: 7). [fecunda 1]

feel *adj i m i f* Fel¹.

feeltat *f* Fidelitat.

feina] veg. **faena**.

feixuc -uga *adj* **1.** Difícil de moure o d'alçar a causa del seu pes. *Sosteniu lo fexuch cors de la deserta Stephania, carregada ab cadenes* (TB 1430: 3). **2.** Penós i difícil de suportar. *E lançant lo meu cors per fexuga càrrega de deseguals pensaments e*

enuigs (TB 1085: 20). **3.** Enutjós. *Val-me Déu, hi com est fexuga! Mirau si-m pot deixar dormir* (TB 904: 5). [fexuch 2, fexuga 3]

fel¹ (o **fael**, **feel**) **1.** *adj i m i f* **1.** Que no manca a la fe promesa o a allò a què s'ha compromés. *Tirant cridà als faels e, en presència d'ells, se desdigué del leig cars de traçió que posat li havia* (TB 332: 3-4). *Veniu, les mies feels donzelles, ajudau-me a despullar* (TB 1502: 7). **2.** *adj* Que té en si les condicions i circumstàncies que demana l'ús al qual es destina. *E si no fossen stades les sues fels armes, ell fóra mort aquella vegada* (TB 676: 23). [fael 1, faels 1, feel 2, feels 2, fel 7, fels 17, fidelíssim 4, fidelíssima 2, fidelíssims 5]

fel² *f* Líquid clar o groguenc i amargant, produït pel fetge i concentrat a la vesícula biliar, que és essencial en l'absorció dels greixos. *pres tan gran alteració que la fel li sclatà e morí de continent* (TB 627: 25). [fel 5]

felicitat (o **filicitat**) *f* Satisfacció completa de l'ànim. *E per ço no pot ésser atesa felicitat en alguna cosa que no sia perdurable* (TB 859: 20). *E com en los actes de gola e luxúria los hòmens convinguen ab les bèsties, segueix-se en aquells no star la filicitat humana* (TB 1340: 29-30). [felicitat 16, filicitat 1]

felló -ona *adj* **1.** Que actua amb malvades intencions. *si la altesa vostra fa res qui desonest sia ab ell, com sereu sa muller, no dubtarà de dir-vos, com serà felló: «Anau per a mala dona, que lo que fés ab mi també ho aguereu fet ab altre»* (TB 882: 23-24). **2.** Que expressa ira. *No comportà Tirant que més parlàs, sinó que ab fellona cara li féu principi a semblant resposta* (TB 1241: 27). [felló 2, fellona 3]

fellonia *f* Qualitat de felló. *axí com la Viuda fa, mostra malvestat e fellonia* (TB 884: 3). [fellonia 8, felonía 1]

feltre *m* Drap gruixut de llana o de pèl, compost de fibres entrelaçades i adherides les unes a les altres. *e, sobre l'elm, portava hun capell de feltre tot brodat de moltes perles e d'or fi* (TB 791: 15). [feltre 1]

fembra *f* **1.** Ésser viu de sexe femení. *E què fan allí aquelles fembres entre la gran multitud dels hòmens?* (TB 1235: 5). **2.** **fembra comuna** *loc nom* Dona que manté, de forma habitual i professional, relacions sexuals amb finalitats de lucre. *en lo regne de Ethiòpia no sabien què era matrimoni, ans eren entre ells les fembres comunes* (TB 1363: 7-8). [fembra 1, fembres 4]

femení -ina *adj* Propi de les dones. *com lo linatge femení sia dèbil e de poca constància* (TB 1301: 10). [femení 4]

femenil (o **feminil**) *adj* Femení. *Açò és cosa acostumada, que la natura femenil, frèvol e variable, elegeix lo més inútil consell* (TB 1379: 13). *Mitigant los treballosos asalts que en lo feminil coratge desesperades elections e molt greus enugs procurant infonen, gran és lo aturmentat sperit meu* (TB 82: 18-19). [femenil 10, femenils 4, feminil 2]

fementit -ida *adj* Que actua conscientment contra la veritat. *vull ésser encorreguda per falsa e fementida* (TB 636: 14). [fementida 1, fementit 4]

fenella *f* Obertura llarga i molt estreta. *e véu, per una poqueta fenella que-n la porta era, a l'emperador e als metges* (TB 982: 4). [fenella 1]

fenestra *f* Finestra.

fènix *m* Persona o cosa única per la seua excel·lència. *Lo cavaller que-n armes fon lo fènix y la que fon de totes la pus bella, morts són ací* (TB 1535: 29). [fènix 4]

fer -a *adj* **1.** Feroç. *perquè-l menjassen los cans e les bèsties feres* (TB 627: 8). **2.** Cruel *2. li donà tan fer colp per mig del cap que lo y partí en dues parts* (TB 926: 8). [fera 5, feres 4, fers 2, fer 2]

ferament *adv* **1.** Amb crueltat. *e ab les spases se combateren molt ferament, que semblaven dos leons* (TB 1317: 21). **2.** Amb intensitat. *E pres-se molt ferament a plorar e lançà's per terra* (TB 917: 21). [ferament 6]

ferea *f* **1.** Condició de salvatge i indòmit. *ni los vostres ulls, havent perduda la ferea de tan temerosos actes, se poden cansar* (TB 1339: 9). **2.** Feredat. *E les tues orelles haurien ferea de hoyr lo desorde de tanta amor sens comparació* (TB 1085: 8). [ferea 2]

feredat *f* Por intensa. *de tan gran legea, la qual, planament rahonada, feredat de tan spantable crim e admiració porta ab si* (TB 1003: 17). [feredat 1]

feresa] veg. **ferea**.

ferida *f* **1.** Escamesa violenta contra l'adversari. *e serà veritat que en tan gran jovent nos hajes vençuts dins les nostres tendes sens batalla ni nafres e sens colp ni ferida, sinó ab lo verí de la tua lengua* (TB 1262: 12-13). **2.** Lesió causada per un colp, especialment quan implica solució de continuïtat. *los gemechs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents* (TB 1400: 8). **3.** Succés dolorós

moralment. *Està lo meu trist cor nafrat de mortal ferida* (TB 1335: 3). [ferida 4, ferides 4]

feridor -a *adj* Que provoca ferides. *Lo rey fon lo primer feridor, après, tots los altres* (TB 140: 4). [feridor 1]

ferm -a *adj* **1.** Que no cedeix. *e miraven les dones qui staven fermes, que no-s movien* (TB 1218: 38). **2.** Que no s'altera. *E com yo stiga ferm en aquesta fe e crehença, tinch propòsit de resestir* (TB 1033: 26). **3. mirar de ferm** *loc verb* Mirar als ulls directament. *jamés vos poden mirar en la cara de ferm, car prestament giren los hulls en terra* (TB 1033: 1). **4. terra ferma** → **terra** 18. [ferm 5, ferma 21, fermes 2]

fermall *m* Conjunt de dues peces d'un material preciós, una de les quals té un ganxet o pua que es fica en un forat o en un anell de l'altra i serveix per a subjectar dues vores de vestit o com a ornament. *que la merçé vostra me volgués dar aqueix fermaill que en los pits portau* (TB 249: 16). [fermail 2, fermaill 11, fermaills 2, fermall 3, fermalls 2]

fermament *adv* D'una manera ferma. *E primerament confés que crech bé e fermament en tots los sancts articles de la sancta fe cathòlica e en tots los sants sacraments de sancta mare Sglésia* (TB 1507: 18-19). [fermament 7]

fermetat *f* Resistència constant i segura. *Lo teu amor lauger e de fermetat poca, per hon és fugit de mi axí prest?* (TB 850: 26). [fermetat 20]

feroç *adj* No domesticat i d'instints carnissers. *com a feroces leons batallant los restava de cavallers la man dreta armada* (TB 1328: 11-12). [feroces 1]

ferocitat *f* Qualitat de feroç. *Aquest és axí animós que aterra les forces e ferocitats dels enemichs infels* (TB 1297: 10). [ferocitat 4, ferocitats 1]

ferramenta *f* **1.** Conjunt de peces de ferro que formen part d'un objecte qualsevol. *veren que massa los strenyien, desepararen la ferramenta e posaren-se en fuyta* (TB 1056: 40). **2.** Conjunt d'instruments de ferro i, en general, d'instruments de treball de menestral. *lo teler del texidor no podia ésser fet sens ferramenta* (TB 197: 4). [ferramenta 2]

ferre *m* Ferro.

ferrer *m* Persona que fabrica objectes de ferro o que el treballa. *els ferrés al·legaven que primer fon l'ofici de ferrer que no de texidor* (TB 197: 3). [ferrer 3, ferrés 5]

ferrigible *adj* Que és trencadís. *E l'engüent era compost de tals materials que, neguna natura de metall que-n sia tocat, torna ferrigible sol que y stiga per spay de tres hores* (TB 1112: 19-20). [ferrigible 1]

ferro (o **ferre**) *m* **1.** Metall de color blanc grisenc, mal·leable, dúctil i molt tenaç, que es rovella fàcilment en contacte amb l'aire humit i molt difós a la natura. *e posar en bona guarda dins una gàbia de ferro* (TB 732: 18). **2.** Tros d'aquest metall acabat d'elaborar o sense aplicació determinada. *e aquesta plancha redona ab los ferres de diamà se vénen encasar dins la lança de un ferro* (TB 213: 6). **3.** Peça de ferro destinada a subjectar alguna persona o algun animal. *Les pesades cadenes y ferros a vós, senyor, deuen ésser causa de laugeres ales* (TB 1430: 12). **4.** Peça de ferro que forma part, generalment la principal, d'algun objecte. *Lo rey hermità portava una lança ab lo ferro ben smolat e una pavesina en lo braç* (TB 124: 10). **5.** Arma o instrument de tall, en general. *e com no pogués haver ferro prest ab què-s matàs* (TB 1124: 23). **6. fil de ferro** → **fil** 3. [ferre 8, ferres 1, ferro 21, ferros 5]

fèrtil *adj* Que té possibilitat de reproduir-se. *navegant ab pròsper vent, arribà en les fèrtils e pacífiques ribes de Anglaterra* (TB 87: 6). [fèrtil 2, fèrtils 1]

fervent *adj* Que denota fervor. *E féu fervent oració e, besant la terra, dejà semblants paraules* (TB 1076: 9). [fervent 4]

fervor *m* Sentiment ardent cap a les qüestions religioses. *e plàcia't que no-t recorden les mies iniquitats antigues ni les follies, les quals ha comogudes la furor e fervor del seu mal desig* (TB 1517: 22-23). [fervor 1]

fesomia *f* Aspecte general de la cara. *magre, descolorit e tot mudat de la sua bella fesomia* (TB 1465: 16). [fesomia 1]

feſta *f* **1.** Cerimònia amb què se celebra un esdeveniment. *demanava a Tirant si en tan singular feſta com aquesta si y hauria juntes o torneigs* (TB 1042: 15). **2.** Dia que l'Església destina a celebrar Déu, la Mare de Déu i alguns sants. *La Viuda Reposada hagué dels entramesos de la feſta de Corpus Crist* (TB 1080: 12). **3.** Alegria. *La feſta e la alegria deixau-la per al lit* (TB 857: 28). **4. fer feſta** *loc verb* Celebrar una solemnitat. *e totes les sglésies fessen feſta de XII liçons* (TB 949: 10). **5. fer feſta** (a algú) *loc verb* Demostrar-li alegria o ganes d'obsequiar. *li besà los ulls e la cara, fent-li molt gran feſta* (TB 1030: 19). [feſta 114, feſtes 92]

festivitat *f* Festa 1. *prestament pensà que s'i havia de celebrar festivitat de bodes sordes* (TB 704: 25). [festivitat 2]

fet *m* 1. Allò que ha estat executat. *E açò fehia havent dupte que no descobrís lur fet* (TB 984: 15). 2. **fet d'armes** *loc nom* Acció de guerra. *anaren al palau e allí parlaven de semblant fet d'armes axí singular* (TB 798: 17). [fet 76, fets 67]

fi¹/**fin** **fina** [la forma **fin** només apareix davant de substantiu mentre que **fi** s'usa sola o darrere de substantiu] *adj* 1. Extremadament pur, sense barrejar. *de letres gregues buydades de fin or* (TB 1535: 28 6). 2. D'excel·lent qualitat. *portava un balaix molt gran e fi, del qual demanava sexanta milia ducats* (TB 231: 6). 3. Agradable de beure. *un raig de vi vermell molt fi e special* (TB 231: 6). [fi 4, fin1, fina 3, fines 11]

fi² *f* 1. Punt en què una cosa acaba. *la fi de hun mal és a mi principi de altre* (TB 1015: 2). 2. Límit d'un territori. *e una ciutat que havia nom Caramén, qui és en la fi de la Barberia* (TB 1311: 7). 3. Terme al qual tendeix una acció. *la fi de la mia demanda no-m deu ésser denegada* (TB 629: 8). 4. **a fi que** *loc conj* Perquè. *a fi que los moros sien closos a totes parts* (TB 1387: 15). 5. **al fi** *loc adv* En el punt exacte. *e com la balança serà al fi, ab pedres precioses serà mes en la balança de ta part* (TB 759: 11). 6. **a la fi** *loc adv* A la darrerria. *A la fi, confés lo príncep que és ple de honor carregosa* (TB 608: 16). 7. **a la fi** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* Després d'algú o d'alguna cosa. *A la fi de tots, parlà lo capità* (TB 696: 11). 8. **donar fi** (o **dar fi**) (a alguna cosa) *loc verb* Fer-la acabar. *E axí poríem dar fi a tots los mals* (TB 759: 19). *qui per donar fi a lurs penes se mataren* (TB 1144: 15). 9. **donar fi a la ploma** *loc verb* Acabar d'escriure. *donant fi a la ploma e no a la mà, que no-s cançaria de recitar per scriptura los passats, presents e esdevenidors mals* (TB 459: 29-30). 10. **fer fi** (a alguna cosa) *loc verb* Acabar-la. *E féu fi a son parlar* (TB 1109: 27). 11. **portar** (alguna cosa) **a fi** *loc adv* Acabar-la. *e havia portades moltes batalles a fi* (TB 77: 7). [fi 286, fins 1]

fiambre *m* **carn fiambre** → **carn** 6. [fiambres 1]

fiança *f* Seguretat de qui compta amb la bona fe d'algú. *una donzella en qui ella tenia gran fiança* (TB 426: 8). [fiança 2]

fibló *m* Agulló amb què pica una abella o un altre insecte. *la abella, qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coha* (TB 1266: 2). [fibló 1]

ficció *f* **1.** Acció mostrada com si fóra certa. *E verdaderament ells se amaven sens ficció alguna* (TB 1194: 15). **2.** Invenció literària. *les paraules de la altesa vostra, que totes eren ficcions de poesia* (TB 694: 10). [ficció 5, ficcions 1, ficció 1, fictió 2]

ficte -a *adj* **1.** No real. *Bé has manifestada la ficta amor que tu-m mostraves!* (TB 1157: 15). **2.** Que fa veure que una cosa és veritable quan, en realitat, no ho és. *Mira què féu aquell ficte Jàson e molts altres que nomenar-te'n poria* (TB 834: 13). [ficta 5, ficte 1, fictes 9]

fidel] veg. **fel**¹.

fidelitat (o **fealtat, feeltat**) *f* Compromís inalterable cap a algú o alguna cosa. *E lo gentilom, per la sua fealtat, amor e voluntat que tenia a la pàtria d'on era natural* (TB 302: 3-4). *Ton rey a qui est tengut de feeltat?* (TB 651: 12). *ab lo recort de la fidelitat que vasalls són tenguts a llur senyor* (TB 540: 24). [fealtat 2, feeltat 5, fidelitat 7]

figa *f fer la figa* (a algú) *loc verb* Burlar-se'n o mostrar-li menyspreu. *Aprés vos farà tres figures e les vos posarà en la barba* (TB 848: 1). [figures 1]

figura *f* **1.** Forma visible d'un cos. *lo drach li fon de prop e ell lo véu de tan leja figura* (TB 1367: 23). **2.** Representació gràfica d'una forma. *e per les parets draps de raç ab les figures totes franceses* (TB 785: 24). **3. tenir** (algú o alguna cosa) **en figura** (de tal cosa) *loc verb* Formar-se'n una idea. *per ço com en lo principi te tenia en figura de bo, ara de molt millor e més valent* (TB 979: 20). [figura 10, figures 1]

fil *m* **1.** Cos de forma capil·lar, molt prim, flexible, d'una llargària indefinida, format ajuntant i torçant fibres o filaments, que serveix per a cosir o fer teixits. *porta'm una agulla de cosir ab un poch de fil blanch* (TB 435: 29). **2.** Porció més o menys llarga d'un metall apimat fins a tenir forma capil·lar. *lo gipó de brocat de fil de argent tirat* (TB 196: 15). **3. fil de ferre** *loc nom* El que és d'acer dolç, d'una gran flexibilitat i tenacitat, obtingut per trefilatge. *Preneu fil de ferre de aquell que posen en les lànties* (TB 297: 15). **4. fil d'or** *loc nom* El que és reduït a peces molt primes, a manera de filaments. *portava una gonella de brocat carmesí de fil d'or tirat* (TB 207: 11). [fil 19]

filat *m* Conjunt de fils gruixuts o cordells entrelaçats i separats per malles més o menys amples, que serveix per a pescar i per a caçar. *pres moltes cordes que havia*

en la nau e féu-ne un filat a manera de exàvegua que porten la palla (TB 381: 5).

[filat 1]

filial *adj* Propi dels fills. *decebí mon pare sots zel de amor filial* (TB 693: 17). [filial 1]

filicitat *f* Felicitat.

fill -a *m i f* **1.** Persona o animal en relació al seu pare i a la seua mare. *e trista era la mare qui son fill allí tenia* (TB 1234: 11). **2.** Expressió afectuosa, especialment de protecció. *Amable fill* [parlant l'ermità a Tirant], *lo meu pensament és de l'orde de cavalleria* (TB 160: 4). **3.** Segona persona de la Trinitat. *En nom de aquell qui és infinit, Pare, Fill e Sant Sperit, verdader Déu en trinitat perfeta* (TB 779: 1). **4. fill** (d'alguna cosa) Resultat que en procedeix. *A tu pot hom dir fill de iniquitat* (TB 506: 15). **5. fill de ca** *loc nom* Persona menyspreable. *nosaltres parlàvem de aquests embaxadors com han tenguda tan folla presumpció en demanar que la senyora princessa sia muller de un perro fill de ca* (TB 762: 22-23). **6. fill de gos** *loc nom* Persona menyspreable. *O perro, fill de gos, engendrat en mala secta!* (TB 1193: 1). **7. fill de perro** *loc nom* Persona menyspreable. *Perro, fill de perro, ara li besaràs lo peu e la mà* (TB 730: 21). [fill 256, filla 287, filles 11, fills 53]

fillastre -a *m i f* Fill d'un dels cònjuges, respecte de l'altre. *e la reyna Phedra [qui] requerí a Ypòlit, son fillastre* (TB 790: 34). [fillastre 1]

filòsof *m* **1.** Persona que estudia metòdicament i críticament la realitat i que aspira a donar-ne l'explicació última i a orientar la vida humana. *En aquesta ciutat naxqué lo gran philòsof Aristòtil e tenen-lo en stima de hun gran sant* (TB 1464: 21). **2.** Savi **2.** *Segons diu lo gran philòsof Galièn, metge molt subtil* (TB 705: 23). **3. pedra dels filòsofs** → **pedra** **3.** [philòsof 6, philòsofs 9, philòsoph 1, philòzop 1, philòzoph 30, philòzophs 1]

final *adj* **1.** Que és a la fi d'una cosa. *E de açò no us vull pus dir sinó que-m torneu final resposta de sí o de no* (TB 563: 11). **2. fer pau final** → **pau** **3.** [final 8]

finalment *adv* A la darrerria. *pau, abundància, riqueses e, finalment, inestimable goig e desijada glòria* (TB 1453: 8). [finalment 4]

finestra (o **fenestra**) *f* Obertura generalment rectangular i a certa distància del sòl, practicada en la paret d'una construcció per a donar entrada a la llum i a l'aire. *lo qual tragué lo cap en una finestra* (TB 225: 27). *E per la gran calor que fehia,*

perquè havia stat ab les finestres tancades, stava mig descordada, mostrant en los (TB 469: 21-22). [fenestra 1, finestra 28, finestres 19]

fira *f* Mercat més important que l'ordinari, celebrat en lloc públic i en dies assenyalats, que generalment són de festa a la localitat on se celebra. *donàs liçència de anar fins a París per veure la fira, que stava a dos jornades de allí* (TB 380: 11). [fira 1]

fisc *m* Erari públic i organisme administratiu encarregat de la percepció dels impostos. *Més val tenir los vasalls richs que no lo fisch* (TB 604: 20). [fisch 1]

fitament *adv* Amb fixesa. *E tot son mal fitament stà compost de materials de sola sperança* (TB 932: 21). [fitament 1]

flac -a *adj* **1.** Prim de carn. *E lo emperador, ab los metges que allí eren, digueren-li, com stava flach, que prengué hun poch de restaurandi* (TB 1076: 1). **2.** Mancat de força. *Per una sola nau s'és smayat lo teu flach ànimo* (TB 415: 7). [flaca 4, flach 9, flachs 3, flaqua 2]

flama *f* **1.** Massa gasosa en combustió, com la que, en forma de llengua lluminosa i mòbil, es desprén d'un cos que crema. *sinó que tots morissen a foch e a flama* (TB 141: 12). **2.** Ardor apassionat. *ara que la tinch prop* [parla Tirant en referència a Carmesina], *m'escalfa per la flama qui-m crema* (TB 760: 16). [flama 8, flames 16]

flamaira *f* Riu **1.** *prestament cahien en la aygua, que no se'n podien levar, e per la flamayra avall ne anaven tots* (TB 540: 18). [flamayra 3]

flamejant *adj* Que provoca una excitació extrema. *Més flamejants [els ulls] los trobí aquella plasent nit que-ns traguist de aquella dolorosa presó* (TB 1165: 9-10). [flamejants 1]

flaquea *f* **1.** Manca de força física. *com les dones e donzelles per la flaquea perden gran part de lur bellea* (TB 1410: 14). **2.** Deficiència de resolució. *e la emperadriu li dix que de gran flaquea d'ànimo venia pensar tots los perills* (TB 973: 12). [flaquea 9]

flaquesa] veg. **flaquea**.

flassada *f* Peça teixida d'algun tipus de fibra de colors diversos, i que s'usa al llit. *e, si no tenen tant drap blanch per a fer paraments, feu-los de lançols o de flaçades de quina color se vulla que sien* (TB 1217: 21-22). [flaçades 1]

flauta *f* Instrument de vent, que consisteix en un tub tapat per un extrem i obert per l'altre, i que té a prop d'aquell un bisell per on es bufa i, tot al llarg, diversos forats que es tapen i es destapen amb els dits o amb claus. *huns mija viula, altres flautes e cantar a tres veus per art de música* (TB 368: 2). [flautes 2]

fletxa *f* Arma que es llança amb un arc o una ballesta i que consisteix en una tija prima de fusta amb una punta afilada de ferro en un dels extrems i, de vegades, a l'altre, unes aletes de ploma o de metall. *fem venir la salvatgina en un portell e allí, ab fleches, balestes e lançes, ne fon feta una gran destrucció* (TB 359: 8). [flecha 1, fleches 1, fletxes 1, flexa 4, flexes 2]

flor *f* **1.** Part d'una planta fanerògama que consta dels òrgans de reproducció, estams i carpels i, generalment, d'un o més embolcalls protectors d'aquests òrgans, calze i corol·la, de colors i de formes vistosos i sovint aromàtics. *dava-li un ramellet de flors ben perfumat, o un cabell o dos del seu cap* (TB 953: 12). **2.** La part més delicada d'una cosa. *se pot dir ab veritat que y era tota la flor de França, e encara de cavallers e grans senyors* (TB 207: 19). **3.** Excelsitud de les qualitats morals. *e la flor de la bellea e la honor del món present* (TB 1004: 22). [flor 12, flors 7]

fluix -a *adj* **1.** No intens. *que los colps que lo cavaller li dava eren molt fluixos* (TB 331: 23). **2.** Mancat de salut. *Lo rey, ab la cara molt fluixa, li dix [...]* (TB 380: 12). **3.** Que no estreny fort. *per ço com lo bacinet stava fluix, posaven les dagues dejús la falda del bacinet* (TB 297: 30). [fluix 1, fluixa 1, fluixos 1, fluxos 2]

flum *m* Riu **1.** *e la ciutat de Senoreyant, per hon passa lo gran flum de Phison* (TB 1476: 19). [flum 2]

foc *m* **1.** Despresa de calor i de llum produïda per la combustió d'un cos. *e altres coses qui han disposició del foch encendre* (TB 591: 14). **2.** Ardor que excita algunes passions de l'ànim. *foch de amor la crema* (TB 732: 34). [foch 68, fochs 2]

fogidor -a *adj* Fugitiu. *vanagloriós entre la gent no entesa, fogidor de batailles, squinçador del bé públich!* (TB 415: 3). [fogidor 1]

foguejant *adj* Sotmés a l'acció d'un cos incandescent. *begué carbons foguejants e morí* (TB 1124: 24). [foguejants 1]

foll -a *adj* **1.** Que ha perdut la raó. *Vós haveu perdut lo seny o sou del tot tornat foll* (TB 918: 24). **2.** Que actua irracionalment. *Lo jove se pensà que fos qualque folla fembra o comuna qui stigués aquí per fer bona companyia als hòmens qui*

passaven per aquí (TB 1366: 12-13). **3.** Propi de persones mancades de l'ús de la raó. *no-s pertany de home savi respondre a paraules folles* (TB 508: 1). [foll 15, folla 13, folles 12, folls 5]

follament *adv* Fora seny. *aquell qui tan follament ha parlat mereixia que li fos levada la vida* (TB 508: 6). [follament 3]

folia *f* **1.** Qualitat de foll. *E no saben les senyories de vosaltres com la folia trau moltes voltes als grans prínceps de lur stat* (TB 1232: 3). **2.** Acció pròpia d'un foll. *E ells no pensaren gens que Tirant fes tan gran folia de partir-se de allí* (TB 925: 4). [folia 15, follies 6]

folradura] veg. **forradura**.

fonament *m* **1.** Part essencial sobre la qual reposen les altres. *e de major perfecció e noblea, e de aquella totes les virtuts que lo cors pot possehir prenen principi e fonament, e sens aquella no són res* (TB 779: 10-11). **2.** Part de l'edifici situada sota terra i que serveix de sosteniment a aquest. *Negú no pot obrar algun fort castell si posa los fonaments en arena* (TB 1191: 1). [fonament 4, fonaments 1]

fondo -a *adj* D'una dimensió gran, o comparativament gran, de la superfície avall, de la part exterior o entrada endins. *los lançaven en citges fondes, uns sobre altres* (TB 374: 13). [fondes 1, fondo 3, fondos 3]

fons *m* **1.** Part inferior d'un recipient o d'una cavitat. *acostà's més a terra per no star en tan gran fons, mas venia la ona algunes vegades que tota la cobria* (TB 1095: 26). **2. a fons** *loc adv* De manera profunda. *fon tota plena d'aygua, la qual se n'entrava a fons* (TB 1097: 12). **3. sense fons** *loc adv* Molt profund. *e omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen* (TB 608: 15). [fons 4]

font *f* **1.** Raig d'aigua que brolla de la terra. *Com lo rocí fon davant la font e véu l'aygua, acostà-s'i per voler beure* (TB 154: 15). **2.** Construcció d'algun material sòlid amb un mitjà de conducció per on es fa rajar aigua. *e que fonts de batejar hi fossen fetes* (TB 1463: 35). **3.** Allò de què raja abundant un líquid. *e los meus ulls fonts de amargues làgremes brollen* (TB 1501: 8). **4.** Allò d'on prové alguna cosa. *posseït sinó per la vostra molta virtut, qui sou font de bondat e de tota cavalleria* (TB 1396: 22). [font 23, fonts 6]

forà -ana *adj* Pertanyent o situat a la part de fora. *com reverència és donada per alguns forans senyals* (TB 816: 22). [forà 1, foranes 1, forans 1]

foraster -a *m i f* Natural d'un lloc diferent d'aquell on algú es troba. *E tots los forasters qui dins la vila eren, la desempararen e fogiren* (TB 1147: 9). [forasters 2]

forat *m* Obertura que travessa un cos o que s'hi endinsa considerablement. *pres una palleta e encés-la, e posà-la per hun forat de la paret que mirava devers lo camp* (TB 1146: 8). [forat 6, forats 4]

forca *f* Aparell format per una barra horitzontal sostinguda per un o dos pals verticals, de la qual penja la corda que serveix per a executar els condemnats a morir penjats. *E dels corsos morts, en cascuna forqua en penjassen hu* (TB 557: 24). [forqua 1, forques 3]

força **1.** *f* Potència física. *era nomenat Thomàs de Muntalbà, home d'estrema força, molt ben proporcionat* (TB 323: 6). **2.** *f* Vigor natural d'un ésser viu. *e per molts socorriments poguí cobrar la primera força* (TB 1332: 7). **3.** *f* Capacitat d'esforç o de resistència. *axí cavaller deu donar totes ses forces a honrar cavalleria* (TB 162: 15). **4.** *f* Capacitat per a dur terme una acció. *per ço com era molt vell e ab la ira fallia-li la força del parlar* (TB 506: 13). **5.** *f* Atac violent. *e per bella força la entraren [la vila]* (TB 582: 20). **6.** Fortalesa **2.** *Senyor, pendríeu plaer yo tragués al rey, vostre senyor, del castell e-l vos portàs ací o en alguna altra força hon stigués en loch més segur?* (TB 113: 8-9). **7.** Conjunt de soldats. *Ab quanta malícia has volgut aterrar les forces de aquest valerós rey!* (TB 1227: 23). **8.** *adv* En alt grau. *Força que-m desplauria a mi que Ypòlit fes semblant!* (TB 903: 22). **9.** **de força** *loc adv* Forçadament **1.** *me doneu lo fermail de grat o de força* (TB 250: 1). **10.** **fer** (algú) **força** Actuar amb la finalitat de vèncer-ne la resistència. *si negú los vol enujar en fer-los força ne levar-los béns* (TB 182: 32). **11.** **per grat o per força** → **grat** **9.** **12.** **per força** *loc adv* Forçadament **1.** *Yo u faré per força e no per grat* (TB 730: 22). **13.** **per força de** *loc prep* Amb l'ajuda violenta de. *e prengueren-lo [el castell] per força d'armes* (TB 1105: 19). [forces 23, força 121, forces 12, forces 1]

forçadament *adv* **1.** Contra la voluntat d'algú. *E los jutges digueren que forçadament tenia de complir les XII carreres* (TB 792: 28). **2.** Sense poder defugir-ne davant d'una circumstància concreta. *E forçadament tinch a creure, segons los senyals que en tu-s mostren, que est crestià savi e discret* (TB 1118: 4-5). [forçadament 9]

- forcívolment** *adv* Forçadament 1. *Marquareu, que pres sa germana Canatre e forcívolment la violà* (TB 654: 34). [forcívolment 1, forçívolment 1]
- forja** *f* Conjunt d'operacions de conformació dels metalls en calent a colps de martell o per mitjà de successives compressions entre dues superfícies dures. *obra forjada d'argent, molt ben obrada d'esmalts e delicada forja* (TB 1451: 4). [forja 1]
- forma** *f* **1.** Forma particular de fer alguna cosa o de ser. *Sàpia yo la forma com se ha de fer, que molt ho desige saber* (TB 893: 14). **2.** Aparença externa d'una cosa. *És-me aparegut un diable en forma de goç* (TB 275: 12). [forma 113]
- formatge** *m* Massa alimentosa que s'obté coagulant la llet, esprenent-ne el xerigot i consolidant la part presa. *los quals prengueren totes les nous de les ballestes e posaren-n'i d'altres que eren de sabó blanch e de formatge, per ço que en lo temps de la necessitat ajudar no se'n poguessen* (TB 364: 5-6). [formatge 3]
- forment** *m* Planta del gènere *Triticum*, de la família de les gramínies, de tija erecta, fulles linears, amb espiguetes que tenen de dues a cinc flors, només una o dues de fèrtils, formant una espiga terminal densa i fruit en cariopsi, el gra, conreada per a farina i per a la fabricació del pa. *fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacça e panís per a set anys* (TB 1152: 7). [forment 44]
- forn** *m* Lloc clos dins del qual un material és sotmés a altes temperatures produïdes per la combustió d'elements diversos, amb obertures per a l'entrada de l'aire, l'eixida dels productes de la combustió, la càrrega i la descàrrega. *tramesos CCCC pans calents, axí com exirien del forn* (TB 408: 9). [forn 1]
- fornal** *f* Forn. *e los tres infants Sidrach, Misach, Abdenagó, del foch de la fornal* (TB 1517: 11). [fornal 1]
- forner -a** *m i f* Persona que té un forn o que hi treballa. *que la senyoria vostra era fill de forner e no pas de aquell, de gloriosa memòria, rey Rubert* (TB 434: 10). [forner 3, fornera 1]
- fornicador -a** *adj* Que trama la consecució d'alguna cosa. *malmetedor de la noble gent pagana, fornicador de mals, amator de covardies* (TB 415: 2). [fornicador 1]
- forniment** *m* **1.** Provisió de queviures. *E trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament* (TB 1389: 26). **2.** Conjunt d'accessoris necessaris per a alguna cosa. *e sobre la roca se demostrà un gran e alt castell ab forniment de molt bella muralla* (TB 225: 9). [forniment 7]

forradura *f* Pell de certs animals preparada perquè servisca per a folrar o per a guarnir peces de roba. *Ypòlit pres una forradura de marts gebelins e enbolicà-la-y entorn de la cama* (TB 918: 9-10). [forradura 2]

forrellat *m* Barreta de ferro que va subjecta amb dues argolles a una porta o a una finestra i que, fent-la lliscar, es fica per un dels extrems en una argolla o en un forat que hi ha al bastiment o a l'altra fulla i tanca així la porta o la finestra. *Aprés anaren per lo castell posant los forrellats en les portes de les cambres* (TB 1146: 35). [forrellats 1]

fort [inv] **1.** *adj* Que té una gran potència per a actuar físicament. *si dues voltes era major que no és e fos tan fort com Samssó* (TB 323: 18). **2.** *adj* Que té una gran potència per a actuar moralment. *No-t penses, cavaller, que la pèrdua de tanta terra e pobles haja amollit lo nostre fort ànimo ne dominat la nostra força* (TB 1314: 3-4). **3.** *adj* Aplicat en un àmbit bèl·lic, feroç a causa de la violència desplegada pels participants. *tornà a donar combat molt fort a la vila, e per bella força la entraren* (TB 582: 20). **4.** *adj* Transcendent. *car fort cosa és a la dona d'onor no tenir sinó un fill e aquell posar en tan gran perill* (TB 238: 6-7). **5.** *adj* Capaç de resistir una pressió externa. *vosaltres éreu detenguts en poder de infels e ab forts cadenes apresonats* (TB 242: 2). **6.** *adj* Resistent al pas o a l'entrada. *desarmats com si pròpiament stiguessen en lo més fort castell del món* (TB 554: 16). **7.** *adv* Amb força. *E Tirant lo tingué tan fort abraçat al caure que l'agué a seguir* (TB 298: 3). **8.** *fer-se fort loc verb* Establir-se fermament en un lloc disposant-se en condicions de defensar-se d'un atac exterior. *Gran fonch la desventura de aquest rey cristià que IX batalles perdé, una après de altra, e s'agué a retraure dins la ciutat de Londres e allí se féu fort* (TB 87: 25-26). **9.** **fort plaça** → **plaça** 4. [fort 137, fortíssim 11, fortíssima 1, forts 54]

fortalea *f* Fortalesa.

fortalesa (o **fortalea**) *f* **1.** Força 1. *Mirau Samsó, qui de fortalea avançà tots los del món* (TB 742: 37). *en les guerres més val abtesa que fortalea* (TB 136: 7). **2.** Força 3. *com ardiment sia fortalea del sperit* (TB 771: 17). **3.** Edifici o conjunt d'edificis fortificats per a la guerra. *E havia en la dita vall tres castells ab ses grosses viles e molt de singular fortalea* (TB 1105: 15). [fortalea 7, fortalea 1, fortaleas 1]

fortament] veg. **fortment**.

fortitud *f* **1.** Força **1.** *Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa* (TB 69: 29). **2.** Força **3.** *Dóna'm fortitud de ànimo en poder passar les mies dolors* (TB 1027: 12). [fortitud 1, fortitud 1]

fortment *adv* Amb força. *tots los trompetes començaren a sonar molt fortment* (TB 703: 12). [fortment 7]

fortuït -a] veg. **afortuït -a**.

fortuna *f* **1.** Encadenament de successos considerat com a fortuït. *ab les superiors influències, muden les nostres fortunes* (TB 1296: 32). **2.** Mala sort. *No és home nat qui puxa scapar dels perills de fortuna* (TB 1290: 2). **3.** Tempesta a la mar. *forçats entraren dins la gran mar ab la major fortuna del món* (TB 1089: 3). **4. béns de fortuna** → **bé** **5. roda de fortuna** → **roda** **3.** [fortuna 260, fortunes 3]

fortunal *adj* **1.** Que constitueix o que causa una tempesta. *axí com és la mar qui, entrant-hi troba hom l'aygua suau, après, com sou molt dins, és fortunal* (TB 845: 33-34). **2. vent fortunal** → **vent** **6.** [fortunal 2]

fosc -a¹ *adj* **1.** Mancat de de simpatia o d'alegria. *que-t pogués traure e liberar dels braços de la fosca mort* (TB 1094: 3). **2. fer fosca** *loc verb* Fer tornar menys clar. *La batalla durà tot lo dia e·s continuà molt cruel, sinó que·ls fon forçat per la nit que·ls empedí, perquè feya gran fosca, que s'agueren a departir* (TB 1212: 8-9). [fosca 2, fosch 1, fosques 1]

fosca² *f* Manca de claror durant la nit, en un lloc on no penetra la llum. *Aquesta batalla fon tan cruel e sangonosa que durà del matí fins a la nit scura, e la fosca los féu departir* (TB 1234: 28-29). [fosca 3, fosqua 1]

fossa *f* Clot fet a terra, especialment per a soterrar-hi un mort. *desige que la mia ànima fos en lo repòs celestial e lo cors fos en la fossa* (TB 762: 33-34). [fossa 1]

fossà *m* Fossar.

fossar (o **fossà**) *m* Lloc on soterran els morts. *E après, fins que·ls posaren en lo fossà* (TB 276: 29). *E ja molt més se deu presumir en lo present camp, que és aparellat fossar per a molta cavalleria* (TB 1400: 3-4). [fossà 1, fossar 1]

fossat *m* Excavació que circumda una fortalesa. *E Tirant féu fer hun gran fossat, lo qual era estret e fondo* (TB 1217: 34). [fossat 6, fossats 2]

fragància *f* Olor agradable. *E no y podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les delitoses odors qui puguen nomenades ésser* (TB 825: 11-12). [fragància 1]

fràgil *adj* Que és delicat. *Y com poré yo regraciar a la vostra senyoria la tanta amor que a mi, fràgil creatura, haveu mostrada?* (TB 1486: 6-7). [fràgil 1]

fragilitat *f* Qualitat de fràgil. *la nostra fragilitat debilita la elecció* (TB 1296: 4). [fragilitat 3]

franc -a *adj* **1.** Que no està subjecte al domini d'algú. *tots fossen haguts per franchs e liberts* (TB 1194: 22). **2.** Que es té sense pagar. *tostemps havien la despesa francha* (TB 196: 12). **3. fer** (algú) **franc** *loc verb* Traure'l de la posició de domini que algun altre hi té. *de fer-te franch e posar-te en libertat* (TB 118: 23). **4. franc arbitre** → **arbitre** **2.** **5. franca llibertat** → **llibertat** **6.** [franca 8, franch 10, francha 1, franchs 3, franquia 1]

francés -esa **1.** *adj* Relatiu o pertanyent a França. *E sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplendent luor* (TB 1445: 11). **2.** *m i f* Natural de França. *Bé és mala sort mia que tots aquests franceses són mig desesperats* (TB 632: 18). **3.** *m* Llengua romànica parlada a França. *Dix tals paraules en francés: Ara yo promet a Déu* (TB 342: 8). **4. a la francesa** *loc adv* A l'estil de França. *una jornea feta a la francesa, ab spasa senyida* (TB 463: 35). [francés 6, francesa 5, franceses 3, francesos 6, francés 4, francesa 2, francesos 2]

franja *f* Guarnició en forma de banda sobreposada. *Tirant ab un gesaran de malla e les mànegues de franja de or* (TB 463: 35). [franja 1]

franquea *f* Franquesa.

franquesa (o **franquea**) *f* **1.** Expressió oberta, no restringida del pensament. *Aquestes són les virtuts que procehexen d'amor: franquea, que tot cavaller deu haver* (TB 865: 30) **2.** Condició de llibertat civil o d'exempció de prestació de les càrregues o d'impostos. *e-ls asseguraven que no-ls seria fet dan ni violència en los béns ni en la persona, e feÿen-los moltes franqueses* (TB1311: 13-14). [franquea 1, franqueses 2]

frare *m* **1.** Religiós de certs ordes, especialment dels mendicants. *fins a tant que vench hun frare de l'orde de la Mercé, qui era arribat en la ciutat* (TB 1183: 15). **2. frare d'armes** *loc nom* Company en un exèrcit. *sinó que tots siam eguals germans e frares d'armes* (TB 277: 20). [frare 22, frares 24]

fraternitat *f* Corporació benèfica per a prestar-se ajuda mútua entre els seus membres. *per ço com la magestat sua volia fer publicar una fraternitat, la qual novament havia instituïda* (TB 340: 3). [fraternitat 29]

frau *m* Engany amb què es procura obtenir un benefici en detriment d'altres persones. *per mi lícitament e ab tota veritat, sens engan, frau ni decepció* (TB 311: 13). [frau 8]

fraudent *adj* Fals. *no diré les fictes e fraudulent maleses vostres* (TB 661: 4). [fraudent 1]

fre (o **fren**) *m* Subjecció que atura o que modera les accions. *e ha posat fre als meus inefrenats pensaments* (TB 1305: 8). *Haja sperons en remunerar, fren en punir* (TB 607: 38). [fre 2, fren 1]

fred¹ **-a** *adj* Dit d'un cos, que manifesta una temperatura per sota de l'ordinària. *e pendre de aquell frets besars, trists e amarchs* (TB 981: 24). [freda 7, fredes 2, fret 2, frets 3]

fred² *m* **1.** Temperatura per sota de l'ordinària. *ara com eren en la entrada de l'hivern, que los frets e les pluges los començaven de enujar* (TB 411: 22). **2.** Sensació que s'experimenta per un descens de la temperatura. *e comporta fam, set, fret e calor* (TB 770: 27). [fret 5, frets 1]

fredor *f* Fred 1. *e enbolicà-la-y [una folradura de marts gebelins] entorn de la cama perquè fredor no y entràs* (TB 918: 10). [fredor 2]

fren *m* Fre.

fresc -a *adj* **1.** Moderadament fred. *per desig de beure de la aygua fresca vengueren a la font* (TB 553: 20). **2.** Acabat de fer. *E véreu anar Tirant amunt e avall, derrocant bacinets del cap e scuts del coll, matant e nafrant, e fent les més admirables coses del món, durant la ira, que era fresca* (TB 1211: 8-9). **3.** Que conserva inalterades les seues qualitats originàries. *e hon has lexada la fresca color de la tua graciosa cara?* (TB 1165: 6). **4.** Que no ha estat adobat. *tramés carn de bou e de porch e molt pa fresch a la galera per refrescament* (TB 1352: 13). **5. pa fresc** → **pa** 3. [fresca 5, fresch 2, freschs 1, fresqua 1]

fretura *f* **1.** Manca o escassetat d'alguna cosa necessària. *Del forment vos dich ne passam fretura, mas aquestes naus que ara vénen ne porten prou* (TB 502: 27). **2.**

fer fretura *loc verb* Mancar qualsevol cosa necessària de què se sent la pèrdua. X

mília combatents, qui faran gran fretura per dar compliment a la conquesta (TB 955: 20). **3. fer fretura** (a algú) *loc verb* Provocar que li manque qualsevol cosa necessària. *feren molt gran dan, e encara per la gran fretura que-ls farien per portar lo carruatge* (TB 1210: 32). [fretura 9]

freturós -osa *adj* **1.** No posseïdor d'alguna cosa. *a mi no és stat dia freturós de làgrimes, e segons veig, lo restant de ma vida* (TB 82: 34). **2.** Que té necessitat d'alguna cosa. *só fart de bastonades e freturós de viandes* (TB 421: 22). [freturós 2, freturosos 1]

frèvol -a *adj* Que dóna gran importància a les coses vanes. *Açò és cosa acostumada, que la natura femenil, frèvol e variable, elegeix lo més inútil consell* (TB 1379: 13). [frèvol 1]

frevoltat *f* Qualitat de frèvol. *tot ço que en mi per frevoltat de la carn és stat corromput e desijat* (TB 1515: 35). [frevoltat 2]

frívol] veg. **frèvol**.

frivolitat] veg. **frevoltat**.

front *m* Part superior de la cara compresa entre els dos polsos i entre les celles i el començament del cuir cabellut. *porta lo escrit en lo front de molt ignorant home e avar* (TB 434: 27). [front 6]

frontera *f* Ratlla que separa dos territoris immediats. *entre los qui són en la frontera sots la capitania del duch de Maçedònia* (TB 502: 23). [frontera 1]

fructífer -a *adj* Que és productiu. *Encara diu més, que la causa per què és tan fructífera aquella regió e tan temprada sí és que com la spera del sol dóna en paraís terrenal, que reverbera en la ciutat e regne de València* (TB 1183: 31-32). [fructífera 3]

fruició *f* Goig que se sent del bé posseït. *com felicitat solament sia en la divinal fruïció, la qual speram atényer per virtuts meritòries* (TB 1289: 5). [fruïció 3]

fruit *m* **1.** Producte de la fertilització d'una planta, que conté les llavors dins d'un embolcall més o menys suculent, de dimensions i consistència variables segons les espècies. *molt gran abundància dels fruïts de la terra* (TB 88: 7). **2.** Resultat d'alguna cosa. *e lo fruït d'amor de marit e muller són fills e filles* (TB 865: 29). **3.** Profit que alguna cosa produeix. *aquests tals han la glòria celestial e la flor e fruït de saber, e són nomenats savis* (TB 117: 33). [fruit 16, fruïts 4]

fruita *f* **1.** Fruit comestible. *de moltes maneres de lepolies e de fruytes novelles* (TB 528: 29). **2.** **fruita novella** *loc nom* La que ve abans del temps ordinari i és acabada de collir. *de moltes maneres de lepolies e de fruytes novelles* (TB 528: 9). [fruyta 1, fruytes 2]

fruiter *m* Arbre que dóna fruites. *de bon fruyt ix bon fruyter, e de virtuós cavaller juhí verdader* (TB 779: 29). [fruyter 1]

fugida] veg. **fuita**.

fugidor -a] veg. **fogidor -a**.

fugitiu -iva *adj* Que s'allunya amb immediatesa per evitar un dany o un perill. *E no sies admirat si, com a cavaller fugitiu de batalla, de mon senyor te fas demanda* (TB 1109: 8). [fugitiu 3, fugitiu 4]

fuita *f* **1.** Allunyament que algú fa per tal d'evitar un dany o un perill. *ab lo rey Scariano haveu seguit la vergonyosa fuyta de tants temerosos reys qui són stats vençuts* (TB 1241: 17). **2.** **posar-se en fuita** *loc verb* Allunyar-se per evitar un dany o un perill. *Fet son senyal, totes giraren e posaren-se en fuyta qui més podia* (TB 721: 25). [fuyta 8]

full *m* Tros de paper rectangular. *havia scrits quatre evangelis en hun full de paper, dels quatre evangelistes* (TB 1181: 6). [full 4]

fulla *f* **1.** Òrgan laminar generalment de creixement limitat, ordinàriament verd, que naix lateralment de la tija d'una planta i que és característic de l'espòrit de les plantes superiors. *posada sobre un arbre qui no té fruyt, ni fulla ni flor, que ha nom Seques Amors* (TB 285: 3). **2.** Làmina prima de metall, especialment d'una arma o d'una aïna tallant. *e per semblant los avanbraços e manyopes de fulla molt prima* (TB 669: 9). **3.** Làmina amb què es recobreix un objecte. *e en cascuna fulla penjaven robins e diamants sens altra mescla* (TB 704: 38). [fulla 4, fulles 3]

fullat -ada *adj* En heràldica, que té les fulles d'un esmalt diferent de l'esmalt del tronc. *Aparellades stan les coronas del triümpo nostre, fullades de llor en senyal de la certa victòria* (TB 1316: 1). [fullades 1]

fum *m* Producte gasós de la combustió de matèries orgàniques esdevingut visible per la presència de partícules de carbó. *qui és que puga amagar lo foch que per la sua gran flama fum no n'ixqua?* (TB 753: 5-6). [fum 5]

fumada *f* Fum produït cremant palla o una altra cosa, com a senyal per a cridar l'atenció d'algú. *La morisma era tanta, com veren tan gran stol, per les fumades que havien fetes a una part e a altra* (TB 449: 21-22). [fumades 1]

fundament *m* Fonament 1. *Entengua lo príncep que veritat li deu ésser fundament de tota fe* (TB 607: 14). [fundament 1]

fur *m* Disposició legal pròpia d'un territori. *La primera és en servir-los lurs leys e furs* (TB 823: 2). [furs 1]

fúria *f* **1.** Violència impetuosa. *lo alà fon tornat ab gran fúria devers ell, que Tirant agué a tornar a descavalcar* (TB 274: 21). **2.** Divinitat infernal del paganisme amb la missió de turmentar els dolents. *e Megera e Proserpina ab les altres fúries infernals* (TB 1294: 4). [fúria 13, fúries 1]

furiós -a *adj* Encés per la ira. *ab quanta furiosa ira e ab quantes làgremes* (TB 1052: 16). [furiosa 1]

furor *f* Fúria 1. *Abraçaren-se ab gran furor lo hu a l'altre e a morssos mortals se daven* (TB 274: 32). [furor 7]

furiosament *adv* D'una manera furiosa. *e del que devia portar grat molt furiosament contra ell procehís* (TB 732: 13). [furiosament 1]

fus *m* Peça d'acer en forma de barreta lleugerament cònica. *que prenguessen un fus de ferre e que-l passassen per mig de la gúmena* (TB 410: 20). [fus 2]

fust *m* Fusta 1. *ab moltes cases de fust que y havien fetes* (TB 207: 35). [fust 3]

fusta *f* **1.** Substància més o menys dura i fibrosa que forma la major part del tronc i de les branques dels arbres i arbustos sota l'escorça. *E prestament ell féu fer hun gran pont de fusta que entrava dins l'aygua més de XXX passes* (TB 729: 39). **2.** Embarcació de baix bord o de rems. *e quantes fustes eren dins lo port* (TB 711: 22). **3.** Embarcació de baix bord de la família de les galeres, sense coberta. *E com Tirant véu que tenia prou compliment de fustes e que més no n'havia mester* (TB 1338: 15). [fusta 24, fustes 96]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

G

gàbia *f* **1.** Espai clos limitat totalment o en part amb reixes fetes de barres de material divers per a tenir-hi tancats éssers humans o animals. *Lo emperador la posà din una cambra hon ell stava dins una molt bella gàbia ab les rexes totes d'argent* (TB 808: 13-14). **2.** Garita que es col·locava en l'arbre d'una nau en el lloc de la cofa, on es posava el guaita. *aquella nit feren molt ricament enparamentar la gàbia de la nau* (TB 288: 24). [gàbia 9]

gafa *f* Peça de la ballesta que serveix per a armar-la. *e pres una ballesta —de aquelles que's paren a cavall ab una gafa— e moltes sagettes ab herba, e posà-las en la correja* (TB 412: 1-2). [gafa 1]

gala *f* **1.** Ostentació de pompa en una festa. *No sab la majestat vostra aquesta gala quina és?* (TB 795: 32). **2.** Vestit ric i ostentós. *Aquesta gala que vós usau de portar la una calça brodada e l'altra no, usa's en França o en quina part?* (TB 795: 26-27). **3. fer gala** *loc verb* Fer festa o mostrar alegria. *prengueren-se a dançar e fer molt gran gala* (TB 1360: 3). [gala 3]

galà -ana *adj* Galant **1.** *Tirant ajustà totes les donzelles e les més galanes e de major dignitat, e donà a cascuna un scut* (TB 290: 5). [galanes 4]

galant **1.** *adj* Que atrau per la seua gràcia o pels seus encants. *Aquesta galant dama, si vestia robes que valguessen lo preu d'una ciutat, no pensava en donar-les* (TB 249: 7-8). **2.** *adj* Que es distingeix per la seua gràcia i refinament. *Senyora, de hon haveu agut tan galant espill?* (TB 526: 14). **3. m** Home que festeja una dona. *Lo galant la pres al braç e pujà-la en lo lit* (TB 279: 13). (TB 434: 27-28). [galans 1, galant 13, galants 9]

galantment *adv* Bellament **1.** *Als peus de cascun lit stava una donzella galantment abillada e de inestimable bellea* (TB 278: 16). [galantment 1]

galera *f* Antic vaixell de guerra de rem i de veles auxiliars. *Vós teniu XII naus e III galeres: descarregau les vostres naus, que vagen laugeres* (TB 718: 25). [galera 80, galeres 76]

- galíot** *m* Persona que remava a les galeres. *Respòs hun genovés, lo qual era stat galíot de la galera de Tirant com se perdé* (TB 208: 12). [galíot 3]
- galíota** *f* Galera petita. *e aquí s'embarquà en una galíota* (TB 1213: 7). [galíota 3, galíotes 1]
- gàlib** *m* Aspecte exterior del casc d'una nau. *En açò conegueren los genovesos, e en lo gàlib de la nau, que no era de les sues* (TB 401: 15). [gàlib 1]
- gall** *m* Mascle d'una espècie d'ocells de la família dels fasiànids (*Gallus gallus*), que té el cap adornat amb una cresta carnososa roja, carúncles roges i penjants a cada costat de la cara, bec curt i arcat, plomatge abundant i llustrós, i tarsos armats d'esperons llargs i aguts. *Aprés bon spay, que los galls tornaren a cantar* (TB 709: 9). [galls 1]
- gallina** *f* Femella del gall, més petita que el mascle, amb la cresta menys desenvolupada i els tarsos sense esperons. *Respòs lo duch ab felonia: —Yo li poré dar gallines, capons, perdius e faysans* (TB 557: 5). [gallines 12]
- galop** *m a galop tirat loc adv* A tot córrer sobre el cavall. *Aquests, a galop tirat, dexaren tota la gent de peu atrás* (TB 1057: 3). [galop 2]
- galta** *f* Part de la cara que s'estén a cada costat des de sota l'ull fins a la barbata. *per ço com no tenia bavera donà-li enmig de la galta e derrocà-li IIII quexals, de què perdé molta sanch* (TB 676: 32). [galta 6]
- galtada** *f* Colp donat a la galta amb el palmell de la mà. *alsà la mà e donà-li una gran galtada* (TB 453: 33). [galtada 1, galtades 1]
- gambal** *m* Corretja que va penjada a cada banda de sella per a sostenir els estreps. *e, ab lo pes de l'arnés, és-se trencat lo gambal* (TB 711: 2). [gambal 1]
- gamfanoner** *m gamfanoner major loc nom* Portador de l'estendard que en l'edat mitjana s'usava com a insígnia de guerra. *ganfanoner major de la Sglésia Sancta e del Sanct Pare de Roma* (TB 241: 2-3). [ganfanoner 1]
- gamfaroner**] veg. **gamfanoner**.
- gana** *f* **1.** Voluntat de fer una cosa qualsevol. *Senyor, més tinch gana de jaure que de dançar* (TB 885: 20). **2.** Desig de menjar. *batent-se los ulls e la cara, no tenint gana de menjar ni de reposar* (TB 1072: 33). **3. de bona gana loc adv** Amb molt de gust. *tant stava de bona gana, tota plena de lexau-me star* (TB 705: 11). [gana 3]

ganivet *m* Instrument per a tallar que consisteix en una fulla, generalment d'acer, amb una vora afilada, proveït d'un mànec de fusta, de metall o d'altres materials, a vegades formant una sola peça amb la fulla. *Phelip, com véu lo pa davant, pres cuytadament un ganivet e pres un pa e lescà'l tot, e féu-ne XII lesques* (TB 394: 7).

[ganivet 3]

garba *f* Feix d'espigues tallades. *la devisa era tota de garbes de mill, e les spigues eren de perles molt grosses* (TB 483: 11). [garbes 2]

garlanda *f* Cadena de flors, de fullatge trenat, que es penja com a ornament. *E cascuna portava en lo cap una garlanda de flors o de murta perquè fossen conegudes* (TB 203: 29). [garlanda 2]

garrotera *f* Cinta per a subjectar-se la calça a la cama. *e guarnicions de la sua excel·lent persona, e la garrotera de belles perles, balaxos e safirs circuïda* (TB 1536: 12). [garrotera 9, garroteres 2, guarrotera 1]

gast *m* Allò que es consumeix o que es deteriora. *hon se donà maravellosa col·lació e real gast, axí abundós com se pertanyia a tal sposalici* (TB 1451: 1). [gast 1, guast 1]

gat -a *m i f* Mamífer carnívor de la família dels fèlids (*Felis catus*), amb ungles retràctils, les varietats del qual difereixen pel color i per altres caràcters d'escassa importància. *Plaerdemavida pres cinch gats petits e posà'ls en la finestra hon dormia la nóvia* (TB 861: 26).

gató *m* Cria del gat. *E no sabs tu bé que yo sé traure de gata morta gatons vius?* (TB 862: 19). [gata 1, gats 5, gatons 1]

gatge *m* Senyal d'acceptació d'un desafiament. *E lançà-li uns guants per guatge* (TB 453: 32). [gatge 2, guatge 1]

gaveta *f* Recipient quadrat de fusta, amb anses, de poca profunditat i de parets inclinades cap a fora, on es poden pastar diversos materials. *féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pregunta e sofre viu* (TB 591: 13). [gavetes 1]

gebelí -ina *adj* Gibelí.

gel *m* Aigua reduïda a l'estat sòlid pel fred. *e lo meu cor és tornat més fret que gel com sperança no tinch de aconseguir lo que desije* (TB 295: 3). [gel 4]

gelosia *f* Recel de qui tem que un altre li pugui ser preferit. *ni apartar poguí del meu ànimo la miserable gelosia, qui en mi havia presa posada, del negre ortolà* (TB 1087: 4). [gelosia 1]

gemec *m* So planyívol i inarticulat que transmet dolor. *ab aquells sospirs e gemechs que los verdaders enamorats solen lançar* (TB 1409: 19). [gemechs 12, jemechs 1]

gendre *m* Marit de la filla, en relació al pare d'aquesta. *Pensau la miserable senyora quina devia star, veure morts marit, filla e gendre!* (TB 1512: 7-8). [gendre 1]

gener] veg. **giner**.

generació *f* **1.** Manera de ser i d'actuar d'algú. *O donzella de generació ingrata, consentidora de mos mals!* (TB 1084: 13). **2.** Sèrie d'individus procedents en línia recta d'un altre. *és fill de rey e li pertany, com la sua generació sia molt noble, excel·lent e molt antiga* (TB 436: 15). **3.** Conjunt d'individus d'un mateix origen. *contra los enemichs nostres, los genovesos, generació mala* (TB 500: 12). [generació 7]

general *adj* **1.** Que pertany o que es refereix a un gènere qualsevol en la seua totalitat. *lo general desig que yo tinch en la magestat vostra veure e servir, aquella me fa ésser més que home e quasi Déu, pujant-me en tan alt grau que a la noble vista de l'enteniment li aparen tan poques les coses de la terra* (TB 748: 3-4). **2. camp general** → **camp** 5. **3. capità del camp general** → **capità** 3. **4. capità general** → **capità** 5. **5. capitania general** → **capitania** 4. **6. confessió general** → **confessió** 2. **7. consell general** → **consell** 4. **8. cort general** → **cort** 4. **9. cridar cort general** → **cort** 5. **10. en general** *loc adv* En general. *a tots en general e a cascú en special* (TB 1453: 19). **11. llei general** → **lleí** 7. **12. lloctinent general** → **lloctinent** 2. **13. parlament general** → **parlament** 3. **14. sala general** → **sala** 2. [general 37, generals 1]

generalment *adv* Sense atendre als casos particulars. *E tots generalment amaven a Tirant per la molta humanitat que li vejèn possehir* (TB 1329: 11-12). [generalment 8]

generós *osa adj* Que mostra sentiments nobles, especialment inclinat al perdó i a no abusar de la força. *Lo cor magnànim e generós de tu, capità senyor, no pot fer sinó segons ha acostumat, car la noblea tua plena és de misericòrdia e de pietat* (TB 1241: 1-2). [generós 10, generosa 9, generosos 8]

generositat *f* Qualitat de generós. [*e*] *ab resplendor de excel·lent generositat e noblea de ànimo los podem subjugar* (TB 1232: 12). [generositat 2]

genet] veg. **ginet**.

genoll *m* **1.** Regió anatòmica formada per l'articulació de la cuixa amb la cama i les parts dures i blanques que l'envolten, especialment articulació de la cuixa amb la cama en la seua part anterior. *féu continent voler-li besar la mà, inclinant los genolls e lo cap envers aquell* (TB 1306: 28). **2. donar del genoll en la terra** (o **donar dels genolls en la terra**) *loc verb* Agenollar-se en senyal de reverència. *Tirant se acostà a la gentil dama e, donant del genol en la dura terra, féu principi a un tal parlar* (TB 249: 12). *Ella donà dels genols en terra e besà-li la mà* (TB 889: 17). **3. fer reverència de genoll** (a algú) → **reverència** **3.** **4. ficar lo genoll** *loc verb* Agenollar-se en senyal de reverència. *davant lo mestre, féu-li honor de rey: ficà lo genoll e volgué-li besar la mà* (TB 404: 9). **5. ficar lo genoll en terra** *loc verb* Agenollar-se en senyal de reverència. *Com veren lo rey, cascú ficà lo genol en terra, fent gran reverència al rey e a la reyna* (TB 246: 3). [genol 2, genoll 35, genolls 45, genols 1]

genovés -esa (o **genovesc -a**) *adj i m i f* Natural de Génova. *ab consentiment de dos genovesos cavallers de l'orde* (TB 364: 4). *La una nau dels genovesos tragué hun faró tres vegades* (TB 721: 24). *Les armes offensives, sengles coltellines genovesques, taillant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes* (TB 260: 3). [genovés 4, genovesos 45, genovesques 1]

genovesc -a *adj i m i f* Genovés.

gent *f* **1.** Conjunt de persones. *l'embaxador entrà dins la ciutat ab tota la sua gent e féu la via del castell hon los reys eren* (TB 1313: 4). **2.** Persones integrants d'una col·lectivitat amb trets propis. *hon foren rebuts ab molta alegria per la popular gent grega* (TB 1463: 29). **3. gent d'armes** *loc nom* Gent armada que forma la milícia. *E en poca de hora apleguaren ab la gent d'armes* (TB 551: 18). **4. gent de la terra** *loc nom* Persones naturals d'un territori determinat. *e tot lo poble de la ciutat, e molta altra gent de la terra que y eren venguts per lur plaer* (TB 1338: 19). **5. gent popular** *loc nom* Poble pla. *e supplicà al mestre fos de sa merçé dos cavallers de l'orde ab los regidors de la ciutat repartissen tota aquella farina entre la gent popular, com ell ne tingués més per fornir lo castell* (TB 405: 29-30). [gent 643, gents 122]

gentil¹ *adj* **1.** Que és de maneres delicades. *Aprés que per hun poch spay hagueren stil de gentils paraules rahonat* (TB 1472: 9). **2.** Agradable de veure o de

considerar. *Exiu ara del bany e teniu les carns lises e gentils* (TB 904: 8). **3.** Ben disposat. *vós stau en gentil punt —dix— per ajudar-li!* (TB 918: 20). [gentil 61, gentils 9]

gentil² *m* Pagà. *fon hedificada e fon poblada de gentils, qui eren gent ydòlatre* (TB 521: 22). [gentils 2]

gentilea *f* Gentilesa.

gentilesa (o **gentilea**) *f* **1.** Cortesia atenta. *que lo meu cors en son poder vinga, per gentilea, amor o pietat* (TB 1094: 31). *per art de gentilesa deuries ésser prompte en procurar-me lo remey* (TB 1169: 3). **2.** Acció delicada i cortesa. *E lo emperador, qui véu fer aquella gentilea a sa filla, pres-hi molt gran plaer* (TB 486: 3). [gentilea 58, gentilees 1, gentilesa 29]

gentilhom *m* Gentilhome.

gentilhome (o **gentilhom**) *m* A l'edat mitjana, home de naixença noble al servei particular del rei. *un gentilhom de linatge antich e natural de Bretanya* (TB 154: 7). *provar de paciència a Tirant per conéixer si era gentilhome de natura* (TB 1125: 10). [gentilhom 9, gentilhome 1, gentilhòmens 1, gentilom 37, gentilome 2, gentilshòmens 34]

gentilment *adv* D'una manera gentil. *molt gentilment e suau se acostà a ell e besà'l en la boca* (TB 1367: 26). [gentilment 1]

gep] *veg.* **gepa.**

gepa *f* Convexitat exagerada de l'esquena o del pit produïda per una desviació de la columna vertebral o de l'estern. *e en la gran gepa que tenia stava carregat de pa, molt bell e blanch* (TB 231: 11). [gepa 1]

geperut -uda *adj* Que té gepa. *ab la barba molt blancha, era molt geperut, ab un bastó en la mà* (TB 231: 11). [geperut 1]

germà -ana *m i f* **1.** Persona o animal en relació amb altres nascuts dels mateixos pares, o del mateix pare o mare. *sou vós aquell home de Caym, qui matà a son germà Abel?* (TB 654: 31). **2.** Persona amb la qual, malgrat no compartir parentesc, s'estableix un lligam íntim que hi remet. *al nostre stimat germà e companyó d'armes lo rey Scariano* (TB 1457: 3). **3.** Membre d'una congregació religiosa que no ha rebut el sagrament de l'orde sacerdotal. *ca e les altres sanctes relíquies E aquests dos germans eren venguts desfregats ab molt poca gent* (TB

275: 39). **4. cosí germà** → **cosí 2. 5. germà d'armes** *loc nom* Company en un exèrcit. *la venguda del seu car amic e germà d'armes* (TB 1175: 11). [germà 162, germana 33, germanes 4, germans 46, jermà 27, jermana 4, jermans 5]

germandat *f* **1.** Unió d'afecte entre germans o com si ho foren. *E clam-te mercé que per la amor e germandat que entre tu e mi és, que-m prengues a mercé* (TB 1194: 3). **2.** Associació benèfica, especialment per a socórrer els seus membres en cas de malaltia. *al cavaller que volien elegir que fos de la llur germandat, e trametien-li una roba tota brodada de garrot* (TB 343: 6). [germandat 10, jermadat 2]

gesaran (o **geseran**) *m* Cota o vesta de malles. *sobre lo gipó, un gesaran de malla, e sobre lo gesaran un jaquet d'orfebreria e ab moltes perles* (TB 404: 2). *e tots XXVI vingueren vestits ab sos geserans e ab jaquetes totes de una color e d'una fayçó* (TB 222: 19). [gesaran 5, geserans 1]

geseran *m* Gesaran.

gesmir *m* Arbust de la família de les oleàcies (*Jasminum officinale*), enfiladís, de fulles oposades imparipinnades i de flors blanques, tubuloses i molt oloroses, d'origen asiàtic i molt cultivat als jardins. *fulles e flors de gesmir* (TB 1445: 11). [gesmir 1]

gest *m* **1.** Moviment d'algun membre del cos que fa més expressiu el llenguatge. *E girà's devers Tirant ab cara e gest afable, fent-li present de semblants paraules* (TB 843: 20). **2.** Conjunt de la disposició del cos com a expressió d'idees o de sentiments. *que la sua presència e gest demostrava bé ésser reyna* (TB 1310: 7). [gest 50, gests 1]

gesta *f* **1.** Acció memorable. *E tants llibres són stats fets e compilats de gestes e hystòries antigues* (TB 69: 25). **2.** Narració de fets memorables. *No vull fer longa gesta ne-m plau recitar los meus actes* (TB 120: 1). [gesta 1, gestes 3]

gibelí -ina (o **gebelí -ina, gibilí -ina**) *adj* **mart gibelí** (o **mart gebelí, mart gibilí**) → **mart**. [gebelins 11, gebellins 2, gibellins 1, gibilins 1]

gibilí -ina *adj* Gibelí.

gigant -a *m i f* **1.** Ésser fabulós d'estatura i de força enormes. *e David, rey, de la mà de Saül e de Golies, gigant* (TB 1517: 13). **2.** Persona desmesuradament alta. *Kirielayson de Muntalbà, lo qual venia de natura de gigants, qui era de molt gran statura, molt fort e animós* (TB 302: 10). [gigant 1, gigants 1]

giner *m* El primer mes de l'any. *e començada [l'obra] a II de giner de l'any MCCCCLX* (TB 63: 17). [giner 1]

ginet *m* **1.** Persona que va a cavall amb armadura lleugera i sense encobertar. *veren dos ginets ab l'ase que feyen anar* (TB 125: 13). **2.** A l'edat mitjana, cavall lleuger i no encobertat. *e cavalcà sobre un ginet* (TB 554: 24). 2. [ginet 20, ginets 7]

gingebre] veg. **gingibre**.

gingibre *m* **gingibre verd** *loc nom* Col·lació preparada a partir d'una varietat del gingebre (*Zingiber officinale*), planta de la família de les zingiberàcies, de fulles pinnaticompostes i flors groguenques amb les vores purpúries, disposades en espiga, originària de l'Àsia sud-oriental i molt cultivada als països tropicals pel seu rizoma, gros i olorós, sovint emprada com a condiment. *portaren la col·lació de matí: gingibre vert ab malvesia* (TB 207: 32). [gingibre 1]

giny *m* **1.** Agudesesa d'enteniment. *perquè és molt destre en les armes e més té giny que no força* (TB 298: 19). **2.** Recurs suggerit per l'agudesesa de l'enteniment per aconseguir o per a executar una cosa. *Encara farà, ab sos falsos ginys, fer-me creure lo que m'ha dit ésser ver!* (TB 1011: 30). **3.** Màquina de guerra. *E Tirant féu bastir molts ginys e asitiar moltes bombardes grosses* (TB 1318: 20). [giny 2, ginys 3, gin 1]

ginyós -osa *adj* Dotat de giny. *Ell és liberal, ardit e savi e ginyós més que tot altre* (TB 422: 13). [ginyós 8, ginyosos 1]

gipó *m* Peça de vestir, amb mànegues, ajustada i cenyida al cos, i que cobreix el tronc des dels múscles fins a la cintura. *e féu vestir a tots los catius de mantos, robes, gipons, calçes, çabates e camises* (TB 422: 7). [gipó 11, gipons 7]

git *m* **espasa de git** → **espasa** 3. [git 1]

glai *m* Por causada per la imminència d'un gran perill. *e fugiran los qui de mortal glay ja tremolen!* (TB 1381: 8). [glay 1]

gleva *f* Crosta de calç despresa d'un emblanquinat. *Pres-ne una poca gleva e tornà hon era lo rey, e pres una poca d'aygua e lançà-la-y desús, e ençés ab una palleta una candela.* (TB 99: 3-4). [gleva 1]

glòria *f* **1.** Reputació derivada de les bones accions i de les grans qualitats. *perquè-t pugua servir e donar lahor e glòria* (TB 90: 10). **2.** El cel com a estat dels benaventurats que gaudeixen de la presència de Déu. *e en l'altre [món] la sua*

eterna glòria (TB 391: 7). **3. tenir** (alguna cosa) **a glòria** *loc verb* Estar-ne orgullós. *E no m'o tinch a vergonya deguna, ans a molta glòria de ésser stada cativa de ta senyoria* (TB 1282: 8). [glòria 281]

gloriós -osa *adj* **1.** Que és digne d'admiració o de fama d'acord amb les seues accions. *series reputat per gloriós dins les portes dels teus enemichs* (TB 597: 11). **2.** Ple de goig. *No us puch dir quant és gloriosa la mia ànima per la consolació de vostra vista* (TB 1413: 23). [gloriós 55, gloriosa 69, glorioses 2, gloriosos 22, gloriosos 1]

gloriosament *adv* Amb glòria. *E aquells stime gloriosament viure, los quals, ab strenuïtat de ànimo, morint sens jamás poder morir, en segura vida, ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviuem* (TB 127: 6-7). [gloriosament 2]

glossa *f* Comentari del significat d'un text. *No sabeu vós com diu lo psalmista? És la glossa: si adquerir voleu dona o donzella, no vullau vergonya ni temor haver e, si u feu, no us tendran per millor.* (TB 903: 29-30). [glossa 1]

goig *m* **1.** Emoció causada per la contemplació d'una cosa que ens plau enormement o pel fet mateix d'obtenir el bé desitjat. *Axí ajau goig e consolació del que amau!* (TB 273: 18). **2.** Allò que desitgem amb emoció. *En aquest món no-s pot atényer hun goig complit* (TB 981: 17). **3.** [pl] Poemes cantats en llaor de la Mare de Déu o d'un sant. *significant los VII goigs de la Verge Maria* (TB 244: 15). [goig 33, goigs 3]

gola *f* **1.** Part anterior del coll, entre el vel del paladar i el començament de l'esòfag. *que la sua blancor és tan strema que per la gola li vehia passar lo vi* (TB 157: 13). **2.** Appetit desordenat de menjar i beure. *E com en los actes de gola e luxúria los hòmens convinguen ab les bèsties* (TB 1340: 2). [gola 4]

golós -osa *adj* Que té tendència a menjar molt. *Si és golosa, trameteu-li presents de moltes maneres de lepolies* (TB 528: 8). [golosa 1, goloses 2]

golf *m* Extensió gran de mar envoltada parcialment de terra. *la galera que ací-t portà com enmig del golf de Satalies* (TB 1229: 26). [golf 2]

goma *f* Substància amorfa que exsuden certes plantes, que s'endureix al contacte amb l'aire i que, barrejada amb l'aigua, forma una solució o una massa glutinosa. *Car ab gomes se poran [pèls simulats] bé tenir* (TB 1011: 17). [gomes 1]

- gomat -ada** *adj* **1.** Que conté goma o que n'està untat. *fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades, ab cera gomada cascuna punta de la billeta* (TB 213: 2-3). **2. cera gomada** → **cera** 2. [gomada 1]
- gonella** *f* Túnica llarga cenyida a la cintura duta antigament per hòmens i per dones. *la cordonera de la gonella tota rompuda e la camisa, que totes les mamelles li parien* (TB 1061: 19-20). [gonella 26, gonelles 1]
- gos** *m* **1.** Mamífer carnívor de la família dels cànids, tingut en domesticitat des dels temps prehistòrics, molt intel·ligent i fidel als humans, les varietats del qual difereixen enormement entre si per la grandària, la forma, el pelatge, el color i altres trets. *És-me aparegut un diable en forma de goç* (TB 275: 12). **2. fill de gos** → **fill** 6. [goç 1, goçets 1, gos 1]
- got** *m* Recipient d'alguna matèria dura, generalment de forma cilíndrica o lleugerament cònica i sense peu, i que serveix per a beure. *prenga huns poch de canyamons confits ab hun got de malvesia, e aleujar-vos han lo cap* (TB 974: 7). [got 1]
- gota** *f* **1.** Petita quantitat d'un líquid que cau formant una massa esfèrica o esferoidal. *E una gota de la preciosa sanch de Jhesucrist era sufficient* (TB 1247: 16). **2.** Petita porció d'una cosa. *donant-me una gota de les tues dolors* (TB 1515: 3). [gota 2, gotes 10]
- gotera** *f* Sanefa de la tela o cortina que penja al voltant d'un dossier i que serveix d'ornament. *una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres* (TB 557: 38). [goteres 1]
- govern** *m* **1.** Administració del funcionament d'una col·lectivitat. *car yo no u poria fer, que agués a leixar lo govern de tants duchs, comtes e marquesos* (TB 651: 14). **2.** Aparell per a dirigir una embarcació. *que del món sou la tremuntana hon tots los mariners prenen* (TB 1070: 29-30). [govern 2]
- governació** *f* Govern 1. *ha donat a Tirant la capitanya e governació de tot lo imperi* (TB 660: 17). [governació 3]
- governador** *m* Funcionari que governa un territori en nom i representació del sobirà. *Aprés que la hagueren conquistada, Tirant ne féu governador e capità a hun valentíssim cavaller* (TB 1285: 11). [governador 3]

gra m 1. Cadascun dels cossos petits, més o menys arredonits, que són llavor i fruit dels cereals. *E sapiau d'ací avant conéixer lo gra entre la palla* (TB 719: 38). **2. conéixer lo gra entre la palla** *loc verb* Saber distingir el que és important del que no ho és. *E sapiau d'ací avant conéixer lo gra entre la palla* (TB 719: 39). [gra 2]

gràcia f 1. Qualitat que fa agradable algú o alguna cosa. *que de la sua boca ixen acompanyades [les paraules] de molta gràcia* (TB 483: 15). **2.** Favor acordat benèvolament, especialment el perdó per alguna falta prèvia. *en poder de infels, puix só fora de la vostra gràcia* (TB 1202: 31). **3. dar gràcies** (a algú o a alguna cosa) *loc verb* Expressar-li gratitud. *sinó que-n deveu dar lahors e gràcies a la immensa bondat de nostre senyor Déu* (TB 469: 8). **4. demanar** (a algú) **de gràcia** (alguna cosa) *loc verb* Demanar-li-la com a favor. *Per què us supplich he us demane de gràcia que prengau tot lo que volreu del nostre tresor* (TB 420: 26). **5. demanar** (a algú) **en gràcia** (alguna cosa) *loc verb* Demanar-li-la com a favor. *sol vos deman en gràtia e mercé me vulla perdonar la senyoria vostra* (TB 123: 8). **6. fer gràcia** (a algú) *loc verb* Concedir-li un favor. *mas supplich-vos me fassau una singular gràcia* (TB 545: 10). **7. fer gràcies** (a algú) *loc verb* Expressar-li gratitud. *e féu-li infinides gràcies* (TB 1096: 39). **8. haver** (alguna cosa) **a molta gràcia** *loc verb* Expressar gratitud per alguna cosa. *E açò us hauré a molta gràcia e mercé* (TB 431: 13). **9. llei de gràcia** → llei 5. **10. tenir** (alguna cosa) **a molta gràcia** *loc verb* Expressar gratitud per alguna cosa. *Si a tu vendrà en grat, ho tindrè a molta gràcia* (TB 1175: 12). [gràcia 267, gràcies 110, gràtia 18, gràties 10]

graciós -osa adj 1. Que té una qualitat agradable. *hon has lexada la fresca color de la tua graciosa cara?* (TB 1165: 6). **2.** Que procura ser agradable. *e altres gents lo venien a veure y ell era tan graciós que de tota manera de gents se donava grat* (TB 1118: 15). **3.** Que concedeix favors. *fon publicat lo cars e obtengueren remissió graciosa* (TB 1124: 40). **4.** Que és donat com a favor sense esperar retribució. *Lo do graciós declara amistat e la promptitut del do manifesta la voluntat del donador* (TB 1302: 7-8). [graciós 12, graciosa 19, gracioses 9, graciosos 3, graciosa 1]

graciositat f Qualitat de graciós. *tens poder de regirar les penses humanes per ta graciositat* (TB 1119: 9). [graciositat 1]

graciosament *adv* **1.** Amb gràcia. *les dances que graciosament per les dames y cortesans se ballaven* (TB 1451: 11). **2.** Amb generositat. *E lo sereníssim emperador, de sos béns propis graciosament dóna a la dita Stefania cent mília ducats* (TB 864: 17). [graciosament 21, graçiosament 1]

gramalla *f* Túnica llarga fins als peus, que portaven antigament els hòmens i també les dones, especialment els consellers i els regidors. *La gramalla que porta tota és de dol* (TB 692: 14). [gramalla 1, gramalles 2]

gramàtica *f* Ciència que estudia i descriu l'estructura de les llengües o d'una llengua en particular. *sabia parlar la lengua latina per haver après de gramàtica e poesia* (TB 1417: 32). [gramàtica 3]

grana *f* Matèria de color roig purpuri extreta de la cotxinilla. *que era tota [la camisa] de fil de seda ab grans listes de grana molt amples* (TB 545: 34). [grana 7]

gran/grand [mentre que la forma **grand** sempre apareix davant de substantiu, la variant **gran** té lloc davant o darrere de substantiu indistintament] *adj* **1.** Que excedeix la mida ordinària en dimensions o en capacitat. *Ixqué en terra e liguà lo un cap de la gúmena en lo argue e l'altre liguaren ha una barca gran, a manera de balaner* (TB 410: 27-28). **2.** Que excedeix la mida ordinària en quantitat. *E foren tots molt ben servits ab gran abundància de totes coses* (TB 825: 14). *e que la sua mercaderia vendria en grant augment de la sua sustància* (TB 998: 17). **3.** Que excedeix la mida ordinària en durada. *molt savi e ginyós per ço com era stat cossari gran temps* (TB 1411: 30). **4.** Que excedeix la mida ordinària en intensitat. *necessitat és gran a l'home que tinga ardiment* (TB 779: 13). **5.** Que ha arribat al límit o a un grau considerablement avançat de la seua creixença. *e prengueren un moro molt gran e de desmesurada figura* (TB 140: 12). **6.** Que ultrapassa el nivell ordinari quant a la condició. *Déu és gran, Déu és gran* (TB 600: 1). **7. a gran tort** → **tort** **2. en gran compte** → **compte** **4. en (gran) secret** → **secret** **4. en la gran mar** → **mar** **10. gran matí** → **matí** **6.** [gran 2183, grandíssimes 1, grandíssim 11, grandíssima 105, grandíssimes 12, grandíssims 3, grans 411, grant 3]

grandesa] veg. **granea**.

grandíssimament *adv* En gran manera. *E no solament per Déu alt en paradís serem premiats, mas encara, per tots aquells que aquesta nostra conquesta hoiran, grandíssimament serem loats* (TB 1343: 2-3). [grandíssimament 1]

granea *f* Nivell superior a l'ordinari quant a la condició. *axí passaré lo temps de ma penada vida celant la granea de la mia strema pena* (TB 855: 7). [granea 16]

graó *m* Pla que ve a certa altura sobre un altre pla, de manera que, fent una passa, es pot pujar d'aquest a aquell o baixar del primer al segon. *no consent que puje al terç ni al quart graó de la scala* (TB 998: 4). [grahó 2, grahons 1, graons 1]

grapada *f* **1.** Conjunt de coses que s'agafen amb la mà o que caben dins d'una mà. *e tragué una gran grapada de ducats e lançà'ls-hi en la falda* (TB 364: 19). **2. a mossos i a grapades** → **mos** **2.** [grapada 1, grapades 2]

grat *m* **1.** Satisfacció que es troba en una cosa o en una persona. *yo us ho diré, e no gens a mon grat* (TB 1409: 6). **2.** Gràtitud. *Na mala dona, ni grat ni gràcies, ara que n'he hagut lo que desijava* (TB 848: 2). **3. caure en grat** *loc verb* Venir de gust. *e com cau en grat al meu sperit les coses que-m dius!* (TB 862: 20). **4. de bon grat** *loc adv* De manera gustosa i voluntària. *e lo mestre ho acceptà de bon grat* (TB 408: 24). **5. de grat** *loc adv* De manera gustosa i voluntària. *E donant-te de grat lo que tant desijaves, per què fas tan cruels batalles contra mi ab pensa deliberada?* (TB 760: 9-10). **6. donar-se grat** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Prendre'n gust. *que de tota manera de gents se donava grat* (TB 118: 16). **7. haver grat** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Agradar-se'n. *E anant lo rey per lo camí, havent bon grat de la bella disposició de Tirant, tingué desig de saber quina fortuna lo havia allí portat* (TB 1114: 6-7). **8. per grat** *loc adv* De manera gustosa i voluntària. *Puix per grat no u voleu fer —dix lo marqués—, és forçat que y mesclerem força* (TB 563: 14-15). **9. per grat o per força** *loc adv* Tant si algú vol com si no vol. *perquè la [Plaerdemavida] tornassen per força o per grat* (TB 928: 15). **10. tenir grat** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Agradar-se'n. *e diu-li com ell té molt bon grat d'ella, e que la pregua que li faça tanta gràcia* (TB 364: 16). **11. venir en grat** *loc verb* Venir de gust. *Si a tu vendrà en grat, ho tindrè a molta gràcia* (TB 1175: 12). [grat 111]

gratitud *f* Sentiment afectuós cap a aquell qui ens ha fet un servei o un bé. *Gratitut, que és memòria de servís e de beneficis* (TB 608: 12). [gratitut 4]

grau *m* **1.** Valor que pot atènyer una cosa susceptible de variació. *per ço com en tan alt grau amava la sua afable condició e gentil pràctica* (TB 953: 26). **2.** Categoria

dins d'una jerarquia. *fent seure cascú segons son grau, e axí stigueren parlant e solaçant ab les dames* (TB 1445: 4). [grau 44, graus 1]

gravetat] veg. **gravitat**.

gravitat *f* **1.** Importància negativa en alt grau. *O cosa desrahonable, si dir-se pot, que la gravitat de les mies dolors a totes les altres avançen!* (TB 132: 1). **2.** Aspecte sever. *los animosos embaxadors molt contents e ab gran gravitat de gran senyoria, passaren a la tenda* (TB 1398: 33). [gravitat 7]

greal *m* Recipient o plat místic, que en els llibres de cavalleria se suposa haver servit per a la institució del sacrament eucarístic. *Sobre lo sant Greal stava la pinta que la princessa li havia dada* (TB 790: 22). [Greal 5]

grec grega *adj i m i f* Natural de Grècia. *E com pensau vós —dix la infanta— que les dones gregues sien de menys saber ni valor que les franceses?* (TB 484: 23). *E de grechs e de moltes altres nacions fon poblada aquesta ylla* (TB 362: 13). [grech 4, grechs 27, grega 7, gregues 2]

greix *m* Lípid neutre constituït per èsters de glicerol i àcids grassos. *Almedíxer pres les caçoles del greix que fet havia* (TB 1210: 22). [greix 1]

greuge *m* **1.** **pendre en greuge** *loc verb* Sentir-se ofés per alguna cosa. *vostra egrègia persona no prenga en greuge si les mies paraules han enujada la senyoria vostra* (TB 1305: 14). **2.** **pendre greuge** (d'alguna cosa) *loc verb* Sentir-se'n ofés. *Quin greuge porà pendre lo emperador [de] ço que es fa justament e sens engan de difamació?* (TB 647: 30-31). [greuge 3]

greument *adv* D'una manera molt negativa. *E més, pare meu, he peccat greument, car consentí que Tirant, marit e spòs meu, prengué la despulla de la mia virginitat ans del temps permés per la santa mare Sglésia* (TB 1507: 29-30). [greument 3]

grial] veg. **greal**.

grilló *m* Peça de ferro, de forma aproximadament semicircular, que es tanca passant un pern pels forats que hi ha un a cada extrem de l'arc, i serveix per a subjectar una cadena al coll o a la cama d'un ésser humà. *prest manà que fos ben guardat e li posasen cadena e grillons* (TB 1104: 27). [grillons 2]

- groc groga** *adj* **1.** Del color de l'or o d'un color semblant, bé més clar o més fosc. *vestit ab hun albornuç groch, ab una tovallola al cap blava* (TB 1465: 16). **2. fer del blanc groc** → **blanc** 7. **3. fer del negre groc** → **negre** 4. [groch 4, groga 2, grogues 1]
- gros grossa** *adj* **1.** Gran 1. *comprà una grossa nau e féu-la molt bé armar e provehir de moltes vitualles* (TB 375: 23). **2.** Abundant en greix. *E l'altre cavaller, axí com era gran e gros, tenia molt poch alé, e moltes voltes li fallia* (TB 331: 16). **3. bestiar gros** → **bestiar** 2. **4. nau grossa** → **nau** 2. [gros 9, grosa 1, groses 2, grossa 21, grosses 45, grossos 8]
- grosser -a** *adj* No respectuós pel que fa al comportament i a l'enteniment. *E la persona grossera no té sinó amor d'ase, que no ama sinó tant com veu e a tantes com veu* (TB 1189: 22-23). [groçer 1, grosser 11, grossera 3]
- grosseria** *f* **1.** Falta gran de respecte. *E per ço diu lo poeta Tobies que més val grosseria virtuosa que subtilitat viciosa* (TB 1264: 25). **2.** Acció irrespectuosa. *E guardau-vos de fer alguna grosseria* (TB 393: 36). [grosseria 3]
- guaita** *f* **1.** Grup de persones que tenia cura de la vigilància de torres i de talaies de la costa o de l'interior en temps de guerra. *E los de la guayta cridaven e dejen: «Bona guayta, bona!»* (TB 1146: 18). **2.** Persona que tenia cura de la vigilància de torres i de talaies de la costa o de l'interior en temps de guerra. *Una de les guaytes anà a la església* (TB 366: 18). **3. fer la guaita** *loc verb* Vigilar un indret amb l'esguard. *E totes nits lo capità fahia guayta après que exia de la casa de l'emperador* (TB 509: 7). [guayta 25, guaytes 3]
- guant** *m* Coberta de la mà o de la mà i del puny i, de vegades, de l'avantbraç, que s'adapta a la forma de la mà presentant una beina per a cada dit o, almenys, per al dit gros. *ab guants en les mans per ço que tot mostràs ésser negre* (TB 1011: 18). [guants 4]
- guany** *m* Profit o recompensa que s'obté com a resultat d'un esforç. *E tu véns ab guany de victòria, e aquest loch pren leys en temps de pau* (TB 692: 22). [guany 4, guanys 2]
- guarda** *f* **1.** Vetla perquè algú no reba cap dany o perquè no empitjore de condició. *Los metges feren la primera guarda lo mils que pogueren* (TB 920: 6). **2.** Lloc segur en què algú està lliure de dany. *Lo emperador los féu pendre e posar en bona guarda* (TB 576: 24). **3.** Defensió d'algú o d'alguna cosa en relació a allò

- que l'amenança. *Senyor meu misericordiós, lo'n defén e en ta guarda lo pren* (TB 1517: 35). **4. Guaita 1.** *Tirant deixà bona guarda alt en lo camp molt ben visitat per ell* (TB 591: 6). **5. Guaita 2.** *E de cascuna guarda que-m portareu viu, yo li daré D ducats* (TB 553: 11). **6. en guarda** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* En protecció d'algú o d'alguna cosa. *e Diafebus en guarda d'elles* [de les donzelles] (TB 689: 4). **7. pendre's guarda** (d'alguna cosa) *loc verb* Examinar-la o dedicar-hi atenció. *Guarda no li digues res, mas pren-te guarda què fa* (TB 990: 22). **8. tenir guarda** *loc verb* Estar-hi atent. *E la Viuda, que tenia bona guarda quant vendria, com lo véu en la cambra de parament, féu demostració que en aquell punt exia de la cambra de la princesa* (TB 996: 34-35). [guarda 24, guardes 24]
- guardabraç** *m* Peça de l'armadura que protegia el braç. *Tirant havia fet dos encontres en lo guardabraç squerre e havia'l un poch desmarchat* (TB 291: 39). [guardabraç 9, guardabraços 1]
- guardador -a** *adj* Que preserva algú o alguna cosa de rebre mal. *lo trobarà lo més solícit home del món, amador e guardador del bé públich, emperador dels desemparats* (TB 621: 21). [guardador 1]
- guàrdia** *f* **1.** Conjunt de gent encarregada de la custòdia d'una persona, d'una cosa o d'un animal. *de aquells de la guàrdia e dels oficials de la casa* (TB 905: 36). **2. en guàrdia de** *loc prep* En actitud de defensa respecte de. *L'altra féu tornar en guàrdia de la ciutat de Tremicén* (TB 113: 34). [guàrdia 2]
- guardià -ana** *m i f* **1.** Persona encarregada de la vigilància d'algú o d'alguna cosa. *Senyor —dix lo guardià—, ell va per lo camp usant de son ofici* (TB 1131: 35). **2.** Responsable d'un edifici religiós. *lo meu pare confessor qui era lo guardià del monestir del gloriós sent Francesch* (TB 1507: 8). **3. guardià major** *loc nom* El de grau més alt en l'orde jeràrquic. *Lo rey prestament tramés per lo guardià major, que és ofici qui és nomenat mustaçaf del camp* (TB 1131: 32). [guardià 5]
- guardó** *f* Recompensa que és dona com a pagament per un servei prestat. *perquè Déu no permet los mèrits resten sens guardó, ni los treballs sens repòs* (TB 1306: 9). [guardó 5]
- guarició** *f* Restitució de la salut. *li done salut e guarició* (TB 942: 1). [guarició 1]
- guarnició** *f* **1.** Ornament que es posa a certes peces de vestir, a alguns mobles o a altres elements, per a donar-los una aparença més bella. *Mostraven-se allí steses*

les armes e guarnicions de la sua excel·lent persona (TB 1536: 11). **2.** Peces accessòries que van posades a prop del pom d'una espasa per a defensar la mà de qui la maneja. *ab lo pom [de l'espasa] e tota la guarnició d'or* (TB 797: 32). [guarnició 1, guarnicions 1]

guarniment m 1. Cadascun dels accessoris que completen una cosa o que serveixen per a ornamentar-la. *Ab arnesos molt luents e richs guarniments, tots los reys justats vengueren sobre Tirant* (TB 1221: 29). **2.** Conjunt d'arreu que es posen a un cavall o a una bèstia de carrega. *e tots los guarniments de les bèsties de aquella matexa color* (TB 203: 10). [guarniment 1, guarniments 3]

guatla f Ocell gal·linaci migratori, de l'espècie *Coturnix communis*, semblant a la perdiu, negrós pel cap i per damunt, i cendrós clar per la part inferior. *exirien un poch defora e pendrien alguna guatla* (TB 427: 24). [guatla 1]

guerra f 1. Estat de lluita. *E sovint és la pau pus perillosa que la guerra* (TB 603: 9). **2.** Lluita armada entre els exèrcits de dos o més regnes. *puix me só apartat de les grans guerres e batalles* (TB 80: 30). **3.** Estat íntim de desorientació vital. *puix la guerra és tota dins lo mur, ço és, dins l'om mateix* (TB 603: 14). **4. donar guerra** (a algú) *loc verb* Oposar-se-li. *a los sperits malignes qui contínuament li donen guerra* (TB 771: 11). **5. guerra guerrejada loc nom** La que es fa amb una petita quantitat de combatents, que duen a terme incursions i sorpreses imprevistes. *axí en batalles de camp clos com en guerres guerrejades* (TB 130: 7). **6. fer guerra loc verb** Sostenir una lluita armada. *de aquells castells del pont fehia molta guerra a les viles e ciutats que·ls turchs preses havien* (TB 585: 21). **7. obra de guerra → obra 6. 8. sella de guerra → sella 2.** [guerra 147, guerres 18]

guerrer adj Que fa la guerra. *car en la guerra totes coses de astúcia aprofiten molt als hòmens guerrers, majorment a tu, qui est rey tan poderós* (TB 1145: 6-7). [guerrers 1]

guia f 1. Persona o animal que acompanya algú per a ensenyar-li el camí. *supplicà al mestre que li donàs dos o tres guies que sabessen bé la terra* (TB 413: 9). **2.** Allò que orienta algú per a prendre una decisió. *Capità, vós mostrau que ignorància és vostra guia* (TB 648: 10). [guia 2, guies 2]

guiatge m 1. Guia 2. *La absència vostra és stada guiatge segur als enemichs* (TB 1330: 5). **2.** Document lliurat per una autoritat, que permet a qui el porta d'anar a

un lloc i tornar-ne, sense perill que l'en priven. *e no sabeu de què demanau a mi salconduyt e guiatge* (TB 691: 3). [guiatge 21, guiatges 1]

guisa f 1. Manera particular de procedir o de ser. *per aquesta rahó lo cavaller deu servir en tres guises: la primera defensant la Sglésia [...]* (TB 174: 11). **2.** Sistema de cavalcar amb estreps llargs. *e posà en punt lo ginet ab sella de la guissa* (TB 412: 1). **3. en tal guisa loc adv** D'aquesta manera. *que ell los remuneraria en tal guisa que ells ne serien tots contents* (TB 1525: 9). [guisa 2, guises 1, guissa 1]

gúmena f 1. Corda gruixuda usada principalment en la navegació marítima per a lligar l'àncora i altres usos. *e lo vent era tan fort e la mar tan alta que les gúmenes de les galeres se romperen* (TB 1088: 36). **2. cobrar lo cap de la gúmena loc verb** Recuperar la corda grossa amb què se solen lligar les àncores. *com aguessen cobrat lo cap de la gúmena* (TB 410: 20). [gúmena 10, gúmenes 1].

gust m 1. Sensació que produeixen certs sabors. *e, axí, ab malalt e infecte gust, les coses als altres no poch dolces* (TB 1171: 10). **2.** Preferència donada a certes coses. *que no us vullen obeyr per lo vostre gust que ab si amargor porta* (TB 658: 5). [gust 2]

H

hàbil *adj* Capaç per a dur a terme alguna acció satisfactòriament. *los turchs són en gran nombre e són molt àbils en la guerra* (TB 541: 20). [àbil 1, àbils 3]

habilitat *f* Qualitat d'hàbil. *tinch coneguda vostra noble condició e gran abilitat, d'on se'n seguiran molts beneficis* (TB 462: 34). [abilitat 1]

hàbit *m* **1.** Vestit, especialment el que indica una ocupació o un grau. *E cascuna qui volia portar àbit de seda ho podia ben fer* (TB 203: 15). **2.** Vestit llarg que solen dur els membres d'un orde religiós o cavalleresc o d'un vot de penitència. *Si no perquè sou tan vell e portau l'àbit de Sanct Francesch, ab aquesta spasa, la qual és venyadora de paraules injurioses, yo us acursaria les faldes fins a la mitat de la cinta* (TB 110: 5-6). **3.** Costum adquirit per la repetició regular d'una acció determinada. *E per tal home com aquest voleu perde la perpetual fama de vostra honesta pudicícia, no podent viure en àbit de donzella ni com a filla de emperador* (TB 526: 27-28). **4. deixar l'hàbit** *loc verb* Abandonar la carrera eclesiàstica o el vot de penitència. *e pregua'l graciosament que dexe l'àbit que porta, e fes-lo capità de tota la gent* (TB 90: 24). **5. pendre l'hàbit** *loc verb* Ingressar en un orde religiós. *No que hagués pres lo àbit, mas tota vestida de burell, tenint la regla de les altres monges* (TB 1323: 10-11). [àbit 23, àbits 1]

habitació *f* **1.** Indret on algú habita. *e-n qual ciutat és la sua habitació?* (TB 662: 15). **2.** Cambra de la llar. *Aprés, visitant les portes de la mia habitació, dient «Açí se'ja lo meu Tirant. Açí reposava. Açí-m prengué. Ací-m besà. Açí, en aquest lit, me tingué nua»* (TB 1332: 36-37). [abitació 1, habitació 10]

habitador *-a m i f* Persona que s'està en un lloc determinat. *Tirant havia perdonat a sa muller e a tots los habitants de la ciutat de Montàgata* (TB 1324: 30). [habitadors 9]

habitació *f* Hàbit **3.** *com la altesa vostra tinga tanta abituació de virtuts e possessió de bellea que excel·liu totes les altres dames qui en lo món són* (TB 1033: 24-25). [abituació 1]

hacanea *f* Cavall una mica més alt que l'haca, petit i vigorós, i que presta els mateixos serveis que l'ordinari. *Cavalcà en una aquanea, en companyia de Vscuders* (TB 928: 10). [aquanea 7, aquanees 1, aquanehes 2]

haraut *m* Heraut.

heraut (o **haraut**) *m* Oficial que, en l'edat mitjana, tenia el càrrec de portar els missatges, ordenar les festes cavalleresques i portar el registre de la noblesa. *E lo haraut qui semblants paraules li reportà, les dix ab gran ultratge* (TB 793: 20-21). *qualsevulla rey d'armes, eraut o porsavant qui·l veurà anar sens la garrotera* (TB 343: 18). [arauts 2, eraut 7, erauts 18, haraut 3, harauts 1, herauts 1]

herald] veg. **heraut**.

herba *f* **1.** Planta la tija de la qual no desenvolupa teixit llenyós com fan els arbres i els arbustos. *E la infanta stava en gonella d'orfebreria tota lavorada de una erba que ha nom] amorval e ab letres brodades de perles que entorn eren* (TB 484: 6-7). **2.** Conjunt d'herbes que creixen en un lloc. *E posà-les en la bella erba del prat* (TB 262: 4). [erba 9, erbes 7, herba 1, herbes 1]

heredat *f* Heretat.

hereditari -ària *adj* **1.** Que s'adquireix per herència. *de la dignitat que Déu l'à posat e del ceptre hereditari qui li és degut per deute de sanch* (TB 604: 3). **2. dret hereditari** → **dret**² 4. [hereditari 2]

heretat (o **heredat**) *f* **1.** Heretatge 1. *que sia despossehida de sos béns e heretat* (TB 1241: 21). **2.** Heretatge 2. *car l'ús de les armes, si·l perdia —ço que és de la sua heredat—, seria menyspreat per los bons cavallers de honor* (TB 757: 2). *E tramés per tots los barons de Grècia, axí aquells qui eren ab la gent d'armes com als altres qui eren en lurs heretats* (TB 1522: 15-16). [heredat 1, heretat 5, heretats 3]

heretatge *m* **1.** Drets de successió que tenen efecte a la mort de qui ha assenyalat el beneficiari. *nos conservarà cascú en son heretatge, car és de la nostra sanch* (TB 1524: 35). **2.** Conjunt de béns i de drets que s'adquireixen d'un difunt per desig exprés d'aquest quan era viu. *E a tu no és cosa convenient ni honesta que en anar-te'n te dispongues, encara que fosses cert de atényer hun gran heretatge, car tu fugir-ne deuries si guardes lo que la vera amicícia requir* (TB 1276: 14-15). [heretatge 10, heretatges 1]

hereter -a *m i f* Hereu. *E per ço, senyor, parlant ab aquella reverència que's pertany, li deu ésser mudat lo nom, com no pertangua sinó a filla de rey dir-li infanta, si donchs no havia ésser heretera del regne, que també la nomenarien princessa* (TB 498: 37-38). [heretera 1]

heretge *m i f* **1.** Persona que segueix una doctrina que l'Església catòlica considera contrària als seus dogmes, especialment quan tendeix a promoure un cisma. *pus sinó que'm dolch de tu, que't tendran per heretge* (TB 979: 22). **2.** Persona que ha mostrat una conducta moral reprovable. *Quines coses he fetes yo que per heretge me hagen a tenir?* (TB 979: 22). [heretge 1, heretges 1]

herètic -a *adj* Propi o relatiu a un heretge. *confont e destruint la mala secta y herètica pravitat* (TB 1438: 12). [herètica 1, herètica 1]

hereu -eua/-eva *m i f* **1.** Persona que rep una cosa per disposició testamentària. *e en son testament lexà hereua la filla, muller de Phelip* (TB 661: 39). *la princessa lexa hereva sa mare de tot l'imperi* (1524: 32). **2. hereu universal** *loc nom* El que és dipositari de la totalitat dels béns d'una persona determinada. *fas e instituesch hereu meu universal a mon criat e nebot Ypòlit de Roca Salada* (TB 1488: 24). [hereu 3, hereua 2, hereva 1]

història *f* Disposició ordenada d'esdeveniments passats a manera de narració pretesament verídica. *car legim en les històries dels Sancts Pares la gran virtut del noble Josué* (TB 185: 6). [història 2, històries 6, hystòria 1, hystòries 5, istòria 3, istòries 2, ystòries 1]

historial *m* Persona que investiga i escriu sobre fets passats. *dels quals [dels cavallers gloriosos en el passat] los poetas e hystorials han en ses obres comendat* (TB 61: 5). [hystorials 1]

historiat -ada *adj* Ornamentat amb figures d'éssers vius. *La torre era tota dins obrada de molt blanch marbre e, historiada de subtil pintura de diverses colors, tota la història de Paris e Viana* (TB 514: 38-39). [historiada 1]

hivern *m* Estació de l'any caracteritzada pel fred, i que comença al solstici del mateix nom i acaba a l'equinocci de primavera. *E més encara com eren en la entrada de l'hivern, que los frets e les pluges los començaven de enujar* (TB 411: 22). [hivern 2, ivern 2]

hom *m* Home.

home (o **hom**) *m* **1.** Mascle de l'espècie humana, especialment quan ha arribat a l'edat adulta. *car haveu volgut levar la successió de l'imperi an aquell famós e il-lustre senyor, lo duch de Macedònia, per dar-la a un vil hom stranger* (TB 590: 12-13). *Per mi fon manat fos fet home a ymatge e semblança mia* (TB 959: 1). **2. home de bé** *loc nom* El qui actua d'acord amb uns determinats valors morals. *E ell li dix que, per ço com li paria ell ésser home de bé, lo y volia tot recitar* (TB 1365: 28). **3. home de bona ventura** *loc nom* El qui gaudeix d'una vida plena de felicitat. *E si vós sabésseu en qual arbre se leva amor e honor, e sabésseu la pràctica de esta terra, com seríeu home de bona ventura!* (TB 485: 32-33). **4. home de bona vida** *loc nom* El qui segueix fefaentment les regles morals. *haver lo cor moll en haver pietat dels hòmens de bona vida qui són pasífichs e leals* (TB 174: 27). **5. home de bona voluntat** *loc nom* El qui mostra la intenció d'actuar bé o de complaure algú. *e pau en la terra als hòmens de bona voluntat* (TB 1243: 18). **6. home de cavall** *loc nom* Guerrer que combat a cavall. *e trobaren dihuyt mília e docents e trenta hòmens de cavall de armes disposts* (TB 1193: 8). **7. home de lleis** *loc nom* Persona docta en qüestions de dret. *per quant aquests hòmens de leys fan richs a si mateyx* (TB 197: 19). **8. home de peu** *loc nom* Guerrer que combat a peu. *de continent que foren atendats, Tirant pres hun home de peu e, vestit com a moro, tramés-lo a la ciutat* (TB 1386: 7). **9. home d'honor** *loc nom* Persona que actua d'acord amb el que s'exigeix a si mateix moralment. *e a tots los altres prech e amoneste que ab amor e voluntat cascú faça son poder de fer virtuts e singulars cavalleries, axí com los hòmens de honor e d'estima deuen fer* (TB 1238: 3-4). **10. home de mal recapte** *loc nom* Persona de baixa reputació. *E de tota ma vida me dolrà lo gran defalt que haveu fet, que no sé dona ni donzella en lo món que tal cars sabés de vós que us stimàs res ni volgués vostra amistat, ans vos tendran totes per hom de mal recapte* (TB 1044: 13-14). **11. home de títol** *loc nom* Persona que posseeix títol de noblesa. *E foren per compte XXII, tots hòmens de títol e de gran senyoria* (TB 1436: 35). [hom 11, home 250, hòmens 266, homes 1, om 8, ome 32, òmens 2]

homei *m* Homicidi. *E si bé vols considerar, no deu hom desijar fer homey ne escampar la humana sanch* (TB 1243: 24). [homey 2, homeys 1]

homeier -a *adj* i *m* i *f* Homicida. *Porien pendre tan gran alteració que yo seria causa de abreujar-los la vida, e poria ésser dit fill homeyer* (TB 697: 15-16). *E aquest Tirant és home cruel e gran homeyer* (TB 847: 10). [homeyer 4, homeyera 1]

homenatge *m* **1.** Cerimònia solemne amb què algú es reconeix com a vassall d'un senyor i li promet fidelitat a canvi de la concessió d'un feu. *yo acceptaré lo comdat e per aquell vos faré homenatge de feultat* (TB 698: 6). **2. pendre los homenatges** *loc verb* Un senyor feudal, acceptar la declaració d'algú com a vassall seu, amb promesa de fidelitat, a canvi de la concessió d'un feu *E Tirant los acceptà ab cara molt afable e ab gran benignitat, e tramés-hi sos capitans e lochtinents per pendre los homenatges, e féu-ne lançar tots los moros* (TB 1457: 34-35). **3. retre homenatge** (a algú) *loc verb* Algú, reconéixer-se com a vassall d'un senyor feudal i prometre-li fidelitat a canvi de la concessió d'un feu. *que vós retau la ciutat e los homenatges al gran cèsar de l'Imperi Grech* (TB 1458: 35). **4. sacrament e homenatge** → **sacrament** 3. **5. torre de l'homenatge** → **torre** 3. [homenatge 5, homenatges 5]

homenia *f* Fortalesa física generalment atribuïda als hòmens. *Feu-me part de la vostra homenia perquè us pugua resistir* (TB 1418: 8). [homenia 1]

homicida (o **homecida**) *m* i *f* Persona que en mata una altra. *sols per restaurar ta vida e fugir lo nom [d'omeçida]* (TB 783: 10). *Los guardabraços signifiquen que lo cavaller deu guardar que los homicides ne nigromàntichs no facen mal ne dan a les sglésies* (TB 171: 31-32). [homicida 1, homicides 1, omeçida 1]

homilment *adv* Humilment.

honest -a *adj* Que és conforme a les exigències del pudor o de la decència. *Què-m val tenir filla honesta e bona que no pugua succehir en los meus béns, e per mos grans peccats e culpes veure'ns catius en poder de infels?* (TB 590: 31-32). [honest 4, honesta 18, honestes 9, honestíssima 3, honestíssimes 2, honests 1]

honestament *adv* D'una manera honesta. *pux liberalment perdonist, honestament e clara vull viure* (TB 1284: 15). [honestament 5]

honestat *f* Qualitat d'honest. *Cert és la ley mana que les dones serven honestat e, si no u fan, que reben punició* (TB 1003: 25). [honestat 36, onestat 2]

honestedat] *veg.* **honestat**.

honor *f* **1.** Qualitat moral que comporta que algú no fa res que el desacredite davant de l'estima dels altres ni tampoc davant de l'estima pròpia. *Car als temerosos, les coses perilloses que per a reparació de llurs honors són obliguats, no·ls és lo veure de aquelles atorguat, com per speriència se mostre que en lo orde de cavalleria, lla hon és lo major perill és la major honor* (TB 584: 5-6). **2.** Estimació dels merits d'algú i demostració pública que se'n deriva. *no resta que lo premi de aquest acte no degua ésser dat a altri sinó a mi, ab totes les forces e honors de cavalleria que·s mereixen al més benaventurat de tots* (TB 453: 11-12). **3.** Distinció o amabilitat amb què algú es tractat. *E lo rey rebé'ls ab molta d'onor e affabilitat* (TB 291: 14). **4. a honor de loc prep** En honra de. *Per les quals coses, fetes a honor de Déu e a útil molt gran de la imperial senyoria* (TB 1453: 8). **5. dar honor** (a algú) *loc verb* Lloar-ne públicament els mèrits. *los jutges li daven honor e premi de la batailla* (TB 275: 25). **6. dona d'honor** → **dona** **4.** **7. donzella d'honor** → **donzella** **3.** **8. fer honor** (a algú) *loc verb* Lloar-ne públicament els mèrits. *E per lo rey d'Escòcia e per la reyna nos fon feta molta honor* (TB 336: 22-23). **9. fer-se honor** *loc verb* Dues o més persones, lloar-se mútuament. *Lo mestre e Tirant entraren per la cambra, e lo rey e lo mestre se abraçaren e feren-se molta de honor* (TB 407: 7-8). **10. home d'honor** → **home** **9.** [honor 652, honors 45, onor 19, onors 1]

honorós -osa *adj* Que posseeix la qualitat moral per la qual algú no fa res que el faça desmeréixer en l'estima dels altres o en la pròpia. *qual li és millor e més honorós, morir bé o morir mal* (TB 515: 27). [honorós 4, honorosa 10, honoroses 3, honorosos 8, honorossa 1]

honorosament *adv* D'una manera honorosa. *Emperò mirau los fets dels romans, quanta honor e glòria aconseguien en lo món com honorosament morien en batailles en defensió de la cosa pública* (TB 515: 35-36). [honorosament 1]

honradament *adv* **1.** D'una manera que proporciona honor. *com yo tinga una filla la qual desige maridar honradament e de mos propis béns li daré XII mília ducats* (TB 1131: 13). **2.** D'una manera que denota honor. *ordenaren lo cavaller mort fos mès dins la caixa que porten los morts, molt honradament cubert ab un molt bell drap d'or* (TB 269: 28-29). [honradament 5]

honrós -osa] veg. **honorós -osa**.

hora *f* **1.** Unitat de temps equivalent a la vint-i-quatrena part d'un dia solar mitjà. *tantes coses li feren que, après spay de una hora passada, ab gran dificultat ella retornà* (TB 1521: 11). **2.** Temps del dia expressat en hores comptades des de mitjanit o des de migdia i en fraccions d'hora. *E l'endemà, a la hora assignada, l'emperador fon en la gran sala ab totes les dames, e asseyt en la imperial cadira* (TB 777: 17-18). **3.** Moment en què té lloc alguna cosa o quan aquesta cosa ha de ser feta. *Com li paregué hora, anà-sse'n* (TB 410: 27). **4.** [pl] Llibre en què es contenen les oracions que l'Església catòlica estableix per a diferents moments del dia denominats hores canòniques. *pres un petit patge molt ben abillat e les ores cubertes li donà que portàs* (TB 497: 8). **5. ans d'hora** *loc adv* Abans del moment previst. *les galeres se hagueren a partir ans d'ora per la gran tempesta e fortuna que en la mar havia* (TB 1322: 5). **6. d'hora en hora** *loc adv* De manera imminent. *e com staven de hora en hora per dar-se, per la strema fam que tenien* (TB 404: 14). **7. dir hores** *loc verb* Recitar diàriament les oracions corresponents a les diferents hores canòniques establides per l'Església catòlica. *l'ermità stava davall l'arbre dient ses hores* (TB 192: 27). **8. en poca de hora** *loc adv* En poc de temps. *com aquest fos vençut en tan poca de hora* (TB 555: 40). **9. en poca hora** *loc adv* En poc de temps. *Feriren tan poderosament que, en poca hora, ans que los altres se fossen regoneguts, hagueren morta molta morisma* (TB 1317: 17). **10. hora baixa** *loc nom* La que es correspon amb el període previ a la posta de sol. *e açò era ja passada hora baixa* (TB 594: 29). **11. hora per hora** *loc adv* En el darrer moment. *E hora per hora, lo mestre, que Déus haja, lo socorregué* (TB 366: 38). **12. hores de defunts** *loc nom* Oracions per l'ànima dels qui han mort. *XIII preveres dient contínuament hores de defunts* (TB 178: 5). **13. tota hora** *loc adv* En qualsevol moment. *só prest per entrar en la batailla ara o tota hora que els jutges m'o manaran* (TB 323: 4). **14. mala hora** *loc nom* Mal auguri. *Mal dia, mala hora e mal signe fon aquell quant yo-l fiu fer e pijor com lo us doní* (TB 269: 1-2). [hora 239, hores 42, ora 5, ores 23]

horabaixa *f* Moment del dia pròxim a la posta del sol. *Com fon en la horabaixa, que los metges se'n foren partits, per relació d'ells lo emperador fon avisat com Tirant stava bé* (TB 1077: 14-15). [horabaixa 1]

horitzó] *veg.* **horitzon.**

horitzon *m* Línia que limita la superfície terrestre visible des d'un punt. *Vengut lo clar dia, e lo sol sobre lo nostre orizon, lo capità féu tocar les trompetes* (TB 692: 14). [orizon 2]

horrible *adj* Que provoca un sentiment de repulsió profunda per la seua condició terrible o espantosa. *E lo drach començà de levar la testa devers ell, e quant lo cavaller la véu axí orrible, començà a fogir e lo drach lo seguí* (TB 1366: 4-5). [orrible 4, orribles 1]

hort *m* Indret generalment tancat destinat al conreu de flors i plantes ornamentals per a delit de qui hi passeja o s'hi està. *e en aquest ort havia una porta que entrava en un gran parch* (TB 231: 27). [ort 44, orts 2]

horta *f* Terreny de regadiu destinat al conreu de verdures, llegums o arbres fruiters. *car Tirant havia fet tallar tots los arbres e guastar tota aquella orta entorn de la vila* (TB 1141: 23-24). [orta 3]

hortolà -ana *m i f* Persona que té cura d'un hort. *Com Tirant lo véu entrar, verdaderament pensà que fos aquell lo moro ortolà, e portava al coll una axada e començà a cavar* (TB 1048: 12-13). [ortolà 18]

hospital] veg. **espital**.

host *f* Exèrcit en campanya. *Com la divina Providència haja permés que per nostres grans peccats e delictes los majors nobles e animosos cavallers de la nostra host sien stats morts e presos en les passades batailles* (TB 500: 1-2). [host 2, ost 17, osts 3]

hostal *m* **1.** Lloc on algú s'estableix temporalment a canvi d'un pagament. *Anà a posar en un hostal* (TB 430: 24). **2. mossa d'hostal** → **mosso** **3.** [hostal 1, ostal 1]

hostaler -a *m i f* Persona que regenta un hostal. *ells aveu denegats fins aquí ab paraules de falsa hostalera e aveu decebut, e enganau cascuna* (TB 526: 34). [hostalera 1]

hoste -essa *m i f* **1.** Persona que s'allotja gratuïtament en una casa aliena. *La emperadriu ab la excelsa princessa e la reyna de Feç ab totes les altres dames, se posaren molt bé en orde ab singulars abillaments per fer honor als novells hostes* (TB 1444: 6-7). **2.** Persona que acull algú a sa casa gratuïtament. *lo cavaller Spèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa* (TB 1365: 26). [hoste 1, hostes 2, oste 1, ostes 3]

hòstia *f* Tros prim de pa àzim que el sacerdot consagra en la celebració de la missa i que representa el cos de Jesucrist. *per ço com genovesos e venecians posaren penyora lo càlzer e la hòstia consagrada* (TB 415: 21). [hòstia 2, òstia 2]

humanitat *f* **1.** Naturalesa o trets del conjunt total de persones com a espècie. *E si la humanitat natura és d'om, e no virtut, si no la à més és cosa no acostumada que vici* (TB 608: 7-8). **2.** Compassió per les desgràcies esdevingudes a una altra persona. *De gran humanitat proceheix haver pietat e compassió dels miserables* (TB 1103: 1). [humanitat 20]

humà -ana *adj* **1.** Pertanyent o relatiu a les persones, que els és característic o propi. *la fe cathòlica és lum de l'enteniment humà per quant expel·leix les tenebres dels peccats* (TB 1342: 20). **2.** Que sent o mostra afecte per les persones. *E com ells foren alt, Tirant los féu honor de reys per ço com era cavaller molt humà* (TB 723: 24-25). [humà 9, humana 57, humanes 9, humans 2]

humanal *adj* **1.** Humà **1.** *per rembre los peccats de l'humanal linatge* (TB 1033: 4). **2. humanal llinatge** → **llinatge** **5.** [humanal 16, humanals 1, umanal 1]

humil *adj* **1.** Que es té per menys del que val i es rebaixa voluntàriament davant dels altres. *de grandíssima bellea, honesta, humil e molt virtuosa e devotíssima crestiana* (TB 1539: 14). **2.** Que revela condició de submissió. *donà del genoll en la dura terra e ab gest humil e affable li presentà tal resposta* (TB 466: 12). [humil 27, humills 1, humils 6]

humilitat *f* Qualitat de qui es té per menys del que val i es rebaixa voluntàriament davant dels altres. *Tirant, hoynt parlar al rey ab tanta humilitat e submissió, fon molt content d'ell* (TB 1194: 13). [humilitat 26]

humilment (o **homilment**) *adv* D'una manera humil. *Com Simó de Far hohí tals rahons, homilment tornà a pregar als cavallers qui la guayta fehien volguessen tornar a dir al senyor mestre que l'i fes obrir* (TB 366: 26-27). *suplicà a la princessa, axí devotament e humil com si fos una sancta de paradís* (TB 579: 39). *humilment vos demane me vullau perdonar* (TB 1467: 5). [homilment 1, humil 1, humilment 11]

humit -ida *adj* Que està moderadament cobert o amerat d'algun líquid, especialment d'aigua. *mas là la lenya és de malves e per la aygua que ha passat tota és tornada humida* (TB 529: 3-4). [humida 2, humides 1, humits 1, umida 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

I

ídola *f* Imatge d'una entitat divina aliena al cristianisme. *e entrant per Egipte, totes les ýdoles caygueren e en tot Egipte no n'i restà neguna* (TB 506: 25). [ýdoles 1]

idòlatra] veg. **idòlatre**.

idòlatre **1.** *adj i m i f* Que adora ídols o imatges divines alienes al cristianisme. *e fon poblada [la ciutat de Pera] de gentils, qui eren gent ydòlatre* (TB 521: 23). *mostres bé en ton parlar que no est crestià sinó ydòlatre* (TB 506: 20). **2.** *m i f* Persona que estima un altre individu a la manera com els creients rendeixen culte a una divinitat. *com fon cap de la saviesa del món e per dona fon idòlatre* (TB 742: 37). [idòlatre 1, ydòlatre 2]

idolatria *f* Adoració d'ídols o d'imatges divines alienes al cristianisme. *per lo gloriós adveniment del rey Déu Jhesús, cessà tota la ydolatria, segons recita la Sancta Scriptura* (TB 506: 20-21). [ydolatria 2]

ignorància *f* **1.** Mancança general de coneixements. *Capità, vós mostrau que ignorància és vostra guia* (TB 648: 10). **2.** Desconeixença d'uns fets determinats. *ab veu de pública crida ne fa present a les vostres generals audiències, a fi que negú no puga ignorància al-legar e après no digau que no us ho han notificat.* (TB 1453: 24-25). [ignorància 24, ignoràncies 2]

ignorant *adj* **1.** Que no sap res en relació a una cosa. *e ab gran fatiga podia regir la mia lengua per yo ésser ignorant del que ignorar devia, ço és, per saber clarament lo fet, vós si teníeu pes e mesura en vostra benvolença* (TB 1003: 2-3). **2.** Que no sap res en general. *Phelip, qui era un poch ignorant e tengut en possessió de molt groçer* (TB 375: 25). [ignorant 7, ignorants 1]

ignoscència *f* **1.** Desconeixement del mal o incapacitat per a dur a terme una acció malvada. *E bé m'à costat la mia ignoscència, o trist de mi!* (TB 1234: 24). **2.** Acció o paraula que denota desconeixement del mal o incapacitat per a dur a terme una acció malvada. *quant yo só donzella poch entesa e parle algunes ignoscències, lo teu ànimo sentit darà loch a la mia culpa* (TB 1264: 26). [ignoscència 2, ignoscències 2, ignoscència 1, ignoscència 1, ignoscència 1]

ignoscent -a *adj* Innocent.

igualment] veg. **egualment**.

igualtat] veg. **egualtat**.

il·lícit -a *adj* No permés o prohibit. *e nomenar solament crueldat en príncep és cosa il·lícita e peccant* (TB 607: 5). [il·lícita 1, il·lícites 1]

il·luminació *f* Accés al coneixement intel·lectual. *Yo ame saviesa perquè és il·luminació de l'ànima* (TB 1177: 16). [il·luminació 2]

il·lusió *f* Error dels sentits o de l'esperit que fa entendre com a real allò que no ho és. *la nostra fragilitat debilita la elecció e no obra tant lo arbitre de la nostra voluntat, que los primitius moviments sien en potestat de aquella, d'on se promouen il·lusions perturbants lo juhí recte* (TB 1296: 5-6). [il·lusions 1]

il·lustre -a *adj* De gran renom per les seues qualitats, pels seus actes o pel seu origen. *Aquest és lo il·lustre príncep duch de Macedònia* (TB 868: 28). [il·lustra 1, il·lustre 9, il·lustres 6, il·lustríssim 1, il·lustríssima 5, il·lustríssims 3]

illa *f* Porció de terra voltada absolutament d'aigua. *E arribà a la illa de Mallorca, e de aquí ab una nau passà a la ciutat* (TB 1213: 7). [illa 42, illes 8, ylla 31, ylles 1]

imaginació *f* Imatge 1. *ame los somnis e les ymaginacions que de nit me aparexen* (TB 755: 31). [ymaginacions 1]

imaginativament *adv* D'una manera imaginada. *E a tu, Tirant, qui-t prestarà laugeres ales ab les quals, volant, se pogués caminar hon la sua desconsolada ànima ymaginativament se rahona* (TB 1335: 13-14). [ymaginativament 1]

imatge *f* **1.** Representació mental d'alguna cosa. *tinch la sua ymatge davant los meus ulls* (TB 1094: 6). **2.** Representació gràfica aconseguida mitjançant el dibuix, la pintura o l'escultura, especialment si es tracta de figures antropomòrfiques relacionades amb la religió. *hi féu parar hun bell altar, hon fon posada la ymage de la sacratíssima Mare de Déu, senyora nostra* (TB 1464: 2). **3. a imatge e factura** (d'algú) *loc adv* De manera semblant a algú. *ton Senyor e Creador, lo qual t'à creat ha ymatge e factura sua* (TB 325: 3). **4. a imatge e semblança** (d'algú) *loc adv* De manera semblant a algú. *Per mi fon manat fos fet home a ymatge e semblança mia* (TB 959: 1). [ymage 1, ymatge 14, ymatges 4]

- immaculat -ada** *adj* Pur o sense taca, especialment en relació amb la Mare de Déu, concebuda, segons el cristianisme, sense la taca de pecat original. *O immaculada Verge, reyna de paradís* (TB 333: 14). [immaculada 1]
- immens -a** *adj* Tan gran que no es pot mesurar. *per la immensa e divina clemència e bondat de nostre senyor Déu* (TB 372: 1). [immensa 9, immens 6, inmensa 18]
- immoble** *adj* Que no es mou. *ab lo cap baix e los ulls en terra stigué immoble* (TB 238: 38). [immoble 1, inmoble 1]
- immortal** *adj* **1.** Que no pot morir. *E vosaltres, immortals déus* (TB 1335: 12). **2.** Que no pot caure en oblit. *e la fama serà perpètua e immortal, tant com lo món durarà* (TB 563: 8). [immortal 4, immortals 1, immortal 6, immortals 1]
- inmutable** *adj* Que no canvia d'estat. *Lo teu exili congoxós ha permés lo inmutable Déu, perquè los fets han ordenat de tu que sies reyna de dos regnes, sens perdre la sperança de cobrar les tues viles e castells* (TB 1297: 5-6). [inmutable 1, inmutables 1]
- impaciència** *f* Manca de paciència. *car jatsia la mísera humana condició porta ab impaciència les dures e congoxoses adversitats de fortuna* (TB 1289: 32). [impaciència 7, in paciència 1]
- impacient** *adj* Que manca de paciència. *Molt fon impacient Plaerdemavida de tan cruel resposta* (TB 1242: 15). [impacient 1]
- impediment** (o **empediment**) *m* Obstacle o dificultat que impedeix la consecució d'alguna cosa. *car lo savi tostemps fuig de allà hon ha perill de mort, e de poca cosa se té per content, puix ho puga sens negun empediment posseir, e no cura de la mundana glòria per lo perill que se'n pot seguir.* (TB 770: 25-26). *qui serien causa de inpediment a la fi de mon propòsit* (TB 844: 9). [empediment 10, enpediment 2, impediment 1, inpediment 1]
- emperador -a** *m i f* Emperador.
- imperfecte -a]** *veg.* **imperfet -a.**
- imperfet -a** *adj* Que no està acabat o que no té totes les qualitats requerides. *ço com les coses de mal propòsit resten tostemps imperfetes* (TB 624: 17). [imperfetes 2]
- imperi** *m* **1.** Autoritat sobirana d'un monarca que té la condició d'emperador. *e tots los [drets] que per l'emperador li són stats atorgats de la successió de l'imperi, a Ypòlit* (TB 1524: 30-31). **2.** Conjunt de territoris sotmesos a l'autoritat d'un

emperador. *E per tots los regnes e terres de l'imperi fon elet per papa en totes les sues terres* (TB 521: 30). [imperi 124, imperis 1]

imperial (o **emperial**) *adj* Pertanyent o relatiu a l'emperador. *assigneren-se en l'emperial strado, la emperadriu enmig dels dos reys* (TB 1528: 19). *Ab tal orde cavalcaren tots fins a l'imperial palau, ab infinit poble qui-ls seguien* (TB 1472: 21). [emperial 3, emperials 2, imperial 65, imperials 5]

impetuós -osa *adj* Que actua amb força o amb violència. *incogitats infortunis exercexen les forces impetuosas en les humanes condicions e reposats estaments* (TB 1288: 3). [impetuosas 1]

impiadós -osa *adj* Que no mostra cap sentiment de dolor per la desgràcia dels altres. *e totes vostres cruels e impiadoses respostes* (TB 629: 19). [impiadós 2, impiadosa 1, impiadoses 1, impiadosos 2]

impietat *f* Manca de compassió davant de la desgràcia dels altres. *Qui és aquell tan inhumà e ab tanta impietat que no-s dolga de la mia trista joventut?* (TB 1294: 18). [impietat 3, impietats 1]

implacable *adj* Que no es pot calmar. *O invariables, inichs e implacables fats* (TB 1264: 1). [implacable 1, implacables 1]

imponit -ida *adj* Impunit.

importància *f* Qualitat del que és molt convenient o de molta entitat. *E si és cosa de gran importància, yo-ls tendré a noves* (TB 981: 33). [importància 4]

importunitat *f* Molèstia produïda a causa de dir o de fer alguna cosa en algun moment inapropiat. *Mas voleu ab importunitat mostrar-me animós sobre cosa morta* (TB 661: 15). [importunitat 1]

impossible *adj* **1.** Que no és possible. *vos voleu burlar de mi ab prometençes impossibles que no-s poden fer?* (TB 364: 28). **2. haver** (alguna cosa) **a impossible** *loc verb* Considerar que alguna cosa no pot ser duta a terme. *e aureu a impossible que una donzella ho pogués haver sofert* (TB 930: 11). **3. tenir** (alguna cosa) **per impossible** *loc verb* Considerar que alguna cosa no pot ser duta a terme. *car com veig que sou donzella per Déu ab tantes virtuts creada, tinch per impossible fallir-vos lo major do de gràcia que natura pot donar* (TB 957: 5-6). [impossible 4, impossible 24, impossibles 2]

impressió *f* Efecte negatiu produït sobre l'ànim d'algú. *no era bastant a reparar l'Imperi Grech e traure'ls de tanta impressió e congoxa com tenien y speravan haver.* (TB 1324: 20-21). [impressió 2, impressions 1, inpressió 1]

imprevist *adj* Que no és previst com a allò que se suposava que havia d'ocórrer. *car humana discreció no basta resestir als cassos inprevists, e pertany-se dels hòmens virtuosos haver paciència en llurs adversitats* (TB 922: 3-4). [inprevists 1]

improperi *m* **1.** Insult que es fa contra algú per a ofendre'l. *E axí-l portaren fins a la sglésia de Sanct Jordi, ab molts improperis que los fadrins li fehien, e Tirant tostemps anava aprés d'ell.* (TB 336: 9-10). **2.** Acció que ofén l'honor d'algú. *vench per defendre la sua vista de tant improperi* (TB 1328: 19). [improperi 1, improperis 1, inproperis 2]

improperós -osa *adj* Injuriós. *miserablement en tan improperós abatiment que, enderrocat de la honor sua, fon gitat en menyspreu* (TB 1250: 30-31). [improperós 1]

improperiós -osa] veg. **improperós -osa**.

inpropietat *f* Allò que no s'adiu als trets característics d'algú o d'alguna cosa. *E no causa inpropietat com amor no guarda béns ni linatge* (TB 942: 9). [inpropietat 1]

improvisament *adv* Sense possibilitat de previsió. *e suplicà-la fos de sa mercé que axí improvisament no-l fes partir de la companyia de Tirant* (TB 994: 9). [improvisament 1]

impulsió *f* Canvi o moviment causat per algú o per alguna cosa que empeny. *los trists e incogitats infortunis exercexen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulció poria fàcilment repel·lir si humana saviesa ab caliditat aquells pogués preveure* (TB 1288: 2-3). [impulsió 1]

inadvertència *f* Manca d'atenció respecte d'allò que algú fa. *e vostra senyoria, qui per sa virtut comportarà los defalliments axí en stil com en orde, en lo present tractat per mi posats per inadvertència e pus verdaderament ignorància* (TB 61: 23-24). [inadvertència 1]

incens] veg. **encens**.

incert -a *adj* **1.** No conegut. *encara dubtosos e incerts de la sdevenidora vida* (TB 1267: 7). **2.** Que no té seguretat. *e no pot ésser regne més perillós o incert que senyorejar als qui no volen* (TB 604: 28). [incert 1, incerta 4, incerts 2]

incessantment *adv* Sense parar. *e lo meu cor incessantment plora gotes de sanch* (TB 995: 13). [incessantment 6]

incident *m* **1.** Esdeveniment accessori que, en una obra literària, interromp la trama principal. *Ací fa lo libre hun incident per narrar los fets de Plaerdemavida* (TB 1237: 3). **2. fer un incident** *loc verb* Desviar-se momentàniament de l'assumpte principal per a contar o al·ludir alguna cosa sobrevinguda. *Yo t'é volgut fer aquest incident, recitant-te totes aquestes coses, per ço que tu sàpies que la donzella que yo ame e adore excel·leix en virtuts a totes aquestes altres* (TB 1125: 4-5). [incident 2]

inclinació (o **enclinació**) *f* Tendència natural o adquirida de la voluntat. *no resta que tots los hòmens naturalment tinguen enclinació en malparlar de les dones e pijor obrar* (TB 847: 5). *donant-los diverses inclinacions de peccar e viciosament viure* (TB 75: 4). [enclinació 1, inclinació 1, inclinacions 2]

ínclit -a *adj* Il·lustre. *Entrant Ypòlit en la nau, trobà la ínclita reyna molt ben abillada* (TB 1405: 20). [ínclita 12]

incogitadament *adv* D'una manera impensada. *Per vós ésser estranger no volria que prengússeu algun dan en la vostra virtuosa persona incogitadament* (TB 513: 4-5). [incogitadament 2]

incogitat -ada *adj* Que no és fàcil de preveure. *E replegaren tot lo lur camp e, a hora incogitada, quasi a la mija nit, ells tiraren son camí* (TB 1235: 10). [incogitada 3, incogitats 1]

incomparable *adj* Que no hi ha ningú més o cap altra cosa que s'hi puga igualar. *pa de vida, tresor sens preu, joyel incomparable, penyora segura dels peccadors* (TB 1486: 2). [incomparable 3]

incomportable *adj* Que no es pot suportar. *no hagueren suposat la mia ànima a tan cruels e incomportables penes e turments* (TB 1294: 5). [incomportable 3, incomportables 1]

incomprensible *adj* Que no es pot assimilar o copsar. *Senyor immens e incomprensible, Déu creador de humana natura* (TB 1438: 1). [incomprensible 1]

inconstància *f* Manca de perseverança. *E si yo done fi als meus plants e sospirs seré vencedora de la inconstància femenil* (TB 1301: 12-13). [inconstància 3]

- inconvenient** *m* **1.** Desavantatge o dificultat provocat per alguna cosa. *E per causa de tal inconvenient vixch desesperada* (TB 882: 4). **2.** Acció que traeix les convencions socials. *tota donzella se deu lunyar de tals inconvenients qui porten ab si vergonya* (TB 526: 31). **3. no venir a inconvenient** *loc verb* No resultar molest. *puix la divina clemència me dóna notícia de aquestes coses, vull-me'n apartar per no venir a inconvenient* (TB 428: 31-32). [inconvenient 8, inconvenients 9]
- incurable** *adj* Que no es pot guarir. *e per bé que sia mal incurable, no és mortal, mas ha-y molts remeys qui ajudar se'n vol* (TB 705: 25-26). [incurable 1, incurables 1]
- indefens** *-a adj* Mancat del que és necessari per a protegir-se contra un atac. *Comença primerament a mi, car vet-me ací, donzella indefensa, qui stich davant la tua presència, qui tens spasa ben afilada* (TB 1264: 21-22). [indefensa 1]
- indici** *m* Senyal, material o no, que permet de deduir una cosa amb algun fonament. *e dels nostres desigs alegre indici se demostra* (TB 787: 20). [indicis 2]
- indigest** *-a adj* Que s'assimila difícilment. *Com los metges foren tornats, feren relació a l'emperador com stava molt bé, que no era stat lo seu mal sinó mutació dels ayres indigests* (TB 479: 29-30). [indigests 1]
- indignament** *adv* D'una manera indigna. *en perjuhí de la sua pròspera persona, lo haveu indignament ofés, sens causa ne rahó alguna* (TB 980: 26). [indignament 2]
- indigne** *-a adj* **1.** Que no mereix respecte i estima per les seues qualitats o pel seu comportament. *la fortuna no vol ni ha permés que yo, com a indigne e no merexedor, haja pogut atényer a vós, qui éreu lo premi de mos treballs, e no-m dolguera tant la mort si en los vostres braços hagués finida ma vida trista e dolorosa* (TB 1491: 3-4). **2.** Vil. *E qui no és abte e no sap portar armes de amor secretes o ocultes sens dar-ho a sentir voluntàriament a persones indignes e malparleres, aquest tal és digne de tal punició* (TB 964: 4-5). [indigna 3, indigne 6, indignes 3]
- indirecte** *-a adj* Que es produeix amb intermediació. *per aquell jurament que fet aveu, que tendreu totes les coses secretes, que per via directa o indirecta, de paraula o per scrit, no manifestareu* (TB 347: 4-5). [indirecta 2]
- indiscreció** *f* **1.** Manca de discreció. *O senyora princessa, ab quanta indiscreció reposa la tua ànima* (TB 1049: 13). **2.** Acció o paraula que traeix la discreció. *car*

ab la tua discreció repares les indiscrecions dels altres (TB 397: 6). [indiscreció 1, indiscrecions 1]

indisposició *f* Malestar físic. *E per la mia indisposició per la vellea que tinch, no podent les armes portar, done tot mon loch a vós e no ha altri, tant com la mia persona* (TB 466: 26-27). [indisposició 1, indisposició 1]

indiscret -a *adj* Mancat de discreció. *pens en lo gran atreviment que ha tengut aquest indiscret metge, qui ha volgut posar en perill de apagar la llum del linatge de Rocha Salada* (TB 926: 2-3). [indiscret 1]

indispost -a *adj* **1.** Mancat de la capacitat per a dur a terme alguna cosa. *E si tantes cavalcadures haver no poreu com persones, resten los qui són més indisposts* (TB 1217: 20-21). **2. temps indispost** → **temps** 23. [indispost 1, indispostes 2, indisposts 1]

individual *adj* Relatiu o pertanyent a una sola persona. *de aquell e de les sues grandíssimes virtuts e cavalleries se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents hystòries* (TB 70: 9-10). [individual 1]

indocte -a (o **indocte** [inv]) *adj* Mancat d'instrucció. *La mia lengua indocta no seria suficient en recitar los actes virtuosos e de memòria singular que aquest sereníssim, pròsper e poderós senyor, lo senyor emperador, ha fets en favorir, heretar e sublimar en grans dignitats a sos criats, servidors e vassalls* (TB 864: 1-2). *Senyor Tirant, la mia lengua indocte no poria jamás splicar ne dir les magnificències del vostre ànimo virtuos* (TB 1305: 5-6). [indocta 1, indocte 1]

indostiós -osa *adj* Industriós.

indret¹] veg. **endret¹**.

indret²] veg. **endret²**.

indulgència *f* **indulgència plenària** *loc nom* Remissió absoluta de les penes derivades dels pecats concedida per l'Església catòlica. *e qui y hou aquell dia lo divinal offici guanya indulgència plenària* (TB 362: 32). [indulgència 1]

indústria *f* Aplicació de l'enteniment per a la consecució d'algun objectiu. *car, per sa indústria e alta cavalleria, ell recobrà tota la Grècia* (TB 1476: 24). [indústria 7, indústries 1]

industriós -osa (o **indostiós -osa**) *adj* Que actua amb enginy i amb destresa. *no havem agut exercici de virtut, mas glòria indostriosa* (TB 597: 19). *si t'aparelles,*

sia certa la tua industriosa ventura que, sens tarda, de cruels y animoses armes li serà feta enujosa experiència (TB 1400: 23-24). [indostriosa 1, industriosa 1]

inefable *adj* Que no es pot explicar amb paraules. *de totes les altres dames pres comiat ab dolor inefable* (TB 85: 16). [inefable 4]

inefrenat -ada *adj* Que no es pot aturar. *e ha posat fre als meus inefrenats pensaments* (TB 1305: 8). [inefrenats 1]

inestimable (o **inextimable**) *adj* Tan valuós o tan gran que no pot ser degudament apreciat. *E açò causava la inestimable alegria que tenia de la venguda de son marit* (TB 143: 34). *La princesa stava ab inextimable congoixa com vehia que Stephania no tornava* (TB 536: 35). [inestimable 41, inestimables 1, inextimable 8]

inextimable *adj* Inestimable.

infal·lible *adj* Que no pot fallar. *no és somni, ans és cosa molt segura e infal·lible* (TB 1131: 10). [infal·lible 3]

infal·liblement *adv* D'una manera infal·lible. *O invariables, inichs e implacables fats qui la varietat dels actes humans infal·liblement ordenau!* (TB 1264: 1-2). [infal·liblement 1]

infàmia *f* **1.** Mala fama o deshonra pública com a conseqüència d'un comportament immoral. *car les coses qui són de pública infàmia de desonestat negú no les ignora* (TB 1003: 30). **2.** Maldat en grau extrem. *les mies orelles no s'agreugen de hoyr tan gran infàmia* (TB 1202: 30). [imfàmia 1, infàmia 47]

infançonía *f* Refugi. *car perdonar és lo meu propi ofici de aquella infançonía de la mort* (TB 1085: 16). [infançonía 1]

infant -a m i f **1.** Persona que es troba en la primera fase, prèvia a l'adolescència. *que un infant a mon parer no passa XIII o XV anys* (TB 233: 18). **2.** Descendent de rei. *La primera [manera d'amor de les donzelles], que és virtuosa e honorosa, és quant algun gran senyor, infant, duch, comte o marqués, qui serà molt favorit e cavaller molt virtuós, si aquest tal ama una donzella, a ella li és molta de honor que totes les altres sàpien que aquest dança o juny o entra en batailla per amor de ella* (TB 527: 24-25). [infant 29, infanta 172, infants 8]

infatigable *adj* Que no es cansa. *amor, la qual mou los cels, les infatigables intel·ligències delitant-se en tal moure* (TB 534: 2). [infatigables 1]

infecte -a *adj* Que s'ha corromput, bé moralment o físicament. *mas encara aquella matexa carn me haveu dexada per medecina speritual y salut de la mia infecta e maculada ànima* (TB 1486: 12-13). [infecta 1, infecte 1]

infedelitat *f* Infidelitat.

infeel *adj i m i f* Infel.

infel (o **infeel**) *adj i m i f* Que, en relació amb una determinada religió, en professa una altra o no en professa cap. *del gran dan e destructió que aquests malvats infeels fan e han fet en lo nostre regne* (TB 93: 4). *essent yo crestià y ell infel, no li podia yo ni devia procurar sinó tot lo mal* (TB 1157: 33). [infeels 1, infel 2, infels 50, infidelíssims 1]

inferior *adj* A un nivell més baix quant a qualitat o quantitat. *no podia devallar la tua noble persona en pus inferior loch que sotsmetre aquella a captivitat* (TB 1302: 22). [inferior 3, inferiors 1]

infern *m* **1.** En la religió cristiana, lloc destinat a l'etern castic dels damnats. *axí vullés deliurar la mia ànima de tots los perills de infern* (TB 1517: 6). **2.** Estat extrem de malestar no físic. *absenta de vós estich en infern e prop de vós en paradís* (TB 83: 1). [infern 10, inferns 8]

infernal *adj* Relatiu a l'infern. *deliurar la mia ànima de tot perill infernal* (TB 1517: 16). [infernal 1, infernals 3]

infest -a *adj* Danyós o molt nociu. *fins que la tempestuosa aygua augmente per la infesta sanch de nostres enemichs* (TB 1381: 12). [infesta 1]

infidel] veg. **infel**.

infidelitat (o **infedelitat**) *f* **1.** Qualitat d'infidel. *ya veig que a la fi la fe venç infedelitat* (TB 600: 5). **2.** Inconstància en relació a la lleialtat deguda a una persona o en relació a la paraula promesa prèviament. *Quina consciència hauràs si la infidelitat prens per companyona?* (TB 738: 12). **3.** Acció que traeix la lleialtat deguda a una persona o a la paraula promesa prèviament. *e volria sperimentar si poria cometre alguna infidelitat ab vostra altesa* (TB 996: 12). [infedelitat 1, infidelitat 4]

infinidament *adv* D'una manera infinita. *E açò-m ve per yo infinidament amar la vostra virtuosa persona* (TB 971: 5). [infinidament 5]

infinít -ida *adj* **1.** Que no té fi. *li féu grans festes mostrant-li amor infinida* (TB 364: 23). **2.** Inconcebiblement gran. *Vengueren infinits moros e posaren-se vora mar* (TB 449: 23). [infinida 55, infinides 72, infinit 18, infinitats 14]

infitament] veg. **infinidament.**

influint *adj* Que exerceix un efecte damunt d'algú o d'alguna cosa en certa manera indirecta o insensible. *planetes e cossos celestials, influhints en diverses maneres e temps* (TB 1296: 29). [influhints 1]

informació *f* Dades que es coneixen d'algú o d'alguna cosa. *mas pres informació certa devers qual part era lo castell* (TB 1367: 7). [informació 6]

infortunat -ada *adj* **1.** Dissortat pels esdeveniments successius. *e los qui vius restaren fugiren ab lo infortunat rey* (TB 87: 23). **2.** Que provoca la desgràcia d'algú. *Lo combat fon tan infortunat que lo cavaller li mes la punta de la spasa* (TB 1234: 18). [infortunat 2, infortunats 2]

infortuni *m* Desgràcia greu. *e tinch per cert lo gran infortuni que ma vida asalta* (TB 1501: 7). [infortuni 3, infortunis 9]

infructuós -osa *adj* Que no dona profit. *per no fatigar les orelles dels hoïdors de les infructuoses paraules que han oïdes* (TB 773: 5). [infructuoses 1]

infús -a *adj* Suscitada en l'ànim, especialment per Déu o per la inspiració. *és la saviesa per special gràcia divina en vós infusa* (TB 1305: 7). [infusa 1]

ingrat -ata *adj* Que menysprea l'estima o els beneficis rebuts. *No-m supliqueu de cosa que yo més desige en aquest món ni-m tingau per tan ingrata que notícia no tinga dels beneficis rebuts de vostra gran noblesa* (TB 1447: 5-6). [ingrat 7, ingrata 9]

ingratitude *f* **1.** Insatisfacció que algú sent com a resultat del poc agraïment rebut per part d'alguna altra persona a qui aquell ha ajudat. *E no és menys de recordar la molta honor que de l'imperi teniu rebuda, de l'emperador e de mi, per los quals restaríeu difamat de ingratitude si diligentment no satisfeyeu quanta cristiandat spera ésser defesa de captivitat ab lo peu de vostres armes* (TB 1332: 27-28). **2.** Acció que insatisfà algú com a resultat del poc agraïment rebut per part d'alguna altra persona a qui aquell ha ajudat. *com me tinga per molt obligat, e cometria gran ingratitude si feya lo contrari* (TB 1290: 18). [ingratitude 7]

inhumà -ana *adj* Mancat de compassió per les desgràcies de les persones. *Qui és aquell tan inhumà e ab tanta impietat que no's dolga de la mia trista joventut?* (TB 1294: 17-18). [inhumà 1, inhumana 1, inhumans 1]

inhumanitat *f* Qualitat d'inhumà. *Gran Caramany, que ab tanta crueldat e inhumanitat haveu morta vostra filla e moltes altres mores* (TB 727: 13). [inhumanitat 4]

inic iniqua *adj* **1.** Que fa el mal inconsideradament. *si altra veguada los malignes e inichs infels açí tornen* (TB 418: 18). **2.** Que causa injustícia. *Axí acostuma afalagar la iniqua fortuna quant del tot vol destroyr al qui enguana* (TB 115: 1). [inich 2, inichs 2, iniqua 6]

iniquament *adv* D'una manera iniqua. *mirant la superba crueldat de vosaltres y com iniquament y tirana voleu destruir tot l'Imperi Grech* (TB 727: 6). [iniquament 1]

inimicícia *f* Aversió mútua entre dues persones. *La experiència mostra la intrínseca amor o inimicícia* (TB 1302: 10). [inimicícia 1]

iniquitat *f* **1.** Manca d'equitat o de justícia. *A tu pot hom dir fill de iniquitat, engendrat en la mala planeta de Saturnus* (TB 506: 15). **2.** Acció injusta o malvada. *E amor ab treball venç les iniquitats e impietats de fortuna* (TB 1290: 20). [iniquitat 5, iniquitats 2]

injúria *f* Ofensa greu, bé mitjançant la paraula o mitjançant un fet, contra el honor d'alguna altra persona. *Gran injúria és feta al donador quant lo do és recusat* (TB 1301: 17). [injúria 12, injúries 6]

injuriós -osa *adj* Que profereix injúries. *ab paraules injurioses procehint d'estrema malícia* (TB 1088: 3). [injurioses 6]

injust -a *adj* **1.** No conforme a la justícia. *O injusta mort que, robant una vida, innumerables guiatges de viure als trists infels atorgues!* (TB 1495: 3-4). **2.** Mancat de justícia. *Una causa qui's mena injusta e s'i dóna sentència falsa, prest és revocada* (TB 764: 1). [injust 6, injusta 4, injustes 5]

injustament *adv* D'una manera injusta. *gran part de la fellonia que contra mi té injustament* (TB 934: 9). [injustament 3]

innocència] veg. **ignoscència.**

innocent -a (o **ignoscent -a**) *adj* **1.** Que manca de malícia. *E lo meu ignoscent desig no és pus sinó ab amor fer serveys* (TB 903: 3). *E posà'l-me una nit en lo lit; yo,*

com a inocenta, cridí, e com me fuy regoneguda, callí (TB 59: 16). **2.** Que no compleix els condicionants de la llei. *E per què has permés que un tan excel·lent senyor com era lo rey de Frisa, mon senyor, que vassall seu, ignocent de tal culpa, sia stat participant en la sua mort dolorosa* (TB 301: 20-21). [ignocent 5, ignocenta 3, ignoscent 1, inocenta 1]

innumerable *adj* **1.** Una cosa, que no es pot comptar per donar-se en quantitat excessiva. *E moltes gestes e innumerables hystòries són stades compilades* (TB 69: 16). **2.** Un fet, que és impossible de relatar per la seua extensió excessiva. *era cosa innumerable de recitar* (TB 498: 27). [innumerable 5, innumerables 12]

inobedient *adj* Que no executa allò que li ha estat manat. *Germana senyora, si en algun temps vos só stat inobedient, suplich-vos per mercé que-m perdoneu* (TB 1414: 3). [inobedient 1]

inòpia *f* Manca d'elements bàsics per a la supervivència. *Per açò la inòpia no basta a contrastar que lo qui és noble de cor no puga usar de la virtut de noblea: fent lo contrari no són dits nobles* (TB 809: 7-8). [inòpia 1]

inquiet -a *adj* Mancat de tranquil·litat. *jove fortíssim, ab la viril inquieta joventut de nobles speranças guarnida* (TB 87: 1). [inquieta 2]

inreverència *f* Acció mancada del respecte profund exigít per determinats valors morals. *Lo quint és si comet notable irreverència en Déu* (TB 864: 34). [inreverència 1]

insaciable *adj* Que no es pot saciar. *Los insaciables apetits causen desorde en lo nostre enteniment* (TB 1301: 2). [insaciable 3, insaciables 1]

insigne *adj* Notable o distingit entre els altres. *e per terra anaren a la insigne ciutat de Contestinoble* (TB 1141: 10). [insigne 10, insignes 13]

inspiració *f* Il·luminació de l'enteniment. *e en edat avançada de LV anys, mogut per divinal inspiració preposà de retraure's de les armes* (TB 77: 11). [inspiració 1]

instància *f* **1.** Insistència a demanar alguna cosa. *e Tirant sollicitava ses amors e ab molta gran instància tenia a prop la princessa* (TB 832: 17). **2. a instància de loc prep** A demanda de. *com ve a la hora de mija nit, van-se'n a llur instància e los altres cavalquen* (TB 622: 2). **3. fer instància e requesta** (a algú) *loc verb* Fer-li una sol·licitud. *En tals cars merex que tots los reys d'armes, erauts e porsavants façen instància e requesta als bons cavallers* (TB 178: 1). [instància 6, instància 1]

instant *m* **1.** Fragment de temps extremadament breu. *aprés hun poch instant Stephania stés los seus braços abandonant-se* (TB 708: 27). **2. a poc instant** *loc adv* Al cap de molt poc de temps. *A poch instant, ell se acostà envers la princessa* (TB 1048: 14). **3. en lo instant** *loc adv* Immediatament. *Lo emperador lo preguà que·ls [els actes signats] hi fes portar en lo instant, que ell recitaria les coses* (TB 480: 5). [instant 16]

instituídor -a *m i f* Persona que dóna inici a alguna cosa que ha de perdurar. *E per ço tots los que ací som ajustats per fer aquest sant viatge, pensant que lo instituïdor de la fe cathòlica, qui és Jhesús, és nostre capità* (TB 1342: 34-35). [instituídor 1]

instrucció [pl] *f* Ordes que es donen a algú perquè sàpiga el que cal fer i com s'ha de fer. *E Tirant li donà ses instruccions del que tenia de dir al rey de Sicília* (TB 1338: 12). [instruccions 3]

instrument (o **insturment, estrument, esturment**) *m* **1.** Cosa o persona de la qual algú s'aprofita per a obtenir un benefici determinat. *car la lengua és strument ab lo qual cascú conduex en dir lo que vol* (TB 1150: 22). *lançe de totes les sues ciutats tots instruments de luxúria* (TB 609: 2). **2.** Objecte o aparell que produeix sons musicals. *En les grans sales, laüts, arpes e altres sturments qui donaven sentiment e mesura a les dances* (TB 1451: 10). *e tocar trompetes, tabals e de altres maneres de insturments* (TB 407: 15). [estruments 1, esturments 4, instruments 1, insturments 1, strument 1, struments 1, sturments 3]

insturment *m* Instrument.

insuficiència *f* Incapacitat per a fer alguna cosa. *E jatsia considerada ma insuficiència e les curials e familiars ocupacions qui obsten, e les adversitats de la noÿble fortuna qui no donen repòs a la mia pensa, de aquest treball justament excusar-me pogués* (TB 61: 18-19). [insuficiència 1]

insult *m* Paraula o acció amb què s'ofén la sensibilitat d'una altra persona. *per quant a la mercé vostra no puch ni dech cosa alguna celar, no sens gran vergonya la us manifestaré, com, per no conéxer que aquella fos Plaerdemavida, cometé la mia mà tan strem insult, que só merexedor per la mia ignorància de gran punició* (TB 1274: 7-8). [insult 1]

íntegre -a (o **entegre -a, entregue -a**) *adj* D'una probitat perfecta. *en mon bon seny, ferma, entegra e manifesta paraula* (TB 1511: 7). *ab confessió entrega e ab tot*

mon cor, demane a tu remissió (TB 1515: 34). *en mon seny, ferma e íntegra e manifesta paraula* (TB 1488: 7). [entrega 1, entrega 1, íntegra 1]

intel·lecte *m* Intel·ligència. *mas encara porten falles enceses de foch cremant les potències de natura e les libertats del superior e noble intel·lecte e lo ver juhí de aquell* (TB 1288: 12-13). [intel·lecte 2]

intel·lectiu -iva *adj* Relatiu a la facultat d'entendre. *Per què la necessitat requer que la superior part intel·lectiva predomine ab sapiència les vanes e folles cogitacions de aquella, sotsmeses per natural orde* (TB 1296: 10-11). [intel·lectiva 1]

intel·lectual *adj* Intel·lectiu. *regit e reglat ab saviesa per les potències intel·lectuals* (TB 1296: 33). [intel·lectuals 1]

intel·ligència *f* Facultat d'entendre. *E aquesta matèria és tan alta que, qui més hi vol saber, menys hi sab, sinó aquell a qui Déu dona la intel·ligència per pura gràcia* (TB 1175: 21-22). [intel·ligència 1, intel·ligències 1]

intenció *f* **1.** Determinació de la voluntat a actuar en un cert sentit. *me faríeu singular gràcia que sabés de vós la intenció vostra, car, si lo contrari consellau, yo vull seguir tot lo que per vós serà delliberat* (TB 1433: 5-6). **2. bona intenció** *loc nom* Determinació de la voluntat a actuar bé d'acord amb uns determinats valors morals. *les coses deuen ésser jutgades segons a la bona intenció a què·s fan* (TB 664: 3). **3. mala intenció** *loc nom* Voluntat d'actuar malament. *E no penseu que ab lo vostre mal saber me poguéssou induyr al que volríeu, que yo loàs les vostres reprovades paraules e mala intenció, car tant vos aprofitaria com fer hun clot en l'arena* (TB 1088: 5-6). [intenció 43, intencions 2]

interés *m* **1.** Allò que, habitualment per egoisme, afecta algú pel profit que n'obté. *E la princessa, tant per l'interés quant per l'amor que li portava, li fehia molta festa e honor* (TB 968: 35-36). **2. a interés de** *loc prep* En benefici de. *Com per los entenents vist serà yo haja retut mon deute de fidelitat, lo que a interés de part s'esguardarà, just o injust acte se nomenarà e no gràcia* (TB 623: 19-20). **3. anar** (a algú) **interés** (en alguna cosa) *loc verb* Alguna cosa, interessar-li. *Com agué prou stat, dix-los que per al present ell no podia entendre en tals fets, com fos ocupat en altres negoçis que li anava més interés* (TB 375: 17-18). **4. tocar interés** (a algú) *loc verb* Alguna cosa, interessar-li. *que m'hages tant agreujat que no i tingues*

temor de Déu e de ton pare, ni menys de mi, qui-t só marit, a qui més lo interés toca! (TB 1049: 15-16). [interés 8]

interior *adj* **bé interior** → **bé** 4. [interiors 1]

intol·lerable *adj* Que no es pot suportar. *dóna terme a la mia incomportable dolor e intol·lerable agonía!* (TB 1294: 17). [intol·lerable 6]

intrínsec -a *adj* Pertanyent a la natura essencial d'algú o d'alguna cosa. *Les bones operacions declaren la bondat intrínseca de l'ànima* (TB 1305: 10). [intrínseca 6, intrínseca 3]

inútil *adj* Que no aprofita per a un fi determinat. *no y trobaren home d'armes que sa fos, sinó gent inútil* (TB 669: 23). [inútil 3, inútils 6]

inútilment *adv* D'una manera inútil. *Però fehia tart, e inútilment si vera fos, mas prou les hi donà prest e bé* (TB 606: 21). [inútilment 1]

invencible *adj* Que no pot ser vençut. [invencible 10, invencibles 1, invençible 1, invensibles 1]

invenció *f* Cosa creada. *plegant penons e banderes de diverses crestianes invencions e armes* (TB 1328: 31). [invencions 2]

inventiva] veg. **enventiva**.

invisible *adj* Invisible.

invisible (o **invesible**) *adj* Que escapa a la vista. *deuen ésser en guerra de enemich visible e invisible* (TB 603: 31). *Yo só sperit invisible, mas, encara que vosaltres me vejau, n'és causa que pren forma* (TB 911: 26-27). [invesible 1, invisible 1]

invocació *f* sots **invocació de loc prep** Sota la tutela de. *Primerament, fos feta una capella sots invocació del benaventurat senyor sanct Jordi* (TB 342: 16). [invocació 3]

invocador -a *adj* Que fa invocació. *Què fa ací aquesta metzinera, de diables invocadora?* (TB 1269: 1). [invocadora 1]

ira *f* **1.** Violenta irritació contra algú o contra alguna cosa. *E pres-los ab gran ira e lançà'ls per terra, e los altres leixà allí penjats* (TB 319: 13). **2. en ira** (d'algú) *loc adv* Amb l'enuig d'algú respecte d'un altre. *Sí prech a Déu lo veja rostit e bollit e en ira de sa enamorada!* (TB 426: 16). **3. pendre ira** (en si) *loc verb* Enutjar-se fortament. *Per ço com algunes fustes de cosaris havien robat un loch seu, pres en si molt gran ira e inflammat de gran supèrbia perquè algú havia tengut gosar de*

enujar-lo, ab molt gran armada partí de la sua terra e, navegant ab pròsper vent, arribà en les fèrtils e pacífiques ribes de Anglaterra (TB 87: 4-6). **4. pendre ira** (en alguna cosa) *loc verb* Enutjar-se'n fortament. *Plaerdemavida pres molta ira en les paraules de Tirant e, essent molt malcontenta d'ell, féu principi a paraules de semblant stil* (TB 898: 20-21). **5. tenir ira** (contra algú o contra alguna cosa) *loc verb* Enutjar-s'hi. *ha apartada de mi la gran ira que yo en aquell cars tenia contra la nació francesa* (TB 718: 16). **6. tenir ira** (d'algú) *loc verb* Estar-hi enutjat. *per bé que lo meu dormir serà molt poch aquesta nit, ab la gran ira que tinch de Tirant, aquell que yo tant solia amar* (TB 751: 1-2). [ira 96, yra 1]

irat -ada adj 1. Enutjat o empenyat en extrem. *com a persona irada e fora de tot bon preposít de bé obrar* (TB 1144: 24). **2.** Que denota enuig. *E fon-se girat après devers lo metge e, ab irada veu, féu principi a una tal reprenció e castich* (TB 925: 28). [irada 8, irat 1]

irós -osa adj 1. *féu principi a tal resposta, fengint restar yrós e malcontent, com si ab veritat fos stat decebut* (TB 1132: 12). [yrós 1]

irremeiable (o **inremeiable**) *adj* Que no té remei. *se causa dins mi una strema dolor inremeyable* (TB 990: 7). *Aquesta és la major e pus intolerable desolació que als mortals dóna la irada fortuna; aquesta és portada ab inremeyable impaciència* (TB 1294: 10-11). [inremeyable 2, inremeyable 1]

irreparable (o **inreparable**) *adj* Que no es pot reparar. *E per causa de açò s'és encesa en mi ira, supèrbia, tristícia, fúria e dolor, qui serà causa de castigar un cars tan irreparable* (TB 926: 3). *e adolorida temor me dóna turment irreparable* (TB 536: 26). [inreparable 5, inreparables 1, irreparable 2]

irreverència] veg. **inreverència**.

italià -ana m i f Natural dels diversos territoris en què, fins a la unificació del segle XIX, es dividia l'actual estat d'Itàlia, llevat de Gènova i de la Lombardia. *E si per la tua excel·lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, ytalianos e lombarts, ensemps ab los moros, del nostre imperi e regne de Macedònia, la mia ànima restaria aconsolada* (TB 514: 3-4). [ytalianos 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

J

jaquet *m* Peça de vestir que, tot cobrint el tors, es posava damunt de la camisa i no arribava més avall de la cintura. *ab gipons tots d'argenteria, jaquets sens mànegues trepats fins a la cinta e les trepes e lo cors ben brodat, les calçes totes brodades de perles molt belles* (TB 279: 11-12). [jaquet 1, jaquets 1]

jaqueta *f* Peça exterior del vestit d'home, amb mànegues, que no arribava més avall dels genolls. *tots XXVI vingueren vestits ab sos geserans e ab jaquetes totes de una color e d'una fayçó* (TB 222: 19). [jaquetes 1]

jardí *m* Lloc, habitualment tancat, destinat al conreu de flors i plantes ornamentals perquè algú hi descanse. *En les spatles de la roca havia un jardí molt ben arborat* (TB 231: 26). [jardí 2, jardins 1]

jaseran] veg. **gesaran**.

jaspi *m* Pedra fina, varietat d'àgata, opaca, de colors variats segons les impureses, de gra fi i susceptible de gran poliment. *totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors lavorades* (TB 480: 22). [jaspis 4]

joc *m* **1.** Passatemps amb què divertir-se. *E farem allí molts jochs perquè us passe la son* (TB 1048: 4). **2.** Activitat que, per ingeni i divertiment, atrau i plau l'atenció d'algú. *Si sabésseu —dix la princessa— quin joch me féu lo dia passat! Ab un espill me requerí de amor* (TB 528: 37). **3.** Conjunt de les peces o objectes necessaris per a jugar a un joc determinat. *tot lo seu cabal e cabal e sustància havia posat en hun barril de jochs de naips* (TB 998: 15-16). **4.** Estat dels afers en un moment concret. *Com lo cavaller véu que mal se pintava lo joch, volgué fer axí com havia fet l'altre* (TB 296: 3). **5. a joc de loc prep** En dependència de. *¡E voleu posar nostres vides a joch de un tria l'as!* (TB 654: 21). **6. ésser joc forçat loc verb** Ser un cas d'urgència i inevitable. *La reyna, qui véu la voluntat de Tirant e que era joch forçat, ab les làgrimes als ulls, en semblant stil no tardà respondre* (TB 1191: 17-18). **7. estrènyer el joc loc verb** Actuar intensament contra algú. *Com Tirant véu que lo joch s'estrenyia, dolent-se de sos mals, féu devotament principi a*

- semblant lamentació* (TB 1089: 14-15). **8. fer joc** (a algú) *loc verb* Sotmetre'l a burles. *Voleu que façam joch a Tirant?* (TB 855: 23). **9. fer** (a algú o a alguna cosa) **lo joc** *loc verb* Dur a terme una estratègia contra algú o contra alguna cosa per a obtenir-ne resultats òptims. *E armaren-se tots e pujaren a cavall e ordenaren ses batalles, car tenien dubte que no-ls fessen lo joch que havien fet a les fustes* (TB 1383: 26-27). **10. fer** (+ poss) **joc taula** *loc verb* Algú, aconseguir el que es proposa. *Aquests embaxadors vénen ab la malesa al davant e volrien fer son joch taula* (TB 764: 1-2). **11. joc de naïps** *loc nom* Exercici recreatiu sotmés a regles, en el qual entren en competència l'habilitat i la sort dels participants. *tot lo seu cabal e sustància havia posat en hun barril de jochs de naïps* (TB 998: 15-16). **12. mudar el joc** *loc verb* Canviar de tàctica o de procediment. *Ara-m voleu mudar lo joch? Guardau, senyora, qui moltes ne erra y n'esdevé una, no pot dir totes sien errades* (TB 884: 25-26). **13. per joc e burles** *loc adv* Per divertiment. *és stada cosa que s'és fet per joch e burles, per dar consolació e alegria a la senyora* (TB 1088: 11). **14. pintar-se mal lo joc** *loc adv* Donar indicis d'infortuni. *Com lo cavaller véu que mal se pintava lo joch, volgué fer axí com havia fet l'altre* (TB 296: 3). [joch 17, jochs 9]
- joia** *f* Peça preciosa d'or, d'argent o d'altres metalls, especialment la que porta una o més gemmes, i que es porta com a ornament. *De robes, joyes e moneda, no te'n poré dar* (TB 1035: 14). [joya 1, joyes 36, yoies 2, yoyes 1]
- joiell** *m* Persona de valors molt positius. *O redemptor de l'humana linatge, Déu infinit sobre natura, pa de vida, tresor sens preu, joyel incomparable, penyora segura dels peccadors, certa e infal·lible defensa!* (TB 1486: 1-2). [joyel 1]
- joíos -osa** *adj* Ple d'una gran alegria. *car per amor és l'om alegre e joyós* (TB 1177: 10). [joyós 1]
- jolivert** *m* metre **mostalla** per **jolivert** → **mostalla**. [jolivert 1]
- jonc**] veg. **junc**.
- jorn** *m* **1.** Dia 1. *Gran fon la riquesa que aquell jorn lo emperador mostrà* (TB 787: 5). **2. cascun jorn** *loc adv* Cada dia. *puix és mort aquell per qui la santa religió cristiana tan gran augment de cascun jorn prenia* (TB 1495: 10-11). **3. de jorn** *loc adv* De bon matí. *agué ordenat aquell dia que tothom sopàs de jorn* (TB 554: 3). **4. de jorn en jorn** *loc adv* Dia rere dia. *Aflaquint de jorn en jorn e dexant-se anar los*

ànimos ociosos dels cavallers anglesos, molts dies eren passats en pau, tranquil·litat, e repòs folgat havien (TB 154: 1-2). **5. de tots jorns** *loc adv* De sempre. *De tots jorns nos mostra speriència quant natura ha sàviament ordenat ses coses per los gloriosos passats* (TB 636: 1-2). [jorn 18, jorns 2]

jornada *f* **1.** Dia 1. *E en aquella jornada fon feta gran destructió dels genovesos* (TB 374: 19). **2.** Distància que es recorre caminant en un dia. *e haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada* (TB 1134: 36). **3.** Conjunt d'accions notables, especialment les de caràcter militar, fetes en un dia determinat. *Firam ab gran ànimo que la jornada és nostra!* (TB 140: 2). **4. a la jornada** *loc adv* El dia assenyalat prèviament. *tots a la jornada siau prests per donar la batailla* (TB 657: 36). **5. caminar jornades tirades** *loc verb* Desplaçar-se d'un lloc a un altre durant tot el dia. *caminava jornades tirades e trametia correus tots dies a Tirant* (TB 380:15). **6. donar jornada** *loc verb* Fixar una data. *e ferma, segura e donada jornada de dar compliment al matrimoni* (TB 1123: 7). **7. per ses jornades** *loc adv* A força de caminar. *e tingueren son camí, e per ses jornades arribaren al port de la mar* (TB 380:15). [jornada 31, jornades 30]

journea *f* Peça de vestit exterior que portaven els hòmens, especialment els heralds i patges, i que arribava més avall de la cintura subjectant-se mitjançant una corretja. *E Siprés de Paternó vestí's una journea de domàs blanch que Tirant li havia dada* (TB 687: 31). [journea 6, journees 1]

jou *m* Llei o domini superior que subjecta i obliga a obeir. *ans pensaven tots ésser sots lo jou de captivitat* (TB 1072: 34). [jou 6]

jove *adj i m i f* Que no arriba encara a l'edat madura, tot i que tampoc és ja un xiquet. *Mas com a home jove, desijant adquerir honor y fama, he cercat lo món* (TB 1103: 9). *E lo Duch d'Atretera, jove dispost e de singular força, stimà més ésser presoner en poder de infels que fugir vergonyosament, per ço que los cavallers reptar no-l poguessen* (TB 185: 21-22). [jove 37, jóvens 13]

jovencell -a *m i f* Jove. *Hom no sab l'aucell volant hon se posarà, ni-s sa[b] del jove[nçell] si bo o mal serà* (TB 744: 32). [jovencell 1]

jovent *m* **1.** Joventut 1. *Mon fill —dix lo hermità—, en lo temps de mon jovent, no que yo haja acostumat de portar ni fer armes, mas stiguí alguns dies ab un*

cavaller qui sabia molt en les armes e viu-lo combatre en liça a tota ultrança (TB 297: 11-12). **2.** Joventut **2.** *lo huyté [béns de natura] és jovent e alegria* (TB 813: 3). **3.** Conjunt dels joves. *e los cossos morts de gloriós jovent, los camps ne són plens* (TB 1242: 6). [jovent 9]

joventut (o **juventut**) *f* **1.** Període de la vida entre la infantesa i la maduresa. *los hòmens de honor en gran joventut deuen principiari les armes* (TB 130: 5). **2.** Vigor que es pressuposa entre la infantesa i la maduresa. *Seguí's après, que lo gran rey de Canària, jove fortíssim, ab la viril inquieta joventut de nobles speranças guarnida, sempre spirant a honorossa victòria, féu gran stol de naus e de galeres e passà a la nobla illa de Anglaterra ab gran multitut de gents* (TB 87: 2-3). *e volràs que perdone a la tua joventut, ho faré ab condició tal que-m dónes lo fermaill* (TB 266: 2). [joventut 15, juventut 1]

jubileu *m* Indulgència plenària que s'obté satisfent certes condicions durant l'any sant. *deliberaren de anar en Roma l'any passat perquè era la sancta perdonança del jubileu* (TB 275: 32-33). [jubileu 1]

judici] veg. **juí.**

jueria *f* Barri habitat pels jueus. *E com fon a la porta de la juheria, cridà hun juheu qui havia nom don Jacob* (TB 678: 27). [juheria 3]

jueu juïa *m* i *f* Membre d'una comunitat dispersa formada per descendents de l'Israel bíblic i per individus adherits al judaisme. *he delliberat de avançar a tu en aquesta forma, que he tractat que sia fet matrimoni de tu ab Jamila, filla de don Jacob, juheu, lo més rich mercader que en tota la Barberia sia* (TB 1132: 7-8). [jueus 1, juheu 23, juheus 7, juhia 5, juhies 1]

jugador -a *adj* i *m* i *f* Que sent vici pels jocs en què s'arrisquen diners. *La quinzena [costuma] és que no sien jugadors* (TB 865: 10). *e lo jugador aperduat diverses vegades se muda la sort* (TB 1247: 3). [jugador 1, jugadors 1]

juí *m* **1.** Operació de l'enteniment, que implica comparació i discriminació amb l'objectiu de formar-se un coneixement dels valors i de les relacions de les coses. *Yo no y poria fer bon juhí si primer no hohia les parts* (TB 765: 1). **2.** Sentència dictaminada per Déu sobre aquell que ha mort d'acord amb el que fet durant la vida terrenal. *E com sereu morta e vendreu davant lo juhí de nostre Senyor, demanar-vos a comte de la vida vostra en stil de semblants paraules* (TB 957: 23-

24). **3. a juí de loc prep** D'acord amb. *No fon de menor amor, a mon juhí, aquella virtuosa Júlia, filla de Július Cèsar* (TB 1124: 24). **4. cadira del juí** → **cadira** 3. **5. casa del juí** → **casa** 4. **6. entrar en juí** (amb algú) *loc verb* Intercanviar-hi arguments sobre alguna qüestió en litigi. *E·n altra manera no vull entrar en juhí ab tu* (TB 1515: 17). **7. estar en juí** (davant d'algú) *loc verb* Algú o alguna cosa, ser l'objecte d'una discussió raonada i argumentada amb el propòsit de dictaminar una sentència respecte de les accions de qui és examinat. *E yo·m vull sotsmetre d'estar-ne en juhí davant la magestat del senyor rey* (TB 306: 9). **8. juí recte** *loc nom* Operació de l'enteniment, que implica comparació i discriminació i amb què es forma un coneixement profund dels valors i de les relacions de les coses entre si. *d'on se promouen il·lusions perturbants lo juhí recte, com sien causades en la inferior part de la humana composició, e fan malalta la pensa e dissipen les nostres cogitacions* (TB 1296: 6-7). **9. posar** (alguna cosa) **a juí** (d'algú) *loc verb* Algun tema, sotmetre'l a la consideració d'algú. *e la sua persona posa a juhí de aquell* (TB 964: 11). [juhí 30, juhís 1]

juliol *m* Seté mes de l'any. *Dada en la nostra ciutat de Londres a XIII de juliol de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor, etc.* (TB 241: 24-25). [juliol 3]

juliverd] veg. **joliverd**.

jumenta *f* Bèstia de càrrega, especialment la femella de l'ase. *replegareu quantes adzembles, àsens e someres e jumentes trobareu* (TB 1217: 15). [jumentes 2]

junc *m* Herba de la família de les juncàcies o de les ciperàcies, de tiges cilíndriques i verdes, sense fulles o bé amb fulles semblants a les tiges, pròpia de llocs humits. *Aquella spina és de junch marí, e és de aquelles que li entraven dins lo cap* (TB 362: 35). [junch 1]

junt -a¹ *adj* **1.** Que ha tocat al terme del seu camí. *e hagué tan bon temps que en breus dies fon junt en la illa de Sicília, en lo port de Palerm* (TB 1354: 25). **2.** Que està unit. *E agenollà's en terra, e les mans juntes alçà devers lo cel e féu laors* (TB 1239: 10). **3.** Que s'esdevé en mútua companyia. *e, encara que los corsos nostres sien separats, les ànimes són juntes en voluntat* (TB 951: 3-4). **4. junt a** *loc prep* A la vora de. *E com lo bergantí fon junt a la nau, lo patró pujà alt en la nau de*

- Tirant* (TB 1358: 9). **5. junt ab** *loc prep* A la vora de. *passà avant la cavalleria fins que foren junts ab la reyna* (TB 1471: 20). [junt 8, juntes 8, junts 5]
- junta**² *f* *Justa*². *si en tan singular festa com aquesta si y hauria juntes o torneigs* (TB 1042: 16). [juntes 4]
- jura** *f* *Jurament*. *ab les prometenses e jures que la magestat vostra li féu* (TB 885: 5). [jures 2]
- jurador -a** *adj* Que fa un jurament. *La tercera és que no sien juradors* (TB 865: 2). [juradors 1]
- jurament** *m* Afirmació o promesa en què s'apel·la a Déu o a una cosa tinguda per sagrada com a testimoni de la veritat del que s'afirma o del que es promet. *pose les mans sobre los sants quatre Evangelis e fas jurament a tu, Tirant lo Blanch, de ésser-te bo e leal germà d'armes, tant e tan longament com los nostres dies duraran* (TB 1183: 2-3). [jurament 27, juraments 6]
- jurat** *m* Conjunt d'individus la missió dels quals és determinar i declarar sentència respecte dels condicionants d'un fet, especialment si es tracta d'un procés penal. *E done la fe als sancts jurats, sent Pere e sent Pau* (TB 1015: 18). [jurats 1]
- jurista** *m* Professional del dret. *fésseu en vostre regne que no y agués sinó dos juristes, e aquells dins X o XV dies aguessen determenada qualsevulla causa ab sentència diffinitiva* (TB 197: 24-25). [juristes 7]
- jussà -ana** *adj* Que està situat més baix que un altre. *Car yo veig en la part jusana III petits forats* (TB 432: 28). [jussana 1]
- just -a**¹ *adj* **1.** Que és o s'esdevé conforme a la justícia. *lo que a interés de part s'esguardarà, just o injust acte se nomenarà* (TB 623: 19). **2.** Que actua d'acord amb la justícia. *com tu sies tan magnànim príncep, deuries ésser just e no voler tenir nom de tirà* (TB 1121: 6). **3.** Que viu segons la llei de Déu i, en conseqüència, és considerat com a innocent o net de culpa. *no és novella cosa pagar los justs per los peccadors* (TB 514: 22). **4. a just preu** → **preu** **3.** **5. venir just** *loc verb* Alguna cosa, a penes encabir a causa de la poca amplària. *mas ab lo estrep vénen tan justes e ab un petit pern encavalquen molt bé* (TB 372: 23). [just 21, justa 55, justes 14, justíssima 1, justs 4]

justa² *f* Combat d'home a home, a cavall i amb la llança, que formava part dels tornejos i d'altres festes cavalleresques. *E per ço foren per los antichs ordenades justes e torneigs* (TB 70: 1). [justes 1]

justament *adv* D'una manera justa. *com quant de major lahor és justament e temprada regir un regne que guanyar e aconseguir-lo benaventuradament* (TB 600: 22-23). [justament 15]

justícia *f* **1.** Qualitat de just. *La V [cosa que necessita un cavaller] és que per justícia e per lo bé comú no dubte la mort* (TB 818: 4). **2.** Poder o facultat d'actuar d'acord amb el dret i la raó. *acceptà lo bastó e la capitania ensemps ab la justícia, e besà-li la mà* (TB 466: 30). **3.** Allò que s'ha de fer segons el dret i la raó. *-Senyor, yo us requir vos plàcia voler-me fer justícia de aquest ladre manifest qui m'ha furtat* (TB 1139: 3). **4. ceptre de la justícia** → **ceptre** 2. **5. demanar justícia** *loc verb* Requerir que s'actue d'acord amb el dret i la raó. *E per no perdre la gentilea feren pau e més no hagué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals, sinó que cascú demanava sa justícia com mester era e era'ls feta planament* (TB 1194: 34-35). **6. ministre de la justícia** → **ministre**. [justícia 77]

justificadament *adv* D'una manera que prova que algú o alguna cosa és just. *Com lo rey lo véu parlar axí justificadament, ne fon molt content, e no menys los jutges del camp* (TB 306: 11-12). [justificadament 1]

jutge *m* **1.** Persona encarregada d'aplicar les lleis i que té autoritat per a jutjar i sentenciar. *Ricart, negun bon jutge no pot bé res determenar si no hou primer les parts* (TB 453: 25). **2.** Persona que és designada per a emetre la seua opinió sobre un assumpte dubtós. *Si la fortuna ha comanat a tu ésser jutge de la mia salut, la vida e la mort mia en la tua mà stà; e lo poder que tens de destruir a mi, deu ésser a tu glòria, si tal poder te plau* (TB 762: 1-2). **3. jutge del camp** *loc nom* Persona encarregada d'aplicar les regles cavalleresques en un combat a cavall o a peu. *E Tirant, ab voluntat dels jutges del camp e dels fels, obriren-li la porta del camp* (TB 296: 19). [jutes 1, jutge 45, jutges 66]

jutjador -a *adj* Que opina sobre algú o sobre alguna cosa. *La dehena és que no sien jutjadors ni scarnidors* (TB 865: 7). [jutjadors 1]

juventut *f* Joventut.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

L

lakai] veg. **alacaio**.

lamentació (o **lomentació**) *f* Queixa amarga. *Lo soldà e tots los altres feren molt grans lamentacions, ploraven e planyien-se* (TB 728: 33). *lansaren doloroses làgrimes e feren tristes lomentacions* (TB 144: 2). [lamentació 17, lamentacions 31, lomentacions 9]

lapidari *m* Persona que té per ofici tallar, polir i gravar pedres i gemmes. *Era vengut allí un lapidari de la gran ciutat de Domàs e de Alcayre, qui portava moltes joyes per a vendre* (TB 432: 17-18). [lapidari 5]

legat *m* Persona que, revestida d'autoritat, és enviada per algú amb encàrrec de representar-lo davant d'algun altre per a la resolució d'un assumpte. *E lo frare qui allí era vengut per traure catius, Tirant li hagué del papa que fos legat en la Barberia* (TB 1284: 31-32). [legat 1, legats 1]

legista] veg. **legiste**.

legiste *m* Persona versada en l'estudi de les lleis. *hun ansià cavaller, nodrit e sperimentat en armes, molt eloqüent e gran legiste, lo cual començà a recitar totes les cavalleries que Tirant en son temps fetes havia* (TB 1004: 25-26). [legiste 1]

legítim -a *adj* Fundat en dret. *Stefania, filla de aquell il·lustre, legítim e natural [germà] de aquell temerós senyor senyorejant la corona del grech imperi, la qual per tot lo món és temuda* (TB 864: 12-13). [legítim 1, legítims 1]

lomentació *f* Lamentació.

lesió *f* Dany fet a una part de l'organisme. *E si resta sa e sens lesió de sa persona, que s'haja a posar en poder de aquella dama que-l vençedor volrà, e que ella pugua fer d'ell a sa voluntat* (TB 288: 5-6). [lesió 3]

letícia *f* Alegria. *yo us suplich que tota dolor e congoxa que tingau sia de vostra altesa apartada e tots vostres mals pensaments sien reduïts en subirana letícia, car tal nova vos porte que millor dir no la us poria* (TB 1076: 22-23). [letícia 3]

líber -a *adj* **líbera voluntat** → **voluntat** 6. [líbera 2]

liberal *adj* **1.** Disposat sempre a premiar o a donar sense gasiveria. *era lo més magnànim senyor e lo més liberal del món* (TB 1533: 17). **2.** Fet o donat amb generositat, sense gasiveria. *stà la mia pensa axí ab la lengua alterada, que egualment stime difícil acceptar yo pogués vostra graciosa e liberal oferta* (TB 1447: 19-20). **3. arts liberals** → **art** 2. [liberal 25, liberals 3]

liberalitat *f* Donació generosa quantitativament. *Aquell donatiu és de gran liberalitat e de noble e virtuós ànimo* (TB 1301: 5). [liberalitat 21]

liberalment *adv* Sense esperar ni demanar compensació. *Com lo amich ha mester res, de sa persona liberalment lo y dóna* (TB 662: 32). [liberalment 15]

líberament *adv* D'una manera lliure. *per què yo-m pose soltament e líbera en les mans de les senyories vostres* (TB 1530: 29). *E manà a totes les guardes que líberament lo dexassen passar* (TB 1141: 15). [líbera 1, líberament 2]

libidinós -osa *adj* Luxuriós. *apartat de tota amor libidinosa, sinó ab verdadera caritat* (TB 1171: 5). [libidinosa 3]

lícit -a *adj* No prohibit per la llei. *car vós no amau al virtuós Tirant sinó per lícit matrimoni* (TB 664: 3). [lícit 9, lícita 2, lícit 1, lícites 1]

lícitament *adv* D'una manera lícita. *Almenys haguésseu sperat lo dia de la solemnitat e serimonial festa perquè lícitament fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudicícia* (TB 1421: 4-5). [lícitament 1, lícitament 1]

licor *m* Substància líquida. *E en lo vi havien de singulars licors posades per fer dormir* (TB 1146: 4). [licors 2]

lignum *m* **lignum àloe** → **àloe**. [lignum àloe 1]

límit *m* Part extrema a què es pot arribar físicament o anímicament. *La tua molta virtut e condició afable me força passar los límits de castedat, per veure't digne de ésser amat* (TB 973: 1). [límits 4]

lindesa *f* Bellesa. *Lo seu nas era prim e afil·lat e no massa gran ni poch, segons la lindesa de la cara, que era d'estrema blancor de roses ab liris mesclada* (TB 486: 22-23). [lindesa 1]

línea *f* **1.** Sèrie de membres d'una mateixa família. *E tots los qui eren allí ab Tirant eren de aquella pròpia linea, qui eren de linatge molt antich, e y havia haguts tostemp de molt virtuosos cavallers e singulars dones de gran honestat* (TB 870:

36-37). **2. línea real** *loc nom* Sèrie de membres pertanyents a la dinastia hereditària al tro en un territori. *Nabugadonosor fon rey de Babilònia, no per dret hereditari, com ell no fos de línea real, ans era home strany nat de adulteri* (TB 1243: 2-3). [línea 2]

línia] veg. **línea**.

literal *adj* Conforme a la lletra o al text. *la quarta* [cosa per la qual pot aconseguir-se saviesa], *per literal declaració* (TB 819: 2). [literal 1]

llac *m* Fossa. *axí com deliurist Daniel del lach dels leons* (TB 1517: 11). [lach 1]

llaç *m* **1.** Lligam **1.** *Axí com delliurist Elies e Enoch de la mort comuna del món, axí vullés deliurar la mia ànima de tots los perills de infern e de tots los laços, penes e turments de aquell e de lurs malvats habitants* (TB 1517: 5-6). **2. parar llaços** (a algú) *loc verb* Disposar un parany per a enganyar-lo. *Rompré la mia camisa ab dolorida veu per ço com me parau tants laços, los uns ab supèrbia, los altres ab vanaglòria, e ab falsa parleria usau ves mi* (TB 916: 1-2). **3. caure en el llaç** *loc verb* Ser enganyat. *Emperò yo veig que ell és vengut a caure en lo laç en lo qual humana força no basta a resistir* (TB 473: 32). [llaç 1, laços 3]

lladre *m i f* **1.** Persona que, generalment d'amagat, s'apropia allò que és propietat d'altres mitjançant la violència o un engany. *Senyor, yo us requir vos plàcia voler-me fer justícia de aquest ladre manifest qui m'ha furtat aquest picher d'argent* (TB 1139: 3). **2. el sant lladre** *loc nom* El malfactor que, crucificat al costat de Jesucrist, es penedí dels seus crims. *Mas plàcia't perdonar-me los meus grans peccats axí, Senyor, com perdonist al sant ladre e a la gloriosa Magdalena* (TB 1169: 30-31). [ladre 6, ladres 3]

llagot] veg. **llegot**.

llagut] veg. **llaüt**.

llagoter -a (o **llegoter -a**) *adj i m i f* Que adula algú falsament per a guanyar-se'n la confiança. *Studiar que sàpia conéixer lo amich del lagoter o suau enemich* (TB 604: 39). *E per què seria legoter, lo qui no deu aver temor ni deu sperar haver res d'altri les quals dues coses me paren pròpiis agullons de lagoteria* (TB 607: 22-23). [lagoter 1, legoter 1]

llagoteria *f* Falses lloances fetes en referència a algú per a guanyar-ne la confiança. *e les laors e lagoteries que Tirant li deya en presència de tots* (TB 1118: 27). [lagoteria 1, lagoteries 1]

llàgrema *f* Llàgrima.

llàgrima (o **llàgrema**) *f* **1.** Gota de líquid segregat per la glàndula lacrimal i difós entre l'ull i les parpelles. *E lo duch e Ypòlit lo besaren ab moltes làgremes* (TB 1492: 28). *E semblants paraules deya lo rey ab les làgrimes als ulls* (TB 1194: 8). **2. córrer làgremes** *loc verb* Plorar, generalment a conseqüència d'una forta impressió de pena o d'alegria. *E corrent los seus ulls vives làgremes* (TB 1426: 21). **3. destil·lar làgremes** *loc verb* Plorar, generalment a conseqüència d'una forta impressió de pena o d'alegria. *e destil·laren dels seus ulls vives làgremes* (TB 1285: 23). **4. escampar làgremes** *loc verb* Plorar, generalment a conseqüència d'una forta impressió de pena o d'alegria. *Les làgremes són scampades a vegades ab rahó, a vegades ab engan* (TB 703: 1). **5. llàgrimes vives** *loc nom* Les que van vessant-se intensament. *lo rey e tots los altres lansaren dels ulls vives làgremes de inestimable alegria* (TB 1210: 19). **6. llançar làgremes** *loc verb* Plorar, generalment a conseqüència d'una forta impressió de pena o d'alegria. *certament enujada deuries ésser de lansar tantes làgremes* (TB 1143: 13). [làgremes 83, làgrimes 65]

llamp *m* Descàrrega elèctrica entre un núvol i la terra. *Vinguen trons e lamps e gran tempesta* (TB 80: 21). [lamps 3]

llana *f* Part més exterior i pilosa que cobreix el cos de les ovelles i dels moltons, utilitzada sovint com a fibra tèxtil. *e calsavén peüchs de lana perquè no fessen remor al passejar* (TB 707: 7). [lana 2]

llancer *m* Guerrer armat amb una llança. *cavalquen II mília lançés e II mília hòmens a peu* (TB 621:35). [lançés 1]

llança *f* **1.** Antiga arma ofensiva que consistia en un pal llarg de fusta que tenia a la punta un tros de ferro punxegut i tallant, sovint adornat d'una bandereta, usat especialment per soldats de cavall. *hon foren ben servits de ballestes e lançes e de canteres que d'alt del castell tiraven* (TB 140: 30). **2.** Llancer. *E molt prestament totes les dames foren hon era l'emperador e aquí parlaren de moltes coses, e com l'emperador havia tramés al camp perquè venguessen dos mília lances per*

acompanyar al capità (TB 1110: 37-38). **3. llança emplomada** *loc nom* La que portava una bola de plom en lloc d'una punta de ferro de manera que poguera ser emprada en els tornejos sense perill. *La llança, qui la volrà portar enplomada ho pugua ben fer* (TB 888: 2). [lances 10, llança 80, llançes 35, lansa 2]

llançada *f* Colp de llança. *li donà en les spatles tan gran llançada que tot l'arnés li passà* (TB 1212: 3). [llançada 2, llançades 1]

llançol *m* Llençol.

llanguiment *m* Estat prolongat de decaïment, bé físic o moral, que comporta manca d'activitat i d'energia. *Lo virtuós rey de Anglaterra, perquè a total oci e languiment no-s sotsmetessen, deliberà, puix havia contractat matrimoni, de fer cridar cort general a fi que s'i fes gran exercici d'armes* (TB 154: 3-4). [llanguiment 1]

llanterna *f* Llum en què la flama es manté contra el vent gràcies al fet que l'envolten parets de material divers. *e en la nit portàs una lanterna ab una lum encesa al tendal de popa* (TB 720: 20). [llanterna 1]

llàntia *f* Aparell provist d'un dipòsit en què es posa un líquid combustible i una metxa immersida en el líquid, llevat d'un dels extrems, per a produir llum. *Preneu fil de ferre de aquell que posen en les llànties, qui-s doblegua a totes parts, e cobriu-lo tot de seda a manera de cordó* (TB 297: 15-16). [llànties 1]

llaor *f* Expressió d'aprovació i d'aplaudiment a algú o a alguna cosa. *la tua cavalleria és digna de altes laors* (TB 764: 14). [lahor 28, lahors 18, laor 6, laors 19]

llarg -a *adj* **1.** Abundant. *De tot li aguera feta larga e bastant donació* (TB 953: 24). **2.** Liberal **1.** *Sia larch de moneda* (TB 604: 18). **3.** Que té una llargada considerable d'un extrem a l'altre. *e un manto larch, axí com la roba, fins als peus, forrat de erminis* (TB 343: 7). **4.** Que té una extensió temporal considerable. *gran festa, molt major en lo dinar: seria massa larch de recitar* (TB 1045: 20). **5. al tot més llarg** *loc adv* A tot estirar. *no té provesió sinó per a un mes; al tot més larch, a mes e mig* (TB 541: 1). **6. de llarg** *loc adv* Amb el cos estés. *Deixem a Tirant, que stà de larch gitat en terra, que no-s pot moure* (TB 905: 22). [larch 8, larchs 6, larga 7, largua 9, largues 7, llargues 1]

llargament *adv* **1.** Sense restricció. *e só molt contenta en despendre largament tots mos béns en tu* (TB 994: 3). **2.** Amb profusió de detalls. *e splicaren-los largament la bona resposta que Tirant los havia feta* (TB 1436: 11). [largament 17, larguament 6]

llargària *f* Dimensió d'un extrem a l'altre d'un cos. *una lança de larguària de XIII palms* (TB 651: 6). [larguària 5]

llarguer *adj* **vent llarguer** → **vent** 7. [larguer 1]

llarguesa *f* Liberalitat. *Com foren mig dinats, Tirant pres los reys d'armes, herauts e porsavants e donà'ls mil ducats en reals. E totes les trompetes anaven sonant, e vengueren davant la taula de l'emperador e cridaven: —Larguesa, larguesa!* (TB 703: 25-26). [larguesa 2]

llatí *adj i m* La llengua de l'antic Laci, de la qual deriven les anomenades llengües romàniques. *e molt més que sabia parlar la lengua latina per haver après de gramàtica e poesia* (TB 1471: 32). *En esta terra bé sabran entendre lo vostre llatí per scur que'l vullau parlar* (TB 484: 24). [latí 1, latina 2, latines 2]

llauger -a *adj* **1.** De poc pes. *com lo bacinet li era caygut, trobà's molt més lauger que l'altre e levà's més prestament* (TB 298: 14). **2.** Ràpid de moviments. *partí de Belstar e portà-se'n un cavall molt lauger* (TB 994: 27). **3.** Poc constant. *Lo teu amor lauger e de fermetat poca* (TB 850: 25). **4. haver la llengua llaugera** → **llengua** 4. [lauger 9, laugera 6, laugeres 5, laugers 2]

llaugerament *adv* **1.** Fàcilment. *e no vullés laugerament robar-me la mia tendra virginitat* (TB 834: 9). **2.** Amb rapidesa o veloçment. *après que serà partida del seu cors, [l'ànima] més laugerament volarà e millor a les eternals cadires* (TB 609: 35). [llaugerament 6]

llaugeria *f* Lleugeresa. *ara de present te faria car comprar la laugeria de la tua lengua* (TB 1123: 4). [llaugeria 4]

llarador -a *m i f* Persona que es dedica als treballs agrícoles. *Axí us ne pren com fa al laurador com vol segar lo blat, que sega la espiga buyda* (TB 1093: 1). [laurador 3, lauradors 1]

llaüt *m* **1.** Instrument de corda, de caixa bombada per la part de baix, que es toca polsant les cordes per a produir música. *los huns sonen laiüt, los altres arpa* (TB 663: 1). **2.** Embarcació de poc pes, ornejada de vela llatina i destinada a la pesca i

al cabotatge. *Hagueren hun laiüt de peixcar e armaren-lo* (TB 711: 25). [lahüts 1, laiüt 3, laiüts 1]

llautó *m* Aliatge de coure i de zinc, de color groc i susceptible de gran poliment. *e ordenà que fos feta una contramina y en totes les cambres baixes fossen posats bacins de lautó* (TB 1207: 20-21). [lautó 1]

llavi *m* Part carnosa mòbil que limita l'obertura de la boca per damunt o per davall. *Los labis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques* (TB 486: 23). [labis 1]

llavor *f* **1.** Allò que és causa d'altres coses. *delliberà de sembrar en la cort de una molt bona lavor qui-s nomena zizània, mesclada ab mala voluntat perquè millor splet ne pogués exir* (TB 966: 6-7). **2.** Treball que s'ha de fer. *E no us penseu que per les piadoses paraules de la princessa Tirant stigués de fer son lavor, car en poca hora Tirant hagué vençuda la batalla delitosa e la princessa reté les armes e abandonà's, mostrant-se smortida* (TB 1148: 17-18). **3. llavor d'espínacs** *loc nom* Boletes de ferro o de coure, amb tres o quatre puntes, que es tiraven per en terra i servien per a impedir o entorpir el pas dels enemics en els combats. *alt en la cambra de les armes, que són plenes de lavor d'espínachs, los quals són tots de coure* (TB 138: 16). [lavor 7]

lleal *adj* Fidel. *per leal matrimoni desijen ab vós ésser ajustats* (TB 526: 33). [leal 23, leals 7]

llealment *adv* Amb lleialtat. *no siau avar de subvenir als qui bé e lealment vos serveixen* (TB 227: 4). [lealment 7]

llealtat *f* Manteniment escrupolós de la fidelitat deguda. *siam tots quatre juramentats de servir amor e lealtat los uns als altres en aquest viatge* (TB 277: 19). [lealtat 8]

llealtea *f* Llealtat. *y com sou tota plena de lealtea! En hun cors humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra altesa* (TB 884: 23-24). [lealtea 1]

llebeig *m* Vent del sud-oest. *E la pietat mia, merexedora és de aquest premi, car axí tremole com les arestes primes del blat qui són mogudes per lo lebeig suau* (TB 755: 26-27). [lebeig 1]

llebre *f* Mamífer lagomorf del gènere *Lepus*, de la família dels lepòrids, d'orelles llargues i pèl curt i dens, sovint de color terrós mesclat amb negre, amb les potes posteriors llargues adaptades al salt i a la cursa. *E fon sort que aquell matí ell ixqué*

per pendre delit ab falcons e lebrers e, caçant, trobaren una lebre (TB 1097: 34-35). [lebre 2]

llebrer *m* Gos o gossa d'instint i de qualitats especialment aptes per a caçar llebres. *E fon sort que aquell matí ell ixqué per pendre delit ab falcons e lebrers e, caçant, trobaren una lebre* (TB 1097: 34-35). [llebrer 1, lebrés 1]

llegat *m* Allò que es llega en el testament o en el codicil. *e pagà a tots los servidors de Tirant los legats per ell fets* (TB 1533: 5). [legats 1] Vigila amb legat

llegent] veg. **llegint**.

llegint *adj* Que llig. *e les orelles dels legints la mia dolor tal senyal façen* (TB 82: 26). [legints 1]

llegot *m* Lloança amb què, interessadament, s'adula algú. *la guerra és pus enganosa com la crehença és ab legots o ab affabilitats combatuda* (TB 600: 36). [legots 2]

llegoter -a *adj i m i f* Llagoter.

llequa *f* Mida itinerària antiga que, per a les distàncies terrestres, equivalia a poc més de quatre quilòmetres i, per a les marines, a 5.555 metres. *en una sua vila que distava una llequa de la ciutat, e aquí aturà per alguns dies* (TB 149: 4). [llequa 32, llegues 17]

llefum *m* Fruit monocarpel·lar característic de les plantes lleguminoses, de tavella dehiscent en dues valves i que conté llavors típicament diverses. *e molts vins e olis, carns salades, mels e llefums* (TB 1406: 8). [llefums 2]

lleis *f* **1.** Regla d'acció imposada per una autoritat. *Dich: lo emperador romà féu I ley dient, qualsevulla qui nomenàs a l'altre traïdor, respongués que mentia* (TB 650: 25-26). **2.** Conjunt de regles pròpies d'una religió. *Certament, bé mostren que poch stimen la sua vida, car si u feÿen no comportarien que una mora enemiga de la sancta crestiana ley ab ses encantacions lo haja mort* (TB 269: 3-4). **3. home de lleis** → **home** 7. **4. llei antiga** *loc nom* Regles i cerimònies prescrites per Déu als israelites mitjançant Moisès. *car la ley antiga de si no portava algú a la vida eterna* (TB 1340: 12). **5. llei de gràcia** *loc nom* La que Jesucrist establí en l'Evangeli. *Natura angèlica no us podia dar millor consell —dix Plaerdemavida— que yo us dava, car som ara en ley de gràcia e no de justícia* (TB 877: 5-6). **6. llei de natura** *loc nom* Regla universal a la qual estan subjectes els fenòmens de la naturalesa. *Ley de natura és rebre la vida e retre-la com és*

demanada (TB 960: 4). **7. llei general** *loc nom* La que s'ha de complir per tothom. *Après lo rey hordenà e féu ley general que qualsevolgués moro qui entràs dins la illa de Anglaterra, per quins afers se volgués, que morís sens neguna merçé* (TB 141: 19-20). **8. llei vella** *loc nom* Regles i cerimònies prescrites per Déu als israelites mitjançant Moisès. *car neguna dona no és merexedora de mort si donchs no cometia adulteri, segons en la Santa Scriptura, en la ley vella era acostumat* (TB 1151: 20-21). **9. pendre lleis** *loc verb* Disposar les regles per les quals s'ha de regir un territori. *E tu véns ab guany de victòria, e aquest loch pren leys en temps de pau e armes en temps de guerra per aumentar la glòria antiga dels grechs* (TB 692: 22-23). [ley 62, leys 19]

lleial] veg. **lleal**.

lleialment] veg. **llealment**.

lleialtat] veg. **llealtat**.

lleialtea] veg. **llealtea**.

lleig lletja *adj* **1.** Mancat de bellesa física. *E com ell la véu exir de la cova de tan leja e spantosa figura, ell hagué tan gran temor que fugí* (TB 1366: 25). **2.** Moralment ofensiu. *E tota hora que los servidors cometen algun leig cars contra lurs senyors, cahen en gran infàmia* (TB 886: 10). [leig 15, leigs 2, leja 9]

lleixa *f* Deixa instituïda en última voluntat per a una fundació de fins pietosos o benèfics. *yo tinch per bo lo consell del duch de Macedònia e loe aquell, perquè tots tenim mullers e, d'altra part, per la lexa de Tirant* (TB 1525: 2-3). [lexa 1]

llençol (o **llançol**) *m* Peça de llenç, de cotó o altres fibres tèxtils, que es posa al llit com a abrigo immediat del cos. *E ella prenia lo lançol e posava'l-se a la boca* (TB 708: 16). *y en los lençols y en los coxins féu posar algàlia* (TB 974: 23). [lançol 1, lançols 6, lençols 1]

llengua *f* **1.** Òrgan musculós dels vertebrats, molt mòbil, revestit d'un epitelí sensorial i situat a la cavitat bucal, que serveix com a òrgan del gust i com a òrgan principal de la deglució, la succió, la masticació i l'articulació de sons. *si-m mostres la lengua yo-t sabré dir lo mal que tens* (TB 705: 27). **2.** La llengua considerada com a agent principal de la paraula. *Sinó que tostemps tot misatger pot parlar libertament, ara de present te faria car comprar la laugeria de la tua lengua* (TB 1123: 3-4). **3.** Sistema de signes orals, reflectit sovint en un codi escrit, que serveix

bàsicament per a la comunicació. *me atreviré expondre no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on yo só natural se'n puxa alegrar* (TB 61: 25-26). **4. haver la llengua llaugera** *loc verb* Parlar irreflexivament, sense aturar-se a pensar en les conseqüències derivades del que es diu. *per alguns sguarts coneixereu vós haver la lengua laugera* (TB 657: 7). **5. llengua vulgar** *loc nom* La que és usual i comuna entre el comú del poble per oposició al llatí, principal llengua de cultura. *me atreviré expondre no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on yo só natural se'n puxa alegrar e molt ajudar per los tants e tan insignes actes com hi són* (TB 63: 1-2). **6. mala llengua** *loc nom* Llenguatge dolent, indecorós o difamador. *axí com tu est poderós en parlar ab la tua mala lengua, axí só yo poderosa en hoir ab les mies orelles* (TB 841: 5). [lengua 74, lengües 2]

llenguatge *f* **1.** Llengua **3.** *en lo passat temps havia après de molts llenguatges per la pràctica dels strangers qui per la causa de la guerra eren venguts en la cort de la magestat de l'emperador* (TB 1471: 30). **2.** Expressió del pensament i dels sentiments per signes que substitueixen la paraula. *a gran culpa de la majestat vostra, si ja de llenguatge no mudau* (TB 632: 2). [llenguatge 3, llenguatges 2]

llenys *m* Nau medieval de rems. *CCC naus grosses e CC galeres e molts altres lenys de diverses maneres* (TB 1338: 9). [llenys 4]

llenya *f* Part dels vegetals que, tallada i feta trossos, es destina a fer foc. *Com tots foren passats, agueren foch e molta lenya e posaren foch a la porta del castell* (TB 141: 3). [llenya 4]

lleó -ona *m i f* **1.** Mamífer carnívor de la família dels fèlids, d'una gran corpulència, pèl entre roig i groc, cua acabada en un pinzell de cerres, les espatlles i la nuca cobertes en el mascle d'una espessa crinera, que habita a l'Àfrica subsahariana i en una reserva del nord-oest de l'Índia (*Panthera leo*). *A la fi lo comte sobrà de força lo leó e matà'l* (TB 189: 4). **2. ésser un lleó** *loc verb* Algú, ser molt valent i atacar sense por ni compassió. *En les forts batalles sou vós hun animós leó e tostemps sou vencedor* (TB 845: 6). [leó 34, leones 1, leons 17]

llest -a *adj* Disposat de seguida per al treball o per a una acció qualsevol. *Com fon lesta, dix que era molt content de obeir e complir los manaments de son senyor* (TB 1457: 27-28). [lesta 1, lestes 1, lests 1]

llepolia *f* **1.** Menjar fi i delicat pensat, més que per a alimentar, per a fer gaudir el paladar. *trameteu-li presents de moltes maneres de lepolies e de fruytes novelles* (TB 528: 9). **2.** Cosa plaentera en extrem. *ab tots aquells delits e lepolies qui solen passar per los qui bé-s volen* (TB 979: 31). [lepolies 4]

lesca *f* Porció més o menys prima extreta d'un pa tallant-lo de banda a banda. *lo primer pa que·ls posen davant ne fan XII lesques e-n cascuna posen un real d'argent* (TB 396: 6). [lesca 2, lesques 6]

llet *f* **1.** Fluid blanc o groguenc secretat per les glàndules mamàries de les femelles dels mamífers i que serveix per al nodriment de les cries i, en general, com a aliment. *E la muller, ab la sua let donant-li a mamar, lo sostingué per gran temps* (TB 1124: 38). **2. criar** (algú) **de llet** *loc verb* Alletar i, en general, alimentar un xiquet durant els primers temps de vida. *La donzella era filla del duch de Maçedònia, e la dona havia nom la Viuda Reposada, la qual havia criada a la infanta de llet* (TB 468: 33-34). [let 5, llet 2]

letania *f* Súplica consistent en una sèrie de peticions o d'invocacions breus, a les quals es respon cada vegada amb un refrany. *tot lo clero cantaren una molt bella letania sobre la sepultura del cavaller* (TB 273: 12). [letania 1]

letgea *f* Qualitat de lleig. *Tot açò vos és seguit per la legea de vostre mal parlar* (TB 660: 14). [legea 4]

letgesa] *veg. lletgea.*

letjament *adv* D'una manera lletja. *Com la gent sua lo veren tan lejament nafrat e jaure en terra, tots se pensaren que mort lo haguessen* (TB 1236: 21-22). [lejament 1]

letovari *m* Preparació farmacèutica feta amb pólvores, polpes o altres materials, barrejades amb mel, xarop o un altre component, tot formant una massa pastosa. *e açò és letovari compost de materials de moltes sabors* (TB 1243: 27). [letovari 1]

letra *f* **1.** Signe gràfic mitjançant el qual es representen convencionalment els sons d'una llengua. *E lo collar era tot de esses redones, e per ço com en tot lo ABC no trobareu letra, una per una, de major auctoritat e perfectió que pugua significar*

més altes coses que aquesta letra S (TB 359: 20-21). **2.** Manera d'escriure, la forma i el traçat dels caràcters adoptats. *E portava hun scrit en l'escut ab letres d'or* (TB 794: 20). **3.** Escrit que es dirigeix a una persona absent per a comunicar-li alguna cosa. *Acabada d'escriure la letra, Tirant la donà a Ypòlit* (TB 947: 1). **4. lletra de batalla** *loc nom* Carta en què se citava algú a combat. *Lo rey de Egipte, com agué ordenada la letra de batailla, pres un trompeta e donà-la-y* (TB 644: 1). **5. lletra de creença** *loc nom* Document en què s'acredita la personalitat del portador i es demana que li donen fe. *Com tots los de l'imperial consell foren ajustats, lo emperador féu venir lo embaixador e féu legir en presència de tots la letra de crehença* (TB 538: 32-33). **6. lletres patents** *loc nom* Edicte públic o manament de l'autoritat, estampat amb el segell principal i fet públic perquè conste als súbdits. *l'emperador de Contestinoble, qui ab ses patents letres te féu venir en la sua ciutat de Contestinoble e per sa alta magestat te fon donat lo bastó de la capitania general* (TB 1252: 39-40). [letra 143, lletres 55, lletra 1]

lleuger -a] veg. **llauger -a**.

lleugerament] veg. **llaugerament**.

lleu *adj* Òrgan de la respiració dels animals vertebrats que respiren l'aire atmosfèric, situat, en nombre de dos, dins de la cavitat toràcica. *No tinch altre desig en aquest món sinó que la ves açotar per vila tota nua, ab leus de vaqua, que li donassen per los costats, per los ulls e per la cara* (TB 880: 16-17). [leus 1]

llevadís -issa *adj* **pont llevadís** → **pont** 2. [llevadís 1]

levant *m* Punt de l'horitzó sensible per on apareix el sol en els equinoccis, és a dir, l'est o l'orient. *Les unes prengueren la via de levant, altres la via de ponent, altres la via de migjorn* (TB 721: 25). [levant 4]

lli *m* Planta anual de la família de les linàcies (*Linum usitatissimum*), de tiges rectes, fulles estretament lanceolades, flors blaves i fruit en càpsula, cultivada des de temps antics, les fibres de la qual s'empren com a matèria tèxtil, les llavors en medicina i l'oli de les llavors en pintura i per a la fabricació del linòleum. *restà ab calces vermelles e al cap un capell de lli* (TB 897: 24). [lli 2]

lliberació *f* Acció per la qual algú esdevé lliure. *E fon feta molt gran alegria per tota la ciutat, axí per la venguda de la reyna de Ethiòpia com per la liberació dels presoners crestians* (TB 1474: 20-21). [lliberació 9]

llibert -a *adj* Que no està subjecte al domini d'algú, d'un poder extern o d'una autoritat arbitrària. *Com per la divinal gràcia de Déu omnipotent yo sia posat en lo orde de cavalleria, franch e libert de tota captivitat e altre empediment* (TB 449: 1-2). [llibert 7, liberta 3, libertes 1, liberts 3]

llibertament *adv* D'una manera lliure. *Ara pots dir llibertament tot lo que ton senyor t'à manat que digues* (TB 653: 11). [llibertament 3]

llibertat *f* **1.** Capacitat de la voluntat humana d'elegir entre diverses possibilitats. *car axí com lo foll té franca llibertat d'escampar folles paraules, axí és gran discreció al savi ab presència hoir-les e no satisfer-hi, car en les paraules és coneguda la follia de aquell qui la diu* (TB 548: 2-3). **2.** Estat o condició de qui no està subjecte a un poder estrany. *E axí, après de tres anys de ton cativeri, és venguda la stimada llibertat* (TB 1306: 11-12). **3.** Cadascun dels drets reconeguts pel monarca o per la llei a una comunitat. *E ell los receiptà ab gran amor e benignitat; e féu fer crestians tots aquells qui de bona voluntat se volgueren batejar e donà'ls moltes llibertats e franqueses* (TB 1329: 9-10). **4. cobrar llibertat** *loc verb* Esdevenir lliure. *Terrible plor e forts gemechs donava lo duch de Macedònia, tant per la vista de son cosín germà Tirant com, encara, per la llibertat que cobrava, mas, sobretot, per lo contengut en la letra de la duquessa, la qual singularment amava* (TB 1469: 7-8). **5. ésser posat en llibertat** *loc verb* Esdevenir lliure. *Ara, Tirant, est posat en llibertat* (TB 454: 27). **6. franca llibertat** *loc nom* Capacitat absoluta d'elegir entre dos o més possibilitats. *perquè de present yo us done franca llibertat a tots de anar o de restar* (TB 424: 4). **7. posar (algú) en llibertat** *loc verb* Fer-lo lliure. *Yo-t tenguí pres e, si tant hagués sabut que m'havies tant enujar, no t'haguera perdonada la vida ni posat en llibertat* (TB 760: 7-8). [llibertat 133, llibertats 3]

llibre *m* **1.** Conjunt de fulls escrits posats en l'orde en què han de ser llegits. *Boeci diu en lo libre que féu 'De Consolació' que felicitat no podia ésser atrobada en les coses a nosaltres aparents ésser de benaventurança, com felicitat solament sia en la divinal fruïció* (TB 1289: 3-4). **2. llibre de cavalleries** *loc nom* Obra de ficció en

què un cavaller cristià, tot complint la doctrina cavalleresca i assolint un alt grau d'honor, duia a terme diverses aventures militars i sentimentals. *Altres digueren que cavalleria, car per aquella los cavallers animosos adquerien honor e fama en lo món, e aconseguien victòria de lurs enemichs e molt nobles conquestes de molts regnes e terres, e de aquest[s] fon Lucà, que féu llibres de cavalleria e conquistà la major part del món* (TB 767: 7-8). [libre 33, llibres 16]

llibrell *m* Recipient de terrissa, a manera de plat gran, de forma troncocònica invertida, més ample que alt i que serveix per a escurar els plats, llavar-se els peus, posar coses en remull o altres accions domèstiques. *axí com conques, cocis e librell* (TB 1350: 3). [llibrells 1]

llicència *f* **1.** Facultat de fer o de dir alguna cosa en virtut d'un permís concedit per algú superior. *Aprés pochs dies partim ab llicència del rey e anam en Scòcia ab Tirant* (TB 336: 21). **2. donar llicència** (o **dar llicència**) (a algú) *loc verb* Concedir-li algú el permís de fer una empresa qualsevol. *Ara dau-me liçència, que hora és que-m vaja ha armar* (TB 323: 29). *lo supplicà que volgués donar llicència al gran conestable que pogués fer armes a tota sa voluntat* (TB 237: 13). **3. demanar llicència** (a algú) *loc verb* Expressar-li el desig d'obtenir-ne el permís de fer una acció qualsevol. *Com foren dinats, Tirant demanà llicència a l'emperador per anar al camp dels moros* (TB 1440: 19). **4. obtenir llicència** *loc verb* Aconseguir el permís de fer una acció qualsevol. *E obtesa llicència, anà a la cambra de la emperadriu* (TB 1377: 3). **5. pendre llicència** *loc verb* Disculpar-se. *Tirant pres llicència e anà-se'n a sa posada* (TB 455: 13). [llicència 84, llicència 1, liçència 2, liçència 3, lisència 2, lisència 1]

liça *f* **1.** Camp clos on es feien les justes i els tornejos. *la liça hon jonyien era molt ben feta, ab molts cadafals* (TB 222: 23). **2.** Combat en desafiament. *En XI camps de liça a tota ultrança és entrat e de tots és stat vençedor* (TB 337: 1). **3. entrar en liça** *loc verb* Prendre part en una batalla o en una lluita. *yo seria més prest content de entrar en liça en camp clos, a tota ultrança, ab X cavallers, que no comentre semblant acte* (TB 498: 4-5). [liça 36, liçes 6]

lliçó *f* Cadascun dels fragments de text presos de l'Escriptura, dels Sants Pares o de les vides de Sants, que es reciten o canten en la missa o les matines després de

cada nocturn. *e totes les sglésies fessen festa de XII liçons per ço com deveu ésser nomenada per lo món deessa de la terra* (TB 949: 10). [liçons 2]

lliga *f* **1.** Unió harmònica o de concòrdia. *e fer liga e germandat ab la magestat vostra, amichs dels amichs* (TB 428: 11). **2.** Unió ofensiva o defensiva entre diversos territoris o els individus que n'ostenten el càrrec més alt. *E si volrà la tua liberal e gentil condició pau final a cent e hun any, seran molt contents ésser amichs dels teus amichs e enemichs dels teus enemichs ab tota bona germandat, pau e confederació e liga* (TB 1400: 17-18). [liga 3, ligua 1]

lligacama *f* Cinta o cordó amb què les mitges se subjecten a la cama o a la cuixa per a evitar que caiguen cames avall. *al voltar que la donzella féu, caygué-li la liguacama de la calça* (TB 340: 11). [liguacama 4]

lligam *m* **1.** Allò que uneix estretament en sentit moral. *com semblants matrimonis sien ligams de grandíssima amor, majorment com ne procehexen fills qui per a tostemps resten vassalls e servidors de la imperial corona, e tots los parents e amichs per amor d'ells* (TB 859: 13-14). **2.** Corda **1.** *del carçre e dels ligams en què [Sant Pere i Sant Pau] eren posats* (TB 1517: 14). [ligams 3]

llim *m* Matèria blana resultant de la barreja de terra i d'aigua. *com nostre senyor Déu creà l'ome, lo formà del lim de la terra, e la dona formà de la costella l'home* (TB 748: 23). [lim 1]

llimb [pl] *m* En la teologia catòlica tradicional, lloc on les ànimes dels justos esperaven la redempció del gènere humà i on anaven les ànimes dels xiquets morts que no havien estat batejats prèviament. *vos vull emparar e traure-us dels lims de perpetual dolor e infàmia* (TB 1047: 6). [lims 1]

llinatge *m* **1.** Descendència, per línia masculina, d'una estirp. *E com yo sia de aquest linatge, no-m par que yo dega contaminar ne mesclar la noble sanch ab aquella de perpetual dolor, e lo linatge de mos fills fos menyscabat, que perdessen la successió de son dret linatge* (TB 1133: 11-12). **2.** Nom de família. *Ypòlit, qui est del nostre linatge de la casa de Roca Salada* (TB 925: 21). **3.** Grup natural d'éssers que s'assemblen per certs caràcters essencials. *com lo linatge femení sia dèbil e de poca constància* (TB 1301: 10). **4.** Noblesa moral. *E perquè era dona de gran linatge e de gran discreció, lo rey li volia fer aquesta honor per lo seu molt*

meréixer (TB 151: 8-9). **5. humanal llinatge** *loc nom* Conjunt d'éssers humans considerats col·lectivament. *per amor volguist morir per liberar lo humanal llinatge* (TB 1069: 22). [linatge 81, linatges 4]

llindar *m* **1.** Part inferior de l'obertura d'una porta, especialment la d'entrada d'una casa, formada per una fusta o per una pedra travessera que ve a un nivell més alt que el sòl exterior. *obrí la porta e posà's en lo lindar ab la spasa en la mà* (TB 1152: 30). **2.** Situació de perill extrem. *que tragau lo peu de tan desaventurat llindar e tan perillós pas en què stà* (TB 1000: 6). [lindar 2, llindar 1]

lliri *m* Planta monocotiledònia pertanyent a les famílies de les liliàcies, de les iridàcies, de les aràcies o de les amaril·lidàcies, de belles flors, moltes de les quals són aromàtiques i es cultiven en jardineria. *li foren trameses per un àngel tres flors de liri al rey de França que les fes* (TB 384: 6). [liri 1, liris 2]

llis -a *adj* Que presenta una superfície sense alteracions de manera que el tacte no hi percep gens d'aspresa. *Exiu ara del bany e teniu les carns lises e gentils* (TB 904: 7). [lises 2]

llista *f* Ratlla o faixa de color diferent o de relleu en una tela, especialment en la direcció de l'ordit. *la camisa, que era tota de fil de seda ab grans listes de grana molt amples* (TB 545: 34). [listes 2]

llit *m* **1.** Moble que, disposat per a jaure-hi i dormir-hi, es constitueix per un suport de metall o de fusta en què es posen un o més matalassos, i en què, generalment, s'afegeixen generalment coixins per al cap i diferents abrigalls. *Aprés se posà en lo lit per dormir* (TB 897: 30). **2. llit de camp** *loc nom* El format per cordes o corretges, plegable perquè pugui ser transportat anant de viatge. *Aprés lo portà en altra tenda hon hi havia IIII lits de camp molt singulars e molt bells* (TB 278: 10). **3. llit de parament** *loc nom* El que és guarnit sumptuosament. *Gità's en lo lit de parament e deixà tota la roba en terra* (TB 436: 8). **4. llit de repòs** *loc nom* El que és destinat a dormir durant un període de curt de temps que permeti la recuperació física immediata. *e anà-se'n a dormir en hun lit de repòs que havia en la cambra* (TB 1416: 25). [lit 187, lits 11, llit 1, llits 1]

lliura *f* Unitat de pes catalana, dividida en dotze unces, equivalent a 400 grams al Principat, a 407 grams a les Illes i a 355 grams al País Valencià. *Qui tocarà lo*

escut de Valor haja a fer les armes a cavall, ab sella açerada e testera, ab streps desligats, ab plates de XX liures enjús (TB 285: 16-17). [liures 1]

lliurea] veg. **llurea**.

lloable *adj* Digne d'elogi o de ser l'objecte de paraules d'aprovament per alguna acció prèvia. *E pau e amistat és molt plasant a Déu e és loable ornament entre aquells qui bé serven amor (TB 1243: 31). [lloable 2]*

loador -a *adj* Que fa elogi d'algú o d'alguna cosa. *No-m denegues lo que-t deman, car la mia castedat, en la qual yo he vixcut quítia de tot crim, és loadora (TB 707: 24-25). [loadora 3]*

lloc *m* **1.** Porció determinada de l'espai. *E Tirant anava guardejant lo camp, adés en un loch adés en altre (TB 551: 32).* **2.** Porció d'espai assignada a una cosa o a una persona. *Vingam a la batailla e cascú torne a son loch (TB 266: 23).* **3.** Fragment d'un objecte. *he vist devallar a Tirant per una corda e al mig loch se rompé (TB 932: 11).* **4.** Estat o situació dels afers. *ara veurem com te comportaràs en la plenitut de la fortuna pròspera, car molts en tribulacions e lochs strets han resistit sens causa (TB 603: 2-3).* **5.** Càrrec que algú ocupa. *E tot mon loch e poder yo done a ma filla, que ací present és (TB 861: 4).* **6.** Casa situada fora poblat. *E tots los castells, lochs e viles entorn la ciutat portaren les claus a Tirant (TB 1329: 17).* **7. donar lloc** (o **dar lloc**) (a alguna cosa) *loc verb* Provocar que alguna cosa ocorrega. *Sí Déu me salve l'estat, honor e la real corona, yo crech verdaderament que aquest serà lo millor cavaller del món o serà lo pijor, perquè serà poca sa vida; e per la fe que dech a cavalleria yo no y daré loch (TB 237: 1-3).* *la qual humilitat e vergonya donà gran loch en mitigar la ira de Tirant (TB 1270: 21).* **8. en lloc de** *loc prep* En compte de. *e per la magestat del senyor emperador me és stada feta gràcia, fas e instituesch hereu meu universal a mon criat e nebot Ypòlit de Roca Salada, que aquell en loch meu sia posat e succehesca (TB 1488: 24-25).* **9. fer lloc** (a alguna cosa) *loc verb* Donar-hi pas. *hoy fa loch a caritat e desesperació a sperança (TB 600: 6).* **10. haver lloc**¹ *loc verb* Ocórrer. *e tal batailla no deuria haver loch (TB 257: 26).* **11. haver lloc**² *loc verb* Alguna cosa, venir a compte. *Emperò si la princessa volrà dir ella ésser stada decebuda per ignorància sots color de bé e diga que no té culpa e no sia senyora de si, tal rahó no ha loch, car*

les coses qui són de pública infàmia de desonestat negú no les ignora (TB 1003: 29-30). **12. haver lloc** (en algú)¹ *loc verb* Alguna cosa, no fer efecte sobre algú. *E si los prechs meus tan justs e de tanta caritat no havien loch en vós, almenys, en reverència e servey de l'omnipotent Déu, vullau haver compassió de aquell trist e affligit emperador* (TB 462: 8-9). **13. haver lloc** (en algú)² *loc verb* Algú, ser important per a un altre. *E per aquesta gentilea que aquesta senyora me féu, tu hauràs loch en mi* (TB 1096: 35). [lloch 2, loch 184, lochs 17]

lloctinent m 1. Segon prop d'un superior, i que pot ocupar-ne el lloc i exercir-ne l'autoritat en cas d'absència d'aquell. *E rebuts los homenatges per lo cèsar e lochtinents seus e posats capitans en les ciutats e forces, passaren avant e recobraren tota la província de Blagay e tota la terra de Brina, e tota la terra de Foxa e tota la terra de Bocina* (TB 1476: 7-8). **2. lloctinent general loc nom** En la Corona d'Aragó, oficial reial que, en cas d'absència del rei, n'era el representant legal. *car a mi és massa gràcia la honor que la altesa vostra me ha feta de fer-me capità e lochtinent general seu, sens que yo no n'era mereixedor* (TB 502: 2-3). [lochtinent 3, lochtinents 2, loctinent 2]

lloguer m Diners que una persona guanya per estar al servei d'un altre. *Senyor, de major premi és lo loguer que no és son ofici, e de aquestes coses més sol ésser la temor que'l perill, e lo qui vol haver temor ha vergonya quant se penit* (TB 753: 13-14). [loguer 1]

llombard -a m i f Natural de la Llombardia, regió de la Itàlia septentrional. *E si per la tua excel·lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, ytalians e lombarts, ensemps ab los moros, del nostre imperi e regne de Macedònia, la mia ànima restaria aconsolada* (TB 514: 4-5). [lombarts 1]

llong -a 1. adj Llarg 3. *reposassen aquí VIII dies, per lo lonch camí que fet havien* (TB 1459: 16). **2. adj** Llarg 4. *E com pot dir vostra majestat semblant rahó que tan lonch temps com són XX dies no hajam de partir, lo qual poria ésser que los enemichs donassen combat a la ciutat e, per ço com són molt poderosos, porien entrar la ciutat?* (TB 541: 14-15). **3. adj** Que sobrepassa el nivell ordinari. *qui tots temps és enujosa e envejosa de axí lonch delit e plaer* (TB 1082: 7). **4. m** Extensió d'un extrem a l'altre d'una cosa. *E la una féu pintar, sobre camper vert, cadenats de or de aquest lonch que tanquen les portes* (TB 515: 9-10). **5. de llong loc adv**

Segons la llargada o extensió física d'algú o d'alguna cosa. *en forma de hun drach que té bé VII colzes de lonch* (TB 1365: 31). [lonch 19, lonchs 1, longa 16, longua 6]

llonguea *f* Longitud. *Deixant tota longuea de paraules perquè pus clara speriència sia ver testimoni entre tu e mi, a la qual la fortuna serà favorable, puxa haver manera de glorejar-se en lo dan e desonor de l'altre* (TB 645: 4-5). [llonguea 1]

llonguesa] veg. **llonguea**.

llor *m* Arbre perennifoli de la família de les lauràcies (*Laurus nobilis*), dioic o polígam, de fulles lanceolades i coriàcies, molt aromàtiques, flors d'un blanc groguenc, en petits grups axil·lars, i fruit en baia negra, originari de les terres mediterrànies calentes i molt cultivat com a ornamental i per les seues fulles, emprades com a condiment, i al qual se sol vincular la idea de triomf militar. *les corones del triümpo nostre, fullades de llor en senyal de la certa victòria* (TB 1316: 1). [llor 1]

lloria *f* Armadura feta de làmines d'acer o de cuir superposades parcialment, i que cobria i defensava el cos dels guerrers i dels cavalls de guerra. *los cavalls encubertats de ço que cascú mills li parrà, de cubertes de cuyro o de loria, testera de açer, sens spasa en altra maestria, sella de guerra ab streps desligats* (TB 651: 9-10). [lloria 1]

lloriga] veg. **lloria**.

lluent -a *adj* Que emet reflexos luminosos. *ab l'aljuba d'or mo[l]t luent* (TB 1317: 29). [lluent 1, luents 3]

llum *f* **1.** Agent físic natural que és una de les formes d'energia capaç d'impressionar els òrgans de la vista i que permet de veure els cossos. *axí com la lum material naix del sol, axí la fe proceheix de Jhesucrist* (TB 1342: 17). **2.** Punt de referència per a entendre alguna matèria intel·lectual. *la fe cathòlica per tres rahons és dita lum de l'enteniment humà* (TB 1342: 15). **3.** Energia vital. *La virtut de paciència és falida en mi, com pens en lo gran atreviment que ha tengut aquest indiscret metge, qui ha volgut posar en perill de apagar la lum del linatge de Rocha Salada* (TB 926: 1-2). **4.** Sentit de la vista. *Car del plànyer me manca la lum dels ulls* (TB 1076: 27). [llum 1, lum 36, lums 5]

lluminària *f* **1.** Conjunt de llums. *yo pens que açò haurà fet Tirant, car ell me dix anit que volia asajar si poria fer una poca de luminària entre les naus dels genovesos* (TB 411: 16-17). **2.** Conjunt de llums encesos per a solemnitzar una festa, posats especialment a les finestres, als balcons i als carrers. *Com fon nit scura, lo castell e la ciutat estava ab molt gran luminària e grans alegries de tocar trompetes, tabals e de altres maneres de insturments* (TB 407: 13-14). [luminària 6, luminàries 2]

lluna *f* **1.** Satèl·lit natural de la Terra dotat d'un moviment de translació al voltant d'aquesta, i que ofereix diferents aspectes segons que el Sol il·lumine una part major o menor del seu disc. *lo cel se demostrava blau, la luna era en lo ple, que lansava molt gran claredat* (TB 1104: 9). **2.** Vidre d'un espill. *La Viuda hagué dos espills grans. Lo hu posà alt en la finestra, l'altre posà baix, endret de Tirant y endret de l'altre. E tot ço que·s mostrava en lo de dalt, tot resplandia en lo de baix, puix la una luna del spill stava endret de l'altra* (TB 1047: 24-25). **3. clara lluna** *loc nom* Moment en què la lluna es mostra, en una nit fosca, amb resplendor total. *Donchs, perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquell spessa boyra y núvols, perquè la clara luna, de aquell, claror no puga pendre* (TB 1495: 16-17). **4. mitja lluna** *loc nom* Figura igual o semblant a la que presenta la lluna quan no és il·luminada sinó la quarta part del seu disc. *n collar d'or fet a forma de miges lunes* (TB 984: 39). [lluna 14, lunes 1]

lluor *f* Efecte de la llum que fa visibles els objectes. *E sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplendent luor* (TB 1445: 11-12). [luor 1]

llurea *f* Vestit distintiu pel color, els galons, els botons i altres elements, dels servents d'una casa noble o rica. *Aprés venien tots los officials reals del regne e tots los hòmens armats a peu, axí com si deguessen entrar en batalla, e tots ab lurea del rey blanca e vermella, ab los herminis tots brodats qui·s feyen per divisa* (TB 203: 25-26). [llurea 2]

llustre *m* Brillantor d'un objecte brunyit, d'un mineral o d'una gemma. *CCCC grans de perles molt grosses e de singular lustre, e pregà'l que, per l'amor sua, se'n brodàs unes* (TB 994: 14). [lustre 2]

longitud *f* Magnitud física que expressa la distància entre dos punts. *e la fama de aquell no deu preterir per longitud de molts dies* (TB 70: 6). [longitud 3]

loqüela *f* Exercici de la facultat de parlar. *És veritat que de bellea la reyna passa a totes quantes són de gràcia e de gentil loqüela a totes gents affable* (TB 249: 4-5).

[loqüela 1]

lúcid -a *adj* Que brilla amb gran esclat. *hon havia una molt bella lúcida font que sobre les verts florides erbes ab suau remor corria, e enmig de aquella delitosa praderia havia un pi de singular bellea* (TB 150: 24-25). [lúcida 8, lúcida 1]

luxúria *f* Desig sexual intens. *Lo primer és peccat de luxúria, que s'à apropiada la reyna per força e sens voluntat sua* (TB 1158: 23). [luxúria 9]

luxuriós -osa Que sent luxúria. *Ara que sou vell, sou luxuriós e, com éreu jove, éreu virtuós* (TB 893: 6). [luxuriós 2, luxuriosa 1, luxurioses 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante